MARCI HIERONYMI VIDÆ

CREMONENSIS ALBÆ EPISCOPI

POEMATA

Quæ extant Omnia.

Quibus nunc primum adjiciuntur ejuſdem

DIALOGI

DE

REI-PUBLICÆ DIGNITATE.

Ex collatione optimorum Exemplarium emendata:

Additis Indicibus accuratis.

TOM. II.

LONDINI:

Impenſis LAWTONI GILLIVER, & JOHANNIS NOURSE, Bibliopolarum, 1732.

LONDINI:

MARCI HIERONYMI VIDÆ CREMONENSIS ALBÆ EPISCOPI HYMNI DE REBUS DIVINIS.

PARS III.

LONDINI:
ANNO MDCCXXXII.

MARCI HIERONYMI

VIDÆ

CREMONENSIS

HYMNI

DE

PRIMUS DIVINUS,

PARS III.

LONDINI:

ANNO M

In PARTE III. continentur.

HYMNI de Rebus Divinis.

1. DE O. Pag. 4.
2. Dei Filio, Deo opt. max. 28.
3. Spiritui S. Deo opt. max. 42.
4. Jesu Christo opt. max. 55.
5. In Eucharistiam. 59.
6. J. Christo opt. max. de Carolo V. Imp. 68.
7. In J. Christi crucem. 70.
8. Magnæ Matri Virgini. 74.
9. Beato Michaeli. 86.
10. De cantico Mosis. 88.
11. Divo Davidæ regi prophetæ. 91.
12. D. Joanni baptistæ. 95.
13. D. Petro apostolo, de ejus cathedra. 98.
14. D. Joanni apostolo. 101.
15. D. Andreæ apostolo. 108.
16. 17. D. Paulo apostolo. 113.
18. D. Infantibus Bethl. innocentibus. 129.
19. D. Stephano proto-martyri. ibid.
20. 21. 22. D. Laurentio martyri. 132.
23. D. Dalmatio martyri. 144.
24. D. Cassiano martyri. 149.
25. D. Christophoro martyri. ibid.
26. D. Silvestro Pont. max. 150.
27. D. Aurelio Augustino, Hipponis episcopo. 152.
28. D. Homobono Cremonensi. 157.

CONTENTA:

29. D. Thomæ Aquinati. 159
30. 31. D. Margaritæ virgini. 164
32. D. Pelagiæ virgini 167
33. Cœlitibus virginibus. 173
34. De Divis cœlitibus. 174
35. D. Cœlitibus. 177

ERRATA

Pag. 4, l. 1, *Lege* HYMNUS I.
H. I. 143, } — Cætera
281, }
II. 56, —— adire
319, —— Objice
III. 65, —— animi
190, —— è tenebris
383, —— curſu in
V 156, —— omnipotenti
VIII. 48, —— perſentis
183, —— Bethlen
226, —— illac
231, —— ne
IX. 28, —— fuſis hoſtibu
XVI. 50, —— olli quiſquar
441, —— diffundere
XVII. 4, —— Solarioli
XX. 76, —— nova
188, —— fudit
XXI. 54, —— ſuggerit

M. HIERONYMI VIDÆ HYMNI DE REBUS DIVINIS.

DEO OPT. MAX.

ACCIPE, ſumme Pater, ſummi fabricator [Olympi,
Quæ tibi, quæ Nato, quæ amborum car- [mina amori
Sacra ferens cecini, cœlique Quiritibus olim;
Dum vacat, atque humiles juvat altè linquere terras,
Et fortunatas ſuperûm percurrere ſedes.
Ipſe ego, tentatum multis opus antè, Camœnas
Vertice ab Aonio duxi Jordanis ad undas,
Perque Palæſtinos ſaltus, ſuper ardua ſiſto
Montis Idumæi; ſæpe unde faventibus auris
Tollere ſe, & liquidas mecum juvat ire per oras,
Et cœlum peragrare, adytiſque inſiſtere Divûm,
Atque tuos etiam non exhorreſcere vultus.
Nulla erat antè via: prærupta, atque aſpera ſaxa,
Et denſi latè obducebant omnia vepres.

Ipſe manu validam quatiens utraque bipennem
Latum limitem ago fruticum cedentibus umbris:
Jamque aditus datur, atque via licet ire patenti.
Sat ludo, ſcenæque datum: ludicra priorum,
Fictaque ſat vacuas tenuerunt carmina mentes.
Nam quis non teneros molli pede luſit amores,
Et nemora, & fontes, atque inter pocula luſus?
Aut quis non divoſque viroſque in prælia miſcet,
Dum validos juvat arma, tubaſque æquare canendo?
Vana ſuperſtitio mentitos numina divos
Jam fileat: pudeat ſcelerum, quæ plurima cœlo
Affingunt; pudeat ſedes ſcelerare beatas
Verſibus, & ſuperos probris involvere noſtris.
Jam pia relligio cœlo caput extulit, aurea
Luce fugans tenebras, haud falſi numinis index.
Carmina nunc mutanda; novo nunc ore canendum;
Jamque alias ſylvas, alios accedere fontes
Edico: jam nunc polluto calle relicto
Hac iter eſto; huc Muſarum revocantor alumni:
Hac caſti vates in relligione manento.
Jam teritur via facta recens, veniuntque vocati
Certatim vates: nova curſu ſemita fervet.
Quàm juvat interdum veſtigia noſtra legentes
Cernere nos juxta juvenes per amœna vireta
Eductos ſtudio noſtro decerpere flores,
Quos capiti imponant plexa ſibi quiſque corona?
Spero etiam fore, cùm, quæ nos extundimus ipſi
Infabricata, acieque retuſa, utcunque dolata,
Dum me deficiunt aliis rupta otia curis,
Dum populos mihi commiſſos paſcoque regoque,
Olim aliquis Divis, & Muſis carior ipſis
In melius feret, atque impenſiùs arte polibit.
Et quæ vi noſtra primo patefacta labore eſt,
Molliùs ille viam ſolidabit marmore ſecto,

Auro addens etiam decus, & Gangetide gemma,
Ut teneant oculos diſcrimina mille colorum.
Mî ſat erit ſpecimen clari monſtrâſſe laboris;
Ut ſuperet mox ille, ut pulchræ præmia laudis
Prima ferat, primos felix potiatur honores;
Inde alii, atque alii ſemper melioribus auris.
Hæc quæcunq; tamen tibi, qualiacunque ſacramus,
Summe Pater: cui nam hæc potiùs de more dicemus
Mortali, in terris qui gratus digna rependat?
Præmia nulla hominũ moror: haud me purpura regum
Ulla movet: nullos nos ſupra inhiamus honores.
Si terrena forent quidquam, aut mortalia cordi,
Sat mihi TUSCORUM MEDYCUM perſolvit honorum,
Et ſat opum; rebus cùm maximus alter, & alter
Præeſſet, præſtanteſque viros ad digna vocando
Munerã, ad egregias pretiis accenderet artes.
Nil ultrà in terris quæro, par regibus ipſis
Contemptu rerum, contemptu dives honorum.
Tu mihi ſolus ades: mihi tu perſolvere ſolus
Præmia magna, meiſque potes ſubſcribere votis;
Nulla licèt meritis abs te ſint debita noſtris
Præmia, tu niſi quæ nobis victoribus offers
Sponte tua bonus, at nil tale merentibus ipſis,
Dum ſontes, & adhuc dubia certamus arena.
Nam licèt humanæ non ſpernas munera vocis;
Nil noſtri tamen oris eges; laudumque tuarum
Omnia plena ſonant cœlo, terraque, marique.
Siqua mei tamen eſt ratio tibi habenda laboris,
Quæ tua magna quidẽ in genus indulgentia noſtrũ eſt,
Da Pater, extremæ cùm vitæ advenerit hora,
Te præſente mori, nil me terrentibus umbris,
Inq; tuos animam amplexus effundere ovantem.
Hoc tantùm mihi, plura aliis optantibus adde.

DEO.

HOCCE quid eſt? ubi ſum? quæ mentẽ inſueta libido
Sollicitat? ſolito longè mihi pectora major
Arripuit calor, & labefactis oſſibus hæſit;
Inſolitoque meas novus eſt vapor igne medullas.
Quò rapior? quò vota trahunt? quæ tanta cupido
Sevocat abductam mortali à corpore mentem,
Ignotaſque vias latè jubet ire patentis
Ætheris, & liquido mihi ſedem figere cœlo?
Terra, vale, curæque humiles, homineſque valete.
Nulli audita cano: veterum omnibus obvia vatum
Carmina jamdudum, & mortalia cuncta peroſus
Tollor humo, totuſque levem prope vertor in auram;
Aereaſque plagas ſuperare, & linquere nubes
Sub pedibus, rapidoque viam conjungere ſoli
Dulce mihi, ſummoque in vertice ſiſtere mundi.
Non iter occurrens noſtrum tot motibus aer
Detineat ſtudio ſpectandi, & quæque legendi.
Nil morer aut ventos, aut ſævi fulminis alas,
Nubeſque, pluviaſque, niveſque, albaſque pruinas,
Eque coloratis cœleſtem nubibus arcum
Fœderis antiqui monimentum inſigne per ævum.
Omnia jam vulgata: meas neque clara morentur
Aſtra vias, non ſideribus volventibus orbes
Inſtabiles: gelidæ quis neſcit cornua lunæ;
Aut quibus indicta eſt radiantis regia ſolis?
Ipſe licèt ſol alta petat, totieſque profundi
Impoſitus cœli dorſo liquidum æthera tranet;
Ille meis longè inferior tamen evolet alis.
Altiùs ipſe viam ingredior: quodcunque creatum,
Infra me jacet: alituum gens incola cœli
Ipſæ etiam ſubſunt acies poſt terga relictæ.

Supra axes mundi, ſupra mirantur euntem
Sidera, veſtigantem ecquid ſit originis expers,
Quodq; ut morte caret, pariter quoq; neſciat ortus,
Quod ſemper fuerit, quod nunquam cœperit eſſe,
Auctoremque ſui ſe tantùm noverit ipſum,
Cætera cùm penitus fuerint ipſo omnia ab uno.
Hoc molimur opus; voti hæc ſumma ardua noſtri.
Ignotum, piceaque procul caligine ſeptum
Nubibus in mediis acie deprendere tendo,
Quicquid id eſt; magnum certè, & mirabile noſco
Numen habere, licèt lateat, fugiatque videri,
Quidve ſit ignorem; cuncti tamen eſſe videmus,
Clarius atque ſuo longè ſe lumine prodit.
Ac veluti, objectu nebulæ cùm delitet olim,
Tum nemo potis eſt obductum cernere ſolem;
Non tamen ignorem qua cœli parte prematur
Obſeſſum jubar, immenſo quod lumina mundo
Sic etiam poſitum, lucemque diemque miniſtrat;
Æthereique, utcunque, ignis tralucet imago:
Haud ſecus id noſtros ſub ſenſus ire recuſat,
Nec ſe oculis planè mortalibus explicat unquam;
Eſſe tamen ſcimus, mentiſque indagine porrò
Deprenſum largo ſentimus pectoris hauſtu
Undique diffuſum, nobiſque in viſcera lapſum,
Corda movens intus, non miſſæ murmure vocis,
Sed tacito impulſu, atque potenti numinis aura,
Qua nos uſque movet. Quo verò id nomine dicam?
Aut nullum, aut prorſus non enarrabile nomen.
Illi nomine enim quid opus diſcriminis ergô;
Cùm nullis penitus regnet conſortibus unum;
Non animal, non res, non pars, non fœmina, non mas?
Quicquid es, ô ſeu vis, ſeu mens, ſeu ſpiritus ille,
Qui mare, qui terras, qui cœlum numine comples,
Cuncta movens, mota amplectens, amplexa gubernans;

Primò te esse quidem cuncti sentimus, & unum,
Inde bonum simul experti, verumque vocamus.
Nec tamen es tantùm, verusque, unusque, bonusque,
Cætera ceu possunt dici quoque pleraque: sed tu
Ipsum esse, ipsum unum, verumq; bonumq; vocaris;
Quæ tamen inter se haud distant diversa, sed usque
Sunt connexa adeò, ut penitus sint quatuor unum.
Nec confusa uno tamen involvuntur acervo,
Singula sed propria ratione, & nomine distant;
Inque vicem secreta suo se munere produnt.
Mira quidem hæc: tibi sed nil est mirabile porrò.
Quod fieri nequit, ipse potes, potes omnia quando;
Nec tibi vis ulla obstat: agis simul omnia; nec te
Est opus antè animo, quod agis, versare sagaci.
Quod vis id potes, idque simul molimine nullo
Perficis: usque tuum sanè est opus ipsa voluntas.
Quod loqueris, facis idem; opus & vox editur unà.
Ut dixti, ut subitò ad verbum emersere creata
Omnia, & ex nihilo cœpit splendescere mundus!
Tu rerum tu principium, tu terminus idem:
Principium sine principio, sine fonte scatens fons:
Tu tibi principium; tibimet tu terminus ipse.
Incipis abs te, si incipis; in te desinis ipsum:
Incipis idcirco nunquam; non desinis unquam.
Ceu, se qui sequitur longis anfractibus usque
Per sua decurrens vestigia labitur annus;
Nec se sponte sua discedens deseret unquam,
Donec tempus erit, donec qui tempora cœpit,
Finiet idem, instantis origo, & terminus ævi,
Cùm volet, haud idem sibi finis, & exitus ipsi.
Non tibi heri, non cras, non quod fuit, aut erit olim
Objicitur; sed nunc, hodieque haud labitur unquam.
Quod factum, infectum facis; indictumque videri,
Quod dictum est; penitusq; hominum de mente revellis.

Quod nunc eſt, tibi ſemper erit; nec præterit ætas,
Nec te tempus habet: quæ nobis cunque futura,
Sunt tibi facta, oculiſque tuis ſubjecta, priuſquam
Terra patens foret, aut cœli pulcherrimus ordo.
Tunc neque tempus erat, neque pòſt, neque dicier antè.
Omnia ſolus eras; in te omnia: tunc quoque te nos
Aut cœlo dignos, aut certè ſontibus umbris
Tranſcripſiſſe ferunt, & jam ſua præmia cuique
Pro meritis ſolviſſe, vel ut tua certa voluntas;
Quamvis hinc longo fuimus poſt tempore creti.
Proinde preces cum ſtat nobis tibi fundere, laudeſve,
Antè audis, quàm ſint conceptæ in pectore noſtro;
Et benefacta hominum, & commiſſa piacula nôſti,
Antè homines dias veniant quàm lucis in oras.
Omnia ſcis, & cuncta vides: tibi lumina mille,
Mille acies: at parva loquor, tu lumina totus,
Totus & ipſe acies; nec quidquam te latet horum
Quæ ſunt, quæ fuerunt, quæ ſerò deinde futura.
Nec tibi opus luce ad viſum, neque lumine; tu lux
Ipſe tibi, tu cuncta illuſtrans lumina lumen.
Et latebras quærant mortales turpibus orſis,
Nec metuant oculos incurrere cuncta videntis?
Non uſquam locus ullus, ubi non ipſe quieſcas,
Omnibus inque locis ades omni tempore præſens,
Diditus in partes omnes; tamen omnis ubique
Integer uſque manes: nec te regio ulla prehenſum,
Concluſumve uſquam cohibent loca; liber ubique
Funderis, atque extrà nullus te terminus arcet.
Et ſi quid, mundus quod non circumambiat, uſquam eſt,
Id nihil eſt, niſi tu, tuaque haud finita poteſtas.
Non oneri tamen es rebus, quibus inſitus hæres;
Ipſe ſed es tibimet ſedes gratiſſima ubique.
In te uno requies tua: tute nixus in ipſo es,
Cuncta tua replens vi: es totus in omnibus uſque

Tactum omnem ſupra, ſine vi, motuve, ſituve:
Quod ſi adeò non ſit, ſubito paſſim omnia caſu
Cernere erit ruere, in nihilumque redacta referri.
Omnia ſuſtentas, procuras omnia, aliſque,
Dum præſens ades; ipſa tua eſt præſentia vita,
Omnibus ipſa ſalus: agis omnia in omnibus, uno
Excepto tamẽ, ipſe mali neq; enim auctor in ullo es,
Nec potis es ſanctam noxæ ulli flectere mentem;
Quod cadit in noſtros, ſimul ac te amiſimus, auſus;
Cetera ſemper agis: non te tamen omnia agentem,
Exercet labor: at requies tibi ſumma, tibi alta
Otia, tranquillaque ſolutus mente quieſcis.
Omnia fers; oneri tamen haud obnoxius ulli es:
Ceu quoque ſi fortè admiſſis iraſcere noſtris;
Pace tamen tecum frueris, placidaque ſerenus
Mente ſedes: varium ſanè, & mutabile quidquam
In te non cadit, aut noſtræ inconſtantia mentis.
Utque novus nunquam, nunquam veter incipis eſſe;
Semper idem es, plenuſque tui: procul extera quæque
Atque aliena tibi abſiſtunt: quicquid potis eſſe,
Aut non eſſe, tibi non congruit: omnia firma
In te ſunt, nullos hominum metuentia caſus.
Quicquid habes, unus ditiſſimus, illud es ipſum;
Et nihil eſt in te penitus, te præter eundem;
Tuque tui pars ipſe, tui pariter quoque totum es.
Acceſſus tibi ſunt nulli, nullique receſſus.
Quicquid habes, tibi fixũ adeò atq; tenaciter hæret,
Ut nequeat traduci aliò, neque vertier unquam.
Dum luces, lux ipſa quidem es: dum vivis, id ipſum es
Vivere: dum ſapis, ipſa adeò ſapientia tecum eſt,
Ut nuſquam queat ab ſeſe divellier ipſa.
Quandoquidem nihil es concreti, aptive ſecari
In partes, ſed mens puriſſima corporis exors,
Ipſe tuis pollens opibus, nihil indigus extrà.

Idcirco uſque tibi conſtas, & ſedibus iſdem es;
Nec te operum piget auctorem, non pœnitet unquam.
Et ſiquando opus inceptum non perficis, & te
Subducis, non conſilium immutabile vertis,
In melius ſed flectis opus: neque enim illa voluntas
Tum primùm ſubit; à prima ſed origine rerum
Sic fixum ſtabat menti, immotumque ſedebat.
Nam veluti varios in ſerta recentia flores
Jungere nos juvat, & longo contexere tractu,
Atque ita conſertos Divûm ſuſpendere templis:
Æternas ſic te in ſeriem connectere cauſas
Æternam perhibent, ut firma lege ſequatur
Uſque alia ex alia, ſtabilis neque deſinat ordo.
Has præter nihil in terris, cœlove, marive
Evenit, eveniunt præeuntibus omnia cauſis;
Ut non è noſtro cadat ullus vertice crinis
Te ſine, non ullæ in ſylvis ex arbore frondes:
Unùs cuncta moves cauſarum maxima cauſa.
Et nihil eſt fortuna, nihil quoque denique caſus,
Incertum quodcunque cadat, niſi nomina vana,
Quæ ſumus infirmis commenti ſenſibus ipſi.
Quippe obſcura licèt ſint pleraque & abdita nobis,
Fit tamen haud quidquam quod non provideris antè,
Quàm vaſti æthereos mundi procuderis orbes,
Seclorumque novus procedere cœperit ordo.
Atque ideo nobis interdum ſiqua videntur
Facta quidem temerè, & penitus ratione vacare;
Non tamen everſæ te protinus accuſamus
Juſtitiæ, at potiùs nebulis adſcribimus atris,
Et tenebris, quibus indociles involvimur ipſi.
Quis mentè abſtruſam, quis numinis alta profundi
Conſilia exploret? latet inſcrutabilis ordo,
Et ſeries longa tegitur conſerta catena.
Antè oculis alti mortalibus abdita ponti

Antra legam, penetremque imi ſola operta profundi,
Obſervata vagâ tua quàm veſtigia mente,
Occultaſque vias penitus deprendere poſſim.
Uſque lates, gaudeſq; nigris obnubilus umbris,
Nec toto appares uſquam mortalibus ore.
Quas ego non latebras, quas non mundi impiger oras
Nequicquam ſcrutatus, inacceſſoſque receſſus
Sæpe adii; dum te per plana, per ardua quæro,
Actus amore tui flagranſque cupidine vultûs,
Nubila quo cœli, tempeſtateſque ſerenas!
Nam quoniam in terra viſum te ſæpe recenti
Audieram, priſciſque parentibus ore locutum;
Primùm terram adii multum ſcitatus ab illa,
Ecquid fortè ſuis latitantem viderit antris
Teque, tuoſque aditus, & inobſervabile porrò
Nôrit iter: nihil illa meo ſermone movetur,
Sed circumfuſo ſe oſtendit in aere tantùm
Pendentem, atque ſuis libratam nixibus offert.
Tum pictos variis prætendit floribus agros,
Tot ſylvas, tot de nullo quoque ſemine plantas,
Pomaque, & haud uno nitidas è germine fruges,
Tempore quæque ſuo vice provenientia certâ.
Tum varias latè diverſo in corpore vitas,
Alituum, pecudumque genus, genus omne ferarum,
Quæque ſuam certo ſervantia fœdere formam,
Naturæ & ſtabili ſe propagantia lege.
Hoc opus omne tuũ, hæc manuũ monimẽta tuarum.
Tu ſator, atque opifex rerum, atque ipſius origo
Naturæ, ſi quidquam illa eſt, niſi nomen inane.
Te tamen haud ullis terrarum partibus uſquam
Aſpicio, tua nec coram fas ora tueri;
Nec niſi ſeſe oculis præbent mortalia noſtris.
Inde abeo: & quoniam, cùm nondum luminis ortu
Clara foret tellus, ſed adhuc in nocte lateret

Fœmida ſuffundens cæcæ caliginis umbras,
Jam tuus æquoreis innabat ſpiritus undis
Luce recens orti perfundens cœrula ponti;
Protinus immenſi convertor ad æquora ponti,
Veſtigans, liquidis ecquis Deus erret in undis.
Apparet vaſtus tumidarum gurges aquarum:
Nil niſi pontus adeſt, variæque ſub æquore formæ,
Monſtraque, deformes phocæ, atque immania cete;
Totque alii vitreo nitidi ſub gurgite piſces,
Qui ſeſe uſque etiam generatim in ſecla propagant,
Quadrupedum ut genus omne, ut vitæ pennipotentum.
Nec minùs undiſoni maris admirabile viſum eſt
Ingenium, acceſſus tot certa lege, receſſuſque,
Et modò creſcentis ſalſas ſuperare lacunas
Littora, detecto modò ſe ſubducere fundo,
Biſque die id, dum ſol ſemel undique circuit orbem.
Iſta quidem auctorem longè ſuper omnia magnum,
Artificem præ ſeque ferunt, ultroque fatentur:
At nihil hìc ſimplex noſtris non ſenſibus hauſtum,
Subjectumve oculis video nil funeris expers,
Necdum oculos lux illa explet, lux maxima noſtros
Lucis inacceſſis habitans pulcherrima in oris.
Pòſt hinc digrediens volucres quoque tollor in auras,
Aereaſque plagas, ſi fors tu, Spiritus, auris
Miſceris, gaudeſque leves percurrere tractus.
Occurrunt mihi ventorum ſpirantia flabra,
Nimbique, & pluviæ, atque nives, canæque pruinæ,
Et ros, concretique inſtar ſalis horridâ grando,
Fulguraque, eliſiſque coruſci è nubibus ignes,
Quæque movent humiles audita tonitrua mentes.
Magna quidem hæc viſu artificem teſtantia magnum.
Nam quis non Deus, humana ſed ſtirpe creatus,
Alituumve etiam ſuperûm de gente volucri,
Tam varium excudat tanta arte coloribus arcum,

Mortalive manu opus haud imitabile fulmen?
Parva sed ista tuæ mihi sunt vestigia lucis.
Necdum se mihi vis auraï simplicis illa,
Spiritus ille offert replens nullo omnia tactu.
Nondum te teneo: qua te regione requiram?
Quò sequar? ut perhibent, tibi sedes arduus æther.
Æthera conscendam: quis quæso accommodet alas
Præpetis enanti mihi nunc super astra columbæ?
Astra sequar pennis, puraque in luce quiescam.
Jamque adeò immensi suprema volumina mundi
Intueor propiùs rapida vertigine volvi,
Cetera in obliquum adverso nitentia motu
Sidera per stabiles orbis, qui volvitur, axes;
Unde dies nocti semper succedit, & usque
Mensibus exactis in sese volvitur annus;
Verque suo rediens semper se tempore profert
Post hyemem, sequiturq; statim autumnus inhærens.
Vix oculis propiora fero mortalibus astra.
Admiror lucem, admiror rutilantia longè
Lumina, & inventi mihi spes accenditur ignis,
Quem cupio, quem dudum inhians toto æthere quæro.
Ut verò æthereæ lucis fontemque domumque
Longiùs aspexi medium inter sidera solem
Auricomum, & totum radiis vibrantibus aureum;
Lætitiâ exilui, neque tantum lucis in ullo,
Qui non longè esset supra omnia, credere quibam.
Lux tamen illa expers vitæ, & sine sensibus ignes;
Lux alia de luce, aliis deque ignibus ignis,
Artificemque suum ceu cetera sidera novit.
Necdum oculis sese præbet nitor aureus ille,
Qui cùm cuncta movet, non est obnoxius ulli,
Exteriùs qui se moveat: se conciet ipsum
Sponte sua exoriens nunquam, ut neq; desinet unquam.
Restabant unæ aligeræ toto æthere mentes,

Æthereæ cœleſtum animæ, vitæque volucres,
Primorem ſtipant quæ mentem examine denſo,
Uſque miniſterio intentæ, juſſæque rotatu
Sidera perpetuo torquent volventia mundi.
Acceſſi mediumque dedi me lætus in agmen.
Hìc choreæ, hìc cantus hilares, thyaſique, chorique,
Gaudiaque, & læti luſus, hìc omnia læta.
Illum adeo, mihi qui viſus præſtantior omni
Illorum è numero, ſanctum ceu numen adoro.
Inclamant omnes : in primis verba precantis
Ipſe arcet, refugitque, humilis cui thura parabam ;
Seque Deum negat, atque, Dei vix cernimus ipſi
Inſtar, ait ; ſimul ad laudes, & carmina lætus
Interrupta redit, cantuſque inſtaurat, & illud
Sanctius, ac claris longè ſublimius aſtris
Cum ſociis lumen canit indefeſſus, & uſque
Læta cohors regem læto clamore ſalutans,
Sanctus, Sanctus, ait, Sanctus, ter maxime, terque
Optime, quo melius nihil, at nihil omnia præ te.
Tu pater es, tu te fœcunda mente volutans
Ipſummet te totum obiens, in teque reflexus
Concipis ipſe tui exemplum, tuæ imaginis inſtar,
Haud ulli viſum, ſed inobſervabile prorſum :
Ceu, cùm ſecum aliquid mortales farier orſi
Concipiunt tacito antè latens in pectore verbum,
Quàm vox aereas audita edatur in auras.
Sed quod tu tecum mente ingens concipis alta,
Verborũ haud ſimile eſt hominũ, dum corde premũtur,
Sed ſine principio dictu mirabile verbum,
Quod ſemper fuit, eſt, & erit ſine fine, ſine ullo
Interitu æternum, nulloque obnoxius ævo
Fœtus, ab æterno genitus, ſine matre parente
Filius, æterno proles æquæva parenti.
Semper es, & nunquam tecum unicus ipſe fuiſti,

Quin fuerit tecum pariter quoque & unica proles.
A vobis nunquam alter abeſt, regnatis uterque
Omnipotens, & uterque ingens, immenſus uterque,
Et pariter Deus, æqualiſque potentia utrique.
Quin & concordes, voſque inter mutua amantes
Communi (nullis opus extricabile verbis)
Afflatu æternum ſemper ſpiratis amorem.
Quodque ab utroque fluit, conſorti Spiritus aura
Numen habet, pariterque Deus quoq; regnat ubique
Omnipotens, ceu tu, omnipotens, ceu Filius ipſe.
Tres tamen eſſe Deos ſiquis putat, avius errat:
Unum numen idem tribus eſt, tribus una voluntas,
Una eademque tribus natura, atque una poteſtas,
Majeſtaſque eadem, atque Deum ter dicimus unum.
Quandoquidem quod tu, ſit quamvis alter, & alter,
Haud tamen eſt qui tu, aſt alius numeratur utervis,
Nec Natus Pater eſt, nec Natus Spiritus, aut tu
Alteruter, veſtrûm ſua ſunt diſcrimine certo
Munera cuique: nihil confuſum eſt inque volutum;
Tergeminoque Deus polles cumulatus honore.
Te nullus fuit ante Deus, neque poſt erit ullus.
Unus es, æterno qui numine cuncta gubernas
Abditus, ingens, omnipotens, ter ubique tremendus,
Cuncta ſupercilio quatiens, cuncta igne coruſco
Terrificans, cœli ſuperas dum concutis arces.
Hæc memini, atque alia alterni miranda canebant;
Et mihi ſublimem lucem eminus oſtendebant,
Lucem admirandam, quam cernunt clariùs ipſi,
Cum ſint æthereæ, & nullo prope corpore mentes,
Dura quibus triſtis præcluſa eſt janua leti.
At mihi mortali in medio caliginis atræ
Viſa eſt clauſa, nigraque procul circumdata nocte.
Incertum, poſſim nebuloſam an dicere lucem,
Lucentemne magis nebulam; jubar intus ineſſe

Dignoſco tamen aurifluis fulgoribus ingens;
Quodque omnem exuperat magno diſcrimine lucem,
Si quidquam fas ſupremæ componere luci,
Unde omnis ceu fonte fluit lux cætera largo.
Terrenam ut ſuperant cœleſtia lumina lucem,
Cetera ut ingenti concedunt ſidera ſoli
Lumine, ſolque animos cœleſtes aureus infra eſt:
Sic tibi non tantùm aſſurgit lux omnis ubique
Ætheris immenſi; tibi ſed collata repentè
Fit nox, & nigra pallens obducitur umbra.
Inde mihi ſiquis quandoque eruperit ardens
Per cœlum radius, mentique affulſerit ignis;
Præterit, & rutila cœli fugit ocior aura,
Quæ cecidit, ſeu viſa polo cecidiſſe ſereno,
Nec blando mihi fas oculos ſaturare nitore.
Si mihi nunc ſiquis velamina nubis opacæ
Demat, & exertum penitus det cernere lumen,
Quod colimus, cui thura damus, cui ponimus aras,
Ignotumque animis cupidis ardemus, & uſque
Flagrantes acri fruſtra tabeſcimus igni,
Quove magis ſenſu comprendere tendimus, ægroſq;
Altiùs in cœlum viſus attollimus, hoc tu
Effugis, aſpectuque magis tua ſubtrahis ora
Nube tegens, piceæque involvis nubis amictu:
Exiguamque tuæ miramur imaginis umbram.
Ac veluti ſiquis ſolis, lunæve labores
Deficiente velit paulatim cernere luce;
Non ille arrectos extollat ad æthera vultus;
Verùm aut ſubjectis cœlum ſpeculetur in undis,
Aut vitro lucente, ubi plurima ludit imago:
Sic nobis altum ſpectantibus ora tueri
Fas nunquam tua, nec veram prope cernere formam:
Infirmi nequeunt humani luminis orbes.
Maximus es; nemo quantū tamē expedit unquam.

Optimus es : nulli qualem tamen edere fas eſt.
Credo equidem, faciem propiùs, tuaque ora tueri,
Atq; uti es omnino potis eſt haud noſcere quiſquam,
Terrenâ quàm mole diu membriſque prematur.
Averſum te terga oculis vix cernimus ægris;
Et potiùs, quid non ſis quivis promere poſſit,
Quàm vera valeat penitus te reddere forma :
Quippe tuæ aſpicimus tantùm veſtigia dextræ.
Quicquid habet tellus, mare, cœlũ, quicquid & æther
Latipatens, opus omne tuum : quodcunque videmus,
Sentimuſve, tuum eſt: nobis hæc reddit imago:
Plurima te in ſpeculo, liquidiſque tuemur in undis.
Terga tuæ ſunt hæc, & poſteriora figuræ.
Proinde quis amotâ te poſſit comminus umbrâ
Ferre oculis, qualis, quantuſve amplecteris omnia,
Undique diffuſus, nullo de lumine lumen,
Lux nulla de luce, omnis ſed lucis origo?
Nemo equidem credo vim tantam luminis abſque
Interitu ferat, aut torrentis flumina lucis.
Idcirco te mortales, metuuntque, tremuntque,
Seque tuæ cupidos ſolantur imagine formæ;
Atque aciem ad veros non audent tollere vultus.
Omnibus es timor; unde Deum dixiſſe priores
Te credunt aliqui veræ rationis egentes.
Te vulgus tremat, & mortalis cætera turba,
Siſque aliis metus, ut libet, ac formidinis horror.
At mihi blandus amor, mihi ſis placidiſſimus ardor:
Noctes atque dies toto te pectore verſem.
Te ſine ſit mihi dulce nihil, te pro omnibus optem,
Unum depeream: totis hunc ſenſibus æſtum
Implicitem; hunc imis exardens oſſibus hauriam;
Hoc mihi ſolvantur flagrantes igne medullæ.
Hos mihi mens unos ſemper ſuſpiret amores,
Nunquam operũ, nunquam meritorũ oblita tuorum

Quòd ſim, quòd vivã, quòd ſenſu, animoq; capaci
Præditus utar, uti ſanctæ tuæ imaginis inſtar,
Muneris omne tui eſt: tibi gratia debita ſoli,
Cui nunquam dignas potis ullus ſolvere grates
Pro meritis, licèt ille ſacræ ſe deſtinet aræ
Sponte ſua, & ſævos torrendum jactet in ignes.
Sancte veni, neque te jam aſpectu ſubtrahe noſtro:
Lux nulla de luce, ullo haud de lumine lumen,
O nitor exoriens noſtræ pulcherrime nocti,
Quo fugis? appare mihi tandem, & nube remota
Exerere, atque tuo flagrantem reffice vultu;
Voxque meas age nunc primùm tua perſonet aures.
Te ſemel inſpecto vitam haud finire recuſem,
Si nequeam inſolitam vim lucis ferre profuſæ.
Sed potero, atq; operum patiens amor omnia vincet,
Qui me jamdudum malè habet, totiſque medullis
Urit, tabentique animo te ſuggerit unum:
Unum te noctu, te luce uſque aucupor unum,
Uſque tui deſiderio perfixus amoris.
Ac veluti, ab nemorum quẽ dudũ algentibus umbris
Excivere canes, medioque egere ſub æſtu
Æquora per longo camporum libera curſu,
Cervus hians liquidæ fontem memor optat aquaï,
Suetus ubi gelida ſeſe perfundere lympha:
Haud aliter fontem mea te ſitis arida vivum
Suſpirat; cœloque cadentem demoror imbrem.
Rumpe moras, age, fons vivus, cœli aureus imber
Labere, & aurifluo labris ſitientibus amne
Affer opem, arentemque ſitim ros imbrifer exple.
Jamdudum deſiderio genibuſque ſolutis
Deficio exanimis, tua dum fruſtra atria luſtro,
Oſtiaque inſiſto immenſam claudentia lucem.
Pande fores: te pande mihi: per te datur unum
Ad te aditus, tuque ipſe tuimet janua clauſa es.

Suſcipe me, & validas intranti ſuffice vires,
Et mihi quicquid opum, quicquidve daturus honorũ
Tolle precor, mihi te ſolum, nudumque repende.
Es mihi pro rebus cupido ſatis omnibus unus.
Egredere, optatos fulgur velut exere vultus,
Et ferrugineum caliginis aufer amictum,
Lumine ſol oriens rigat ut cœli arva recenti.
Si verò, cum ſis paſſim ingens, totus ubique,
Reſpuis externos ſine corpore ſpiritus hauſtus,
Atque ipſi verè penitus tibi cerneris uni,
Quòd nihil omnino præ te ſit corporis exors,
Quodve loco certis non inſit partibus orbis;
Saltem parva tuæ lucis ſcintilla coruſco
Emicet igne, meamque ſerenus diſcute noctem.
Cernere ſi nequeo, temet ſis quantus in ipſo,
Quod dabitur, ſimul orbem acri luſtraveris igni;
At ſaltem, qui ſis in rebus, quantus abundes
In nobis, quantuſque animis cœleſtibus inſis,
Aſpiciam, dulcique tuo fruar eminus ore:
Tantum ſi mihi non pigeat te oſtendere, qualem
Affulſiſſe ferunt vacuis in ſaltibus olim
Paſtori Iſacidæ, ſoceri dum paſceret agnas,
Collucente rubo, flammiſque ardente coruſcis,
Cùm tamen illæſo frondes cum ſtirpe virerent;
Aut quale effuſum per cornu raſile tranſit
Lumen, & incluſus tranſpectu cernitur ignis:
Quanquam ô, ſed mea me graviora piacula tardant,
Ne te ferre queam, qualem te legifer idem
Palmiferi vidit nimboſo in vertice Sinæ
Fulminibus crebris fumanti monte tonantem.
Da mihi te, eque rubo tua vox utcunque feratur,
Meque voca, mea nec quidquam commiſſa morentur;
Si potuit quondam qui teque tuoſque petebat
Inſidiis, ſanctum de cœlo cernere lumen,

Teque audire, fuit poſtquam ad meliora, vocatus,
Exutus veterem Paulus cum nomine mentem.
Me quoq; verte: tuum eſt miſereri, & parcere ſemper
Subjectis, coramque admiſſa fatentibus ultro,
Quos tuus ipſe ſui Natus lavit amne cruoris;
Quando operis tibi cura tui, nec deſeris unquam
Quos ſemel in dias eduxti luminis oras,
Sponte ſua ſibi ni deſint, perdantque volentes.
Mentibus in noſtris ſemper ſeris aurea recti
Semina: ſi quidquam ingredimur te judice dignum,
Tu nobis das velle priùs; dein ſufficis aptam,
Qua fieri id poſſit, vim: nec te ſubtrahis unquam,
Tramite ni recti malè ſuaſi ſponte relicto
Labimur in ſcelus, & votis agitamur iniquis;
Atque tuam oppoſitis animis avertimur auram:
Tunc fugis, & fœdis abes irrevocabilis orſis.
Nam quamvis homiñē admoneas, foveaſq; tegaſque;
Quodlibet audendi eſt tamen omnibus æqua poteſtas,
Et nobis laxas noſtri uſque relinquis habenas;
Juſtitiæ tantùm memores, rectique, piique,
Eſſe jubes, atque ipſe coli te præcipis unum.
Et quamvis mortale genus nil promere poſſit
Laude tua dignum, nec quidquam mente capaci
Concipere egregium; neque enim te pingere veris
Fas cuiquam dictis, ſed inenarrabile numen
Majeſtaſque tua eſt; noſtras tamen optime laudes
Non refugis, gaudeſq; hominum pietate benignus.
Quippe tener ſimul emerſit per inania mundus,
Cuncta tuas ora in laudes ſolvere repentè,
Artificemque agnovit opus; te lucidus æther,
Te ſancti volucres nova gens radiantis Olympi,
Et numen ſenſere tuum polus alter, & alter,
Lunaque, ſolque recens, & ſidera matutina.
Omnia plaudebant, ſupera omnia læta ſonabant;

Et cecinere novum tibi carmen veſper & ortus.
Interea aereis ſua erat quoque plurima campis
Lætitia, & toto ſtrepuere tonitrua cœlo,
Continuoque ignes fulſere in nube coruſci,
Atque humiles rutila luſtrârunt lampade terras.
Nec vos immenſi mora diſtulit æquora ponti:
Exultâſtis aquæ plauſu, exultâſtis arenæ,
Et caudis nitidi planxiſtis marmora piſces.
Cernere erat, quà cæruleas ſupereminet undas,
Omniferam dorſo tellurem murmure læto
Intremere, & celeri velut aſſultare chorea.
Necdum quadrupedes guſtârant pabula in arvis,
Nec variæ volucres roſtro ſe paſcere acuto
Aſſuerant: priùs omne pecus, priùs omne volantum
Reptantumque genus mira te laude ferebant,
Et rerum auctorem, ſervatoremque canebant.
Ipſe latens, mediiſque in nubibus igne coruſcus
Gaudebas, operique tuo faber indulgebas:
Qualis, cui creſcit natorum plurima pubes,
Omnes cum videt inſignes pietate, ſibique
Subjectos, pater ille animum labefactus amore
Lætatur ſecum, & tacito ſub pectore geſtit.
Tandem natus homo eſt, cœpitque animata moveri
Gleba recens, cœloque arrectos tollere vultus.
Illi præ cunctis animantibus ipſe dediſti
Divinos altæ mentis divinitus hauſtus;
Ut nullum in terris propiùs te accedat, & undis,
Ingenium haud veræ omnino rationis egenum.
Muneris idcirco tanti memor ore canebat,
Et meritas toto ſolvebat pectore grates,
Cum conſorte tori incedens per amœna vireta,
Halanteſque tibi flores, & ſerta legebat.
Felix ô nimiùm, tecum ſi fœdere pacto
Manſiſſet dictis, nec turpi jura reſolvens

Arſiſſet voto, vetitique cupidine pomi
Seque ſuumque genus veniens merſiſſet in ævum,
Omnia ſuffundens mortis nigrore repentè.
Tu tamen, ô noſtras nimiùm miſerate ruinas,
(Suaſit amor) demum nos ultrò in priſtina reddis,
Nec ſinis in tenebris, altaque voragine volvi.
Nam tandem auxilium cœlo demittis ab alto,
Qui reduces noctis nos tantæ evolveret umbris,
Non tot veridicis olim de vatibus unum,
(Quod poteras) non alitibus de civibus unum,
Qui cœli ſupera alta colunt; ſed munere tali
(Quæ pietas? qui tantus amor?) tuus unica proles
Fungitur ille, tui vera atque ſimillima imago,
Filius, æternùm qui tecum vivit, & unum
Eſt, & idem tecum, tibi nec divellitur unquam.
Naſcitur humana ſub imagine, naſcitur ille
Qui ſemper fuit, eſt, & erit, cui ſidera parent;
Mortalique Deus tegitur ſub mole, nec artus
Reſpuit humanos, nec vitæ incommoda noſtræ
Factus homo, mortique etiam ſe ſubjicit ultro;
Ut nos æternæ mortis de faucibus hauſtos
Eriperet, claroque humiles inferret Olympo.
Ille etiam, mundo cùm venerit ultimus ævi
Terminus, antè nova quam flagrent omnia flamma,
Arce tuo miſſu ad terram deſcendet ab alta
Ætheris, ut vitas hominumque & crimina diſcat
Quæſitor, quem non bene vel malefacta latebunt,
Pro meritis ſtatuet pœnas, & præmia cuique.
Cum vero ingenti flammâ arſerit orbis ubique;
Continuò tellure nova, cœloque recenti
Cernere erit luſtrata hominum volitare per auras
Corpora, clara magis cœli radiantibus aſtris,
Omniaque ætherei complere ſedilia cœli.
Tu, Pater, in mediis tot millibus æthere ſummo

Totus collucens, radiiſque micantibus ardens,
Longè omnes ſupra pro majeſtate ſedebis,
Cum Nato æquipotente, tuumque afflabis amorem
Omnibus, atque tuo lætos dignabere vultu;
Unde animis venit alma quies, ſine fine voluptas.
Tunc te ſicut es, & ſine nube videbimus atra,
Et nil jam levibus ſpeculi debebimus umbris,
Felices omnes, & conditione beati,
Quiſque ſua, haud animis tendent optantibus ultrà,
Alter & alterius non ſuſpirabit honores.
Omnibus unus erit junctis amor, atq; fovebunt
Mutua ſe, dulcique animis ardore liqueſcent.
Nec ſe ulli poterunt poſthac ſummittere culpæ,
Ut cœli volucres poſt prima pericula cives.
Ter felix ſine fine quies, ſine fine voluptas.
Tunc neq; erit finis, neq; tempus: deſinet ævum,
Quodq; eſt, quodq; olim fuit, & quod deinde ſequetur,
Unum erit: immenſi requieſcent ſidera mundi,
Mobilis & circum torqueri deſinet orbis.
Ipſe etiam curſûſque ſui aſſiduique laboris
Oblitus ſol ſtabit: iners nihil edet in auras
Terra parens: nil jam gigni, nil creſcere, alive
Cernere erit, nil mutari, nil denique obire;
Omnia ſemper erunt eadem: terra, æquora, cœlum,
Sideraque ultrici mundi luſtrata favilla,
Haud infra ætherei fulgebunt lumina ſolis,
Lumina, quæ ſolita mundo nunc luce miniſtrat.
Tunc mage erit longo ſol lucidus intervallo.
Nullus erit nimbus, nullæ toto æthere nubes,
Quæ ſeſe objiciant, & opacum lumen obumbrent.
Otia mundus aget: tu ſolus gignere prolem
Unigenam perges fœcundo in ſecula verbo:
Gignendi nec finis erit, & uterque beatam
Concordi afflatu ſemper ſpirabitis auram,

Sol uti inexhauſtum nihil unquam mittere lumen
Definit, uſque nova perfundens omnia luce,
Omnia perpetuo conſervans fota calore.
Unus cuncta reges; eris omnia in omnibus unus.
In te unum converſi animis flagrantibus omnes,
Mirari, amplectique omnes, paſcique, fruique;
Æternumque tuas reſonabunt omnia laudes.
Salve, ſumma boni, fons veri, lucis origo.
Siquid juſtitiæ eſt nobis, rectique, piique,
Si quidquam virtutis, id omne, id fluminis inſtar
A te fonte venit recti omnis: cùm tibi juncti
Hæſimus, hanc trahimus tua per commercia partem.
Tu pietas, tu juſtitia es, tu cætera virtus
Omnis, & in noſtras emanas undique mentes.
Tu vigor es rerum, tu vis, tu lucidus ille
Splendor, quo cœli regitur pulcherrimus ordo.
Tu ſoli radios, tu præbes augmina lunæ,
Ceteraque accendis paſciſque micantia cœli
Sidera luce tua, & totum jubare æthera veſtis.
Secula tu reparas ſemper fugientia, mundo
Tempora diſpenſans, annos, menſeſque, dieſque,
Et lucis noctiſque pares tu dividis horas.
Atque orbis velut es fator unicus, omnium origo,
Sic etiam tu cunctarum concordia rerum,
Tu mundi tu concentus, tu conſona Muſa
Perpetuâ in ſeriem nectens elementa catenâ,
Suſpendiſque gravem telluris in aere molem,
Et ſuſpendis aquas, tot vaſti ſtagna profundi,
Atque pares orbis lati moderaris habenas.
Omnia ſolus agis, ſolus pater omnia curas.
Nec te centimanum dicam tamen: es tibi totus
Ipſe manus, totuſque oculi, digitique, pedeſque,
Brachiaque, & mundo nova ſemina ſufficis unus.
Uſque novas animas in membra recentia fundis

Humani generis ſator indefeſſus, & orbem
Finibus in cunctis variis animantibus imples:
Nec ſine te it quidquam aereas in luminis oras.
Per te concipiunt fœcundis imbribus agri;
Seminaque educit dias calor almus in auras.
Gramine conveſtis ſola; verſicoloribus arva
Floribus appingis, pictiſque tapetibus ornas
Semper vere novo; nec certus rumpitur ordo.
Spicea ſerta gerens, maturaque ſemina curvâ
Falce legens, alimenta animantibus ingruit æſtas.
Rore levi arentes reficis nocte humidus herbas:
Hinc varia arboribus pendentia poma coloras;
Et nitidas lentis ſuſpendis vitibus uvas.
Venit hyems: nive, & albenti tegis arva pruina,
Telluremque gelu premis, & vaga flumina ſiſtis.
Tu, quoties libuit, veluti deprompta recluſis
Theſauris profers ventorum immitia flabra
Imbripotens, nimbos, tempeſtateſque coerces.
Fulguribus terras, & ſævo fulmine terres.
Omnia mox cœli detecta luce ſerenas,
Aereas equitans nubes, lateque ſonoris
Ventorum invectus pennis cava nubila differs.
Das leges, & jura polo: tibi curia ſancti
Ætheris obſequitur, nutuſque obſervat heriles
Sanctorum chorus alituum: tibi in omnia ſummum
Imperium: tu rex regum: tibi ſceptra, tibi ipſa
Regna accepta ferunt reges, & numen adorant
Accurvi, votiſque vocant, metuuntque, tremuntque,
Atque humiles uni tibi corda ferocia ponunt.
Inſani, tibi qui ſe fruſtra opponere ſignis
Infeſtis audent, atque irrita bella laceſſunt;
Quandoquidem ceu das, adimis quoq; regna ſuperbis.
Quanta tuæ ſit vis, quàm ſæva potentia dextræ,
Cœleſtum volucrum ſcit quondam maximus ales,

Olim qui roſeo ceu Lucifer ore nitebat,
Et matutino præbebat lumina cœlo.
Cum ſociis, nunc in tenebris & nocte profunda,
Sontibus, infelix æterno carpitur igni
Noctipotens umbris terror crudelibus & fax;
Lucifugiſque animas miſeras exercet in oris.
Scit Babylon, ſuperas educta turre ſub auras
Terrigenas quali disjeceris enſe gigantes.
Scit Segoris, ſcitque infelix Aſphaltidos undæ
Accola, quas urbes ſubito telluris hiatu
Hauſeris, & pluvio gentem deleveris igni
Auſam immane nefas, vim cœli inferre miniſtris
Aligeris teneræ juvenum ſub imagine formæ:
Tantus agit furor inſanos, tam cæca cupido.
Tu pedibus ſalſas das ire impunè per undas
Suſpenſis genti, dum vim fugit hoſtis, amicæ,
Et mare velivolum concreta dividis unda.
Nec mora: vorticibus pelagi in ſe deinde reverſis,
Arma inimica, viros, curruſq; ſub æquore mergis,
Et duram Ægyptum luctu proſternis amaro;
Quam non ulla priùs potuerunt edita cœlo
Flectere ſigna iræ cœleſtis nuncia monſtra.
Tu potes hoſtiles nullo ariete vertere muros,
Ad ſolum clamorem hominum, ſonitumq; tubarum.
Tu, quoties opus, inſolitis terroribus hoſti
Adverſo immittis tenebraſque, metumque, fugamque,
Et converſa adigis dare terga ſequacibus umbris.
Vox tua terribile eſt tonitru, tua dextera fulmen.
Tu populum innumerum, deſerta per invia vectum,
Concreto cœli paviſti rore tot annos.
Tu largum duris è rupibus elicis amnem.
Tu dulces in aquas fontes convertis amaros.
Tu rerum quandoque vices, & fœdera rumpis;
Et quas fixiſti leges, idem ipſe refigis.

Hinc precibus validi herois, dum prælia tendit,
Sol cœlo ſtetit immotus, mirantibus aſtris;
Cæteraque aſſiduos requiêrunt ſidera curſus.
Hinc converſa retro quoque flumina ſubſedere;
Aut ſubitò obſcœno manârunt rubra cruore;
Et ſegnis quadrupes humana voce locuta eſt.
Olim etiam pluviam multos innubilus annos
Haud aer dedit, & latices latuere repoſti.
Antè hauſtum largis delêras imbribus orbem.
Tu, cererem exiguam Nati convertere in artus
Divinos, corpuſque, potes, ſacrantis ab ore.
Quid mirum, ſi ferrum etiam natet amne liquenti
Suſpenſum, nec mole gravi ſubſidat in ima?
Si vim ſponte ſuam dediſcat mitior ignis,
Nec pueros cremet in media fornace canentes?
Arida ſi nitido revireſcens germine virga
Non expectatos det obuſto cortice flores?
Per te etiam ſurdis penitus ſæpe auribus orti
Sunt viſi claras audire & reddere voces.
Necnon capti oculis & blanda luce carentes
Jucundum cœli potuerunt cernere lumen;
Ut ſileam, quos in media jam morte jacentes
Incolumes ſervas, nutuque in priſtina reddis.
Quin etiam extinctos, ima & tellure repoſtos,
Cùm libet, amiſſæ revocas ad munera vitæ;
Idque aliis das poſſe, tuas qui pectore caſto
Implorant vires, & ſanctum numen adorant.
Nil adeò noſtris tam viribus inconceſſum,
Quod non evaleat, quiſquis te pectore toto,
Toto corde colit, totis te ſenſibus haurit.
Ille etiam avulſos in ſalſas æquoris undas
Transferet, ac coget per inania currere, montes.
Ille etiam velut ante oculos ventura videbit
Vaticinans, populiſque canet longè antè futura.
Largiùs ipſe homini te ſæpe infundis amico,

Cætera de nihilo quem propter cuncta creâsti.
Illum etiam demum cœli dignaris honore.
Reſpice nos bonus, & nodo tibi necte tenaci:
Nos facere id potis eſt unum, ac ſervare beatos.
Nam quicunque tibi ſe junxit, & altiùs hæret,
Teq; habet, omnia habet, nulliuſq; indigus ultrà eſt.
Omnia ſunt in te, per te omnia, te omnia ab uno.
Si quid opus, nulli dees, omniaque omnibus unus
Sufficis; & te, qui fis omnibus omnia, præbes.
Tu vigor es feſſis; jactatis æquore vaſto
Tu portus; tu fons liquidæ ſitientibus undæ.
Tu requies, tu pax animis placidiſſima noſtris.
Tu modus es rerum menſuſque, & Dædala forma,
Metaque: tu pondus, numeruſque, ordoque, decorque.
Tu cunctis communis honos, tu vita, ſaluſque;
Tu cunctis communis amor, tu plena voluptas
Omnibus, & virtus: abs te ſapientia, ſiqua eſt
Mortali: tu lex, tu ſpes certiſſima, tu lux,
Tu via, tu ratio.—Deſunt mihi carmina, deſunt
Verba: tibi quò plura cano, tibi plura canenda
Reſtant, mortali non evolvenda labore.
Non te orbes capiunt, non ampli ſemita cœli
Ardua, non ratio, non mens, non denique ſenſus.
Atque adeò maris immenſi tot ſtagna, tot undas
Ebibere enitor, totumque haurire profundum.
Hìc mihi ſi æternùm ſonet immortalis aheno
Gutture vox, centumq; obeant hæc munera linguæ,
Seminaq; excudam laudum uſque abſtruſa tuarum;
Haud equidem exiguam ſperem comprendere partem.
Sint ideo potiùs tibi noſtra ſilentia laudi,
O decus, ô jubar æternum, inviolabile lumen.
Summũ unumq; bonũ, ſummarũ maxima ſumma,
Si quid honos, ſi quid laus, ſi quid gloria, id omne
Unus habes: tibi honos, tibi laus, tibi gloria ſoli.

HYMNUS II.

DEI FILIO, DEO OPT. MAX.

Principio ante ævi primordia, & ante creata
Omnia, Verbum erat æternum, immemorabile Verbum
Uſque Deum propter reſidens, haud numinis expers,
Divinique hauſtûs: ſed erat quoque numen id ipſum,
Eque Deo Deus, & verum de numine numen;
Quod Deus æterna produxit origine, nullo
Temporis obſequio, ſe in ſemet mente reflectens,
Concipienſque ſuæ proprium hinc ſibi imaginis inſtar
Quo ſine nil horum conſtat, quæcunque creata.
Fons vitæ, fons lucis erat mortalibus ægris:
Lux ea ſed tenebris primò radiabat in altis;
Nec claram cæcæ lucem agnovere tenebræ.
Huc miſſus vates, lucem qui proderet almam
Gentibus, & largo luſtraret lumine mundum,
Veridicoque rudes prænuncius ore moneret;
Non lux ipſe quidem, ſed tanti luminis index.
Lux erat ille autem, qui primo lumine ſemper
Affulget primas mundi ingredientibus oras.
Non aberat mundo mundi fabricator; at ipſum
Auctorem haud agnovit opus: ſed ei obſtitit orbis,
Inque ſua advenientem alii excluſere, neque illum
Admiſere ſui: ſed quotquot luce recepta
Accepere, piis tum primùm oblata facultas,
Et monſtrata via eſt, qua cœli ſurgere ad auras
Poſſent, ſeque Deo ceu pignora jungere cara,
Luſtrati velut, atque iterum divinitus orti.
Nam Verbum omnipotens (agite, hìc aſſurgite dictis
Mortales venerati animis) mirabile Verbum
Dilapſum cœlo moribundos induit artus,
Factus homo Deus, & noſtris habitavit in oris;
Unde ſalus omnis nobis eſt orta ſepultis.

Tantane te pietas miſerantem incommoda noſtra,
Tantus adegit amor, cœli ut de lumine claro
Te noſtris velles ultrò immiſcere tenebris;
Cùm ſis æterni proles æterna Parentis,
Luciferum ante ſatus roſeum? tu Lucifer ipſe,
Cæteraque aſtra tuo tu lumine cùncta ſerenas;
Qui gigni neque cœpiſti, neque deſinis unquam,
Principio ſemper genitus, gignendus & uſque,
Principium de principio, de fonte oriens fons.
Tu ſol, atque idem ſplendor de ſole refulgens;
Splendor, qui ſolem illuſtras ſplendoribus ipſum;
Lux de luce micans, clarum de lumine lumen.
Sol, omnis fons juſtitiæ, pietatis origo;
Splendor, qui totum illuſtras ſplendoribus orbem.
Tu mortale hominum genus ipſa ab origine rerum
Vidiſti curas humiles, & vana fovere
Conſilia, accurvum terris, cœleſtium inane.
Huc ideo acceſti moribundo corpore ſeptus,
Te medium dans inter nos, interque Parentem;
Ut nos erudiens nunquam antè audita moneres,
Arcanis inſcripta notis in codice clauſo,
Quem ſeptem cuſtodibant adamantina ſigna.
Hìc veterum coram evolvens oracula vatum
Luſtrâſti nos luce nova, ut concreta videntes,
Atque oculis ſubjecta, etiam poſſemus adi e
Quæ fugiunt hominum viſus, vix pervia menti;
Atque ita nos veheres tua per veſtigia ad aſtra:
Qualis avis, non jam implumes cum ſedula natos
Invitat, tenditque volatu educere in auras,
Ipſa ſupervolitat nidum alludentibus alis,
Paulatimque levi ſe tollit in aera lapſu.
Non aliâ humanum genus arte obtuſa tot annos
Corda gerens poterat ſublimi pectore digna
Concipere, & volucri cœlum tramittere mente.

Nam tibi cuncta Pater, quæ ſunt, quæve antè fuere
Quæve dehinc ventura, uni detexit; & æquè
Omnia ſcis, & cuncta vides, videt omnia ut ille.
Te quamvis genuit Pater auctor, non tamẽ unquam
Te fuit ante Pater: nunquam non ipſe fuiſti
Filius æterno ſoboles æquæva Parenti.
Ceu, quamvis longè æternis pereuntia diſtant,
Splendor ab igne oritur, ſplendorem non tamẽ ignis
Ante iit; at ſimul atque ignis tum cœpit oriri,
Ortus item pariter ſplendor diffulſit ab igni;
Æternuſque foret pariter, ſi æternus & ignis.
Non Pater eſt te major: habes Patris omnia, & in te
Eſt Pater, ut genitore itidem tu ſemper in ipſo es.
Quæque poteſt Pater, æquè eadem potes omnia ab illo,
Tantùm te genuit Pater ampliùs, ipſe neque illum
Gignis, nec Pater es, ſicut neque Filius ille.
Tu Patris æterni æterna atque ſimillima imago;
Tu Patris invicti robur, tu dextera, & ingens
Brachium, inexhauſtuſque vigor, virtuſque perennis.
Tu Patris æterni es ſapientia cuncta videntis,
Quâ maria, & terras, cœlum, æthera, cuncta creavit.
Nam Deus æthereos cùm mundi excuderet orbes,
Aereaſque plagas conflaret, cumque liquores,
Et circumfuſas laticum ſuſpenderet undas,
Libraretque ſuo tellurem pondere nixam,
Inque vicem validis connecteret omnia vinclis;
Ipſe aderas operi indulgens, nutu omnia firmans,
Omnia componens: ſine te nihil: omnis ubique
Eſt per te decor, & rerum pulcherrimus ordo.
Namque ſinu Patris ipſe aderas nova cuncta creantis,
Ante mare, & terras, cœli ante patentia regna,
Ante humiles colles, ante alta cacumina montes,
Fluminaque, & fontes genitus; prærupta priuſquam
Fundamenta gravi telluris mole locaret,

Filius extabas ante omnia ſecula natus,
Amplexuſque Patrem æterno devinctus amore
Gaudebas tecum: torrens unde illa voluptas
Illa immenſa fluit, gaudent quâ cuncta creata,
Quæ ſenſus hominũ ſupra eſt, ſuper omnia abundans;
Auribus ut nemo hanc, nemo unquam mente capaci
Hauſerit in terris; animas ea ſola beatas
Efficit æthereis exemptas corpore in oris,
Ut nihil ulterius quærant, nihil amplius optent.
Tu tamen ô noſtros adiiſti ſponte labores,
Mortaleſque auras hauſiſti, has noctis in umbras
Editus, humanoſque puer collectus in artus,
Verus homo, verus pariter Deus, unus utrumque
Naſceris, & cœli noſtri non reſpuis oras;
Eque ſinu Patris in terras te dejicis imas
Solis lucis egens, cùm ſis fons lucis, & ipſum
De nihilo extuderis, nullaque è lampade ſolem,
Cæteraque illuſtrans cœli ſuccenderis aſtra.
Naſceris, & ſubito aſpectu cœlum omne ſerenas,
Editus in lucem pura de virginis alvo,
Quæ penitus thalami, tactûſque ignara virilis
Numinis afflantis ſancta concepit ab aura.
Naſceris: in terris pax naſcitur aurea tecum,
Pax omnem ſenſum exuperans, inſueta voluptas.
Naſceris; ut verni ſpecies patefacta diei,
Omnia lætitia perfundis, gaudia ubique
Plena ſeris: mira rorant dulcedine montes
Undique; mellifluæque redundant nectare valles
Undique; felici diſtillant omnia rore.
Nam cœlum omne liquens, cœlique volubilis orbes
Deſuper inſolitis tunc imbribus irrorârunt,
Et pluviam nubes felici rore dedere;
Quo tellus imbri, Zephyriſque tepentibus alma
Concepit gravis, & gremio flos ortus aperto

Exeris os, campiſque comas diffundis apricis
Circùm ſuave rubens, & circumfuſa coloras
Gramina: divinos longè rus halat odores.
Tu ros, tu pluvia, eque polo fluis aureus imber:
Expectatus ades tot ſecula ab omnibus imber.
Candida te excipiunt intactæ vellera lanæ;
Nec tamen excepto maduit lana humida ab imbri.
Porta æterna manet cœli alto in limine clauſa,
Per quam aditus nulli penitus fuit orbis ab ortu.
Ipſe ſed ingrediens ſoli tibi ſponte patentes
Iſque, rediſque fores, nec clauſtra immota reſignas:
Quale vitrum radiis penitus ſol tranſit adactis,
Illæſoque domûs ſubit interiora metallo,
Intimaque illuſtrans penetralia lumine veſtit.
Plurima fortè olim ſerpens tabo atque venenis
Fonteſque, fluvioſque, lacuſque infecerat omnes;
Omnes errabat mors paſſim infuſa per undas.
Circùm victa ſiti longas effuſa jacebant
Per ripas armenta, genus ſimul omne ferarum;
Nullaque ſuſpectas labris arentibus undas
Libabat quadrupes, vicinaque flumina tantùm
Spectabant veritæ cæcum ſub gurgite virus.
Ecce ferus, cervo aſſimilis, capreæve fugaci,
Montis ab aerei decurrens vertice ſummo,
Tramite declivi ſaltus prætervolat altos:
Jamque fugam per plana tenens ingentia campi
Tranſmittit ſpatia, & volucri volat ocior aura.
Convertere oculos commota armenta repentè
Ad ſonitum, atque viam venienti abducta dedere.
Ille lacum ingrediens longo ferit æquora cornu,
Fronte quod in media ſolum gerit: ilicet omnis
Ad tactum ſubitis fervoribus æſtuat unda,
Exultantque vada, ſpumiſque incanuit amnis.
Nec mora: proſiluere feræ ſimul undique in undas;

Securæque mali medicatum hauſere liquorem.
Currite montanæ, vos huc accurrite, nymphæ,
Ferte roſas: legite alipedi candentia veſtro
Lilia, narciſſoſque, & purpureos hyacinthos.
Texite odoratas vario de flore coronas,
Atque ſalutiferum ſertis innectite cornu.
Tu noſter quadrupes, cœli ô lux clara ſereni;
Vertice ab æthereo, tu noſtræ cauſa ſalutis
Certa venis, tuaque omne abigit præſentia virus.
Grex lectarum ovium cæſis cuſtodibus ibat
Omnis Idumæis paſſim diſperſus in arvis.
In pecus omne feræ graſſari impunè; fremebant
Hìc illic miſeris balatibus omnia circùm.
Paſtor ab adverſo Carmeli vertice miſſus
Veniſti tu cogere oves, oviumque mederi
Vulneribus pius, ingluviemque inhibere luporum;
Unius ut tandem paſtor foret unus ovilis.
Currite, Idumææ, vos huc properate, puellæ;
Viſite paſtorem nunquam ante hæc ſecula viſum:
Cernite, ut inceſſu gravis, ut ſpectabilis ore
Egregio, formaque viros ſupereminet omnes,
Cuncta Deo ſimilis, vultum, vocemque, coloremque,
Haud ſpirans mortale: Dei quantum inſtar in illo!
Sternite humum venienti, & olentia ſpargite ubique
Graminaque, & flores, calathiſque occurrite plenis;
Et patrio de more novum date gutture carmen.
Ecquis Idumæo venit ecce è tramite paſtor,
Tranſiliens colles, montana cacumina tranans,
Divini ſpecie juvenis pulcherrimus oris,
Undique divinum jactans de corpore amorem?
Ecquis, odorato ut thalamo novus ecce maritus
Egrediens, multo incedit ſublimis honore,
Fragranti latos humeros adopertus amictu,
Atque ipſos blando montes exurit amore?

Omnia amant juxtà, miteſcunt omnia circùm.
Currite, paſtores, paſtorem viſite amantem:
Currite, longinquis, reges, à finibus orbis,
Dona parate opibus, regumque inviſite regem.
Sed quid ego aſpicio textum illi informe rubore,
Squalentem guttis tunicam? chlamys atra colorem
Inſolitum veluti calcata duxit ab uva;
Compreſſique pedum maculârunt vincla racemi.
Ah! tibi quis niveos tam fœdè infecit amictus?
Ah! tibi quò ſpecies evanuit illa repentè,
Quâ ſanctorum animæ in cœlo lætantur amorum,
Alituum cœleſtum acies, gens æthere nata?
Tune ille æternæ ſplendor nitidiſſime lucis,
Pulcher luce magis, roſeo formoſior aſtro,
O cœli jubar, ô oriens, ô Lucifer alme,
Lumine cuncta rigans, illuſtrans omnia luce?
Lucis ubi nunc ille nitor? tun' Phoſphorus ille,
Præbebas mundo qui lumina matutinus?
Quem quondam vario rerum ipſa in origine cantu
Laudabant celeres mundi ſeptemplicis orbes,
Laudabant elementa, tuum admirata decorem,
Laudabant alternantes & veſper & ortus,
Lunaque, ſolque, poloque orientia ſidera utroque.
Hei mihi! Lucifero quantùm mutatus ab illo es!
Hei mihi! mutato quàm factus decolor ore!
Quàm niger aſpectu, quàm deformatus amictu!
Quis te percoxit tantus calor? haud tibi vultus
Sol æſtu infuſcat; non purpura tinxit amictus:
Longè alius rubor, atque alii infecere calores.
Solus amor noſtri fuit horum cauſa malorum;
Solus amor fuſci fuit idem cauſa ruboris.
Unus tu nobis collectas comprimis uvas
Suppoſitus trabe, mole gravi, ſub pondere iniquo;
Deque tuo expreſſi tortu fluxere liquores,

Et totum quæ vina hilarant dulcedine mundum.
Aſt etiam quænam juvenili in corpore cerno
Vulnera? quàm lata patefactum molle feneſtra
Pectus hiat! plantæ quàm dira cuſpide fixæ?
Ecce manus ambæ ferro quoque arantur acuto;
Vulnificiſque caput redimitus ſentibus horres;
Affixuſq; trabi vitam heu! quoque denique fundis.
Cui hominum hoc de te licuit ſcelus? an Deus iſtis
Vulneribus, mortique etiam ſuccumbit acerbæ?
Ipſi tunc etiam flêrunt tua funera montes;
Aſpraque ſaxa tuo doluerunt fiſſa dolore.
Ipſa parens frugum ſeſe mœſtiſſima tellus
Planxit, & inſolito tremuit ſuccuſſa fragore;
Nec potuit lacrymas ſol diſſimulare, ſerenam
Cùm ferrugineo faciem velavit amictu.
Ah dolor! admiſſi nullius conſcius, inſonſque
Occidis, & pœnas aliena ob crimina pendis;
Qui neque contraxti proavitam ab origine culpam,
Nec tenui ipſe tuum maculâſti crimine nomen.
Nos inconceſſa decerpſimus arbore poma;
Unde omnis ſpes noſtra abſumpta, ſaluſque ſepulta:
Ipſe tuo cunctam ſolviſti ſanguine noxam,
Arboris affixus plantas & brachia trunco.
Noſtra tua de peſte ſalus, de funere vita
Noſtra oritur, lætique tuo languore valemus.
Namque licèt mortale tibi & violabile corpus
Eſſet, mortali ut matris de ſanguine cretum;
Nulla tamen furti obſtabant contagia aviti,
Antiquæve notæ ſuberant veſtigia nuſquam,
Quam generi princeps hominum generator inurens,
Heu! genus infelix tranſmiſit in omne nepotum:
Quandoquidem intemerata parens genitricis in alvo
Ipſa ſuæ afflanti circumdata numine, labem
Vel non admiſit, vel protinus eluit omnem.

Tu volucris fœta illa, tuo quæ ſanguine natos
Paſcis, & admoto terebras tibi pectora roſtro.
Agnus eras ſacer ille, patri mactandus ad aram,
Victima morte obita qui noſtra admiſſa piares,
Abluereſque tuo nos hoſtia ſancta cruore.
Tantæ molis erat nos cœli in regna reponi;
Unde procul pulſi maleſuadi fraude colubri
Sedibus ignotis tot longè erravimus annos,
Pellacis colubri, hamatæ qui agmine caudæ
Magnam etiam ſuperûm detraxit ab æthere parte
Vincis io, atq; hydro tandem obluctatus acerbo
Infernas penetras ſedes, & morte ſubacta
Vivis adhuc vita meliore, animaſque piorum
Carcere perfracto Erebi vaſtator ab umbris
Eripis, & tecum cœli alto in culmine ſiſtis.
Tu leo promiſſus magni de ſanguine Judæ
Naſceris ille, maliſque venis occurrere noſtris.
Vincis io, & magna vi vincula noſtra refringis,
Vincula, queis ſibi nos addictos hoſtis habebat;
Atque triumphatum compeſcis viribus orcum.
Quique modo informi leto ſine honore jacebas,
Jam pulcher viſu, jam formoſiſſimus ore,
Priſtina divini præ te fers ſigna decoris,
Atque agis inſignem repetens ſupera alta triumphu
Qualis ubi exutus ſenium, nitiduſque juventa,
Puniceis ſurgit Phœnix à funere plumis,
Jamque ſuos adit Æthiopes, Indoſque reviſit:
Circà illum volucres variæ comitantur euntem,
Et vario indulgent cantu, plauſuque ſequuntur.
Tu lapis, informi primò quem mole jacentem,
Projecere viri, neque eum inter levia ſaxa
Miſcuerunt operi; mox ipſa in fronte locatus
Ædibus in ſummis, qua prominet angulus extrà,
Parieti utrique datus, validis compagibus omne

Nectis opus, totaque nites ſpectabilis arce.
Nec tamen hìc indefenſos nos deſeris unquam:
Uſque foves præſens, & amico numine firmas;
Noſque mari in vaſto tot tempeſtatibus arces,
Nec ſinis abruptis victa rate obire procellis.
Tu pelagi velut in medio firmiſſima cautes,
Quam neque convellunt venti, neque fluctibus undæ.
Hac ſuper alta novæ poſuiſti mœnia genti,
Quæ totum daret aucta tuis ſub legibus orbem.
Hìc adeo feſſis ſtatio tutiſſima nautis:
Huc, quæ ſæpe mari in medio noſtra ardua puppis
Æſtuat inſanis ventorum exercita flabris,
Se recipit, temnitque minas, & murmura ponti.
Uſque invicta ſilex te ſævis objicis undis:
Impetus huc omnis, illiſaque frangitur unda:
Obice quo defenſa, licèt vi crebra fatiſcat,
Tuta tamen ponto nunquam cava mergitur alnus.
Tu nos, olim ut pollicitus, non deſeris unquam:
Tu nos de cœlo præſens paſciſque, tegiſque;
Sufficis æternæ tu nobis pabula vitæ.
Tu noſter victus, tu nobis pabulum, & eſca;
Tu cœlo ros concretus demitteris alto
Suavis, & optatos referens cuique ore ſapores.
Tu nobis liquidæ emanas fons vivus aquaï:
Flumine ab æthereo ſemper ſitientia labra
Noſtra rigas, largumque in nobis efficis amnem;
Cujus rurſus aquæ ſalit uſque ad ſidera curſu
Impetus, & ſuperûm lætantem temperat urbem.
Abs te omnis vis noſtra oritur, vigor omnis abundat:
Noſtraque, ſiqua, tuo firma eſt in robore virtus.
Tu velut in campis latis uberrima vitis
Brachia protendens: nos ceu qui plurimus inde
Palmes agit ſeſe, laxiſque effundit habenis,
Et gravidus circùm nitidis exuberat uvis.

Tu fortunati abſtruſus theſaurus Olympi,
Aurũ ubi cœlicolũ & gemmæ ſervantur; & omne
Cœli claudis opes ditiſſimus, atque recludis.
In nos uſque etiam mortales largus inundas:
Huc omnis pleno dimanas copia cornu:
Abs te omnis auri vis, atque opulentia abundat.
Quod ſemel æterno longè ante exordia rerum
Munere conceſſit Genitor tibi, conditor orbis,
Semper habes; nec cùm hìc terrenos induis artus,
Amittis quidquam decoris cœleſtis in æthra.
Non te adeò intactæ claudebant viſcera matris
In terris, ut non quoque in æthere luce micares
Idem eadem, æterno genitus ſine matre Parenti.
Nec minùs, ac priùs, æthereo Deus altus Olympo
Regnabas cum Patre, licèt terraque, marique,
Errares homines inter mortalia curans,
Verus ibi, hìc verus, nec nos ludebat imago.
Et plagis cùm te objiceres morti obvius ultrò,
In te ſolus homo ſenſu tulit aſpera morte,
Nec Deus eſt quidquam lacero tum corpore paſſus.
Nam divina quidem, quæ ſimplex, quæve tuentum
Rejicit aſpectum, complecti neſcia ſenſu,
Cùm natura ſibi applicuit mortalia membra,
Naturamq; hominum; haud maculas contraxit ab illis
Nullaque per talem admiſit contagia nexum,
Sed penitus ſeorſum pura atque intacta remanſit,
Cui nihil omnino terrenæ labis inhæſit:
Diſſimiles ſpecies naturæ utriuſque repugnant.
Sicut ubi immundas ſol lambit lumine foſſas,
Tetra ubi proluvies gravè olet cœnoque fimoque;
Non tamen effuſi radii, dum ſordibus errant,
Infuſas ducunt ea per commercia ſordes.
Rurſum igitur ſolito pariter ſublimis honore
Regnas: humani præ te fers corporis artus

Ampliùs, intacta quos traxti è virgine naſcens,
Filius omnipotens Patris omnipotentis, & hæres.
Sed quod erat mortale olim, & violabile corpus,
Nunc immune necis ſtellas ſuper emicat omnes,
Præfulgenſque novo premit ipſum lumine ſolem.
Quæque tuos anima acceſſit divinitus artus,
Formari inciperes ſanctæ cùm matris in alvo,
Numinis inſolito tecum dignatur honore,
Feliceſque animas longè ſupereminet omnes,
Tecum unà imperium cœli omnipotentis adepta.
Namque tibi, quæcunque uſquam potis eſſe, poteſtas
Omnis ubique data eſt cœlo, terraque, marique,
Omnia ut æterna ditione in ſecula frenes.
Inſuper inſigni es Genitoris munere adeptus
Præclarum, & dictis non enarrabile nomen,
Inſolitum, evectum ſuper omnia nomina nomen,
Quod cœlum telluſque tremunt, atque infera regna;
Suppliciterque uni genua accurvantur ubique.
Idem etiam effœto cùm venerit ultima mundo
Tempeſtas, rapidis quâ flagrent omnia flammis;
Mortales iterum miſſu Genitoris in oras
Advenies, hominum ut vitas & crimina quæras,
Pro meritiſq; voces ad pœnam & præmia quemque.
Te genus humanum aſpiciet fulgere per auras
Aereas fulva in nebula, quem mille ſequentur
Sanctorum hinc, atque hinc acies, cœtuſq; volucrum.
Quatuor ære cavo ventos de partibus orbis
Omnibus humanum genus huc excire jubebis.
Omnibus innumeræ gentes à finibus ibunt
Magnum ad concilium; non tantùm corpora viva,
Verùm etiam quondam defuncta cadavera vitâ,
Oſſaque ab exeſis ſurgent rediviva ſepulcris,
Atque iterum blandæ data inibunt limina lucis.
Mille hominũ hinc, illinc acies, novaq; agmina ubiq;

Occurrent tibi per volucres liquidi aeris auras.
Interea magni ſimulator judicis hoſtis,
Seditione potens, multos ſub imagine falſa
Ludet, & abductos recto ſub ſigna vocabit,
Atque tibi infeſtas contrarius inſtruet alas:
Quem verus mundi pro talibus arbiter auſis
Turbine corripiens terræ ima in viſcera condes.
Ut verò genus humanum tot millia campis
Inſtiterint latis, victor medio ipſe theatro
Secernes, dextraque pios in parte locabis;
Læta gregem ceu paſtor agens in paſcua mites
Matutinus oves ſemper ſejungit ab hœdis:
Læva autem coges fontes miſerabile vulgus.
Tum cœlum quoque ſigna dabit, tum cardine rupto
Axis uterque loco abſiliet, ſtellæque ferentur
Æthere præcipites: tum ſol ferrugine tectus
Protinus amiſſa ceu mœrens luce latebit,
Lunaque obiſſe ſuum mirabitur obruta lumen:
Omnia nocteſcent tenebris caliginis atræ.
Tum flammæ ultrices, vibrataque fulgura cœlo
Corripient ſubitis mortalia cuncta favillis.
Ardebunt fontes; ardebunt flumina, & alta
Æquora; flammeſcetque auris candentibus aer,
Et veter extremos conſidet mundus in ignes.
Tum cœlo lignum venerabile, ſideris inſtar,
Fulgebit noſtræ monimentum inſigne ſalutis,
Æthere mixta comas ramis felicibus arbos.
A læva fontes, & quos ſcelera impia damnant,
Ibunt infernos Erebi flammantis in ignes,
Omnes, ut ſua quemq; prement commiſſa, cremandi.
Dextra autem inſontes, quorumve oblita piacla,
Digrediens terris tecum ad tua regna vocabis,
Felicem quemque in ſedem, quam cuique paravit
Protinus à prima Pater æquus origine rerum;

Insignique vehes victor super astra triumpho.
Salve, vera Dei soboles, rex ætheris idem,
Bis genite, humani generis certissima ubique
Spes atque indubitata salus, lux aurea mundi,
Nobiscum Deus, interpres superûmque hominumque.
Tu capitis nostri gemmis contexta corona,
Ipsum tu caput, & decus omne, & gloria nostra.
Tu rex, tu nostri dux agminis inclytus ille,
Quem metuunt infernæ acies gens æthere pulsa.
Tu custos, vigil, & magni tu pastor ovilis:
Tu medica arte potens, qui vulnera nostra mederis:
Tu via, tu veri vis, tu te vita secutis.
Tu nostri fundamentum templi atque columna,
Templum ipsum, & cœlo contermina vertice turris,
Perque gradus ara assurgens, aræque sacerdos.
Janua tu, ac referans cœli penetralia vectis.
Tu ratis, & portus, tu lex, tu legifer ipse.
Tu folia evolvis signato in codice clausa,
Abstrusasque notas, septenaque claustra resignas.
Tu nobis nostra aversum ob commissa parentem,
Et mala pro meritis cuique haud toleranda parantem,
Concilias bonus; atque tua pro gente precando
Usque assurgenti te comminus objicis iræ;
Vulneraque obtendis quæ quondam es corpore passus
Deditus, & laceros pro nobis detegis artus.
Tu Patris admotus dextræ, subnixus eodem
In solio, immensum consorti numine mundum,
Majestate eadem, paribus frenatis habenis:
Omnia perpetuo afflantes recreatis amore:
Omnia concordi reparatis secula nutu.
A genitore fluit per te vis omnis amoris,
Mutua quo inter sese & amant, redamantque beati
Cœlicolæ, inque vicem mortales: spiritus ille,
Qui mare, qui terras, qui cœlum numine complet,

Vobiſcum Deus ipſe etiam, tres ordine certo,
Numen idem, tres tergemino Deus unus honore,
Maximus, optimus, omnipotens in ſecula regnas.

HYMNUS III.

SPIRITUI SANCTO, DEO OPT. MAX.

AN Deus in nobis? quid nos mortalibus oris
Sevocat ô, noſtraſque rapit ſuper æthera mentes?
Non ea vis opis humanæ, non pectoris hujus:
Deſuper extimulat numen: Deus inſidet ipſe,
Intus agit Deus, & noſtro ſe pectore verſat.
Hoc duce, mortales fines tranſcendimus, aptis
Cognatiſque animis cœlo ſupera alta tenentes.
Hoc ſine, proſtratique ſolo in tenebriſque voluti
Jactamur, nec mens nobis ignobilis altum
Quidquam agitat. Quicquid recti ſanctiq; movemus,
Hoc manat de fonte: boni hinc fluit omnis origo:
Hoc de ſole oritur lux, hoc de lumine lumen,
Quo fruimur, quo nos ſupra nos tollimus acti:
Hoc uno affiati præcordia ab igne calemus.
Si nunc ille meis ſeſe implicet oſſibus ignis
Plurimus, & ſancto me cœli incendat amore:
Si lux illa meis oculis ſe lumine largo
Explicet, & nubem de pectore differat atram,
Quò me tollere humo valeam, & ſublimia cœli
Rimari, quò fas acie ſit cernere coram,
Unde ea vis ipſa, unde calor, quo fonte redundet
Indeprenſus amor, qui tanti luminis ortus:
Si mihi nunc ipſum reſeret ſe denique numen,
Seque ſuumque initum, primumq; ab origine fontem.
Fallor? an ille ruit calor? ecce, mihi artubus ardor
Ingruit: ante oculos lux en mihi plurima oberrat.
Unde nova hæc ſpecies? unde hæc tam clara repent

Tempeſtas? jam tollor humo, jam plurima nubes
Rareſcit, ſolvitque aciem, tenebræque dehiſcunt.
Jam videor (liceat dictis res pandere opertas,
Quiſquis es, ore tuum ſit fas recludere numen)
Jam videor, quà ſiderei plaga lucida cœli,
Vera ubi pax, ubi ſumma quies, ubi plena voluptas,
Cernere ſubluſtri non enarrabile lumen
In nebula, immenſum radiis quæ circuit orbem.
Luminis in medio regem ipſum ardentis Olympi
Ingentem, immenſum, miro ſplendore prementem
Omnia, & humanos ſtringentem lumine viſus.
Omnia majeſtas replet; omnia gloria obumbrat.
Propter eum ſedet, en, Natus Patris unica proles
Æterni æternus, pariter ſine ſtirpe, ſine ullo
Semine, principioque carens, & temporis exors:
Quem Pater, uſque alta ſe in ſemet mente reflectens,
Ipſe ſuæ æternum concepit imaginis inſtar;
Arcanum ceu ſub tacito nos pectore verbum
Concipimus, quod mox linguaque ſonoque receptum
In vocem formetur, & extrà rumpat in auras.
Ambobus par majeſtas, par gloria, & unum
Numẽ idẽque, quod eſt Genitor, pariter quoq; Natus,
Unum ambo, æternus pariter, immenſus uterque,
Omnipotens & uterque, orbis fabricator uterque:
Nil Patris ſine, nil Nati ſine numine cretum.
Ecce autem ulteriùs: quis tanti luminis ardor?
Mira oculis mihi ſe facies nutantibus offert.
Hìc ego totũ aciem cuperem me vertere in ipſam,
Ineque oculos, tenuemque in mentis ſimplicis auram,
Res incomprenſas ſenſu quò cernere poſſem.
Quis porrò tantis radiis globus igneus ille
Circuitu longo amplexus cœli aurea templa?
Ut procul abſiliunt flãmæ hinc, atq; inde coruſcæ!
Ut porrò abſiſtunt ſcintillæ, ut & ignis anhelat;

Et facibus crebro emiſſis fluit aureus imber!
Quàm placida mihi demulcet præcordia flamma!
Quàm mira mihi pertentat dulcedine pectus!
Aut me animus fallit, mentemque inſomnia ludunt;
Aut domus hæc ſancti, fornaxque, & fomes amoris
Huc omnis conflatus amor, conflata voluptas
Omnis, & ex omni conceſſit gratia cœlo.
Nam quis tertius ille, micat qui propter utrumque,
A Genitore fluens per Natum numine juncto?
In mediis vix apparet ſplendoribus aureâ
Nube, mea prohibet quæ lumina, circumfuſus.
Quàm ſimilis, parq; ambobus? quàm numine compar?
Hic Deus, hic, ni fallor, adeſt, quem denique quæro,
Quem ſequor, humana quem tendo expromere voce,
Implentem maria, & terras, cœlique profunda
Numine, & amplivaga recreantem protinus aura.
Non factum, genitumve, nec ullo auctore creatum
Profluit, ecce, Patris Natique è numine eodem
Numen idem, ſemetque ideo procedit ab ipſo
Numen idem, calor omnipotens, diffuſilis aura
Perpetuò itque, reditque reciproca, mutuus ardor,
Amborum communis amor. Hic aureus ille
Halitus: hic Deus ille, hic amor, quo cuncta creata,
Omnia quo conſtant, quique omnia condita ſervat,
Et maria, & terras, auraſque, & ſidera cœli,
Atque homines, & quæ ſub cœlo animantia vivunt,
Quadrupedum genus, & volucrum, vitaſq; natantum,
Graminaque, & ſtirpes, animaque carentia ſaxa,
Erutaque effoſſa tandem tellure metalla:
Omnia quæ in nihilum redeant collapſa repentè,
Suſtentata fuant niſi tanti numinis aurâ.
Hic amor eſt, quo mortales regnator Olympi
Proſequitur bonus: hic idem, quo nos quoque contrà
Grati illum ardemus; quo ſe ſuperique, homineſque

Mutua amant inter ſeſe pietate fouentes.
Hic amor eſt cœli, terrarum hæc mutua flamma
Cuncta fouens, noduſque tenax, & amabile vinclum;
Cœleſtum vis magna, Dei immemorabile donum.
Hinc omnis pietas, hinc omnis denique virtus.

Aura potens, amor ignipotens, ſpirabile numen,
Spiritus ipſe, tui apparent veſtigia ubique
Numinis ampla, tuũ eſt quodcunq; ubicunq; videmus.
Tu Patris æterni virtus, tu dextera, & ipſi
Tu digiti, quibus immenſũ fabricavit Olympum
Rerum opifex, quibus ingentem per inania librat,
Et circumfuſo ſuſpendit in aere molem,
Cuncta tuis elementa ligans contraria vinclis;
Muneribuſque tuis paſſim plena omnia abundant.
Cùm Pater omnipotens cum Nato immania mundi
Mœnia conſtituens cœli procuderet orbes;
Tertius ipſe aderas (neque enim diſtractus ab illis)
Omnia componens: jam tum aurea luce coruſcus,
Summa equitans levibus mulcebas æquora flabris;
Jam tum purgatis liquentem fluctibus undam
Flamine luſtrâſti, quæ dehinc mortalibus ægris
Elueret prima contractam ab origine labem,
Unde ſalus animis proavita fraude ſepultis.
Inde rudes illi prima illa à ſtirpe parentes,
Terrarum obliti, cœpere ad ſidera mentes
Tollere, mortalemque hominem deſueſcere, puro
Pectore concepto per te jam deſuper igni;
Et peragrare acie cœli ſublimia templa,
Admiſſi ſuperæ depaſci lumina lucis,
Vimque Dei paulatim animis ſentire latentis
Occultam, ingentem; tum veri pectore pleno
Cernere venturos caſus, longeque remotos
Veridica populis porrò prædicere voce.
Hinc ſacri tripodes, hinc ſancta oracula divûm,

Hinc Solymi vates numeris arcana locuti,
Carminaque ediderunt diæ præſaga Sibyllæ.
Idem à ſtirpe feros, & duro pectore agreſtes
Erudiens ſubitò egregias divinitus artes,
Inſtruis, atque loqui docto das ore repentè,
Et cauſas orare, & ſanctas condere leges.
Nam genus humanum terris extollere ab imis
Ad cœli jubar, & ſuperis adjungere tendis,
Nubiferoque vehis nos aere in æthera purum:
Nec quiſquam ſanctis excluditur ætheris oris,
Aut fato adverſo, aut alicujus numinis ira,
Debitus æternis mundi ante exordia pœnis.
Cùm primùm dias exorti luminis oras
Viſimus antiqua ſuffuſi labe parentis,
Qui ſeſeque ſuumque genus corrupit in ævum,
Immemor heu! nimiùm promiſſi fœdere pacti;
Indecores cœlo vix lumina tollimus ægrè,
Proſtratique ſolo ſine ſpe, ſine honore jacemus,
Tranſcripti infernis Erebi poſt funera flammis:
Uſque adeò veteris ſerpunt contagia noxæ.
Tu verò noſtris ubi ſenſibus aſpirare
Incipis, auxilioque venis fera corda movendo;
Admoniti incipimus paulatim agnoſcere rerum
Auctorem; regemque hominum ſuperûmque fatentes
Oramus nobis facilem; veterumque malorum
Nos piget, & vitæ execramur facta prioris.
Jam magis atque magis (neque enim tu deficis uſquam
Spe veniæ haud dubiâ audemus confidere rebus.
Jamque juvat, quæcunque jubent oracla, legeſque
Explorare animis, & juſſa capeſſimus ultro.
Continuò ne ſint nobis facis abdita fraudi
Noſtra admiſſa tegens, & crimina noxia deles
Imbre tuo, veterumque malorum oblivia miſces;
Atque novam in nobis mentem, nova corda renatis

Sufficis, abſterſâque nitent nova cuncta ſenectâ;
Et ſimul optato mentes ſuccendis amore,
Quo cœlo placiti, quo digni evadimus aſtris.
Hoc ſuperûm Pater inſigni nos munere donat
Sponte ſua bonus, haud noſtra pietate merentes.
Non opis id noſtræ, non nobis tanta facultas;
Ni Pater omnipotens ad cari vulnera Nati
Reſpiceret, qui morte obitâ mala noſtra piavit,
Humanumque ſuo lavit genus omne cruore:
Inde ſalus, operum inde omnis fiducia noſtrûm.
Ne qua tamen priſcæ ſubſint veſtigia labis,
Sponte caput ſacris de more immergimus undis,
Præſenti quas illuſtras tu numine præſens,
Et veluti inſtillas vitam hoc ſub gurgite merſis;
Unde renideſcunt animæ, velut æra coruſca
Deterſâ prorſus priſcâ rubigine ſcabrâ.
His opibus firmati animi, his radicibus actis,
Tollunt ſe, in meliuſque ſuis quoque viribus uſi
Creſcunt, & ſuperas per ſe nituntur ad auras;
Dum, pietate ſuâ meriti poſt funera cœlum,
Concilio ſuperûm, atque æterna pace fruantur.
Hæc promiſſa piis animis uberrima merces;
Præmia tanta manent tam parvo parta labore.
Te ſine nil tamen audemus, nil poſſumus ipſi;
Et benefacta parum valeant ſine numinis aura
Noſtra tui: non tantùm animos impellere noſtros
Incipis, à tenebris revocans in lumen apertum,
Sponte tua, haud meritis noſtris (à te omnis opũ vis
Noſtra oritur; noſtri tu fons, & cauſa vigoris)
Verùm etiam mox ipſe juvas comes additus uſque,
Fortunaſque tua noſtros virtute labores.
Ac veluti areſcant herbæ, ſilvæque comantes
Intereant, niſi mater alens, radicibus imis
Sufficiat vires occultaque pabula, tellus:

Sic noſter ſine te vigor & vis deſinat omnis,
Hauſta citò, incaſſumq; fluant ſine fruge labores.
Mille animis ſeſe objiciunt diſcrimina noſtris;
Mille nocent peſtes; occultuſque imminet hoſtis
Semper, & egregiis hominum invidet additus orſi
Quot ſcelerum facies, tot nobis retia tendit,
Tot laqueos: quis enim queat hos evadere caſſes?
Aſt ubi noctipotens manus, haud ignara nocendi,
Incautos petit inferno ſummiſſa barathro,
Lucifugæ peſtes, tetræ ſine corpore vitæ,
Intentantque dolos, nobiſque illudere doctæ
Nituntur recto captas abducere mentes;
Ilicet ipſe ades, & medio in certamine feſſis
Affulges, retegiſque dolos, atque irrita frangis
Tentamenta, tuoque magis nos numine firmas.
Omnibus auxilio es, ſatis omnibus unus ubique
Diditus, & gentes paſſim diffuſus in omnes.
Nec quemquam tu muneribus bonus eximis ultro
Ipſe tuis: omnes invitas, allicis omnes,
Omnibus incutiens blandum in præcordia amorem.
Infelix, qui te non audit crebra vocantem,
Pulſantemque diu; duro ſed corde reluctans,
Sed tua juſſa negans clauſas dimittere in aures,
Ah! miſer oblato ſeſe ſubducit amori,
Ipſe ſuis obſtanſque bonis, lucemque peroſus.
Quò monitus te quiſque libentiùs audit, eò illi
Semper ades propiorque, & numine largiùs impl
Et cui tu ſemel indulges, non deſeris unquam,
Seſe ſponte ſui niſi deſerat immemor ipſe,
Heu! nimiùm infelix, ab ſemet proditus ipſo.
Nam ſimul atque animus maculis ſe infecit aberr
Curriculo huc illuc palanti corde, relictis
Limitibus, ſuperûm, ac recti contemptor, & ille
Continuò fugis, ac polluta ab ſede recedis.

Perſentit miſer ille tuum evaneſcere numen,
Omniaque in pejus ruere, & retro acta referri,
Et magis, ac magis uſque obtuſa rigeſcere corda.
Qui modò ſidereo tendebat lumina cœlo,
Arrectus, penetrans acie ſublimia Olympi,
Colloquioque fruens ſuperûm; nunc obſitus umbris
Obſcuris, atque ora ſolo teterrima preſſus,
Serpit humi, in cœnoque gravi ſine honore volutat,
Cunctaque ſe circum tenebris nocteſcere cernit.
Qualis, qui modò conſpectis tendebat in armis
Actus equo, primâ ſignans intonſa juventâ
Ora puer, formâ ante alios pulcherrimus omnes,
Si, cum primùm caſtra ſubit, fortè acta ſagitta
Hoſtis ab aggeribus candentia pectora fixit,
Volvitur; ora modis tabeſcunt pallida miris;
Labitur omnis honos, fugit omnis gloria formæ;
Et modò qui toto ſpirabat corpore amorem,
Nunc gravis aſpectu eſt, auraſque inceſtat odore:
Sic animus te præſenti nitidiſſimus olim,
Te fugiente, ſitu ac tenebris involvitur atris
Decolor, atque omni formæ ſpoliatus honore.
Sic olim, qui matutini ſideris inſtar
Larga miniſtrabat radianti lumina cœlo,
Lucifer ille chori caput alitis & jubar, alto
Excuſſus cœlo, lucemque exutus, in ima
Conjecit ſeſe, & nigris immiſcuit umbris.
Fortunatus & ille, Dei quem Filius olim
Unicus in partem regni, ſortemque locârat,
Bis ſenos inter proceres lectiſſimus ibat;
Verùm ſponte ſua dejectus culmine tanto
In præceps ruit, abs tete ſine luce relictus:
Tanta tui immemorem ceperunt tædia amoris.
Non tamen, ut primùm te quiſque avertitur, illũ
Deſeris omnino longa irrevocabilis ira:

Sed longè obſervas, tendat quocunque ſecutus,
Atque iterum atq; iterum mulces, nec deficis unquam
Ac veluti genitrix puerum, qui plurima fugit
Conſcius ob malefacta domi, ſeque abdidit altis
In ſylvis, nunc huc errans, nunc avius illuc,
Proſequitur pia, & incaſſum veſtigia ponè
Obſervata legit; precibus nunc allicit illum,
Nunc commota minas addit, ſi fortè lateſcens
Audiat, & voces incertas irrita jactat:
Quàm metuit neve eſca feræ, neu præda latroni
Incomitatus eat, torrentiſve incidat undis!
Haud ſecus averſa ſiquis te mente reliquit
Ah! miſer, oblituſque ſui, ingratuſque ſalutis;
Proſequeris, rurſuſque vocas, rurſuſque remulces
Averſum, invitumque trahis: ſi fortè vocatus
Audiit, indoluitque admiſſis crimina faſſus,
Luſtratuſque ſacerdoti commiſſa piavit;
Protinus inſinuas illi te, iterumque reviſis,
Sopitoſque juvat rurſus ſuccendere ſenſus,
Fœderaque ablutis maculis in prima reponis.
Nec ſemel id ſatis: at quoties te avertitur ille,
Te toties ultro averſo placabilis offers.
Eſt veniæ locus uſque, & habent peccata regreſſum
Nec requies, donec vitæ labentibus annis
Ultima cuique dies moribundi advenerit ævi:
Tantus amor noſtri, tantæ cuſtodia curæ.
Fortunatam animam! maculâ cui contigit omni
Deterſâ afflari tam ſancta deſuper aura;
Cui datur incendi tam ſancto deſuper igni;
Semper & in dulci flagrando vivere flamma.
Illa Deum, Deus illam ultro bonus ardet, amantis
Indulgens ultro dulcem reſpondet amorem.
Quicquid agit, fluit inſolita dulcedine amoris:
Semper amat tecum, dulcique in amore quieſcit:

Tota in amore, parum curans mortalia, fixa eſt.
Nec potis eſt ipſum tam ſanctum numen amare,
Quin quoque mortales juncto ſimul ardeat igni.
Ante alios tamen ô felices, terque beatos,
Atque quater, gravida qui te genitricis in alvo
Hauſerunt, neque dehinc in dulces luminis oras
Exorti excuſſere tuum de pectore numen;
Sed culpæ exortes, & vita puriter acta,
Servavere tuum intacti ſub funere munus.
Id paucis conceſſum autem, quos æquus amâſti,
Et quibus eximia indulſiſti numinis aura.
Non tamen, excepto divini corpore Nati,
Te tam præſenti quiſquam unquam numine paſſus,
Quàm quondam Judæa genus, pulcherrima virgo,
Quæ ſuperûm puro concepit ab æthere regem,
Semine de nullo, nullis temerata hymenæis.
Munere tu ſolus functus thalamique, torique,
Virgineam implêſti fœcundis flatibus alvum.
Huc omnis vis, huc æſtus profluxit amoris,
Rupitque ingens totis fornacibus ignis.
Quo verò aggrediar pòſt matrem carmine, quanto
Numine, quàm largo torrente undaveris ipſos
In partus? mecum hic fandi vis victa laborat,
Verbaque res ſuperat, majoraque viribus audeo,
Ardua, inacceſſa, & nulli conceſſa priorum.
Quanto animus, qui numen erat, flagrâſſe putandus
Igne intus, toto cùm dulcem corpore amorem
Jactaret: quacunque viam ſpectabilis ibat,
Huc, illuc circùm ora ferens gratiſſima cœlo;
Omnia inundabant mira dulcedine, amabant
Omnia; non ipſi montes ardore vacabant:
Uſque adeo occultos afflabas ſenſibus ignes,
Et lætos membris haud ulli viſus honores.
Olim etiam apparens oculis mortalibus olli

Luce palam, cunctiſque videntibus affulſiſti
Præpetis in faciem collectus, & alba columbæ
Ora gerens, mira de cœlo voce ſecuta.
Pòſt iterum te mortales mortalibus ægri
Conſpexere oculis manifeſto numine ferri,
Cum ſonitu cœlo illapſum ſub imagine flammæ
Multifidæ, linguis veluti vibrantibus aureis;
Terrificiſque locum implêſti ſplendoribus omnem:
Filius omnipotens Patris omnipotentis ut olim
Pollicitus fore, ſidereas rediturus ad arces,
Ut pro ſe in terris ſua deinceps munera obires,
Nec nos in tenebris volvi paterere relictos.
Protinus ecce viri calefacti numinis igni,
Qui modò morte ducis proſtrati cuncta timebant
In latebris, nunc intrepidi mira ore loquuntur,
Mira ſonant: varias linguis, longeque remotas
Inter ſe gentes imitantur munere vocis,
Uno eodemque ſono diverſo more locuti.
Agnoſcunt populi patriæ commercia linguæ,
Verbaque, quiſque ſuæ, atque eadem diſcrimina vocum
Quique modò indociles vitam piſcoſa ſecundùm
Flumina venatu tenui ſine more trahebant,
Edocti nunc mira canunt præcepta per urbes.
Continuò penetrant aulas, & limina regum,
Contra ſtare auſi ſoliorum edicta ſuperba;
Bis ſenique, hominum genus id, te præſide freti,
Extincti ducis, ac devicta à morte reducti,
Nobile per gentes omnes vexere trophæum,
Et factum egregium totum ſparſere per orbem.
Inde alii, atque alii tanto pro nomine vitas
Effudere alacres in aperta pericula euntes.
Atque ita terrarum totius protinus orbis
Tam varias linguis gentes, quàm moribus omnes
Junxiſti, ut populus iſdem ſub legibus unus

Extemplo fieret, ſtudiiſque, & amore coïrent.
Hac homines tu pace ligas, iis nexibus unum
Efficis, & vinclo nectis fera corda tenaci.
Infelix domus illa, urbes cœleſtibus illæ
Inviſæ, quas igne tuo non plurimus afflas.
Tu placidam per corda ſeris mortalia pacem,
Blandaque mortali præbes ſolatia vitæ,
Lætitia ingentem perfundens undique mundum.
Per te odia, & lites, per te fera bella quieſcunt.
Tu pacem regeſque inter, populumque, patreſque,
Concilias: das te in medium, & ſacra fœdera ſancis.
Tu thalamos ſocias, nova tu connubia jungis;
Quæq; homines pacta inter ſe, convẽtaq; firmant,
Ipſe ligas, propria ut maneant compagibus arctis.
Quodcunque incipimus recti, quodcunque paramus,
Aſpicis, & curſu medio noſtra orſa ſecundas:
Nec quidquam ordimur, niſi nomine rite vocato
Antè tuo; ſtratique ſolo, genibuſque voluti,
Auxilium, atque tui flammam imploramus amoris.
Ipſe venis: tu pectoribus mala gaudia noſtris
Excutis, abſtergiſque animos, puroſque reviſis;
Et nos largus opum dono ſeptemplice lætos
Inſignis, noſtraſque vehis ſuper æthera mentes.
Tu matutinus, tu veſpertinus & imber
Aureus ille venis cœlo, ſitientia corda
Noſtra rigans, lætiſque feracia frugibus exples.
Cùm ſeſe objecit nobis res dura repentè,
Hæremuſque diu ancipites, animiſque labantes
In tenebris verſamur; ades lux protinus, & nos
Inſtruis, ac mentem pulſa caligine luſtras.
Nec cunctaris, ubi triſtis præcordia mœror
Noſtra premit: ſolator ades, dulcemque profundis
Lætitiam mœſtis, & gaudia mentibus affers;
Terroreſque animis arces, & numine amico

Pectora demulcens pulsa formidine firmas.
Insuper & nobis quæcunque, ubicunque pericla
Objiciunt sese, nusquam nos deseris ipse,
Nusquam abes, & duce te casus evadimus omnes.
Salve hominum pax & requies, divina voluptas:
Huc ades, atque tuum populis innecte calorem.
Siquando validis hominum fera pectora flammis
Flagrâsti, & rapidis fervoribus indulsisti;
Nunc opus igne tuo, nostras succende medullas
Acriùs, & totis nobis incumbe caminis.
Aspice, mortales quàm densa nube premantur,
Aut quibus in tenebris jaceant, quo frigore segnes
Algescant animi priscæ pietatis inanes.
Incipiant flammis desueta calescere corda,
Et cœlum aspicere, & jucundum cernere lumen;
Exutique dolos recti accendantur amore
Rursus, & ad priscas referant se moribus artes.
Præcipuè tamen obscurâ caligine mersa,
Quæ sanctum eversis Germania numen ab aris
Expulit, & cœlum sceleratis provocat armis,
Luce tuâ verum agnoscat lustrata, nec ultrà
Sæviat; at veteri pietate resuscitet aras,
Unaque nobiscum sit ei sententia concors.
Quòd si sponte tuis stimulis parere recusat,
Et lucem refugit, furiisque insistit in îsdem;
Sit nostros saltem reges divinitus inter
Jamjam aliquis, pariter pietate insignis, & armis,
Cui largo infundas divinum numine robur,
Atque habilem pariter membrisq; animisq; vigorem
Quo sese præstans animi, patiensque laborum,
Audeat indomitis urgenti opponere bello,
Atque armis petere, atque malo ad meliora vocare,
Ac ferro latè serpentem excindere pestem:
Ut coeant animi; & studiis communibus acta

Nobiſcum tendat gens effera, ſentiat unum.
Siqua tamen lapſis contagia moribus obſtant,
Et vetus in nobis virtus elanguit illa,
Illa, prior quâ famâ ætas ſuper æthera adibat,
Irrepſitque ſitus dejectis legibus ater;
Rurſus noſtra tuâ recaleſcant pectora flammâ;
Huc jace, ſancte, tuis tedam è fornacibus unam,
Quæ totum accendat ſanctis ardoribus orbem.
Nos primùm pete, qui in ſedem convenimus unam,
Saxa ubi depreſſum condunt prærupta Tridentum
Hinc atque hinc, variis acciti è ſedibus orbis;
Ut ſtudiis juncti, atque animis concordibus unà
Tendamus duce te freti ſuccurrere lapſis
Legibus, & verſos revocare in priſtina mores.
Teque ideo cœtu celebramus, & ore ciemus:
Sancte veni; penitus te mentibus inſere noſtris,
Aura potens, amor omnipotens, cœli aurea flamma.

HYMNUS IV.

JESU CHRISTO OPT. MAX.

ET ſolus latè locus eſt, & fletibus aptus;
Et rediit, quâ non mœſtior ulla, dies.
Ipſi etiam montes, denſæ hac in rupe cupreſſi
Ipſæ etiam querulo vertice flere jubent.
Tunc etiam ſilices durum ſenſere dolorem,
Et rupti ingenti diſſiluere ſono.
Tunc etiam—Sed jam erumpit mihi pectore fletus,
Et lacrymas oculi fluminis inſtar agunt.
Flere juvet ſaltem, lacrymiſque explere dolorem,
Quando aliud nil eſt, quod tibi perſolüam;
Mutua nec ſatis eſt, vitamque rependere vitæ,
O qui noſtra tuo funere damna levas.

Nos Patris æterni noſtra irritavimus iras
Fraude: cruore tuo tu probra noſtra lavas.
Nos dulces vetita decerpſimus arbore fœtus:
Diſtentus dirâ tu trabe furta luis.
O nimiùm noſtros nimiùm miſerate labores,
O noſtri nimiùm, nil memor ipſe tui:
Non genus humanum, non mundi machina tanti,
Non tanto merces digna labore fuit.
Scilicet æterni proles æterna Parentis
Factus homo, ſontes ne moriamur, obis?
Quem Pater ipſe ſui, ſine origine, concipit inſtar,
Dum ſeſe æterno cogitat uſque animo.
Me miſerum! quæ te pietas, pulcherrime rerum,
Tam nova; qui, quæſo, tam novus egit amor?
Ah! ſat erat, te ſidereis de ſedibus actum
Tædia virginei longa tuliſſe uteri;
Aut hinc mortales eductum in luminis auras,
Cum pecore, agreſti delituiſſe caſa;
Inde vagum huc illuc noſtros adiiſſe labores,
Dum mundum ad leges & nova jura vocas:
Neve ignominias memorem; aut quæ plurima inul
Paſſus es indigno corpore ludibria.
Hei mihi! non avibuſve, feriſve cubilia deſunt;
At rerum auctori deſit ubique locus.
Sola fuit, tibi quæ nodoſis roboribus crux
Heu! nimiùm durum præbuit hoſpitium.
Hæc fuerat ſervis pœna olim, hæc furibus æqua,
Quos tecum cerno mortem obiiſſe parem.
Quæ tam dira manus? quænam tam barbara por
Gens tantum obtuſis ſenſibus auſa nefas?
Quò ruitis miſeri? qui tantus mentibus error
Inſidet? in veſtrum tenditis exitium.
Me potiùs, me me, qui feci, hoc perdite ligno:
Hic nihil admiſit; fraus mea, furta mea.

Tene ita cum diris pendere latronibus, omnis
Vitaï curſus cui ſine labe fuit?
Qui neque contactu intemeratæ virginis alvi
Contraxti antiquæ ſigna luenda notæ.
Sed genitrix pura cœli concepit ab aura,
Nec potuit facies diſſimulare genus.
Ut ſileam benefacta, tot & miracula rerum,
Quæ non humana perficiuntur ope;
Inſigni poteras forma, & juvenilibus annis
Immiſſæ pectus reddere molle feræ:
Pulcher luce magis, vel ſidere matutino,
Oceanus liquidis quod modò lavit aquis.
Sed quem hìc te aſpicio? hæc facies tuane illa ſerena?
Hine oculi? hic roſeo gratus in ore color?
Aureane hæc menti lanugo? hoc verticis aurum
Propexum? hic toto corpore priſcus honos?
Quà modo cunque ibas, blandi nova ſemina amoris
Jactabas; dulci in ore ſedebat amor.
Huncne ego conſpicio te, formoſiſſime rerum?
Heu! color, heu! ſpecies quàm tua facta alia!
Squalidula ut facies, ut laſſula lumina livent,
Languidula ut cervix, mortua ut ora jacent!
Non ea cæſaries, concretaque ſanguine barba;
Non eſt is planè qui modo vultus erat.
Serta tamen capiti, regiſque inſignia cerno;
Sed quæ vulnificis ſentibus hirta rigent.
Et pictum video corpus juvenile rubore;
Sed quem hauſtus flagris ſparſit ubique cruor.
Ne palmas morer, aut terebratas cuſpide plantas,
Hei mihi! quàm latum pectore vulnus hiat!
Quod tulit æs, quænam haſta tuo intepuiſſe cruore?
Nec tum æs delicuit? nec fuit haſta cinis?
Cùm ſol ipſe caput nitidum abditus obſcurârit;
Et vaſto tellus ſit tremefacta ſinu?

Utque laboratam cererem, immedicataque liba
Fregerit, & ſociis dederit partitus in omnes;
Dilueritque merum patera libantibus eadem:
Utque, omnes verbis extremùm affatus amicis,
Non illas de more dapes, non pocula ſueta
Teſtatus dare, ſed formam ſua viſcera in illam
Vera, ac viva novis epulanda apponere menſis.
Hoc eſt corpus, ait, meus hic de vulnere ſanguis
Fundendus, commiſſa hominum qui diluat omnia:
Hoc eſte, hoc omnes haurite ex pocula fonte.
Sic facite; & poſthac ſervate in ſecula morem,
Et ſacris moniti jam nunc aſſueſcite menſis.
Nam quoties hæc verba meo mea nomine docti
Nota ſuper ſanctis repetetis frugibus ore;
Ipſe adero, totoque epulis ſubitò inſerar almis
Corpore; viſceribuſque meis, & ſanguine opimo
Excipiam lætos, veteris ſolamen amoris;
Et nunquam noſtri hinc aboleſcet gratia leti.
Infelix verò, his dapibus quicunque carebit
Averſus, tanti meritique & muneris exors:
Nulla illi poſt funus erunt commercia noſtri.
Vos tamen has luſtrati animis accedite menſas,
Et manibus puras puris contingite fruges.
Eſte procul, quibus eſt fœdi mens conſcia facti:
Vita piis erit, atque eadem mors ſontibus eſca;
Uno eodemque ſalus fluet atque è fonte venenum.
Sic ait, atque ſuis manibus ſeſe ipſe gerebat,
Ipſe onus, ipſe oneris pariter moderator, & auctor,
Omnes dum ſacro libamine pavit ad unum,
Factorum ac decorum monimentum inſigne ſuorum
Quem ritum moniti mox ſervavere minores;
Libamuſque ſacrum ſacro cum ſanguine corpus.
Nam ſimul ante aram verba illa auguſta ſacerdos
Protulit ore premens; cœlo dilapſus ab alto

Chriſtus adeſt, vivoque epulis ſe corpore miſcet.
Illa crediderim cœli ardua tecta ſub hora
Fervere, ſtellataſque fores atque oſtia pandi;
Plumipedeſque acies læto deſcendere Olympo,
Et terras petere; atque aram ſe examina circum
Fundere, cœleſtique dapes ſepire corona,
Et totum effundi tanta ad ſpectacula cœlum;
Dum numen ſeſe terrenis inſerat eſcis.
Non tamen omnino manifeſto corpore vulgo
Dat ſe in conſpectum; viſus, tactuſque refugit,
Externa tectus forma: nec crede ſapori,
Dum guſtu exploras cererem, laticeſque Lyæos,
Divinum in corpus, verſoſque in ſanguinis undam.
Nam penitus re mutata manet ipſa figura,
Quæ fuit antè; manet facieſque, colorque, ſaporque
Priſtinus: & quamvis id ſit, quod non fuit antè;
Quale tamen fuit antè, manet, quantumque videtur,
Nil verſum exteriùs; ſed enim ſimile omnia priſcæ
Naturæ, ut ſpecie queat una fallere viſus
Obtuſos, dum ſola oculis & ſenſibus ipſa
Objicitur ſpecies, frugumque occurrit imago,
Quæ guſtum, viſumque hominum, tactumque laceſſit:
Intus Chriſtus ineſt, & inobſervabile numen.
Tum, quamvis animo, atque oculis diverſa ſimul ſe
Objiciant, aliudque oculis, aliudque tuentes
Mente volutemus; tantùm tamen una ſubeſt res,
Unaque vis; neque enim coeunt duo corpora in uno;
Quod ratio vetat, & prorſum natura refellit.
Haud ſecus, exuvias indutus & ora leonis,
Incedat ſi fortè aliquis, plaudente theatro;
Non duo tùnc pariter confidant pelle ſub illa
Vir, feraque: at potiùs dicam exteriora leonis,
Interiora hominis: quid enim componere fando
Divina humanis prohibet, ſublimibus ima?

Credite, mortales, menteſque abducite ab ægris
Senſibus, atque animo cœlum peragrate volucri.
Credite; ne titubate: hìc vera eſt corporis umbra;
Hìc corpus verum: hìc eſt vera cruoris imago;
Hìc verus cruor: ipſe ſuimet Chriſtus imago.
Credite, mortales; animos adhibete, fidemque:
Mortales, genus infirmum, confidite dictis
Illius, qui nec fallit, neque fallitur unquam.
Quandoquidem nihil externæ clariſſima dicta
Lucis egent, per ſeque ſuo ſe lumine produnt.
Antè mare, & tellus, & cœli concidat axis,
Illius quàm caſſa fide ſint aurea dicta;
Sanguine quæ moriens nobis teſtata reliquit.
Non tamen ad noſtras acies venit, hacque nigranti
Stipat ſe veluti nebula, atque obducitur umbris;
Quanta ſit ut noſtræ fidei indulgentia tectus
Exploret, non viſa jubens nos credere, ceu quæ
Luce palam ſunt uſque oculis obnoxia noſtris.
Cùm tener orbis adhuc foret, ac pubentibus annis,
Jam tum relligio hæc atavos inceſſit agreſtes.
Jam tum aliquis longè præſaga mente recludens
Sacra abſtruſa, rudem congeſto ceſpite in aram
Triticeos orbes, & liquida vina ferebat;
Plurimaque orabat cœli converſus ad axem.

Quæ fieri humana nequeunt ope, cuncta Deo un
Pervia ſunt, & plana, poteſt Deus omnia quando.
Ille potis mediis pueros educere flammis
Illæſos, nutuque ignem ſopire furentem.
Ille potis ſummis ferrum ſuſpendere in undis,
Ut natet, & non jam propria vi tendat ad ima.
Ille etiam, quoties penuria adegit edendi,
Millia multa hominum ſolis ſaturavit in agris;
Et cerere è tenui ingentes conflavit acervos.
Illius imperium pavet omnis victa poteſtas:

Assurgit rerum natura, elementaque parent,
In quamcunque jubet migrantia sæpe figuram.
Qui potuit liquidas in vinum vertere lymphas,
Aut virgam in colubri sinuosos flectere tortus,
Rursus & in veterem formam tranferre colubrum;
Non poterat sanctum in sua viscera vertere crustum
Funditus, atque etiam forma ipsa pascere sensus,
Atque novam subitò ecce oculis offerre figuram,
Nec se conjicere in miras tecto ore latebras?
Illi aliter visum, ne viscera fortè cruenta
Humanum horreret genus, attactusque paveret,
Dum premeret tremulam mandens sub dentibus escam.
Nam sicui veram in speciem manifestiùs olim
Ostendit sese, nudoque apparuit ore,
Ac tepido emicuit saliens cratere fugatis
Sanguis imaginibus; stetit, immotusque sacerdos
Abstinuit tactu, atque impasta altaria liquit,
In solitam donec redierunt omnia formam.
Haud secus, admota qui morbis arte medentur,
Ne gustu horrescat languens medicamen amarum,
Melle linunt super, & dulci sub cortice condunt.
Ne verò, quo liba modo, quove ordine, quære,
Tenuia divinos Christi conflentur in artus,
Vi sermonis, & omnipotentis numinis aura.
Nulli fas hominum mortali corpore septo
Scire ea; vix volucres nôrunt sine corpore mentes,
Aligerum genus, ætherei gens incola cœli.
Tantùm agite; properate; sacris discumbite mensis:
Divinas libate dapes, libate beata
Pocula; velatumque dapis sub imagine numen
Concipite: intus ineſt numen; Deus insidet intus;
Christus adest, & nos invitat corpore vesco.
Ne dubitate: Deus simul hìc, simul æthere in alto:
Cunctus adest, simul hìc, simul & quocunque vocatur,

Rite tamen, templis in cunctis, omnibus aris,
Divinum dum farre pio libamus honorem.
Quodque hìc, eſt & ibi pariter diſcrimine nullo:
Totus ibi, hìc totus; neq; eum tempuſve, locuſve
Eſſe vetant, quibus haud divina obnoxia, ubique.
Quinetiam violare manu ne parcite liba
Myſtica, & in ſocios partiri protinus omnes.
Nam fragilem quotcunque in fruſta incideris orbe
Cœleſtis libi; Chriſti inviolabile corpus
Reſtat idem in cunctis, oraſque amplectitur omne
Nec findi in partes ullas divina poteſt vis.
Nos tamen albentem frugemque, & fiſſile cruſtum
Et liquidos latices veneramur numinis inſtar:
Non quia ſint ipſum numen color ille, ſaporque;
Sed quia divini ſint numinis argumenta;
Significentque oculis, quod mens inde altiùs hauri
Quod nequeunt oculi, nequeunt deprendere ſenſus.
Atque ideo exiguo quovis in fragmine Chriſtum
Accipimus, quavis ſacrati in parte liquoris:
Namq; ſubeſt ſanctũ ut nũquam ſine ſanguine corpus
Sic quoque non ſuberit ſanctus ſine corpore ſangui
Nec toto hic majus, quàm quæ pars eſſe videtur
Quantus ibi, hìc tantus. Deus haud includitur ullis
In ſpatiis, nec fas metiri corpora ſancta:
Omnis ibi, hìc omnis; hìc integer, integer illic.
Sicut ubi, quanquam ratio diverſa, liquenti
Sæpe lacu in noctem lunæ reſplendet imago
Plurima, & hìc illic ſeſe ſpeculantibus offert
Omnibus uſq; eadẽ, atq; ſui ipſa ſimillima ubiq; eſt.
Sicut item, ſpeculi ſi in partes fregeris orbem,
Quicquid ab adverſo reddebat imaginis orbis
Integer, illud idem pars quælibet undique reddet,
Nec plura in toto quàm mox in parte videbis.
At verò, quanquam qui ſe ſub frugibus offert,

Ille idem eſt, Patris ætherea qui regnat in aula;
Hìc aliter tamen, atque illic, utcunque ſe habet res.
Ille idem eſt, etiam trabe qui pendebat ab alta.
Hìc tamen, exemptus morti, vim haud accipit ullam
Artubus immortale atque impenetrabile corpus,
Cui morbi nihil officiant, algorve, fameſve.
Nec toties morti locus eſt in corpore Chriſti,
Qui ſemel admiſſis pro noſtris obtulit ultro
Ipſe ſuum caput æterno ſacra victima Patri:
Multa licèt ſanctis toties eat hoſtia ab aris,
Et matutinis renoventur funera ſacris.
Tum quamvis, dum languentum ſervantur in uſus
Sancta adytis occluſa, ſitu conſumpta vetuſto
Interdum aſpicias, ſqualentiaque exiguus mus
Carpſerit, aut ſimiles tulerint libamina peſtes;
Vim nullam admittit tamen inviolabile corpus.
Nam, rerum ſpecies ubi cœptæ peſte teneri
Pollutæ, numen ſubitò evaneſcit in auram,
Corporis exuvias laceras ſine honore relinquens:
Reliquiæ reſtant ambeſæ, ingloria ſigna.
Quæ pietas, qui tantus amor tibi, maxime rerum,
Ut Deus, æterni ſoboles æterna parentis,
Tam fragili ingrediens ultro pro fruge venires,
Atque homini fieres repetitis pabula menſis,
Et matutinis toties ſacra hoſtia in aris?
Hoc erat ille ſacer, qui quondam apparuit, agnus,
Suppoſitus pueri inſontis pro cæde parata.
Hoc erat ille, vetus quem gens epulata quotannis
Mandebat rite, ac ſolenni more ſacrorum,
Cum feſtinata cerere, atque agreſtibus herbis.
Feſtinata ceres tu nobis, tu mola adorea,
Farque pium; tu liba ſacros lectiſſima in uſus,
Liba, quibus nulli fas quondam aſſuêſſe profano.
Hoc erat illa atavis deſerta per invia noſtris

Protinus è cœlo veniens errantibus eſca.
Copia nil aliud toſtæ tanta illa volucris,
Deſuper inſolitum nidorem halantibus auris;
Nil aliud ros concretus portenderat ille
Dulcis, & optatos referens cuique ore ſapores.
Veſcimur hoc verè nunc cœli rore, fugata
Nube palàm : veros nunc icta è caute liquores
Haurimus; lateriſque tui nos irrigat unda,
Mixta mero: ſuaves miſces namque inde liquores,
Et dulci ambroſia, dulci nos nectare paſcis.
O hominum miſerate famem, miſerate labores,
Uno cùm ſatures tot cœli examina verbo,
Aſituum cœleſtum acies, tot millia millium;
Quæ tibi tanta fuit, rerum pulcherrime, cura?
Qui tibi tantus amor noſtri, ut tua viſcera nobis
Objiceres epulanda, dares te in pocula, in eſcam;
Quos tamen ex humili finxiſti pulvere quondam
Infirmos, decoriſque tui nihil inſtar habentes?
Tu volucris fœta illa, tuo quæ ſanguine natos,
Viſceribuſque tuis terebrato pectore, paſcis.
Tu, quoties facimus, teq; ultro in vota vocamus
Verborum memores, cœli, ecce, allapſus ab aula
Candidus ille venis agnus, viva hoſtia ad aram,
Quam veterum portendebant oracula vatum;
Cordaque noſtra ſimul replet, ecce, inopina voluptas
Elicimus tenui liquidis te murmure ab aſtris,
Viſceribus non noſtra tuis quò viſcera alantur,
Nec tuus ut ſanguis noſtri pars ſanguinis hauſtus
Evadat; neque enim confuſo corpore in unum
Miſcentur quæ morte carent, mortalibus addita.
At potiùs veluti gemmæq; aurumq; medentur
Corporibus ſæpe affectis, morbiſque reſiſtunt;
Non quòd ea ſtomachi rapido concocta calore
Paulatim ſeſe languentum in viſcera vertant;

Sed quia vi quadam inſpergant admota latenti
Lætitiam, dulcique hilarent præcordia motu:
Sic quoque tu noſtris animis & mentibus hærens,
Robur ades; vires, occultaque pabula præbes;
Nec quidquam in noſtros tua viſcera digeris artus,
Sed potiùs nos admotus te vertis in ipſum.
Hinc primũ ſpecimen deguſtant corpora noſtra
Vitæ immortalis, ſuperûmque aſſueſcimus ævo.
Quippe, hominum ſic diffuſus per pectora ubique
Mutua, mortales concordes fœdere jungis
Eterno: quos paſcis, amas; quos corpore ſancto
Refficis, uno eodemque repentè in amore caleſcunt,
Et dulci inter ſe nodo juncti uſque tenentur:
Atque ita nobiſcum Deus hìc mortalibus oris
Uſque manes, verti dum cœli deſinat orbis,
Olim ut pollicitus; nec habent promiſſa regreſſum.
Te duce, ſecuri gradimur per quæque viarum
Aſpera; ſuſcepto te, non deeſt copia victûs:
Tu dux, tu comes; æterni tu copia victûs:
Et quæ deficimus, tu nobis omnia ſupples.
Siqua fortè labant in nobis ſpeſque, fideſque,
Continuò tua nutantes præſentia firmat.
Teque omnis præſente viget fiducia noſtra,
Solis nota piis, vulgo inconceſſa, voluptas.
Accedo has quoties epulas, ſubitò æthera mente
Concipio, ſubitò mihi ſenſus eripis omnes;
Inque tui aſpectu liquido ardens corde quieſco,
Sanctum, auguſtum, almum, cœli admirabile munus.
Qua te voce ſonem? quo te nunc nomine dicam?
Nullum te dignum reperimus carmine nomen:
Nullum te dignum verbis molimur honorem.
Salve, vita hominum, non enarrabile donum,
Deſuper illabens nova cœlo gratia aperto.
Per te melliflui rorant dulcedine montes:

Per te melliſluæ complentur nectare valles:
Omnia inexhauſto mellis torrente redundant.
Omnia amant: ſancti tu nobis pabula amoris
Sufficis, æterni tu nobis pocula amoris,
Ipſe amor, ipſa animis noſtris innexa voluptas.

HYMNUS VI.

I. CHRISTO OPT. MAX. DE CAROLO V. IMP.

DE conjuratis Germanis hæc dicat arma,
CHRISTE, tibi, has victor CAROLUS exuvias.
Non hoc ille ſibi tanto diſcrimine bellum eſt
Aggreſſus; curæ ſed tua cauſa fuit:
Quò gentem everſas victam revocaret ad aras,
Ne caderet priſcus relligionis honos,
Objecit ſeſe furiis Aquilonis iniquis,
Nec timuit ſævis obvius ire feris.
Vicit io, & fuſos disjecit montibus hoſtes:
Gens fera procubuit Cæſaris ante pedes.
Jamque adeò ille, animo ſibi qui promiſerat alto
Imperia atque Aquilas, cernitur ire minor.
Qui gentem in regem regni ſpe captus inani,
Inque ſuum armavit membra coacta caput.
Quò ruis ah! demens? quæ te tam dira cupido
Impulit? ipſe tuum tendis in exitium.
Sic adeò virtus, ſic magni Cæſaris arma
Nota tibi, & nuſquam cedere docta manus?
Non Aquilæ imbellis forti contendit hirundo:
Non metuit cervi cornua longa leo.
Cùm pugnâ abſtinuit, tua demens arma timori
Eſſe ratus, ſubitò tu tibi victor eras;

Tollebaſque animos vento tumefactus inani,
Jam meditans ipſi demere ſceptra Jovi.
Ille autem, parcens cùm prælia detractaret,
Horrebat gentis cæde madere ſuæ.
Contigit en nullâ tandem victoria cæde:
Victus es; & nuſquam ſanguine inundat humus.
Hac opus arte fuit, cognatæ ita parcere genti:
Hoc decuit cives vincere marte pium.
Haud minor invitos cives ſervâſſe putandus,
Quàm foret externos ſternere cæde, labor.
Sed quoties renuit collatis cernere ſignis,
Te toties vicit: ter tua cauſa jacet.
Terque piam Deus hac cauſam ratione probavit:
Pro vero ſteterunt numina; cede Deo:
Cede; animiſque tumentibus altos exue faſtus,
Et patrum ſanctis legibus obſequere.
Non tantum in te poſſit amor ſceleratus habendi:
Deſine ſacrilega carpere ſacra manu.
Jam redeat verſa ad ritus Germania avitos
Armipotens: priſco vivere more juvet.
Sentiat unanimis nobiſcum nube remota:
Sit nobis eadem relligio, & pietas.
Siqua tamen lapſis contagia moribus obſunt;
Mutua communi probra lavemus aquâ:
Et quæ de ſpatio palantia deflexere,
Priſcorum ad rectum nos revocemus iter.
Interea, Cæſar, claris aſſuete triumphis,
Qua jam cœpiſti tendere, perge via.
Hac iter ad cœlum: duri clarique labores
Exemptum morti te ſuper aſtra vehent.
Jamque tibi longè cedit ſuperata vetuſtas:
Jam tua Romulidum gloria obumbrat avos.
Et majora manent, licèt hæc ſint maxima: de te
Sidera venturi nuncia mira parant.

Grata tua eſt cœlo pietas, menſque optima: nil e
Quod metuat virtus præſide tuta Deo.
I præſtans animi, majoraque mente capeſſe:
I decus, I veræ gloria militiæ.
Ille eris, immenſum qui Chriſti legibus orbem
Subjicias, ubi ſol cunque colorat humum.
Jamjam unum duce te reget unus paſtor ovile;
Disjectas cogi te duce oportet oves.
CHRISTE, gregis paſtor tanti, rex maxime regum,
Huic tua pugnanti prælia dexter ades.
Cumque tua intrepidus ſubeat tot ubique pericla
Pro cauſa, objectis da ſuperare malis.
Atque diu incolumem ſerva mortalibus oris:
Hoc tuta in terris vindice ſit pietas.

HYMNUS VII.

IN J. CHRISTI CRUCEM.

NAm quod te memorẽ? quo cæſũ è vertice lignu
Dulce optanti animo mihi robur, amabilis arbo
Te, bona crux, nimbi, tempeſtateſque coruſcæ,
Infernæque poteſtates fugiuntque, tremuntque,
Inque tuos aciem nequeunt intendere ramos.
Infelix olim fueras, feraleque lignum
Supplicii genus, informis trabs hoſpita leti.
Nunc prope numẽ habes, ſancta & venerabilis arbo
Cœlo mixta comas caput inter ſidera condis,
Hoſpitis ingentis pulcherrima reddita tactu.
Te tulit antè humeris, quem tu mox ipſa tuliſti,
Rex hominum, ſuperûmque, Dei certiſſima proles.
Depoſiti ingentis, capitis tibi credita cura
Tam cari: tanti tu pignoris unica cuſtos.
Fortunata, tibi divinos contigit artus

Tangere, tam ſanctique inſpergi rore cruoris.
Fortunata, ſalus in te omnis noſtra pependit;
In te meta fuit noſtrorum extrema malorum.
Per te jam Pater omnipotens mortalibus ægris
Dat veniam, & veteres bonus obliviſcitur iras.
Pro nobis ſtetit, atque reis pro fontibus ipſe
Filius oravit cauſam, & nece diluit ultro
Crimina: tu ſedes oranti grata fuiſti.
Victima pro nobis magno ſeſe ille Parenti
Obtulit: oblato tu nobilis ara fuiſti.
Illum afflictum atro ſudantem ſanguine præſens
Vidiſti, & vitam per cuncta exempla trahentem,
Tandem animam longis ſingultibus expirantem.
Fortunata arbos, in te ille ille unicus ales
Depoſuit ſenium, moribundoſque exuit artus,
Ut novus exurgens rurſus, nitiduſque juventa,
Æthereas pennis cœli remearet ad auras,
Omnigenûm volucrum cantu, & plaudentibus alis.
Fortunata arbos, in te fœta illa volucris
Molle ſibi roſtro pectus terebravit acuto;
Atque ſuo implumes ſaturavit ſanguine natos.
Quæ pietas? qui tantus amor? nos crimine noſtro
Occidimus: moriens nos ille à morte reduxit,
Delevitque notas, quas non contraxerat ipſe.
Nos ideo nunquam è ſtratis conſurgimus orta
Luce, vel ingreſſa jam nocte ad ſtrata redimus,
Noſtra tuo quin nos armemus pectora ſigno,
Et tua luſtratæ imprimimus veſtigia fronti.
Nil agimus, nil incipimus, nil pectore magnum
Molimur, non antè tuo munimine tecti.
Auſpiciis tu noſtra tuis incepta ſecundas;
Tu noſtrum augurium, tu ſors, tu præpetis omen.
Quinetiam ad quòſvis motus, ad murmura quæque,
Et ſtrepitus improviſos noctuque, dieque,

Ad tua confugimus tremefacti protinus arma,
Queis freti vanum revocamus corde timorem.
Proinde tibi magni curvato poplite reges
Oscula dant proni, positisque insignibus ultro
Assurgunt, tectamque auro, gemmisque micantem
Suspendunt inter baccata monilia collo:
Et, duce te, audentes in aperta pericula vadunt,
Præmittuntque tuum pugnanda in prælia signum
Jamque Aquilis tua Romulidum mage nota figura
Hoc signo dux in campis pugnavit opertis
Inclytus, infernas acies, obscœnaque contra
Castra, Erebique plagas victor penetravit ad ima
Exemitque pios vinclis, & carcere cœco,
Quos secum spoliis veheret super æthera opimis.
Nobile tu signum, tu pompæ insigne præibas
Semper, & egregii testis prænuncia facti.
Templorum te culminibus, te turribus altis
Erigimus; tu summa tenes fastigia; ubique
Turres, tecta tua sunt omnia tuta sub umbra.
Cumque omnes nos extremo sub tempore vitæ
Deseruere, comes remanes tu sola, nec unquam
Amplexu, dum spiramus, divellere nostro.
Nec tantùm vivos, sed & auræ munere cassos
Tutaris, positosque cavis impressa sepulcris.
Quid mirum, summo si te veneramur honore?
Ipsi etiam pueri læti, immixtæque puellæ
Serta tibi, & flores nectunt, tibi carmina dicunt,
Te celebrant cœtu, te festa fronde coronant.
Jamque adeò latè in terris tibi templa, tibi aras
Mortales statuunt; tibi cerea dona cremantur,
Et pia thura; diemque tuo de nomine dicunt:
Ac prope divinos orbis largitur honores.
Haud quia sit numen, quia sit tibi sensus, at olli
Ista ferunt, cujus leto tibi gloria parta est.

Quin, ſuprema dies arſuro ubi venerit orbi,
Sideris in morem fulgebis, & æthere toto
Flagrantem inſolita luſtrabis lampade mundum.
Luce piis addes animos; at fontibus ingens
Horror eris: cupient retro tranſacta referri
Luſtra, ſuis fruſtra orantes oblivia factis.
Tu lignum porrò illud eras, medicabile lignum,
Tactu cujus aquam in dulcem fons verſus amarus.
Tu lignũ, genus in quo hominũ, genus omne animantũ,
Servatum quondam immenſis evaſit ab undis.
Tune etiam malus, tune ille altiſſimus olim,
In quo ſublatus pendebat aheneus anguis?
In te oculos converſi omnes, converſa tenebant
Ora: ſalus id erat ſerpentum morſibus ictis.
Quippe hominũ infernus genus omne momorderat anguis.
Tu nobis tu complexo ſerpente mederis
Omnibus, & validos in priſtina ſoſpita reddis.
Tu nos infernis penè hauſtos eripis undis:
Tu dulces in aquas fontes convertis amaros;
Et lacrymas tandem noſtras in gaudia vertis.
Salve, hominum indubitata ſalus, ſpes certa quietis
Æternæ: per te patet alti janua cœli.
Utque orbi quondam ingreſſa eſt mors arbore ab illa;
Per te hominum generi ſic tandem reddita vita eſt.
Effice, mortales curis mortalibus omnes
Oblitis per te divina luce fruamur;
Amplexique tuos tollamur in ardua ramos.
Vitam autem quia non datur omnibus exhalare
Tali in ſede, ipſumque imitari funere regem;
Ut pueri infirmo nequeunt medicamina ferre
Corpore, & altrices ipſæ acria pocula ſumunt,
Ad pueros virtus tamen hauſto in lacte redundat:
Sic fluat extincti divino è corpore regis
In nos tranfuſus dolor, & præcordia tangat.

Saltem animo, ſaltem mœſto doleamus amore,
Noctes atque dies, neque nos conturbet amaror;
Verùm ea amarities nobis medeatur; & ægra
Quæ nunc noſtra jacent recreentur corda; neciſq
Illius emanet noſtra in præcordia virtus,
Sponte ſuo noſtras qui ſolvit ſanguine pœnas.

HYMNUS VIII.

MAGNÆ MATRI VIRGINI.

AT quo, Diva, tuas mortali carmine laudes
Ingrediar, quas cœleſtes cœleſtibus oris
Vix audent tentare chori? nec mole gravantur
Corporea, atque tuos coram mirantur honores.
Ipſe, mihi quoties animum tua vivida imago
Impulit, atque aciem te contra tollere tendo,
Obruor, & nimia perfundor luce, nec abſens
Ferre tui valeo radios aut ſpicula vultûs.
Nam tu ſole velut divinum corpus amicta
Incedis regina, caput redimita coronis
Sidereis: tibi ſub pedibus micat aurea luna,
Igneaque aſtra premis ſubterlabentia mundi.
Mente olim Pater omnipotens te legerat alta
(Nondum mundus erat) multis de millibus unam
Quæ cœli regem pareres enixa ſub auras.
Atque ideo, poſtquam, divino fœdere rupto,
Primus in orbe parens hominum ſe perdidit ipſe,
Seque ſuumque genus veniens corrupit in ævum;
Sola malo exorta es, veterique impervia noxæ:
Seu tua te genitrix intactam, & prorſus avitæ
Secretam maculæ gravida concepit in alvo;
Seu ſimul atque utero concreta es, cœlicolûm rex
Communem exemit labem, puramque reliquit;
Ne tuus exoriens pura dilapſus ab æthra

Parte olim fœtus foret inſincerus ab ulla,
Nec priſcam traheret materno à ſanguine labem.
Teque dehinc creſcens procul omni innoxia culpâ
Sanctam, incorruptam ſervâſti præſide amico
Tuta Deo: ac veluti latis nitidiſſima campis
Virga oritur, primoſque novo dans vertice flores
In regum fortunatos traducitur hortos;
Continuò ſedes liquiſti parvula avitas,
Templi adytis oblata, parentum debita votis;
Sancta ubi priſcorum vatum monimenta revolvens,
Senſiſti ſuperûm regem tot vocibus olim
Promiſſum terris mortali matre oriturum.
Jam tum lætitia, dulcique cupidine pectus
Capta, Deum caſta verſabas mente propinquum;
Et venerans matri fœtæ pia dona parabas,
Si fors ô veſtris ea ſors contingeret oris,
Si veſtro conceſſa forent ea munera ſeclo.
Neſcia venturi nondum tua gaudia cernis;
Nondum, Nympha, tuos præſentis pectore honores.
Jamjam, nulla mora, adveniet demiſſus ab aſtris
Nuncius: ille tuas quàm lætis vocibus aures
Mulcebit? quanto implebit præcordia amore
Pennipotens? tu cœlicolûm acceptiſſima regi,
Plena Deo, nuribus felix magis omnibus illa es.
Parce metu: humanum, Virgo, obliviſcere morem:
Concipe divinos hauſtus, teque inſere cœlo:
Non aliam porrò manet hujus gloria partûs.
Tu rerum auctorem tactûs ignara virilis
Concipies, gravis ætherea divinitus aura,
Solaque virgineum ſervabis fœta pudorem;
Vellus uti lanæ impenetrabile reſtitit imbri,
Cætera cùm madeant gravibus circũ humida nimbis.
Tu porta clauſa æternùm; ſuperûm ipſe per illam
Ingreditur rector, nec clauſtra immota reſignat.

Tu rubus ille oculis flamma crepitante cremari
Viſus ; at illæſæ manſere in ſtipite frondes.
Hinc etiam pueris media in fornace pepercit
Ignis, & innocuæ lambebant corpora flammæ.
Hæc te monſtra petunt unam, hæc miracula tangu
Promiſſis nec ſera fides: ſimul, ecce, repentè
Cum tonitru medium veluti diſcedere cœlum
Vidiſti; ſimul auricoma circumdata nube
Senſiſti præſens in te deſcendere numen,
Deſuper afflatam leviter ſpirantibus auris.
Quis tibi tunc ſenſus? qui, Virgo, in pectore motu
Credo equidem, tibi cor dulci flagrabat amore,
Et penitus totis ardebas ſuave medullis.
Tum quoque lætitia, ac mira dulcedine pectus
Delicuiſſe reor, tibi cùm montana petenti
Læta occurrit anus cognato à ſanguine juncta;
Atque utero exultante tuos præſenſit honores;
Felicemque uteri te terque quaterque vocavit.
Tu verò, teneri qualis roſa plena pudoris,
Ore rubens cœlo referebas carmine grates,
Teque adeò indignam & meritam nil tale canebas.
Parva ſed hæc; majora manent: date lilia plenis
Virginei date thura chori, date ſerta caniſtris.
Naſcitur humana ſub imagine, naſcitur infans,
Qui ſemper fuit, eſt, & erit, ſine fine, ſine ullis
Principiis Deus, immenſi quem mœnia mundi
Non capiunt, viſuſq; hominum, tactuſq; refugit.
Sæpe mihi videor te poplite cernere, Virgo,
Subnixam, infantemque recens mirarier ortum
Flagrantem, & radiis latè vibrantibus aureum;
Teque tuos prono venerantem pectore fœtus;
Attonitumque ſenem tantis vix hiſcere monſtris.
Felices nimiùm paſtores ô! quibus olim
Contigit in ſtabulis inſuetos cernere partus.

Tantùm ô ſi quoque me ſi ſecula veſtra tuliſſent,
Paviſſemque meas veſtris in ſaltibus agnas.
Me ſine monſtratum vos nunquam iſſetis ad antrum
Carminibus moniti cœleſtibus; ipſe ego primus
Speluncæ foribus virides ſylveſtria myrtos
Munera ſuſpendiſſem, & florea ſerta tuliſſem;
Inſuper & canna ceciniſſem carmina agreſti,
Carmina, quæ tibi nunc, regina, utcunque laboro.
Nec me felici quiſquam extruſiſſet ab antro
Ampliùs: uſque tibi famulari dulce fuiſſet,
Infantique, ſenique tuo: tum me neque veſtro
Indignum viles ſtipulas ſubſternere aſello.
Hìc ego vidiſſem reges, puero ampla ferentes
Munera ab Æthiopum terris duce ſidere vectos,
Ante tuos, carique pedes procumbere nati.
Vidiſſem volucres te mira in veſte miniſtros
Sæpius affari, curaſque avertere dictis,
Solarique inopem vario in diſcrimine rerum,
Dum puero metuis, capitique pericula caro
Longè arces animo ſemper ſuſpenſa labanti.
Uſque adeò ſenis in templo morientis inhærent
Senſibus extremæ voces, cùm juſſa recenti
Pro partu geminas aris fers dona columbas,
Affore, cùm tibi, Virgo, animũ dolor occupet ingens,
Et quaſi cor gelidum pertranſeat enſis adactus.
Nec veterum deerant reſponſa horrentia vatum,
Natum pro multis mactandum funere acerbo.
Jamque minis tum facta fides, jam nuncius ales
Nocte ſenem monet in ſomnis conſurgere, tecumque
Accelerare fugam, patriæ neque fidere terræ;
Ne rex, dum ſceptris cavet haud ſecurus avitis,
Divinam ſobolem crudo necet efferus enſe.
Impie, mentis ubi es? quò te rerum impulit error?
Quid pueros jugulas cunis & ab ubere raptos?

Tene putas poſſe æternis occurrere Olympi
Conſiliis? morti nondum eſt obnoxius infans;
Nondum juſſa Patris ſupremi munera obivit
In terris; nondum factis ſe ingentibus orbi
Supra hominem oſtendit per tot miracula rerum,
Quæ non humanis opibus, non artibus, edet.
Antè novas condet leges, nova fœdera mundo:
Ante ſalis ſicco pede cœrula percurrenda:
Sedandi imperio fluctus, canæque procellæ.
Antè graves linquent languentia corpora morbi
Illius ad nutum; rurſuſque ad munera vitæ
Conſurgent, quorum tellus jam texerat oſſa.
Ille etiam priùs exigua, mirabile, fruge
Millia multa hominum deſertis paſcet in oris.
Ille etiam tacitas hominum intra pectora curas
Inſpiciet: ſylvæ arebunt; terræque dehiſcent;
Nec gravia ora ferent, verbis dum fulminat, hoſte
Omnia quæ coram admirans lætabere, Virgo.
In primis tibi cor mira dulcedine tanget,
Cùm puer in templis, adolent dum ſacra, relictus,
Quæſituſque diu, velut ecce repentè oriens ſol
Lucidus, ore oculiſque nitentibus apparebit.
Illum de magnis mirabere rebus agentem,
Et veterum dictis reſerantem oracula vatum,
Primores inter proceres, juvenumque magiſtros:
Quos omnes jam tum bis ſex vix meſſibus actis
Erudiet puer, atque rudes docto arguet ore,
Aureus, immortale ſonans (mirabile dictu)
Senſibus illapſus penitus præcordia tanget,
Et dulcem toto jaciet de corpore amorem,
Luce recens orta, vel ſidere pulchrior aureo.
Tunc illam circumfuſæ longo ordine matres
Laudibus attollent, quæ tales optima partus
Ediderit, teneriſque immulſerit ubera labris.

Illum amplexa ſinu, toto illi pectore inhærens
Oſcula fragranti capiti, dabis oſcula fronti
Sidereæ, ſtelliſque pares libabis ocellos
Ore alterna flagrans dulci præcordia amore.
Nec minùs inde etiam tacita lætabere mente,
Fontis aquam latices cum Bacchi vertet in atros,
Te mandante; tuo promet liquentia vina
Munere, & inſolitos hoſpes mirabitur hauſtus.
Hæc tibi, mater, erunt: oberit nihil antè tyranni
Veſani furor: ipſa tamen cœleſtibus ultro
Conſiliis pare, quæ fidus detulit ales.
Tolle moras: pete Niliacas interrita ſedes:
Cuncta favent: tibi nox nigrantes explicat alas,
Et te ſubluſtri gradientem amplectitur umbra.
Cernis, ut intonſi prærupta cacumina montes
Demittant, plaudantque comis nemora alta coruſcis,
Et ſolitum præter varios humus afflet odores?
Illa, credo, etiam noctu volucreſque, feræque
Adventante Deo numen ſenſere propinquum;
Obviaque abrupto ſtupuerunt flumina curſu;
Donec lætanti vos Nilus condidit alveo:
Fama ubi jam totam non læta impleverat oram,
Bethlem largifluo puerorum undâſſe cruore,
Dum tuus ante omnes nequicquam quæritur infans.
Quid tibi tunc animi? toto hæſit pectore ſanguis,
Et tua ceu gelidus ſubiit præcordia mucro.
At non hìc, Virgo, veſtrorum hæc meta laborum
Hæſerat, ingentis neque erant ea debita luctûs
Tempora; verùm olim longè majora manebant.
O dolor! horrendæ quis morti crederet illum
Deberi, Pater eſt cui clari rector Olympi,
Cui mare, cui tellus, cui cœlum paret, & æther?
Verùm ſponte neci caput obvius obtulit ipſe,
Primi hominum ut lueret ſcelus exitiale cruore

Ipſe ſuo, morienſque genus mortale piaret.
Id placitum Patri æternum, cœloque ſedebat:
Id quoque venturi, Virgo, tu præſcia nôras;
Cuncta oblita velut tamen, atque ignara malorum
(Tantus amor matris) crudeli victa dolore es.
Fama tuas ſimul ac ſæviſſima perculit aures,
Heu! natum ſcelere exceptum, inſidiiſque ſuorum
Unigenam, ſummos fœdatum immaniter artus,
Trudi ad ſuppliciũ, atq; trabem jam ſtare nefandæ
Exiliiſſe ferunt ſubitò extra mœnia, & omnes
Te plangore vias, queruloque implêſſe ululatu.
Qualis avis paſtu rediens, cui paſtor ab alta
Arbore ſuſpenſum nidum dejecit, & aufert
Implumes fœtus etiam nunc ore querentes;
Illa volat circùm; vix ſe raptoris ab ore
Temperat, & querulis latè loca vocibus implet.
Tunc tua inhumanæ miſeratæ incommoda rupes;
Atque tuo aereæ ſylvæ doluere dolore.
Aſt ubi pendentem ferali robore porrò
Vidiſti approperans, mediaque in morte teneri
Jactantem huc, illuc oculos, ſi fortè ſuorum
Siquem fortè alas inimicas cerneret inter;
Deficis, & feſſos ægrè collaberis artus.
Quos gemitus! quas deinde trabem complexa querelas
Ore dabas! non hæc olim tibi gaudia cœlo,
Non promiſſa tibi hæc divino pignore dona.
Sic nuribus te felicem magis omnibus unam?
Sic ventura tuos florere in ſecula honores?
Felices illas fortunataſque vocabas,
Pignora cara quibus flere ipſo in limine vitæ
Contigit, & longo paulatim aſſueſcere luctu.
Parcite, mortales, iter illuc fortè tenentes,
Quos omnes in ſeſe, atque in ſua funera, mater
Victa animi armatos lacrymoſis vocibus excit,

Ipſa quoque ut ſimul in trunco moriatur eodem.
Parcite, & aerei nimboſa cacumina montes,
Nec cadite in matrem ſubita convulſa ruina,
Exorata licèt, licèt ultro ſæpe vocata,
Dum juvat immitem ſic ſaltem explere dolorem.
At non ſic etiam poſitus caræ genitricis
Filius oblitus media te in morte ſupremùm eſt
Affatus: quas ô voces! quæ verba vel ipſi
Pectore ab invalido rupit miſerabilis hoſti!
Tandem in te ah! moriens morientia lumina liquit,
Et dulcem, ut potuit, vultu ſervavit amorem.
Hìc tu muta ſiles, lacrymiſq; abſumpta profuſis
Non jam ullos gemitus, non jam ullos ampliùs edis
Singultus: tacito dolor intus pectore ſævit.
Ipſa parens frugum pro te mœſtiſſima tellus
Planxit, & ingenti tremuit ſuccuſſa fragore:
Et ſilices erat hìc nulla vi cernere apertos
Findere ſe, & mœſti, ut poterant, dare ſigna doloris.
Palluit aſpectu cœlum, atque illuſtre repentè
Deſuper inſolitis umbris caput alta petens ſol
Occuluit, medioque die nox plurima oborta eſt;
Et populi æternas mundo timuere tenebras.
At non te longo, Virgo, intabeſcere luctu
Paſſus: ubi primos lux tertia protulit ortus,
Jam nigras Erebi ſedes populatus, & umbris
Educens ſurſum manes, animaſque piorum,
Evaſit tumulo, ſaxumque reliquit inane;
Atque tibi primùm divino apparuit ore;
Pòſt aliis, ſibi quos lectos ſubjunxerat olim
Conſortes tantorum operum, ſocioſque laborum.
Quas lacrymas tibi crediderim excuſſiſſe repentem
Lætitiam! quali tibi tum præcordia motu
Exultâſſe! fides tua quæ præſenſerat uſque,
Nunc oculis adaperta vides: nunc clara liquet res.

Aſpice, ut exutus moribundos filius artus
Divinam induerit ſpeciem, inviolabile corpus,
Inſolitis radiis, inſueta luce coruſcum.
Parva mora: hinc terris illum ſupera alta relictis
Vidiſti petere, atque cava ſe condere nube,
Ad cœlumque aperire viam mortalibus ægris.
Nec tamen in terris deſertam, inopemque reliqui
Dum mortalis adhuc vitali veſceris aura:
Ipſe ſed omnipotens tibi plurimus inſidet, & te
Noctes atque dies præſenti numine ſervat.
Præſide quo, quæcunque premant, ſecura malorum
Cœleſtûm degis moribundo corpore vitam;
Nunc veterum relegens latebroſa oracula vatum;
Nunc animo cœlum peragrans, totaque volatans
Mente Deum, frueris nati omnipotentis amico
Numine; perpetuum tibi qui tuus afflat amorem,
Deſuper ambroſia hac, dulci hoc te nectare paſcit.
Jamque dies aderat lætiſſima, quâ tibi terras
Linquere fas erat, & claro ſuccedere cœlo.
Vix placido moriens clauſiſti lumina leto,
Turbine corriperis rapido, veheriſque per auras
Solis inardeſcens radiis: te lucida nubes
Purpurea longè fulgentem amplectitur aura.
Te circumvolitant dextra, lævaque frequentes
Alituum cœtus, cœli ſtellantis alumni;
Subvectamque miniſterio te præpetis alæ
In ſublime ferunt: ſanctæ de vertice Idumes
Paſtores admirati videre ſub auras
Enantem, & claro ſignantem tramite cœlum.
Talis ab Eois aurora attollitur undis;
Talis luna recens roſeo caput exerit ortu:
Utraque ſed longè obtuſo tibi lumine cedit.
Sed neque te primo jubare æquet maximus ipſe
Sol lucis fons exoriens comitantibus horis.

Sic cœlum expectata ſubis, thyaſique, chorique
Te circum, & liquidi reſonant per nubila cantus,
Caſtrorum in morem, nitidis cùm exercitus armis
Pulcher it, ære acies de monte adverſa refulget.
Antiqui proceres gentis decora alta vetuſtæ
Occurrunt, vateſque pii ventura locuti
Excipiunt lætam, & ſumma ad faſtigia dúcunt,
Lætitiaque fremunt ſuperi. MARIAM alta beati
Ingeminant per tẽpla chori, MARIAMque frequentant;
Ingentique procul reboant ſuperâ ardua plauſu,
Et totum exercent intus nova gaudia cœlum.
Filius hìc etiam ſancti regnator Olympi,
Qui dextræ æterni Patris aſſidet æthera torquens,
Optatos dedit amplexus, tibique oſcula fixit
Pronus, & æterno matrem devinxit amore.
Ac Pater inſignem ſolio ſublimis ab alto
Æterna capiti implicuit de fronde coronam;
Affixitque tuæ gemmantia ſidera fronti;
Et ſuper alituum ſuperûm templum omne locavit
Sublimem, rerum dominam, cœlique potentem:
Unde humiles mundi labentis deſpicis orbes,
Lunamque, ſtellaſque, videntemque omnia ſolem;
Anguſtæque procul telluris inertia rides
Pondera, & inſanis exercita pectora curis.
Salve, ſancta parens: eadem ſalve innuba Virgo,
Regia progenies, genus alto à ſanguine Judæ,
Cui Pater omnipotens pleno ſe numine fudit,
Gratiaque acceptam matres ſuper extulit omnes.
Qua primùm dias prodiſti in luminis auras,
Luce eadem noſtræ ſpes eſt exorta ſalutis.
Fœmineos lapſus, ignominiamque pudendam
Ulta tui generis, genus ipſum ad ſidera tollis.
Priſca hominum genitrix, & matrum maxima mater,
Prima tulit generi triſtis contagia leti:

Tu, Virgo, longo pòſt tempore prima ſalutem
Felici peperiſti utero mortalibus ægris.
Illa dedit merſo lacrymas; tu gaudia mundo.
Illa homini invexit pœnas; tu præmia: per te
Janua aperta piis cœli, quam clauſerat illa,
Circumventa dolis maleſuadi & fraude colubri.
Ipſum tu valido victrix pede proteris anguem,
Fruſtra inſultantemque, & ſibila colla moventem.
Munere quo ſuperas cœli regina per oras
Inveheris, cœlique nurus te mille ſequuntur,
Mille chori celebrant, ſervatricemque frequentant
Cœlicolæ aſſurgunt omnes: tibi regia paret
Ætheris immenſi: quodcunque, ubicunque creatu
Infra te longè jacet, & tua juſſa faceſſit.
Nos quoque divinos, ut cuique eſt copia, honores
Largimur: tibi centum aræ, tibi maxima centu
Thure calent delubra: tuis pia munera templis
Afferimus, caſiaſque, & nardi halantis ariſtas.
Ipſæ te matres adeunt, peplumque ferentes
Textilibus donis augent, & templa coronant
Primitiis florum, ac ſuſpenſis frondibus umbran
Ut primùm fari incipiunt, te nomine juſſi
Compellant, primaque ſonant te voce, minores.
Omnis ubique tuis indulget laudibus ætas;
Omnis ubique domus: totæ de turribus urbes
Te veniente die, te decedente ſalutant;
Plurimaque auratis reſonat tibi tibia templis.
Tu laudes bona mortales, tu munera vocis
Humanæ non ſpernis, opis nihil indiga noſtræ.
Vota hominumque preceſque audis, ubicunque voca
Rite tamen, noſtroſque levas miſerata labores.
Tu bellum, morboſque graves, peſtemque, fame
Avertis, cœlique minas, tot ſoſpita mortes,
Tot clades, tot das miſeris evadere caſus.

Utque mari magno jactatos turbine nautas
Servat ſtella, polo ſi tandem affulſerit alto:
Sic tua lux, quæcunque inſtent, quæcunq; premantve,
Nos regit, inque omni tutos diſcrimine reddit.
Nunc, ô ſtella maris noſtri, nos aſpice præſens:
Eripe tot pelagi penè hauſtos fluctibus atris.
Nunc lucem, lucisque tuæ jubar exere, & orbi
Exorere, ac radiis nigrantem diſcute nubem.
Ne, quæſo, ne nos inopes hìc deſere: ſiquid
Dulce tibi fuit in terris, & amabile quidquam,
Per te, per carum oramus tua pignora natum;
Perque ſinus illos, quibus hærens vagiit infans,
Brachiaque implicuit collo, innexuſque pependit
Dulce onus interdum; perque ubera, quæ tener hauſit;
Per pueri dulces riſus, perque oſcula blanda,
Per teneros luſus; per quicquid denique in illo
Dulce fuit tibi curarum gratumque levamen;
Ipſum illum Patris ad ſolium complexa precando
Da, genitrix, facilem: & ſi fortè piacula noſtra
Averſum terris faciunt, tu ſedula nobis
Concilia, ut juſtas Patris in nos leniat iras;
Et quæcunque ſuis meritò miſcetve, parative,
Diluat ille ſui præſenti rore cruoris.
Mille procul cerno nobis inſtare pericla,
Mille neces, rebus prope verſis, mille ruinas.
In nos Turca ferox toto ruit agmine, & armis
Cuncta movens nos extremis conatibus urget;
Jamque ſibi ingentes orbis promittit habenas.
Interea noſtri, quos huic ſe opponere monſtro
Æquum erat, inter ſe reges fera bella moventes
Confligunt; totoque (nefas) concurritur orbe.
Tu tantum terrorem animis labentibus aufer:
Tu nobis, tu, Diva, pios miſerata, quietem
Redde petens; placida miteſcant ſecula pace.

HYMNUS IX.

BEATO MICHAELI.

QUEM te eſſe dicam, præpetum pulcherrime,
Quo te profectum ex agmine,
Cœli volatu qui pererras atria
Armis coruſcus aureis?
Tune ille cœlitum inclytus princeps ducum,
Dux alitum ales mentium;
Quas ipſe in orbis maximus primordio
Creavit omnium ſator,
Aulæque præpoſuit beatos incolas
Felicioris ætheris?
Ut te ferocem intueor enſe, ut ænea
Hoſti imminentem cuſpide;
Simul juventæ flore, & impubi gena,
Et ore dulci amabilem!
Ut arma pectus maſculum fulgentia;
Plumæ ut leves humeros decent!
Salve, volucris alme ductor agminis,
Cui creditæ cœli fores.
Tu contudiſti inſanientis Phoſphori
Bellator inſolentiam.
Contaminata cum manu ille corruit
Inhoſpitale ſub chaos;
Ubi ſilentes territat remugiens
Umbras tremendo murmure.
Satis ſuperque debitas pœnas luit
Inefficax ſuperbia,
Ultore te. Referre militaria
Te ſigna, fuſis, hoſtibus

Videre ovantem ſidera admirantia :
Uterque te vidit polus.
Et ipſe ſummus civium in medio Pater
Laudavit alitum choro ;
Poſt quem tibi omnis aula cœli militat
Secreta cœtus in novem.
Regi ipſe ſemper aſſides propinquior
Reconditorum particeps ;
Quæ deinde ſubſequentibus tu detegis ;
Mox alter aperit alteri ;
Ad infimum deſcenderit donec gradum
Semper minor ſcientia :
Nec alter alteri invidet præſtantiam ;
Sed ſorte quiſque amplus ſua eſt.
O plurimùm beata gens cœleſtium !
Felix genus volatile !
Vos ſolis uſque illius intuemini
Os, quo beantur omnia ;
Metus nec ullus vellicat, ne fortè ſit
Perennis hæc felicitas,
Quæ fixa clavo firmiùs adamantino
Hæret moveri neſcia.
Vos ætheris regis miniſtri ſidera
Torquetis, & cœli vagos
Orbes rotatis, unde tempus & die,
Et noctis immotæ vices.
Vos temperatis aeris flatus truces,
Imbres, pruinas, & nives ;
Et fulminum ſævas coercetis faces,
Ne mundus ingens conflagret.
Vobis profundum in æquor eſt imperium aquas
Volubiles regentibus ;
Globumque terræ ſuſtinetis pendulæ,
Et quicquid in terra viget.

Vos alites Hero ab ſupremo crebriùs
Ad nos venitis nuncii;
Deique noſtra afflatis almi pectora
Inuſitato numine;
Animiſque noſtris inſidetis additi,
Duceſque adeſtis in via;
Nos donec exemptos humo nil invidi in
Veſtros adoptetis choros.
Adeſte nobis: namque, quos vos prælio
Fregiſtis, hoſtes nos premunt;
In noſque victi virus omne colligunt,
Et tutò inermes provocant.
Adeſte: diris peſtibus reſiſtite
Non inſuëti laureis.
Tuque ô ſupremo ductor agminis die
Princeps ades certantibus;
Cùm falſâ veris addita exprobrant probra,
Abſolve nos calumniæ;
Vitaſque corpus exuentes ſuſcipe,
Haſta procacem arcens manum.

HYMNUS X.

Ex cantico Mosis.

CANtemus inclyto ætheris regi Deo,
Deo omnium fortiſſimo.
Incomparabili extulit ſe gloria
Suam hic potentiam explicans;
Equos & equites hoſtium ſub æquore
Vorticibus involvit rubro.
Deus ille virtus mea, Deus potentia,
Mei & triumphi gloria,

Deus ſalutis auctor effectus meæ
Servat ſua me dextera.
Deus hic meus, præ omnibus diis mihi:
Ejus canam uſque gloriam.
Deus hic parentum meorum antiquitus:
Ejus canam potentiam.
Deus, velut bellator, arma Pharaonis,
Currus, & omnem exercitum
Nos inſequentem, fluctibus maris aſperi
Inhoſpitalibus obruit.
Huic nomen omnipotens: potentes hoſtium
Demerſit alto principes.
Illos profunda ponti inexplicabili
Hauſit vorago gurgite:
In ima deſedere, ceu moles gravis
Exciſa monte ab arduo.
Dextera tua, Deus, omnium pulchérrimo
Seſe trophæo inſigniit.
Dextera tua hoſtem contudit validiſſima:
Tuos es ultus æmulos.
Excanduiſti: abſumpſit ira eos tua,
Flamma aridam ut ſtipulam vorat.
Excanduiſti iratus: in eos æquoris
Opes coegiſti humidas.
Nobis receſſit unda, & alti gurgites
Lato relicto limite,
Fundum ut per imum de manu inſequentium
Elaberemur hoſtium.
Videns propinquus hoſtis, omnibus mare
Patere concavum ratus,
Alenſque inanes ſpes, ait ſecum: Inſequar;
Concludam eos; ſpolia auferam:
In hoſtium pecunias graſſabimur;
Auro potiti explebimur:

Stricto dehinc ferro irruemus acriter,
Totum genus delebimus.
Hæc colloquentes irriti falsas vias
Medio tenebant æquore.
Tuus, ecce, spiritus repentè insibilat;
Concretaque unda solvitur;
Nec æreas fert humido tergo rotas:
Omnes in ima, plumbum uti,
Pelagi profunda corruere protinus:
Nos jam recepti littore.
Ejecta porrò vidimus cadavera
Virûm, atque equorum, fluctibus.
Quis tibi queat bellantium fortissimus
Virtute compararier?
Tu sanctitate incomparabili inclytus:
Tu fortitudine unicus
Orbi usque maxima exhibes miracula,
Quæ nullus alter audeat.
Dextram tuam excitâsti, & hausit terra hians
Repentè vires hostium.
Genti tuæ verò dedisti te ducem
Jam servitute liberæ,
Nostri misertus; nos ut in pinguissimum
Traduceres manu solum.
Hæc audientes undique populos pavor
Invasit, ac simul dolor.
Fama hac Palæstina omnis attonita jacet,
Et ora Chananeitis tremit,
Cum regibus, populisque barbaris. Tu eos
Metu coactos illiga;
Pertranseat donec tuorum exercitus,
Immobiles stent, ceu silex;
Nobis nec obstent. Sed tibi placitum genus
Super aquilarum alis veles

Montem ad beatum; hæreditario in ſolo
Ut ſurculos lectiſſimos
Nos inſeras, domumque in altam transferas;
Quam fabricâſti tu tibi
Sacrarium, Deus, tuum, quod affabrè
Tuæ expoliverunt manus.
Regnans, io triumphe, victor imperat
Æternùm, & ampliùs Deus.
Ingreſſus eques Ægyptius mare invium
Tot curruum rex millibus:
Rex ætheris eum immerſit æquoris rubri
Sub vorticoſis fluctibus:
Aſt Iſaci nepotibus tendentibus
In medio iter ſtravit mari.

HYMNUS XI.

Divo Davidæ regi prophetæ.

Facеſſite hinc, vani Poetarum greges,
Auferte veſtra hinc ſomnia.
Non eſt quòd audiam, quòd ampliùs legam
Diſerta veſtra carmina;
Seu Græca, ſeu Latina ſint ea, ut lubet.
Me Muſa detinet altior:
Inuſitatæ dulcior citharæ ſonor
Meis inerrat auribus;
Et intimis altè inſidens præcordiis
Totum mihi me ſurripit.
Jordanis uſque ab algida cycni audio
Ripa canori carmina;
Ut ille luce, ut nocte de multa canit,
Quæ nullus antea audiit.

Cui te ſacrorum conferam vatum parem?
Cui regum eundem comparem?
Quid majus in te mirer? an peritiam
Belli, an canendi gloriam?
Arteſve, quas callere reges addecet
Clavum tenentes urbium?
Paſtoris ultimus Ephrathæi è liberis,
Oves paternas pauculas
Paſcens puer, jam tum imperabas omnibus
Amabilis paſtoribus.
Jam te ſupremus ætheris rex legerat,
Cui regni habenas crederet.
Paſcente te nihil timebant paſcua:
Feræ abſtinebant ſaltibus.
Fremens ſupremum graviter urſus in tuis
Efflavit ulnis halitum;
Tuoque preſſu vaſtificus olim leo
Diſcerptus ingens occidit.
Tu mole vaſta corporis teterrimum
Puer gigantem, ab hoſtium
Vallo ſuperbis provocantem vocibus,
Vellet ſibi qui congredi,
Et inſolenter exprobrantem civibus
Turpem tuis ignaviam;
Cùm muta legio omnis tuorum abſiſteret,
Nec quiſquam adire comminus
Auderet; ipſe aggreſſus ultro fortiter
Neci dediſti: protinus
Inſonuit ad cœlum graviter immanibus
Perculſa tellus artubus.
Tum facto in hoſtes impetu, innumerabiles
Invictus enſe demetis:
Nec ſuſtinere verſa poſſunt agmina
In terga dextræ vim tuæ.

Quotieſque confecto redibas prælio,
Multis peremptis millibus,
Auro coruſcus, omnium pulcherrimus,
Ipſos amore urens agros;
Victori ab oppidis puellæ ubique obviæ
Tibi canebant carmina;
Supraque regem ipſum efferebant laudibus
Ter inclytum, ter amabilem.
Quid mox? ubi ætas firma venit, regiis
Elapſus inſidiis quater
Ut regis inimici necem defleveris,
Cui ſponte bis peperceras;
Manu in tua cùm eſſet, tot enſe injurias
Ulciſci, & hoſtem perdere:
Hinc regnum adeptus pace ut alta rexeris
Latè ſubactis hoſtibus:
Deo ut tot ædem ſumptibus paraveris,
Quam filius mox conderet.
Tu luce pugnabas manu, noctu fide
Arguta agebas gratias.
Deo uſque grata concinebas carmina,
Haud munerum tot immemor,
Quibus tuos evexit ad ſidera atavos,
Ab orbis uſque exordio.
Tot hìc triumphos, tot canis miracula,
Antiqua gentis prælia.
Quin & futura prævidens longè refers
Coram velut præſentia;
Et naſciturum prædicas mortalibus
Heroa de Deo Deum,
Qui noſtra penitus demeret piacula,
Cruore nos lavans ſuo:
Nobiſque noſtra oſtendis idem tempora;
Et noſmet ipſis indicas.

Salve, procul videntium vatum optime:
Regum idem ave lectiſſime:
Nobis ab alto dexter ades, & nos tua
Prece junge ſummo numini.
Nobis tuis innitier veſtigiis
Detur: imitentur te duces
In præliis; reges ſequantur formulam
Tuam in regendis urbibus.
Sat mihi foret tua æmulari carmina,
Dum fila percurro citharæ.
Quòd ſi neque id penitus datum eſt accedere,
Nec pluma tam alta volat mea;
Abſtruſa mitto verſibus myſteria,
Divina mitto evolvere,
Quibus alta cœli tranſilis cacumina,
Quibus inferum penetras chaos.
Unum erudiri aveo: doce ſaltem meis
Orare veniam noxiis.
Unis mihi his te præbeas ſaltem rogo
In verſibus imitabilem,
Quibus juventæ errata deprecans ſtudes
Placare regem cœlitum.
Ut flebilibus, atque miſerabilibus modis
Noſtros in animos influis!
Miſerere, miſerere ô mei Deus, iterans,
Mecum tua age clementia.
Ego enim piacula mea novi: quod malè
Feci, mihi eſt uſque in oculis.
Soli tibi peccavi, iniquè egi, Pater,
Tuis ſub oculis impius.
Contaminatis ſum parentibus ſatus,
Conceptus ipſo in crimine.
Tu, quicquid admiſſum eſt, tua indulgentia
Ignoſce noxiæ immemor.

Delicta dele; nequiter facta occule;
Meas remitte amentias;
Et, inquinatum quicquid in me eſt, dilue,
Me rore reſpergens tuo;
Novamque mentem in me, novum cor ſuffice,
Virumque verte in alterum.
Affla tui aura numinis mirabili,
Hilara tuo me ſpiritu.
Demum ita priori reſtitutum gratiæ
Aſpice benigno lumine.
Laudes aperies ita mihi labia ad tuas,
Flectantur ut tibi impii.
Meæ tibi hæ ſint victimæ: hos immolem
Super tuum altare vitulos.

HYMNUS XII.

Divo Joanni baptistæ.

QUÆſo, quid id negotii? quamobrem boni
Semper premuntur improbis obnoxii?
Quo nullus ortus major unquam gentium,
Dei loquentis vera teſtimonio,
Perit, perit vates ter ille maximus,
Inſanientis mulieris libidine;
Quòd abdicari is tenderet regem illico
Oportuiſſe inauſpicatis nuptiis,
Fratrique reddi clamitaret conjugem;
Ipſa ferente inceſta animo id ægerrimo,
Vatique peſtem interminante peſſimam.
Tantumne mulieri uſpiam licentiæ?
Indignus ille qui ſatus ſit maſculus,
Cui ſeriò imperat mulier, & arduis

In rebus advocata ſemper conſulit;
Cùm procreandos conjuges ob liberos
Tantùm viris ſint additæ imperantibus;
Nec fœminæ ingenio ſuopte peſſimæ,
Sed ſint equorum ſicut optimum genus,
Eumque quem vult ſeſſor, incedant gradum.
Freno viri ſi uti ſciant, quiſque in ſuas,
Poſſit carere mundus hac moleſtia;
Nec tot fuiſſent gentibus tragœdiæ.
Mandavit illa ſaltitanti filiæ
Inceſta, regem poſceret ſibi aurei
Tradi amputatum vatis in diſco caput.
Mero ille, ludo, amore captus annuit
Juratus: in patina ſacrum affertur caput,
Squalore fuſcum, tabo, & atro ſanguine,
Horrentibus quotquot aderant convivio.
Convivium inceſtum! efferum ſpectaculum!
Inſane, cæce, brute rex, tun' optimi
Viri muliebri offers caput libidini?
Tun' inclytum, ſanctum, Deoque proximum,
A ſolis almo aſpellis almi lumine,
Quem tu colebas, expetebas peſſima
Tua exprobrantem probra confidentiùs?
Lugete valles, antra, ſolitudines;
Et quicquid eſt ubique montium avii
Lamenta, flebileſque voces rumpite,
Tam deſtituta amabili ſolatio.
Non audietis ampliùs vocis ſonum
Felicis ævi nunciæ, Veniſſe jam,
Quem neſciebat nocte mundus obrutus;
Deum Patri futurum, ut agnum, victimam,
Mortalibus qui tolleret piacula;
Cœlique clauſas panderet nobis fores.
O peſſimè factum! adeon' innocentia

Ceſſit ſubacta? vicit impotens furor?
Nec ſol repentè lucidum abdidit caput?
Nec terra ruptis diſſilivit vinculis?
Nec ignibus coruſcus orbis arbiter
Mortalia in cineres redegit omnia?
At at quievit ira, credo, cœlitum,
Cœli quòd omnis curia id proviserat,
Vates ut eſſet ille, non modò voce qui
Deum indicaret editum mortalibus,
Vitâ ſed ipſum moribuſque redderet,
Et morte dira prævius præcurreret:
Quod tu ſciebas ipſemet præſagio,
Pectus futuri plene, IOANNES, ſacrum;
Lubenſque morti te obtuliſti fortiter.
O morte felix non minùs natalibus!
Quibus tibi queat nemo compararier.
Tu regis index cœlitum prænuncius,
Tu matre ſterili, anu ſatus divinitus,
In matris alvo labe communi omnium
Antè expiatus, quàm fores luci editus;
Nec noxiæ ulli mox fuiſti obnoxius.
Ne te inquinarent civium commercia,
Sylvis latebas victitans in abditis.
Sylveſtre mel ſtillans vetuſta ab ilice,
Nuceſque, & unguibus revulſa gramina,
Regale erat ſemper tibi convivium.
Præbebat ultro viva flumen pocula,
Pelles ferarum delicatam purpuram.
Hìc nationes perluebas flumine,
Suadens probrorum voce pœnitentiam;
Monſtranſque ad altas ætheris viam domos.
Felix ter ô, & ampliùs! qui venerat
Maculas lavare, & omnium piacula,
Dei regentis cuncta ubique filium

Tu proluiſti vulgus inter cæterum:
Sanctum lavacrum! balneum admirabile!
Nec te fefellit artubus mortalibus;
Sed, nare ceu canis procul odora feram,
Numen ſagaci deprehenſti pectore.
Repentè gurgite aureo reſplenduit
Igni fluentum ceu flagrantibus vadis,
Tuis ſimul vox inſonuit ampla auribus,
Ruptis ut olim cœlum ubi tonat nubibus,
Quem proluebas, quis foret, denuncians.
Salve orientis alme ſolis lucifer
Jubar propinquum gentibus prænuncians:
Ades: & adhuc quicquid potes, nos erudi,
Et rectam ad aſtra errantibus viam indica,
Noſtriſque abolitis nos piaculis lava.

HYMNUS XIII.

DIVO PETRO APOSTOLO,

DE EJUS CATHEDRA.

PApæ! poteſtate uſpiam mortalium
Diis proxima adeò quemquam in altum ſubv
Ut ſummus unus cæteris mortalibus
Præſcribat, illi nemo prorſus omnium:
Muſſent ſed omnes, ſponteque uni pareant,
Pietate ſola adducti in animis inſita
Suapte vi parentiumque ritibus?
Porrò, ille mortales adhuc apud manens
Quæcunque de hominum conſtituerit noxiis,
Sunt rata apud ipſos cœlites, arbitria:
Animæque corporum expeditæ nexibus,
Sive illigârit idem eas, ſeu ſolverit,
Hærent ligatæ, & inferis fornacibus

Cremantur igne, vel ſolutæ devolant
Feliciores cœlitum invectæ domos;
Recto modò arbitrio, nec errore id fuat.
Dei hæc poteſtas maximi, Dei optimi, eſt
Communicata filio unigenæ optimo,
Et maximo, de virginis utero edito;
Mortalibus cùm ſe artubus mundo obtulit
Spectabilem, doloribuſque obnoxium,
Mortique acerbæ pro ſalute publica.
Ille inde tibi mortalibus præ omnibus
Eam reliquit ætheris repetens domos,
Hæreditario velut jure caperes;
Tibique conceſſit ſuas prorſus vices,
Petre, ſive Cephas, ſeu Simon dici eligis.
Quid hoc negotî? quo tuo iſtuc facinore
Meritum eſſe dicam, quave gratia rear?
Tu, piſculento natus in gurguſtio,
Parentibus ſanè ſatus pauperrimis,
Nulla inclytus niſi arte piſcatoria,
Nihil patrâſti glorioſi facinoris:
Nonnulla potiùs, ſi merita perpendimus,
Malefacta te planè arguunt, & peſſima
Quidem, ferenda neque gregario in homine.
Tune ille, qui tutus, proculque periculo,
Magnifica verba prolocutus ampliter
Spoponderas, Te mille ſubiturum neces,
Si opus fuiſſet, pro duce meritiſſimo?
At mox ubi uſus venit, in diſcrimine
Deſerere eum haud puditum eſt, ab hoſtium globo
Obſeſſum, inermem, dum metu perterritus
Fuga ſaluti conſulis turpiſſima;
Fœdeque diſſimulans tibi uſquam cognitum,
Eum ter abjurâſti amicus optimus.
Convincimus ſe habere ita hæc, nec quiſpiam

Poteſt negare: pœnitentia hanc tamen
Mœrens luiſti noxiam celerrima.
Factum putamus providè divinitus,
Deo volente, ſcilicet, quò fontibus
Expertus hinc ignôſſe diſceres reis,
Statim futurus arbiter mortalium.
Quod deinde factum eſt: namque tibi concreditas
Tot civium vitas fovens humanitus,
Nullo uſus imperio, acerbitateve,
Benignitate temperabas unica.
Demum, quod olim perperam peccaveras
Morte expiâſti glorioſa, occubans
Pulchrè pro eodem, quem antea fefelleras.
Atque is fuiſti tam ardua in provincia,
Nunquam ut pigitũ eum ſit, tibi hanc qui credidit
Tibique ſuccedere adeò innumerabiles,
Alium, deinde alium, inſtituit in ſecula,
Eadem ut poteſtate pariter præcellerent,
Sella ſedentes in tua, eodemque ſolio;
Conſultum ut hominum generi ita deinceps foret,
Omnes ut unum agnoſcerent ultrò caput.
Periculoſum fortè ſiquis dixerit,
Tandem hæc poteſtas ne in potentiam exeat,
Merumque regnum hominis ſoluti legibus,
Latiſſimè patenti adeò licentia,
Tua, PETRE, cautio hæc: tuum eſt, ſuccurrere
Gregi tuo olim, ne unquam id ei mali accidat.
Es ubi caveri id detur, es apud quem omnia
Orare poſſis, facileque iſtuc aſſequi.
Quare, quod hominum legibus fieri eſt nefas,
Saltem impetrato, ita ipſe, qui ſolus poteſt,
Tantæ poteſtati modum ſtatuat Deus,
Nobis ut uſque præſit optimus pater,
Pietate ſanctus re magis, quàm nomine;

Caſtis initiis qui ad honores repſerit,
Non imperandi cupidus, aut ſitiens opum:
Qui non oves deſerat, ubi lupum aſpexerit,
Eviſcerandâs, dum timet rebus ſuis;
Ut cavit olim paſtor omnium optimus:
Nihil ſibi arroget, niſi id jure optimo;
Sed ipſe ſibi ſit ſponte lex, & terminus,
Quem præterire peſte pejus cenſeat;
Et, quam rogârit ipſe, legi obtemperet,
Mente ætheri ſemper quàm humo propinquior.
Privata penitus miſſa faciat omnia,
Domûs ſuæ oblitus, ſuûmque liberûm.
Primùm procuret publica, æquus proximos
Sibi remotoſque eodem habeat omnes loco,
Dum Chriſtiano cenſeantur nomine.
Sitiat & omnium ſalutem æquè ac ſuam;
Ac, paſtor ut ſibi traditas oves domum
Reducere omnes ſatagit, una ne abfuat,
Sic creditas animas ſibi mortalium
Deo optimo reſignet ultimo is die,
Pro ſingulis paratus, haud tibi degener,
Mortem, ſi opus ſit, oppetere pulcherrimam.
Talem uſque nobis, ſi merebimus, patrem
Dabit, nec unquam negliget ſuos, Deus.

HYMNUS XIV.

Divo Joanni apostolo.

Ecqua leves adeò ſe cœli ardentis in auras
Tollit avis? viden' ut celeri ſuper æthera penna
Enârit, liquidique ſecet ſupera ardua mundi?
Ut noſtris ablata oculis, vix denique viſa
Radit iter facili lapſu, neque conciet alas?

Stare putes, nec greſſum uſquam proferre volando
Æthereis cœli libratam corpus in auris;
Sed tacitam ſecum cœleſti in lumine pura
Luce frui, propiuſque vago ſuccedere ſoli.
Gaudentem, & liquidos oculis depaſcier ignes,
Obtutu hærentem, lucis dulcedine mira.
Quod genus hoc volucrum? neq; enim regina volan-
Quæve altam præpes ſupra volat ardea nubem. [tum,
Fortunate ales! qua te de gente volucrum,
Qua de ſtirpe rear? neq; enim te præpete pluma
Credo equidem fretum, neque enim pernicibus alis;
Humano ſed te potiùs de ſemine cretum,
Quiſquis es, auguror, haud noſtræ rationis inanem.
Nec tamen agnoſco, corpuſne, an corporis expers,
Quicquid id eſt, ſeſe liquidas ſuper efferat auras.
Quales ſæpe hominum mentes, animique volucres,
Corporis in terris terrena mole relicta,
Tollunt ſe, & ſuperi peragrant confinia cœli
Summa leves, celſaque diu regione fruuntur.
Quis verò ille adeò felix, cui contigit uni
Longè alios ſupra ſeſe alite tollere ſenſu;
Rimarique acie noſtros fugientia viſus;
Sanctaque cœleſtûm penitus penetralia adire,
Et cœli inſueto libare è fontibus hauſtu?
Quid fuerit vaſti longè ante exordia mundi,
Omnia quo conſtent, quo cuncta auctore creata,
Quæ ſunt, quæ fuerunt, & quæ ventura ſequentur.
Mira quidem hæc: nam cuncta ſibi jam redditus ales
Ore canit, noſtroſque vehit ſuper æthera ſenſus,
Inſolitas rumpens voces, inſueta locutus:
Ut Verbum omnipotens, dictu mirabile Verbum,
Illapſum cœlo, moribundos corporis artus
Induerit Deus, & noſtris habitârit in oris,
Factus homo: Illius decus, & facta inclyta teſtes

Vidimus, illius, inquit, uti ſtellantis Olympi
Rege ſati: omnipotens, non enarrabile Verbum
Vidimus, ac veros geniti attrectavimus artus;
Gratia cui comes, & nudi vis plurima veri.
Quis canat hæc, niſi divino qui numine plenus;
Cuive olim rege ipſe ſatus radiantis Olympi
Eximio præſens eadem inſtillârit amore?
Quis canat hæc, niſi IOANNES; quem maximus heros
Unigena in terris ſocium ſibi pectore toto
Junxit, præque aliis miro dilexit amore,
Atque unum erudiit, ſuperûmque arcana retexit?
Ales, IOANNES, tu certè, ille inclytus ales,
Alta petens ſenſu, cœlique abſtruſa recludens.
Felix! è tali cui talia plurima fonte
Haurire, & largo perdiſcere contigit hauſtu.
Felix! quem tanto ſancti rex ætheris ipſe eſt
Complexus præſens mortali in corpore amore,
Et juvenem juvenis dilexit, amicus amicum.
Non genus iſta tibi præclarum, aut ulla parentum
Nobilitas dedit, exigua Beſſäide creto;
Ars ubi erat tibi, per ripas muſcoſa ſecundùm
Flumina deceptos in retia trudere piſces.
Is tamen unus eras, generoſis omnibus illi
Poſthabitis, cui præcipuo indulgeret amore,
Quique parem ſibi reſponderes gratus amorem.
Dulcis amor! dulces animi ſuper omnia curæ!
Prædulces nexus amborum, & amabilis ardor!
Quænam mente rear tum gaudia veſtra fuiſſe
Mutua, quaſve vices flagrantis pectora amoris
Utraque, quàm dulces ſubter præcordia flammas!
Te tamen ô certe felicem, terque beatum!
Evenit cui talis amor, cui qualis amicus
Nuſquam aliàs inter mortalia corpora viſus,
Gratus luce magis, vel ſidere pulchrior aureo.

Aſpiceres quoties oculos, pulcherrimaque ora,
Inſolitumque decus, totoque in corpore honores
Divinos, viſu dulcem jaculantis amorem;
An poteras totis non exarſiſſe medullis?
Audires quoties voces, & verba loquentis,
Divinas juvenis voces, divinaque verba,
Lætitiam æthereæ inſtillantia mentibus aulæ;
An poteras totis non delicuiſſe medullis?
O certè te felicem quater, atque beatum!
Cui ſe talis amans, ſoboles æterna Parentis
Æterni, interdum eſt ſolitus committere ſeorſum
Omnibus ab caris, tutoque affarier unum,
Inque omnes ſocium curarum admittere caſus,
Et tibi divinos animi concredere ſenſus.
Teſtis eras, cùm, cœleſtem clam ſæpe Parentem
Affatus, miras hauriret ab æthere voces;
Interdumque ſuas divino redderet ore
Illuſtris radiis, & clara luce coruſcus,
Confeſſuſque Deum ſe toto corpore verſo.
O quoties illum, ſupra radiantia cœli
Lumina fulgentem ſolis ſeptemplice luce,
Miratus, ſubitis fulgoribus expaviſti!
O quoties rupto velut acta tonitrua cœlo
Territus ad voces divinas contremuiſti!
Ipſe tibi placidis firmabat pectora dictis,
Arcebatque metus juvenili vinctus amore,
Conſilia æterni reſerans æterna Parentis.

Cumque alios omnes ſua per veſtigia cœlum
Ingreſſos perimi ſit funere paſſus acerbo,
Unum te ferro exemit, plagiſque cruentis;
Annis qui placida centum actis morte jaceres,
Si tamen abſumpto defunctus corpore obiſti.
Nam perhibent vulgò, comperto corpore nuſquam,
Degere adhuc vitam Syriæ felicibus hortis;

Nec te poſſe mori, donec flammantibus auris
Undique ſupremos mundus conſidat in ignes.
Atque ideo, immitis cùm te vis effera regis
Ureret, impoſitum gremio exultantis aheni,
Nil æſtus nocuit flammis ſtridentis olivi;
Molliter unde unctus tantùm, haud exuſtus abîſti.
Nec tibi ſupplicio exilium fuit: æquore vaſto
Incluſus, ſylvas & inhoſpita littora circum
Ibas, ac veteres repetebas carmine amores;
Atque Deo plenus foliis inſcripta notabas,
Quæ ventura forent labenti ſecula mundo
Clara videns, ſed cuncta tegens obducta ſub umbra:
Subluſtri tamen è nebula undique tralucebant.
At non paſſus amor, tibi erat qui plurimus oris
Æthereis, pelagi arceri te ſemper ab undis
Extorrem: merita ſublato morte tyranno,
Redditus in patriam vicinis gaudia terris.
Quanta repentè refers? tunc ad tua vota, preceſque;
Fama canit, nuper defunctos munere vitæ
Aereas blandi rediiſſe ad luminis oras:
Et tibi plus heros devinctus amore rependit,
Quàm pro te, ac pro fratre parens malè cauta popoſcit.
Ille etiam tibi ſupremo ſub funere pendens,
Ut poterat, ſolitum ex oculis reſpondit amorem;
Et tibi dilectam genitricem credidit uni,
Dulcibus extremum verbis affatus utrumque,
Illa tibi ut genitrix, illi ut tu filius eſſes
Pro ſeſe poſt hinc, dum in terris vita maneret:
Tantus amor, tanto cumulatum liquit honore.
Tantum in te potuit ſupremum munus amici,
Ne tibi quam velles teda ſociare jugali
Ignaruſque experſque tori, dum viſus in orbe es.
Scilicet addecuit cuſtodem Virginis eſſe,
Qui neque connubia, Veneris neque munera nôſſet.

Sanctior intus amor, fax gratior intus edebat,
Noctes atque dies, veniens illius ab ore,
Qui cœlum vultu tempeſtateſque ſerenat,
Sole oriente recens, vel Eoo pulchrior aſtro.
Antè ferunt heſterno etiam te veſpere amico
Incubuiſſe ſinu, ſomno ac mœrore gravatum
Cui poſitus caput hærebas, ſublimia cœli
Arcana hinc, ſenſuſque Deum traxiſſe per omnes.
Hìc tibi præcipuè divini pabula amoris
Largiùs hauſta reor; quæ verbis te inde juvabat
Suavidicis latè mortales ſpargere in omnes.
Nil niſi prædulcem, quæcunque effatus, amorem
Ore loquebaris: tibi erat, tibi dulcis in ore
Semper amor: blandum ſpirabas ſemper amorem;
Mutua concilians hominum fera pectora dictis
Inter ſe, placidæque ſerens bona ſemina pacis,
Unus paciferi ſator atque hortator amoris,
Unus amans, unum nil curans præter amorem.
Omnia amor tibi: vivus adhuc in corde vigebat
Priſcus enim calor ille Deo abſcedente relictus.
Vivus adhuc reſidebat amans in ſenſibus heros,
Et veterem innexus cordi integrabat amorem.
Ac veluti, ut ſaxis liquefactis plurima fornax
Incenſa eſt, longoque ardens incanduit æſtu,
Materies ſubducta licèt ſit, pabulaque igni,
Ignis adhuc tamen intus ineſt, & flamma ſupernè
Luxuriat, vivaxque diu furit ardor ad auras.
Felices ô mortales! ſi mutua ſeſe
Conjuncti pariter nullo diſcrimine amarent,
Inque vicem mites animis ſine fraude foverent.
Aurea converſis irent nova ſecula rebus:
Nil cuiquam deſit, nec opum ulli defuat uber:
Divitiæ fluerent vulgo: omnes omnia haberent:
Quandoquidē unū animis omnes concordibus eſſent.

Auri dira fames, & habendi ſacra cupido,
Fraudeſque, inſidiæque, & furta latentia abeſſent.
Omnibus una etenim lætandi cauſa, dolendique
Eſſet, & una ſalus, unum & commune periclum,
Et labor, & lætis accedat gloria rebus.
Tot curis hominum careat genus: omnibus omnia
Tuta forent: degant ſine vi, ſine cædibus ævum
Mortales ſecuri, altaque in pace quieſcant;
Et paſſim pleno fluat aurea copia cornu:
Hic fructus, placidi ſunt hæc commercia amoris.
Aureus hic hominum generi omnia ſufficit unus:
Hoc uno ſumus, hoc orimur, hoc vivimus uno.
Unus amor nobis præſentem numinis auram
Conciliat: quin ipſe favor, quin gratia & ipſa,
Qua fruimur, qua nos ſibi jungit numen amicũ,
Luſtratoſque iterum qua nos in priſtina reddit,
Nil niſi amor pius eſt: ipſum quoq; deniq; numen
Eſt amor ille Deus, Deus ille affuſus ubique
Regnat amor, cœlumque movet, terraſq; fretumq;
Omnipotẽs, requies hominũ, ſuperûmq; voluptas.
Talia ſuaviloquo per gentes ore canebas,
Omnibus inque locis miſcebas pocula amoris,
Omnia demulcens: diſcebant omnia amare:
Omnia largiflua dulcedine diſtillabant.
Cùm verò ſolus ſola ſub nocte relictus
Errares, ubi corda ſopor mortalia ſolvit,
Nulla quies animo tibi erat: ſub pectore ſemper
Verſabas, quali fueris dejectus amico,
Et dulces nunquam inſomni diſcedere curæ.
Illum abſens oculis abſentem cernere coram
Uſque videbaris, blandoſque agnoſcere vultus,
Optatoſque oculos, & gratæ frontis honores;
Cujus ab aſpectu jucundo lumine caſſi
Sæpe reſurgebant repetitas lucis in auras.

Uſque videbaris dulces haurire loquelas;
Cujus ab eloquio jam vitæ munere functi
Sæpe reſurgebant in blandas luminis oras,
Atque iterum dulcis viſebant limina lucis.
Uſque animo tibi fixus erat: tibi dulcis imago
Ante oculos, blandum obverſari nomen ad aures;
Quo ſuperi cœtus, atque omnis curia cœli
Audito lætantur, & infera regna tremiſcunt.
Illum per nemora, & ſylvas, perque alta canebas
Littora, & in ſolis per noctem montibus ibas.
Reddebant valles tibi IESON; undique IESON
Saxa reſultabant: iterabant omnia IESON.
Hæc placidam ſemper duxti per munera vitam
Dulce querens, dulci fallens ingrata querela
Tempora, confectus donec membra ægra ſenecta
Corpore paulatim abſumpto, lux ſola remanſti,
Et ſonus, in noſtras qui nunc quoque laberis aur

Huc ades ô, ſeu te jam functum corpore cœ
Regia habet, ſeu vivus adhuc, ſpiranſque ſub au
Felices Arabum ſaltus, & amœna peragras
Rura, canens, felix utcunque, utcunque beatus,
Huc ades, & præſens te ſenſibus inſere noſtris.
Te referante, acie noſtros ſuperantia captus
Cernamus, quæ tu Ægæis vallatus ab undis,
Obſcuris vera obducens, ventura canebas;
Atque Deum colere, & nos aſſueſcamus amare
Mutua, te monſtrante, piumque bibamus amore

HYMNUS XV.

DIVO ANDREÆ APOSTOLO.

QUAM veteres nulla arte tuo de nomine dict
Cœlicolûm regi quondam poſuere parentes,
Labentem victamque ſitu renovavimus ædem,

Andrea, tibi, conſpicuoque polivimus ære,
Marmoreque è niveo candentem ereximus aram:
Hanc, quicquid nobis bellum exitiale reliquit,
Contulimus, tibi nec pro tempore rebus egenis
Defuimus: ſi fortunæ foret illa prioris
Copia nunc, nec opes noſtras fera bella tuliſſent,
Forſitan hic lento templi quoque plurimus auro
Fulgeret tholus, & rigui plebs læta Ticengi
Dives te dignos aris inferret honores.
Ille Deum te poſt unum veneratur, & omnem
In te ſpem locat: iratum tu ſæpe tonantem
Concilias nobis, & juſtæ te objicis iræ.
Quandoquidem nihil omnipotens non annuit ultro
Devinctus tibi, nil veteri non donat amori:
Quæque olim in terris fuerat tibi gratia vivo,
Hæc eadem te conſequitur cœli arce receptum;
Cœleſtumque choros inter ſpectabilis omnes
Incedis bis ſex procerum non ultimus unus,
Quos Deus humanos indutus corporis artus
Subjunxit ſibi delectos ex omnibus unos,
Retiaque, & piſces, & flumina linquere juſſit.
Fortunati omnes! vobis pro retibus, hamiſque,
Æthereus vigor eſt menti divinitus altæ
Additus; unde animas hominum pro piſcibus ipſas
Venari datur, & ſuperûm conjungere regi,
Ad ſuperoſque aperire viam mortalibus ægris.
Piſcoſis pro fluminibus, pro fluctibus alti
Æquoris, ætherei vobis data regia cœli;
Ventorum flabra unde abſunt violenta, nec ulla
Tempeſtas metuenda, feri neque prælia ponti:
Sed placida, & ſine fine quies, ſecura voluptas,
Votaque plena; omniſque animis exempta cupido eſt.
Jam quid enim cupiant æterna luce fruentes,
Atque bonis ſaturati omnes, & ſorte beati

Quiſque ſua, dulci complexi mutua amore?
Sed vos præcipuo Pater inſignivit honore
Omnipotens longè ante alios; quos ſcilicet omnes
Cùm ſuprema dies perituro illuxerit orbi,
Atque iterum Natum cœlo demiſerit alto,
Arbiter ut vitas hominumque & crimina quærat,
Addet ei arbitrii ſocios: bis ſena ſedentes
Vos ſolia accipient bis ſenos ardua: ibi omnis
Vos tremet, atque metu muſſans venerabitur orb
Fortunate! domûs ſub tecto pauperis ortus
Craticeo, ad patrias pauper Beſſaïdos undas
Piſcator, tu ſublimi conſpectus honore
Judicis æterni lateri ſubjunctus amico
Hærebis; neque te ſociorum anteiverit alter
Poſt fratrem, quem præfecit mortalibus olim
Arbiter ipſe heros, terraſque homineſque relinqu
Tu prior accêſti divina voce vocatus
Ad lucem, verumq; datum eſt tibi cernere lume
Ante alios; Petrus ipſe tua eſt pòſt voce ſecutus
Fortunate! datum eſt tibi cœli cernere regem
Mortali, & ſanctos manibus mortalibus artus
Tangere; tum veras voces, divinaque verba
Haurire, & ſociis toties accumbere menſis.
O ego tunc illas cur non ſum natus ad undas
Piſcator? quos non hamos, quæ non cava lætus
Retia liquiſſem, & lembum, & cum flumine piſc
Naſſaſque, crateſque, & vimineos calathiſcos,
Et tectũ, & patriam, & caros? me deniq; & ipſu
Omnibus adjiciens, hæſiſſem protinus uni,
Omnia qui ſuperat, quique omnibus eſt ſatis unu
Quẽ qui habet omnia habet, nulliuſq; indigus ultrà
Quæ tu præſagi ſenſiſti pectoris hauſtu:
Omnia deſpexti; præque uno nil ratus eſſe
Cætera, flagrabas ardenti unius amore.

Illam animo ſuſpirabas noctesque dieſque:
Et dulcem cupido paſcebas pectore curam.
Præcipuè poſtquam moriens terrena reliquit
Sponte ſua, & noſtram delevit ſanguine labem.
Protinus ætherea afflatus divinitus aura
Cum ſociis, miroque animum inflammatus amore,
Quos caſus, quæ non diſcrimina ſponte ſubîſti
Intrepidus, totum quò ferres facta per orbem
Illius, & ſanctas vulgares undique leges,
Mortaleſque novo luſtrares luminis ortu!
Cumque alias alius purgandas îſſet ad oras,
Cura tibi Scythiæ cecidit concredita ſorti:
Quam poſtquam inſolitæ recreâſti lumine lucis,
Atque omnem factis implêſti ingentibus oram;
Gracia reſtabat divinæ impervia luci,
Dum nimiùm freta humanis ſeſe artibus effert,
Nec cedit niſi fallaci ratione ſubacta;
Divinæque poteſtati nihil arrogat ultro,
Quæ ſenſus hominum longè prævertitur ægros,
Et refugit tardos animorum obnubila captus.
Protinus Argolicas perrexti gnavus ad urbes;
Nec te ullæ tenuere moræ, quòd multa piorum
Corpora miſſa neci Danais acceperis oris,
Præſidis Argivi invidia, cæcoque furore.
Ut faciles omnis tibi Achaia præbuit aures!
Audiit ut mira rerum novitate loquentem,
Atque animis verum lucemque volentibus hauſit!
Impie quid furis Ægea, lucique repugnas?
Tene putas poſſe illuſtres abſcondere cœli
Anticomi flammas, ipſumque extinguere ſolem
Undantem luce, ac toto res orbe rigantem?
Forſitan humentem nebulam proflare, brevemque
Obſeſſis poteris radiis obtendere nubem?
Erumpet lux, erumpet rutilantibus auris

Lampas, & auriflua face nubila differet omnia.
Nempe pium nihil obſtantem, nulla arma moventem
Pro ſe vim contra, ſed mortis amore ruentem,
Optatæ infando potuiſti perdere leto
Efferus: at clarum vis nulla extinguere nomen
Evaleat, quod per populos magno ore ſonabat:
Sed quò tu magis obſtabas, hoc latius illud
Serpebat, penituſque animis hærebat adactum.
Id potuere, quibus præeras, oſtendere Patræ:
Felices Patræ, quibus almam cernere lucem
Hoc monſtrante datum, & certam ſperare ſalutem
Pignore tam certo: quis enim non ſe eximat ultrò
Protinus abruptis, ſi detur copia, vinclis?
Sed tibi dulce, ſenex, (etenim ad te, ſancte, revertor)
Vilem per mortes omnes effundere vitam
Pro duce, qui ſeſe noſtra ob commiſſa necandum
Obtulit, infamique trabi ſuffixus obivit.
Quod mortis genus efferres cùm multus ad aſtra
Laudibus, & noſtram hinc caneres prodîſſe ſalutem,
Supplicio, obſequium ſimulans, te affecit eodem
Impius, ingentique parem dedit eſſe magiſtro.
Te poteras tam crudeli ſubducere morti,
Cùm ſubitò tota urbe ruens manus omnis in arma
Arſiſſet, dirique faces in tecta tuliſſent
Præſidis, inſonti tibi ni vincla arcta levâſſet.
Tu, vitæ magno æternæ correptus amore,
Mortalem optabas quàm primùm effundere vitam:
Atque ideo, tendens exutas vincula palmas,
Obvius orabas populum pietate furentem,
Ne faceret, ſtudio tibi ne malè amicus obeſſet,
Ne prope jam partum eriperet ſub fine triumphum,
Atque adeò ſævis qui tempeſtatibus actus
Per maria, Arcturi dubio ſub ſidere iniqui,
Si quibus impegit ventorum munere tandem

Littoribus, cumuloque ratem ſubjecit arenæ,
Non tam avido ſiccum arripiat telluris amore,
Quàm tu tunc procul aſpiciens feralia ligni
Brachia flagrabas; miraque cupidine captus,
Impatienſque moræ orabas diſpendia tolli;
Utque obiturus olor moriens inſueta canebas,
Et dulcem amplectens inhiabas pectore truncum.
Ut te conſpicio, ut te animo, crux alma, volenti
Accipio, inſcendoque libens, & pectore gliſco!
Suſcipe me: dignare tuo mea viſcera fulcro,
Quæ priùs ingentis divinos hoſpitis artus,
Læta onere inſolito, felici ſede tuliſti;
Unde decus tibi per gentes, & gloria parta eſt.
Nunc ducis ingredior tanti veſtigia longè;
Nec fuerit mihi rex tantùm, dum vita manebat.
Me me etiam, quamvis longè inferiora ſequutum,
Suſcipe, & optato ſublatum redde magiſtro.
Nam veluti anguſtas duplicis per roboris oras
Vere novo ingrediens renovat ſe lubrica ſerpens:
Sic tua dulce mihi eſt nunc inter robora molem
Linquere, & exuvias moribundi corporis hujus;
Liberiuſque poli volucri petere ardua lapſu.
Hæc repetens, robur tandem es ſublatus in altum,
Heu nimiùm duros perpeſſus morte dolores!
Nunc frueris placida felix in ſecula pace.
Salve, bis ſenos inter, pater optime, patres:
Aſpice nos bonus, atque tuo nos junge magiſtro.

HYMNUS XVI.

Divo Paulo apostolo.

ET ſunt, qui tendant cœli explorare profunda
Conſilia, ac penitus tectas deprendere cauſas;
Nec dubitent in jus prope ſacra voce vocare

Regem ipſum cœli, ſi fortè quid evenit uſquam,
Legibus à noſtris quod longè ac moribus abſit,
Obductum nube, ac picea caligine opertum?
Non equidem meritis præſentem numinis auram
Aſſequimur freti noſtris: noſtrique labores,
Aut benefacta parum proſint, ni deſuper adſit
Auxilium priùs, & favor omnipotentis Olympi.
Ecquibus egregiè factis, quo munere Saulus,
Qua pietate Deum ſibi conciliavit, ut ultro
Tam nigra mentis de nocte repentè vocatus
Tam claram in lucem, tantiſque ereptus ab undis,
Tam tuta, pelagi ſecurus, in arce ſederet?
Ille quidem, primis veri contemptor ab annis,
Gaudebat Chriſto infeſtis ſe opponere ſignis;
Ne nova relligio ſurgens ſe ferret in auras,
Quam Pater omnipotens tandem mortalibus ægris
Oſtendit placitam ſibi priſca nube remota,
Legiferi adventu Nati, qui cuncta novaret:
Quoque magis ſancti cultores incumbebant
Hanc veluti eductam ſtruere, atque attollere cœlo,
Atque recens latas orbi diffundere leges;
Acriùs hoc urgens animis hoſtilibus ille
Omnia deturbare, piiſque obſiſtere cœptis:
Tantus amor patrias inerat defendere leges.
Ille etiam, cùm penè puer pubeſcere primùm
Inciperet, mollique genas veſtire juventa,
Sacrilegis ſeſe adjunxit ſocia arma ſecutus;
Dum Solymi inſontem ſaxorum grandine dira
Obruerent juvenem, qui primus ſanguine fuſo,
Poſt cœli indigno mulctatum funere regem,
Purpurea meruit caput inſignire corona.
Nec dehinc ille etiam creſcens juvenilibus annis
Deſtitit incepto, uſque piis minùs æquus, ad unum
Omnibus intentans letum, genus omne peroſus;

Donec præcipitem altitonans, & ad ima ruentem
Suscepit Pater, eximioque evexit honore.
Prò cœli obscuras latebras, noctemque profundam!
Sensibus à nostris quantùm summota recedunt
Cœlicolûm arbitria, & sortes! abstrusaque jura
Juribus humanis quanto discrimine abhorrent!
Omnibus horror erat Saulus meliora secutis,
Cæde madens multa infandum, plenusque minarum,
Terrorumque potens Solymûm sævibat in oris.
Fortè olim missu primorum gentis ab urbe
Arduus ibat equo, galea, cristisque superbus,
Ense minax, hastaque, & ahena luce coruscus.
Haud impunè illi quisquam pius obvius isset.
Quippe magistratûs jussu discrimine nullo
Correptos omnes atrox in vincla petebat,
Quos pietas nova relligioque incepta tenebat.
Jamque advectus erat prope opimæ antiqua Damasci
Mœnia, jam summas spectans de vertice turres;
Et jam se cædi spirans immane parabat,
Terribiles acuens animos, iraque, manusque:
Qualis nocte lupus, quem dudum insana libido
Faucibus errantem siccis exercet edendi,
Cùm caulas videt, & balatus haud procul audit,
Incassum fremit, ac rictus frustratur hiantes.
Protinus ætherea superûm regnator ab arce
(Qui cœli tantus favor!) hæc speculatus, amico
Lumine respexit juvenem in sua damna ruentem;
Suppositq; manum dexter, mentemq; benignam
Concipiens in eum præsenti numine fovit.
Namque improviso vibratus fulgor ab æthra
Tendenti venit, ecce, repens, & luminis aura
Afflatum ætherea lux plurima circumfulsit.
Illicet actus equo ad terram ruit, atque relictis
Calce petens auras jacuit resupinus habenis,

Audiit hinc vocem horrificam, Quid, Saule, quid ultra
Saule, furis, mihique adversis opponere castris?
Nequicquam cœlo arma moves, stimuloque repugnas.
Saulus ad hæc, tenebris sustollens lumina obortis,
Quæsivit lucem frustra, extimuitque negata.
Demum hæc summisso vix hiscens pectore fatur:
Sancte, edice: mones quæcunque, ego jussa capessam.
Vix ea, cùm volucres vox rursum audita per auras:
Surge age, solve metus, urbi succede propinquæ:
Hinc responsa feres, quæ porrò obeunda tibi instent;
Qui te hac dehinc maneant pro relligione labores.
Quæ pariter comitum juxta manus audiit omnis:
Obstupuere viri: nam vox veniebat ad aures
Omnibus hausta quidem: sed vocis comminus auctor
Nusquam apparebat vocalibus abditus auris.
Vix ægrè sese attollens surrexit, iterque
Ingrediens frustra tenebris tentavit in atris.
Lapsantem, & dubios nitenti cuspide gressus
Firmantem, manibus socii intra mœnia ducunt.
Jam tres in tenebris exegerat urbe receptus,
Et frugum & laticum penitus sine munere, soles;
Cùm subitò Ananias, quo non servantior æqui
Tunc illa urbe fuit, nec cœlo gratior alter,
Hospitis antiqui penetrali in sede jacenti
Improvisus adest, jussis cœlestibus actus,
Compellatque virum, & divino pignore firmat.
Saule, ades huc animo: tibi amico ab numine veni,
Luminis amissi jucunda ut luce recepta
Desuper affleris cœli omnipotentibus auris.
Haud ignota audis: eadem scio nam modò, qui me
Huc adigit, tibi detexit manifestiùs idem.
Ille tuos etiam mihi porrò ostendit honores,
Quanta tuæ faveat cœli indulgentia laudi;
Quàm junctus superûm sis regi, præ omnibus unus

Delectus jam, qui totum nova ſacra per orbem
Divulges verborum opifex, uberrimus oris.
Quæ furiis modò carpebas agitatus iniquis,
Omnibus hæc propter caput objectare periclis
Haud renues, ultroque inſigni occumbere leto.
Hæc fatus, liquida accurvum luſtravit in unda;
Unde animis ſcelus eluitur, veterumque parentum
Crimine contractæ excedunt contagia labis.
Inde manum ſuperimpoſuit, templiſque ſacratis
Præpoſuit, populiſq; ducem dedit eſſe docendis.
Interea afflato viſi cava lumina circum
Scintillare ignes, velutique erumpere ahenæ
Squamæ oculis; lucemque hauſit, viſuſque recepit;
Atque ſuæ victu rediere in priſtina vires.
Continuò Saulo planè mutatus ab illo,
Qui modò ubique pios ferro vincliſque petebat,
Longè alios verſo accepit cum nomine ſenſus;
Et jam PAULUS erat. Subitò illi copia fandi
Verborum, rerumque potens prudentia venit,
Orta magis, ſtudio quàm aut ullo parta labore.
Jam claros hominum fandi fabricator adibat
Conventus, medioque foro divina loquutus
Pendentem populum inſueto ſermone tenebat:
Semine ab æthereo terris veniſſe virum, quem
Venturum toties vates cecinere per orbem,
Quò veterum lueret ſcelus exitiale parentum
Proditus, & læſum placaret ſanguine numen
Ipſe ſuo, morti pro cunctis deditus unus.
Atq; hæc crebra quidem; populoſque ad ſacra vocabat,
Multa querens ſuper extincto, ſuper arbore multa
Infami, & pœnas fando integrabat acerbas.
Obſtupuere omnes, nimiumque ea mira videri:
Unde nova hæc ſpecies, tam verſa repentè cupido;
Et veterem in PAULI quærebant pectore Saulum.

Haud aliter ſuadente fame implacabilis, ingens,
Exitium pecori modò qui cædemque parabat,
Ille lupus, pleno ſi fortè receptus ovili
Miteſcat, jamque inter oves innoxius erret,
Et pavidos lambat, linguaque remulceat agnos.
Nec mora; jam Solymûm magnæ quoq; redditus urbi
Commovit totam monſtris ingentibus oram.
Vix oculis credunt: nec primùm fiditur illi;
Inſidiaſque pii metuunt: vix ducere amicum
Poſſunt, quem tot erant experti cædibus hoſtem.
Parte alia, patriis trepidi pro legibus omnes
Concurrunt urbis primi, durique reſiſtunt,
Et ſe certatim contra exhortantur ad arma:
Bella cient, & ſaxa fremunt, rapit arma juventus.
Ille autem nulliſve minis, nulliſve periclis
Territus, inceptis perſtat, nec flectitur uſquam.
Quove magis pugnant acres, hoc ampliùs ore
Fulminat, atque aperit vetiti nova lumina veri;
Præfatus, ſanctas nil ſe convellere leges,
Sed legum arcanos penitus recludere ſenſus,
Amotiſque palam nebulis oſtendere ſolem.
Dum loquitur, circum ora ſilent, & ſenſibus imis
Illapſus faciles animos, ac mollia fando
Fingit corda premens; vivæque loquentis ab ore
Viſæ exire faces, labriſque erumpere flammæ,
Et vibrans rupto velut æthere lingua tonare.
Jamque Palæſtinam monitis impleverat oram,
Atque omnes, genus Iſacidum quas incolit, urbes,
Cornigeri degens ſub vatis legibus ævum;
Cùm Pater omnipotens templi in penetralibus altis
Aſtitit oranti, atque alias quoque luce carentes
Juſſit adire plagas, aliaſque capeſſere gentes,
Barbaricas, Graiaſque, Italoque è ſanguine cretas,
Quas coleret, luciſque novæ ſplendore rigaret;

Nil veritus, fidens nil ſe præſente timeret.
Ergo animi intrepidus nil ille horrebat acerbi;
Omnes per mortes mente imperterritus ibat
Sponte ſua: quas ærumnas, quos mente labores
Invicta tulit, huc illuc, terraque, marique,
Jactatus! non ille dapis, non ille quietis,
Aut ſomni memor, inſtabat, placitoque labori
Indulgere odiis primorum objectus iniquis.
Ille etiam inſidias muro demiſſus ab alto
Per funem evaſit, nocti & ſe credidit atræ.
Ille etiam ſaxis quoties jactante petitus
Plebe tulit diros lapidum ſub grandine jactus?
Terque magiſtratûs virgis per compita ſectus,
Contempſitque minas, ignominiæque pudenda
Verbera, divini facibus ſuccenſus amoris.
Jamque illi carcer requies erat, uſque adeò omnes
Pertulerat leti ſecurus vincla per urbes.
Quid referam, quoties, veluti contagia ſecum
Dira ferens, fuerit muris excluſus, & atra
Nocte graves tulerit cœli intractabilis iras,
Inter ſaxa jacens pernox, ſociuſque ferarum
Montibus aut gelidis, aut horriferis ſpeluncis?
Flumina non illum ab ſtudio torrentibus undis,
Aut objecta feri tardârunt æquora ponti;
Terque mari in medio fracta rate navit, & hauſtus
Noctem omnem, totumque diem ſub gurgitis imo
Deerravit leti parvo diſcrimine fundo.
Ut ſileam inſidiaſq; hominum, incurſuſque ferarum,
Et quæ mille die non parva pericula adivit;
Hìc illic quò mortales in nocte jacentes
Obſcura erigeret bonus, in lucemque vocaret,
Palanteſque, proculque errantes tramite recto,
Inveheret cœlo ſibi per divortia nota.
Cernere erat latè hìc illic per regna, per urbes,

Atque hos, atque illos ad veræ ſurgere lucis
Lumina, luſtrarique undis, & credere dictis.
Felices, PAULUM magno quibus ore tonantem,
Mulcentemque iras, invictaque corda prementem
Coram audiſſe datum eſt; quantus ſcelera impia fu
Invectus quateret, quantis aſſurgeret undis;
Vel cum rege ſatum ſuperûm omnipotente refer
Morte ſua noſtris ultro caviſſe periclis,
Quanta animos mœſti afficeret dulcedine amoris
Egregius linguæ, fœcundo pectore veri;
Quantove ipſe loquens intus flagraret amore.
Fruſtra eadem ſeri optabunt vidiſſe nepotes,
Et votis hoc in ſummis numerabitur unum.
Jamque ea Grajugenûm regnabat lingua per urb
Altitonans, victrixque animos ducebat hiantes.
Jamque novis Aſiam ſacris permoverat omnem:
Reſque illi externis meliùs ſucceſſit in oris;
Verus ubi penitus Deus omnipotentis Olympi
Rex ignotus erat, ſed diis ſimulata colebant
Saxa, hominum multo manuum fabricata labore.
Jamque opibus quondam Romæ ſuſpecta Corinth
Penè omnis nutare; ſuæ & diffiſa Dianæ
Alta Epheſus celebri paulatim abſiſtere templo;
Miratæque virum doctæ narrantur Athenæ
Orantem, ignotique Dei nova ſacra canentem;
Carmine quo capti è primoribus Actæorum
Nonnulli ad verum properârunt ſurgere lumen,
Signorum memores, quæ quondam maxima ſole
Viderunt nulla cœli ratione ſubacto,
Cernere dum piget æterni fera funera regis.
His actis, venit in mentem Solyma alta redire,
Quamvis multa palam vatum reſponſa minentur,
Vinculaq; ipſe ſibi vulgò canat inde, futurumque
Exitium, ſua nec Graiis ultrà ora videnda.

Hic circumfusi nequicquam plurima amici
Orabant, fletuque amplexi genua tenebant,
Parceret, infensæ ne se committeret urbi
Rursus, ubi nuper perpessu haud mollia passus.
Ille autem precibus nequicquam flectitur ullis:
Ceptum tendit iter: nec quæ tulit aspera quondam
Nunc subeunt; sed quò graviora instare pericla
Crebrescit, eò major semper furit ardor eundi.
Qualis nocturni pingues ad luminis ignes
Plurimus illectus volitans fert tangere flammam
Jucundam visu, propiusque accedere lucem,
Usque sibi admotam licèt experiatur iniquam,
Urat & extremas in amatis ignibus alas;
Non tamen absistit ludo, sed lumina circum
Itque, reditque, vagoque assultat plurima gyro,
Dum cadat, & moriens crepitanti pendeat igne:
Tantus amor lucis, flammæ tam dira cupido.
Talis abire fuga, PAULE, imperterritus ardes.
Nulla quies animo: non mentem horrentia vatum
Dicta movent, cœliq; minæ, quæq; ipse videbas
Præscius Isacidum tibi tendi vincula in oris,
Primorum scelere, invidia flagrantis Idumes,
Denique Romulea portendi funera in urbe.
Noctes atque dies optanti pectore versas,
Instent quanta tibi capto discrimina terra,
Quanta mari, Ausonias ibis cùm vinctus ad urbes;
Littora Graiorum subeunt relegenda, tot oræ,
Tot maria, atque urbes, pelagoq; tot insulæ in alto,
Bellaque ventorum, tempestatesque futuræ;
Italiæ tandem portus, Laviniaque arva,
Et pulcher Tybris: tibi enim super omnia in ipsis
Roma oculis, diruque Nero est, & Romulus ensis.
Felix Roma, ducum non tantùm elata trophæis,
Quantùm morte tua, felicique inclyta busto.

Scilicet huic uni cœlum conceſſerat urbi,
Ut Cilicas inter natus Perſeide Tarſo,
Quam vaſtum procul à noſtris mare dividit oris,
Hìc ſpoliis moriens peteres ſupera alta relictis.
Illa tuos obitus vidit miſerata cadentem,
Explentem regis crudeles ſanguine pœnas,
Regis inhumani materna cæde madentis.
Illa tuum vidit caput à cervice reciſum,
Dum caderet, reſilire icta ter pondere terra,
Atque ſolum undanti toties ſignâſſe cruore;
Ad ſignum ſubitos laticum erupiſſe liquores,
Treſque adeò, ut fama eſt, ſecretos margine fontes
Diſſiluiſſe, nova & maduiſſe aſpergine terram.
Nunc etiam ſanctas venerati viſimus undas.
Teque illi ſocium donis, & honoribus addunt
Uſque parem, cui rex cœli mortalia linquens
Credidit arbitrium, ac rerum commiſit habenas.
Utque tibi conſors fuit hic necis, atque laborum:
Sic aræ, ſic ſacrorum tibi junctus honore eſt;
Oſſaque veſtra tegit pariter commune ſepulcrum.
Vos ambos pariter juvat altæ mœnia Romæ
Tutari, atque Italas ſtudiis conſortibus urbes.
Tu regis ſuperûm interpres lectiſſimus unus
Ante alios, vatumque potens, orbiſque magiſter
Terrarum: edoctæ tibi debent undique gentes,
Acceptamque ferunt veram tibi ſecula lucem.
Ipſi bis ſeni, rerum queis credita cura,
Mirati proceres te mira arcana canentem,
Linquentem terras, atque æthera voce ſequentem;
Inter quos ipſum, qui ſeſe primus agebat,
Cùm veri ſpecie deceptus tramite recto
Digrediens dubia inciperet regione vagari,
Corripere, in meliuſq; auſus revocare magiſtrum
Tu falſo Argolicæ deluſum numine pectus

Virginis, atque illam rabido actam sæpe furore
Solâsti, veroque implêsti numine versam.
Tu falsum magicis vatem artibus illudentem,
Et tibi nequicquam verbis certare parantem,
Ictutu solo terres; & lumen obortis
Victo adimis tenebris, cæcumque in nocte relinquis,
Quærentem tenues manibus prensantibus auras,
Quò nitens trepida regeret vestigia dextra.
Unus amor tibi fixus erat, cura una sepultas
Nocte animas revocare novæ ad nova lumina lucis.
Utq; novam semper traheres ad retia prædam,
Omnibus omnia eras: tu civis civibus ipsis,
Inter & externos externi verba sonabas.
Romanis Romanus eras, Argivus Achivis,
Omnes obsequio, simulatis moribus omnes
Concilians: sic credentem circumvenit auceps,
Et volucrem fictæ deludit imagine vocis.
Nemo adeò vacuis Gallorum in saltibus olim
Venatu assiduo indulgens tot retibus apros
Implicat, aut canibus tot agit de vertice capros,
Quot tu hominum tibi corda die devincta trahebas.
Tu lupus ille die primo nascentis in ortu
Cæde madens toto multùm grassatus ovili,
Vespere dein prædam socios partitus in omnes;
Dis senûm ut procerum moriens pater ipse minori
Prædixit nato, unde tibi descendit origo.
Jam tunc ille tuos spe percipiebat honores,
Quæ secum tulit ad manes solatia leti.
Quos verò semel illectos sub signa vocâras,
Hærebant validis tibi juncti nexibus usque,
Certi animo te ardente sequi, quocunque juberes.
Illi etiam, quò liberiùs cœlestia obirent
Mente, alacres rebus spretis mortalibus agros
Vendebant, pretiumque tuos æs grande ferebant

Ante pedes, tecum læti omnes rebus egenis.
Tu verò placita tibi paupertate fluebas
Tecum dives opum, rerum licèt omnium egenus;
Atque inopum potiùs vertebas omnia in uſus;
Et tibi dulce famem manuum tolerare labore.
Per populos ideo greſſum quocunque ferebas,
Ceu lux gratus eras, & magni numinis inſtar:
Digredientem ægrè ſemper dimittere cives,
Cum natiſque domoque ad littora curva ſequuti,
Mutuaque amplexi, noctemque diemque morati
Hærebant; totoque erat ingens littore fletus;
Remivagamque ratem, quò fluctibus uſque dabatur
Spectabant, donec pelago evaneſceret alto:
Vixque inde avelli poterant bona verba precati.
Rex etenim omnipotens, quò ſe nova tolleret aſtris
Te duce relligio, ſenſuſque ut flectere quires
Spectantum huc illuc, decus ori, oculiſque decorum
Addiderat ſpeciem, diumque afflârat honorem,
Tecum habitans, intus diffuſus pectore toto.
Altior hinc, majorque homine haud mortale ſonabat
Nam tibi ſufficere ille animo præſentia ſemper
Verba nivis ritu, toto cùm ex æthere ningit.
Ille tibi occultam quoq; vim inſpirare, nec uſquam
Deſerere, ut tanto poſſes ſuperare labori:
Claraque ſigna dabat cœlo mortalibus, & te
Caſibus eripere interdum, variiſque periclis
Illæſum; ut quondam, cùm carceris ima teneres
Nil opis expectans humanæ, protinus, ecce,
Sub pedibus tota cœpta omnia in urbe moveri
Ingenti terræ motu, quo cuncta ſoluta
Vincula parietibus patefactis carceris ultro.
Olim etiam egreſſum navi te vipera ab igni
Experrecta petens morſu nihil obfuit acri.
Vipereum hinc parere tibi genus omne, tuoſque

Contrectare ferunt diras impunè colubras.
Ille tuis etiam precibus, quæcunque petebas,
Annuere, humanis & nunquam viribus auſa
Poſſe tibi dabat, atque tuo indulgebat honori.
Hinc quibus impoſitis umbrabas tempora palmis,
Protinus afflati cœli divinitus aura
Tollebant actas ab humo ſuper æthera mentes.
Neque etiam orabant omnes, quibus ægra jacebant
Corpora; tu miſeratus ope auxilioque levabas.
Et quoniam haud omnes poteras accitus adire,
Sæpe tuis ipſos operibant veſtibus ægros:
Ad tactum pulſi linquebant corpora morbi.
Tu longo jam depoſitum languore parentem
Præſidis Auſonii, morbo de corpore abacto,
Servâſti, revocans ad priſcæ munera vitæ.
Tu miſerum incurvis plantis genua ægra trahentem
Stare jubes, pedibuſque ſuis conſiſtere nixum:
Continuò ad vocem erigitur, mirabile viſu,
Inceſſu properata ferens veſtigia recto.
Tu puerum in ſomnis dejectum pariete ab alto,
Quaſſatumque artus, crepitantiaque oſſa refractum,
Morte obita luci reddis, flentique parenti
Incolumem, utque priùs valido ſe robore agentem.
Tu tempeſtatem cœlo multo antè ſereno
Prædixti ſociis nil tale timentibus augur;
Sed tamen è numero fracta rate defore nullum.
Hæc propter tibi divinos manus omnis honores
Cùm ferrent, ſtruerentque aras, & thura pararent;
Tu fugis, inſpecto veluti qui fortè colubro
Horruit, inque Deum oblatos traducis honores,
Qui mare, qui terras, cœlum, æthera, cuncta creavit;
Nos animas viles, mortalia corpora faſſus,
Pulveris exiguam partem, nil tale merentes.
Cuncta accepta refers illi, cui gratia, & omnis

Debetur cui laus, & honos, & gloria ſoli;
Quem propter tantos gaudebas ferre labores;
Præque uno, unius tantùm inflammatus amore
Omnia faſtidis, cupis hunc, nil cætera curas,
Hunc unum tibi cor, tibi mens hunc deperit unus
Quem ſemel expertus hauſiſti pectore toto,
Toto animo, tota ſecluſus corpore mente.
Fortunate animi! quod paucis contigit olim,
Hauſiſti mortalis adhuc mortalibus oris
Lucis inacceſſæ jubar, immemorabile lumen.
Illa tibi vivo ſublata nube tueri
Ora datum eſt, quorum aſpectu illuſtrata beantur
Omnia, quæ ſuperæ vix poſſunt cernere mentes,
Alituum cœleſtûm acies, gens incola cœli.
Fortunate animi! quàm dulci pectus amore
Tunc tibi flagrabat! quanta dulcedine! quali
Nectare perfuſus præcordia diſtillabas!
O ego cur illo infelix, ſi fontibus iſta
Præmia erant ipſis, non ſum quoq; tempore natus,
Servatus ſterile, extremumque relictus in ævum?
Scita tamen cœli alta latent, penituſque repoſta
Arbitria, ad noſtros non pervenientia ſenſus:
Omnia quæ te tunc oculis vidiſſe putârim.
Hæc adeò ſunt illa, nefas quæ ferre ſub auras
Mortali aiebas, ſed relligione premenda.
Hinc largum epotus mortali pectore flumen
Hauſiſti, quo corda rigas, quo plenus inundas.
Hinc largam effulgens mortali lumine lucem
Hauſiſti, qua corda reples, qua nubila differs.
Et licèt omne ipſum vulgo defundere flumen,
Arcanamque tibi vetitum ſit prodere lucem;
Attamen ipſe adeò torrens fluis undique, ut ad nos
Stillantes veniant transfuſim in pectora guttæ,
Atque tuo erupti radii de ſole redundent.

Timotheus bibit inde, bibit Titus, inde Philemon,
Et Solymi in primis hauſere, humiliſque Coloſſe,
Cumq; Epheſo, ſolo nunc nomine clara Corinthus,
Et Galatæ, & Macedum populi, Æmathiiq; Philippi,
Atq; potens Latiũ, ac rerum pulcherrima Roma.
Felices, queis parta tuis ea gloria dictis:
Nunc etiam monimenta manent, ſemperq; manebũt.
Salve, hominũ interpres, lux gentibus addite ubique:
Nunc ades, obtentas hominum de cordibus umbras
Lumine pelle, tua luſtrati luce fruamur;
Nec tua quoſdam adeò dubios oracula reddant,
In parteſque animos varias obnubila raptent,
Ne rem diſcerpens latè diſcordia turbet.
Aſpice, ut hinc illinc ſtudia in contraria paſſim
Oppoſitæ inter ſe placitis diſcordibus urbes
Confligant, ſua dum ſtudiis inventa tueri
Adverſis tendunt certi non cedere utrique;
Inque ſuas certent hoſtes deducere partes,
Converſos: prô quanta animis diſcordia gliſcit!
Quàm tenuĩ, quàm raptim ingens exorta favilla,
Undique ſeditio cœlo caput extulit altum
Protinus, & terras regnat bacchata per omnes!
Illinc nos contra totis Germania caſtris
Invehitur, veterumque audet patrum aurea ſcita
Oblinere, & ſanctas dictis evertere leges;
Sive errore novo capti, tenebriſque ſepulti;
Seu potiùs ſcelus eſt, animiſque volentibus errant.
Nos contrà hinc tegimus priſcorum jura, tuiſque
Reſponſis freti leges tutamur avitas;
Fruſtramurque feros, vanoſque eludimus ictus.
Illis affer opem, tuaque alta ediſſere ſenſa:
Ipſe ades, atque animis te protinus inſere captis,
Ut tandem nebula lucem mirentur abacta.
At nobis, noſtris ſi quidquam moribus obſtat,

Si noſtris quidquam inſinceri mentibus hæſit,
Sit fas diluere; & precibus nos effice, & illos
Unum omnes; ſimul infuſa quò luce fruamur
Unanimes poſitis odiis, eademque foventes,
Lucis inextinctæ jubar, inviolabile lumen
Quæramus, vitamque inhiemus ſine carentem.
Interea pietas ea nos, is mutuus ardor
Tantus edat, quanto te olim flagrare canebas,
Ut cuperes aliis præ lætis omnibus unus,
Æternùm miſer ipſe amplexu, atque ore carere,
Illius ore (ah! ne ſit fas mihi credere tantum)
Cujus ab aſpectu fluit illa immenſa voluptas,
Qua ſaturati animi cœleſtûm in ſecula gaudent.
Hunc tu, oro, hunc nobis innecte algentibus ignem
Hæ flammæ noſtro vivæ uſque in pectore alantur,
Dum tua fixi animis depaſcimur aurea dicta.
Tende preces ideo, noſtriſque occurre periclis.
Ille tibi orandus pro nobis, qui tibi ſeſe
Oſtendit coram, tenebriſque evolvit ab atris;
Ut, quoniam quos vult liber damnatve, probatve,
Hos acuens, illos permiſſa nube retundens,
Ut libet, ipſe operum dominuſque potenſq; ſuorum,
Nobis corda ſinens non aſperet ipſe, ſed ultro
Molliat, atque ſua præſens nos ſubvehat aura.

HYMNUS XVII.

DIVO PAULO APOSTOLO.

HOC, PAULE, Chriſti ad optimi divinitus
Converſe partes, Vida tibi fanum addicat;
Haud paſſus obſoleta in æde tuum ampliùs
Solari olli nomen implorarier,
Places ut iram ſæpe læſi numinis,

quicquid eſt, tu muneris lubens capē;
o & datorem ſub patrocinio tege;
oſque ab alto ſpiritus ei ſuffice:
ei ut ſuæ docere queat accreditos,
numque cum illis nôſſe verum, & aſſequi,
doctor orbis, inſtitutor gentium.

HYMNUS XVIII.

Divis Infantibus Bethl. innocentibus.

BEATÆ animulæ, parvuli integelluli,
Quos hauſit immaniſſimi regis furor
ubere abreptos, parentium ab ſinu;
um perdere ſimul autumat, regno cavens,
cognitum ſibi aureum puellulum,
uem nunciabat ſiderum præſentia
egem univerſis nuper ortum gentibus;
os, vere veluti gemmulæ quas primulo
duſſit albicans pruina primulas,
tatulæ ipſo concidiſtis floſculo.
ro illo antè vobis contigit pulchrè morī,
ui pro omnium vita immolandus venerat,
eatæ animulæ, floſculi cœleſtium.

HYMNUS XIX.

Divo Stephano protomartyri.

DIIS alii laudes aliis, & carmina dicant:
Tete ego, ſancte puer, qui, poſt fera funera regis
Cœlicolûm, inſignem meruiſti morte coronam
Primus, & effuſo tinxiſti ſaxa cruore,

Dum juvenem immerita teſtaris cæde peremptum
Te, STEPHANE, ipſe canam: tu, dũ mihi vita manebit
Muneribus, ſemperque meo celebrabere honore.
Non tua nequicquam Leo mî delubra tuenda
Crediderit pater, atque tuæ præfecerit aræ.
Huc ades ô: ſeu felicis te regia cœli
Nunc habet, & ſuperûm regis juvat ora tueri;
Seu juvat interdum mortalia viſere templa,
Et patrias Solymorum arces luſtrare, ubi quondam
Te perhibent ſeſe indigenæ vidiſſe per altas
Jordanis ripas prima ſub luce ſedentem,
Dum liquido ſolus ſacrum lavis amne cruorem.
Huc ades, indignæ linquens loca conſcia cædis.
Hìc tibi digna domus, melior (ne deſpice) ſedes:
Hanc patrio antiqui Ligures in littore molem
Ingentem poſuere, tibique hæc templa ſacrârunt.
Hìc tibi thure calent, æterniſque ignibus, aræ:
Hìc patrio de more canunt tua maxima facta;
Alternique tuas jactant ad ſidera laudes.
Ipſe audis, tacituſque lates, nec cerneris ulli;
Et tibi tranquillam demulcent gaudia mentem.
Huc olim quicunque tuam miſer imploratum
Venit opem ſupplex, voti reus uſque receſſit;
Donaque ſervati tibi ſolvunt debita nautæ.
Salve, ſancte puer, cœli decus, haud tibi quiſquam
Cœlicolas inter divos certârit honore.
Tu proceres longè ante omnes, qui ſanguine fuſo
Ante diem veræ pro relligionis amore
Projecere animas, meriti poſt funera cœlum,
Incedis Tyrio chlamydem ſpectabilis oſtro,
Purpureamque aciem ducis per lucida Olympi
Atria: ductorem te cuncti ſponte ſequuntur,
Et tibi præcipuum non invidet alter honorem.
Nam quis non magno te afflatum numine quondam

tinus obſtupuit, mira atque inſueta loquentem;
m patrum intrepidus ſemper mandata faceſſis,
os olim comiteſque viæ, ſocioſque laborum
ſenos numero ipſe omni delegerat heros?
etiam tua ſæpe adeò tua maxima facta
rati ſtupuere, ſacro dum numine plenus
audeſque poteſque puer, quæ ſcilicet æquè
cis poſſe datum eſt cœlo divinitus antè.
n ullus potuit tua contra tendere dicta,
m canis invictumque ducem ſine crimine morti
miſſum, regemque ipſum teſtaris Olympi.
Fortunate puer! tibi ſeſe regia cœli
nnis, cœlicolûmque domus patefacta recluſit.
rtali tibi fas ſuperûm vidiſſe parentem
menſum, ingentem, qualis diis cernitur unis,
quantus, rutilans flammis, radiiſque coruſcus.
ce autem, invidiæ ſtimulis exercita iniquis,
ſera te inſurgit ſubitò Solyma omnis in unum.
Saxa, fremitque, rapitque ſimul commota juventus;
Præcipitemque agitant, atque extra mœnia pellunt
Inſontem, & meritis non præmia digna ferentem.
Hinc atq; inde ſonat circum cava ſaxeus imber
Tempora, & inſcribunt ſacram fera marmora frontem.
Ipſæ te rupes, ipſa & te flumina mœſta
Labentem videre, animæque extrema trahentem.
Tunc & te Libani flêrunt palmeta propinqui,
Eque ſacro aereæ lacr ymârunt vertice cedri.
Tu tamen attollens paſſas ad ſidera palmas,
Immotoſque oculos, media ipſa in morte rogabas.
Cœlicolûm regem, crudeli parceret hoſti;
Cùm ferus interea non ille abſiſteret ictu,
Sed magis atque magis ſtimulis agitatus iniquis
Sæviret, donec lapidum ſub grandine dira
Efflâſti felicem animam, cœlûmque petîſti:

Unde hominum curas rides miſeratus inanes,
Supplicibuſque faves, tua qui prece nomina poſcu
Me nunc, qui novus ingredior tua templa ſacer
Et tibi ſacra fero puero puer, aſpice præſens:
Da fraudis, ſcelerumque, exortem ducere vitam;
Da contemnere opes, & vulgi gaudia honores;
Et caſto uſque tuis operari pectore ſacris.

HYMNUS XX.

DIVO LAURENTIO MARTYRI.

TAntane te, juvenũ quondam pulcherrime, vir
Impulit, ut, facibus flagrans melioribus intu
In mediis diros tuleris fornacibus æſtus
Impavidus; regemque ferum irritaveris ultro
Inſtaurantem ignes, incendiaque igne novantem?
Me ſi bella mea paterentur vivere ſede,
Pulcher ubi Tanarus rigat arva Liguſtidis Albæ;
Sacra tibi ſacer hæc hodie rite annua ferrem,
Longè omnes ſupra in mediis penetralibus aſtans;
Solennemq; tibi, ut mihi mos, præfarer honorem,
Tectum auro caput effulgens, & veſtibus aureus,
Proſequererque tuas haud ficto carmine laudes:
Ut genere haud humili terra prognatus Ibera,
Parvulus, & dulcem patriam, caroſque parentes
Liqueris, Italiæ captus florentis amore:
Ut flavũ ad Tyberim, magnamq; invectus ad urbe
Æneadum, cunctas quæ ſe ſuper extulit urbes,
Hæſeris Actæo Xyſto; cui tempora fulgens
Infula tergemina redimibat ſacra corona.
Ut dehinc ille tua virtute inductus, & acri
Pectore, divûm adytis poſt ſe præfecerit unum,
Qui ſecum ſanctæ libares frugis honorem

mper, & in templis populos peragenda moneres.
demum ille neci pro relligione parentum
votus, trucis invidia furiiſque tyranni,
lle tibi inſtantes prædixerit ore labores
ridico. Ad mortem ſenior lætiſſimus ibat
ſibus in mediis: morituri ponè magiſtri,
tus amore pio, ſequeris veſtigia; nec te
ſterrere queunt edicta immitia regis.
d te luce palam mediis in millibus offers.
Me me etiam (quò tractus abis? quò proripis?) inquis,
ncte, audi; caſus quoq; me tecum arripe in omnes.
t hoc, eſt etiam præſens in corpore virtus:
t animus lucis contemptor, lucis amore
terius, toto quò dudum pectore tendo.
e ſine nulla tuis accedat gloria rebus:
mnia conſtitui: quæ me ad majora reſervas?
cum tolle, tuiſque volentem adjunge periclis.
Talia vociferas: quæ verò deinde ſequuntur
ens refugit luctu, atq; animus meminiſſe perhorrens
ficit, & victi torpent ad carmina ſenſus.
æ (prô ſancta fides, quæſo, ſuperûmq; hominũque!)
æ quadrupes ſacris viva unquã eſt tradita flammis
ictima? quis memoret lacrymis ſine talia ſacra?
mma tamen ſequar, & rerum faſtigia tangam.
ox te digna canam, poſitis ſi tempora bellis
iteſcent, reddentque meas mihi denique ſedes,
emplaque, quæ ſurgunt tibi cœli educta ſub auras.
Urbis Romanæ imperio ſceptriſque potitus,
dierat, Decius, Xyſti poſt funera, Iberum
ivitias templi juvenem occuluiſſe repoſtas;
gens argentum, priſcorum munera regum,
rateras magnos, lanceſque, urnaſque, ſcyphoſque,
ymbiaque, & lychnos, vecteſq; cruceſq; lebeteſq;
tripodas, menſaſque, & cladem thuris acerras,

Effigieſque ſacras, ſimulacraque grandia divûm;
Hæc ſuper, & veſtes oſtroque auroque nitentes,
Incluſaſque auro gemmas, aurique talenta
Plurima; quæ cuncta, hiſq; etiam majora tyrannus
Pectore dudum inhians ſibi jam ſpondebat avaro.
Continuò tota id propter LAURENTIUS urbe
Quæritur: ille die rerum haud ignarus agebat
Occultus vitam in latebris; ſed nocte per umbras
Ibat, & huc illuc inopum cava tecta ſubibat,
Quos omnes larga miſerans ope ſuſtentabat;
Donec, quicquid opum fuit, hos abſumpſit in uſus.
Hinc tunica ad talos demiſſa inducitur aurea,
Sericaque ex humero dependet tænia lævo,
Fibula quam lateri dextro ſubnectit eburna,
Muneris ante aras commiſſi inſignia nota.
Atque ita conſpicuus, ſacraque in veſte coruſcus
Emicat, & recto ad regem ſe tramite confert,
Divini jaculis haud mollibus ictus amoris.
Ibat ovans, cupidus ceu pactæ it conjugis olim
In thalamos juvenis primæ ad novæ gaudia noctis.
Si quando tamen in ripa ſubſiſtit amœni
Tybridis, aſpectans auras, cœlique profunda,
Solis ad occaſum verſus, Non te ampliùs, inquit,
Aſpiciam dives regnis Hiſpania opimis,
Nec vos, ô patriæ fluvii, carique parentes,
Qui ſpem fortè mei reditûs agitatis inanem.
Tuque, ô Tybri, vale: colles ſalvete Latini,
Quos colui, heroum tumuli, ſacrataque buſta;
Nec me, ſancta urbis delubra, videbitis ultra:
Me terris meliora vocant nunc templa relictis.
Hæc ait; unigenamque flagranti pectore Chriſtum
Verſabat memor: hunc amor ingerit oſſibus ignem.
Cui rex: Tune ſacrum furatus comprimis aurum,
Contemniſque Deos omnes, novaq; orgia templis

Ducis, vana ſub relligione dicatis?
Aut aurum huc deprome, Deumq; hìc numen adora;
Aut Xyſto inferias merita te morte remittam.
Ille autem intrepidè vultu immutabilis inſit,
Irritatque virum dictis, & voce laceſſit.
Quid Xyſto me prærepto, ſæviſſime, terres,
Aurea quem jam nunc ſtellantis regia cœli
Accipit, & divûm numerum non ultimus auget?
Tone auri quam dudum animo ſpem paſcis inanem.
Quicquid erat, quod quæris, inops, miſerandaq; turba
Abſtulit, & cœli penetralibus abdidit imis.
Nec tua frigida ſaxa colo ſimulacra Deorum:
Eſt unus mundi omnipotens fabricator, & auctor,
Qui mare, qui terras, qui cœlum numine complet;
Hunc colimus: huc fas eſt omnia noſtra referri.
His rex auditis curarum carpitur æſtu;
Irarum cæcos tamen abdit pectore fluctus.
Stat cunctis priùs artibus omnia pertentare:
Sive illum abſtruſi tenet auri extrema cupido;
Seu ſpeciem egregii juvenis miſeratur, & annos.
Quippe erat ante alios forma ſpectabilis omnes
Vix primâ ora puer ſignans intonſa juventâ;
Atque illum hic vultu gratum mage fecerat ignis,
Quem ſparſus rubor accenſo ſubjecerat ori.
Nunc hos, atque illos aditus, blandiſque retentat
Vocibus oppugnans; nunc ſæva territat ira
Infrendens, variiſque incaſſum aſſultibus urget.
At juvenis, magno cœli perculſus amore,
Obſtat inacceſſus, penituſque immobilis hæret,
Contemptu vitæ, & mortis amore ſuperbus.
Hìc rex, ſe nihil ut vidit multa irritus arte
Profeciſſe, omnes irarum effudit habenas.
Continuò loris corpus juvenile, flagriſque
Horrificis plumbo inſuto, atque hærentibus hamis

Subjecit, pulchroſque jubet fœdarier artus;
Sic cordi affixum ſperans divellere Chriſtum.
Omnia quæ ſuperans animo, ingratuſque ſalutis,
Perpeſſu gravia, & ſenſu aſpera pertulit, heros.
Quem demum feſſis lacerum tortoribus imas
Trudunt in latebras, & tetro carcere claudunt.
Poſtera vix aderat lux, & jam nuncius ardens
Evolat ad regem, monſtriſque ingentibus implet:
Nil agimus rex: moliris fruſtra omnia porrò.
Carceris ut limen ſubiit LAURENTIUS, ecce,
Terrifica ſubitò viſa omnia luce cremari.
Reſpicimus: lacero puer actus ab æthere præpes
Pulcher adeſt, miroque abſterſit rore cruorem
Immundum, & priſcum membris afflavit honorem.
Hìc lucem jucundam oculis Lucillius hauſit,
Quem penitus cæcum jamdudũ lumine adempto
Vidimus; Hippolytuſque, omnis cui credita cura
Vinctorum, fœdè mutato pectore verſus
Detrectat tua juſſa, fidemque oblitus, & omnia
Vincula, longè alio jactat ſe numine haberi;
Vana ſuperſtitio ſocios quæ ſerpit in omnes:
Quos ſimul allata lavit LAURENTIUS unda,
Relligione nova, & magicis ligat artibus, omnes.
Talibus accenſo gliſcit violentia regi:
Æſtuat, & ſtimulis furiarum haud mollibus actus,
Magna parat; medioque foro jubet ilice ſectâ
Ingentem ſtruxiſſe pyram; juvenemque ſuperbum,
Ni cedat, flammis vivum torrere minatur.
Protinus undanti cœli alta ad culmina fumo
Ingens erigitur, dum robora paſcitur, ignis.
O qui res hominum mortaliaque omnia ſummis
Imperiis regis, atque tuo ſub numine torques,
Hæcne vides, pateriſque? adeon' te deficit ignis,
Feſſaque dextra tua eſt? cur cœli innubila cerno

Atria, & aereos piceo ſine turbine campos?
Cur tonitru ingenti ceſſas cœlum omne ciere?
Diſjice crudeles cœleſtibus ignibus ignes.
Hìc nihil iſte ſuos niſi nomina vana tyrannus
Sentiat eſſe deos: tremat unum cuncta videntem,
Cuncta gubernantemq; & nutu cuncta moventem.
Voſque adeò maria alta voco, pelagiq; profunda,
Quæ ſiccam aſſiduis tellurem tunditis undis;
Fonteſque, fluviique, lacuſque huc ite liquentes;
Et plenis diras rivis reſtinguite flammas.
Aut vos ô gravidæ pluvia ſuccurrite nubes,
Et ſancto infamem juveni defendite peſtem.
Jam ſuperans altè congeſtam exhauſerat ignis
Materiem, & multa ſtabant ſola fervida pruna.
Huc ſtatuunt fulcrum infandum, exitiale cubile
Vectibus intextum ferreis, atque ære rigenti
Compactæ in morem cratis, cui plurimus ater
Subjicitur fumus, ſemuſtaque robora ſubdunt.
Ecce autem egregius juvenis, miſerabile viſu,
Haud dubiam ad mortem rapitur: hinc comminus atq;
Spectantes animis cuncti miſerantur euntem. [hinc
Adjuvat inſignem formam pudor: haud metus olli
Dejecit vultus pallentes morte propinqua:
Non aliàs grato magis unquam apparuit ore.
Illum ſuprema Deus ille afflaverat hora,
Quem propter tantos libuit perferre labores;
Impreſſitque genis divini ſigna decoris;
Et totum multo corpus perfudit honore.
Ut paſſim circumſtantum rorantia vidit
Ora puer lacrymis, has fundit ad æthera voces.
Non mihi ob admiſſum fœdè tam dira parantur
Supplicia: hæc cœlo jampridem me ſacra debent:
Hìc mihi erit requies, cunctorum hìc meta laborum.
Quique ferus vitam mortalem auferre tyrannus

Nunc tendit, meliorem affert mihi fine carentem.
Ille priùs, cui ſponte mea nunc immolor igni,
Pro nobis graviora tulit: nos crimine noſtro
Æterni juſtas Patris irritavimus iras:
Ille luit diras inſonti ſanguine pœnas.
Ipſe mihi hos ignes infuſo protinus imbri
Deſuper, aut ſolo poſſet reſtinguere nutu;
Cujus ad imperium pueris inſontibus olim
Abſtinuit vapor in mediis fornacibus ardens.
Ipſe egomet precibus flexi illũ, ne mihi mortem ha
Demeret haudquaquam indecorem, auxilioq; levaret:
Meq; ideo indefenſũ, inopem, atq; reliquit inermem;
Totus adeſt animo tamen, & mentem erigit altam.
Olim tempus erit, cùm corda ferocia ponent
Romulidæ, & magnæ Chriſtus dominabitur urbi.
Tum neque per gentes erit hoc ſine nomine letum.
Hæc memorans medios per cœtus flebilis ibat.
Ut verò infandos perventũ eſt denique ad ignes,
Rurſus ait, cœlum aſpectans, ſolemque cadentem,
Ardua cœli equitans ſol, ſplendorque alme diei,
Quandoquidem properas te gurgite tingere Ibero,
Funera uterq; parens mea per te, hunc neſciat ignem
Quos nunc longinquis Hiſpania dividit oris.
Fama incerta malum priùs illis mitiget; & ſe
Spemque metumque inter dubio ſolentur amore,
Atque ita, quicquid id eſt, aſſueſcant ferre timendo.
Hæc fatus, ſacros humeris rejecit amictus:
Diffulſit roſeos lumen juvenile per artus;
Et dulcem toto jaculatus corpore amorem
Spectantum molli labefecit corda dolore.
Porrectum duro tandem extendere cubili,
Quod dudum impoſitum ſubjecto incanduit igni,
Avertere oculos ipſi, viſuque miniſtri
Abſtinuere, feri execrantes juſſa tyranni.

Horruit aſpectu cœlum: perterrita toto
Sidera clara polo faciem abduxere ſerenam;
Lunaque ſubluſtri latuit circumdata nimbo:
Atque adeò fortunatum, nimiumque beatum
Mundi oculum illuſtrem ſolem, cui talia ſacra
Contigit haud vidiſſe, infra dum circuit orbem.
Jamque vapor ſerpens per viſcera viva, per artus,
Perrinxerat expreſſo pingui ſudantia membra.
Aſt heros ſuperans animis, patienſque dolorum
Suſtulit, ut potuit, turgentia lumina fumo,
Ætheraque aſpectans, tanti velut immemor ignis,
Oblituſque ſui, cœleſtûm gaudia verſat,
Quò properat leti ſecurus: pectore toto
Vivus ineſt amor: unum animo volvitque, tenetque
Mærentem, quantos obita morte ille dolores
Pertulerit Deus, atque Dei indubitata propago,
Quò clauſum generi humano reſeraret Olympum.
Illiuſque graves dum verſat pectore pœnas,
Ipſe ſuas contemnit; obuſtiſque artubus ardens
Jucundo fruitur ſenſu; lætuſque dolorum
Ipſe per æſtatem gelida ſibi valle videtur,
Propter aquæ rivum, vel fontem propter amœnum,
Aut flores varios legere, aut viridantibus herbis
Mollibus in pratis prædulces carpere ſomnos.
Jam magis ac magis ambuſto de corpore ſenſus
Undique diffugiens, & vitæ lumina linquens,
Ceſſerat, & totos prope mors immiſſa per artus
Vaſerat: irridens hoſtem tamen, Ociùs, inquit,
Viſcera toſta viri epulanda apponite regi:
Hæc dicens vitæ morientia clauſtra reliquit.
Projiciunt corpus, campique in pulvere linquunt
Deſerto: admotus medium perſtrinxerat ignis;
Servat adhuc medium priſcæ veſtigia formæ.
Quale rubens roſeo malum plerumque colore,

Cùm cadit ante diem, maternaque brachia linquit,
Sole ſub ardenti coquitur qua parte per æſtum
Tabeſcens, pulchrum cutis almæ amiſit honorem;
Cætera pars veteri manet inſpoliata nitore.
Impie, mentis inops furiis, ſæviſſime regum,
Qui potes inſontes, & corpora viva cremare,
Non ſcelus hoc Tybris, non tota plurimus unda
Proluet Eridanus. Nil ô, nil proficis: olim
Adveniet luſtris mundo labentibus ætas,
Cùm domus Æneæ præſtans Romana propago
Inſonti juveni, flammis extrema ſequuto,
Centum aras, centum magnis penetralia templis
Eriget, & tumulo divinum imponet honorem.
Tu verò, venerande puer, ſanctiſſima cœlo
Digna anima, informi quæſitos morte triumphos
Lætus adis. Potuit mortalia membra tyrannus,
Et corpus ſævis tibi vivum exurere flammis:
Non valuit te ſidereis avertere regnis,
Eſt ubi vera quies, nunquam peritura voluptas.
Ille avido inſontem dum fert te perdere corde,
Servavit, cupiduſque nocendi profuit igni.
Nam tibi fine carens parta eſt in funere vita,
Partus honos ignominia, atque in cæde triumphus.
Sic flammis ultro ſenium exuit unicus ales;
Purius & multo ſic aurum redditur igni.
Nunc tibi adepta quies cœli in penetralibus altis
Purpureos inter proceres, qui ſanguine fuſo
Per varia æternam meruerunt funera palmam;
Atque humiles celſo mutârunt æthere ſedes.
Reſpice nos inde, & noſtri miſerere laboris:
Quandoquidem regnant quot noſtro in pectore curæ,
Undique quas nobis acuit non una libido;
Noſtra tot incendunt intus præcordia flammæ,
Quæ nos ſæpe ipſis nobis furantur, aguntque

Præcipites, noſtri oblitos, rationis inanes.
Auri hinc ſacra fames, & amor ſceleratus habendi,
Hinc laudum, hinc plauſûs, & honorũ immenſa cupido,
Et Veneris curæ, & cæcæ mala gaudia mentis,
Iræque, invidia, atque odium, ſtudiumque nocendi;
Unde tot & cædes, fraudeſque, & plurima quæ nos
Crimina fœda premunt, cœliq; à ſedibus arcent
Indignis nimiùm ſuccenſos pectora flammis.
Tu nobis miſeratus opem flagrantibus affer:
Nil tibi (credo equidem) meritò negat optimus ille,
Cujus amor ſævas ſuaſit tibi temnere flammas.
Ille faces diras, facito, hos nos exuat æſtus,
Atque tuum noſtris bonus implicet oſſibus ignem.
Me verò jam nullus opum, jam nullus honorum
Tentet amor, nec tantùm aliis ambita fatiget
Purpura; ſed placida contentus pace quieſcam;
Nec mihi commiſſis uſquam regionibus abſim,
Dum ſedet hìc multos opibus, monitiſque juvare.
Tantùm compoſitis rebus fera bella quieſcant,
Nec ferus in noſtris dominetur finibus hoſtis.
Sin nos noſtra premunt commiſſa, ſuoſque relinquens
Damnavit Deus, & victor ruet omnia Turca;
Me nemo indecorem victori tendere inermes
Aſpiciat palmas, ſacrataque ſolvere jura,
Et numen violare nova ſub relligione.
Sit mihi dulce, aras dextra legeſque tuendo
Oppetere; & calidus mihi linea texta per artus
Inficiat cruor: hæc capitis ſit purpura noſtri:
Hoc ſacer incedam ſacro conſpectus in oſtro;
Purpureoſque petam tua per veſtigia honores.

HYMNUS XXI.

DIVO LAURENTIO MARTYRI.

HUC ades, clarum jubar inter omnes
Cœlites, partam nece qui coronam
Induunt, pictaſque ſuo colorant
Sanguine palmas.
Huc ades, dum te canimus frequenti
Æde, LAURENTI; tua dum quotannis
Dicimus læti redeunte certa
Luce trophæa:
Seu Tagus te nunc, patriæque fines
Detinent dulcis; ſacra ſeu Quiritum,
Quæ tuos olim miſerata vidit,
Terra, labores.
Nos quoque alternos adeas vocatus
Rite ſolenni prece; ne vocantem
Temne non queiſvis minùs addicatam hanc
Urbibus oram:
Poſt Deum quæ te venerans ſecundum,
Spes ſuas in te locat advocato;
Et tuo hæc regi ſuperûm dicavit
Nomine templa.
Tu potes, noſtris mala molientem
Multa peccatis, prece flectere ipſum
Maximum cœli ſuperûmque regem
Numine læſo:
Aſperas pro quo puer horruiſti
Nec minas regis nimis efferati,
Prodigus vitæ, nec acerba ſpretis
Funera flammis.

Tu levas omni, fera jussa contra,
Pauperum cœtus ope destitutos,
Queis sacrum templi bonus erogâsti
Divitis aurum.
Tu, rosas inter velut in viretis,
Ustus in prunis mediis triumphas:
Despicis flammas, meliore tostus
Intus ab igne.
Nunc pii fructu frueris laboris,
Cœlitûm gaudens vagus in rosetis:
Hîc tuis spirant Zephyri perennem
Ignibus auram.
Civium hinc dexter varios tuorum
Aspicis casus, & in omne tutos
Protegis tempus, tibi nil negante
Numine fretus.
Hujus in primis tibi cura tractûs
Adsit, & nostros tueare fines:
Sint fames pestisque procul, quiescant
Aspera bella:
Sint nurus castæ: valeat juventus
Optimas artes studio æmulata:
Et senum cœtus potiora callens
Consulat urbi.
Utque nil obsit, face quos libido
Surgerit menti excutiamus ignes;
Et tuas nostris animis salubres
Injice flammas.
Ut Deo regi superûm canamus
Gratias, à quo bona cuncta, qui ter
Optimus, ter maximus, omne ubique
Regnat in ævum.

HYMNUS XXII.

DIVO LAURENTIO MARTYRI.

QUÆ Vida cecinit, ediditque carmina,
Commissa chartis, laudibus Christi optimi
Et maximi indulgens, caduca fore ratus,
Sibique diffisus, tua has in æde tibias
Syringa multisonoram, & omnifariam
Factam organis è musicis, versuum loco,
Erexit; & commendat has quàm maximè,
Beate LAURENTI, tibi, qui præsides
Albæ advocatus plurimùm Liguſtidi.
En ut coruscæ, ut templum ubique illuminent!
Argenteas dicas, vel argento pares.
Discriminatæ auro ut nitent interlito!
Expressam ubi hæ de follibus tumentibus
Auram hauriunt, prædulcibus sonant modis;
Neque simul omnes, sed vocatæ scilicet,
Jussæque solùm: cætera interim silent.
Hìc musicorum omne audias prorsum genus,
Seu tibias veras velis, seu barbiton,
Seu fistulam, seu tympanum, seu cornua,
Tubamve bellicam, lyram quoque, & lituum;
Quæ cuncta Syrinx, aliaque refert plurima,
Modò hoc, modò illud, musici ad libidinem.
His Vida saltem concinet Christum modis,
Chartæ & caduca si peribunt carmina.

HYMNUS XXIII.

DIVO DALMATIO MARTYRI.

NEC te nos tacitũ indictumve relinquere fas est,
Nec sinere ire tuos sine carmine, DALMATI, ho-
Quos tibi rite die memores redeunte novamus. [nores

Huc ades, ô quondam clarum jubar, addite cœlo,
Poſt tantas vitæ ærumnas, poſt mille labores,
Et quos inſigni es perpeſſus morte dolores
Pro Chriſti decore, & veræ pietatis amore.
Huc ades, & feſtas quas læti ereximus aras,
Inter & Eridani ripas, & fluminis Ollii,
Dexter adi, populique tua prece vota ſecunda:
Seu Rhodani te gens halantibus invocat aris
Accola, quam quondam in tenebris & nocte jacentem
Erexti, verumque dediſti cernere lumen,
Omnem luce nova radiiſque recentibus oram
Perfundens, dictiſq; hominũ fera pectora luſtrans:
Seu Ligurum extremis tenet inclyta finibus Alba;
Quandoquidem haud procul inde ferunt te lucis inîſſe
Limina, & in Tanari ripa vagîſſe ſonantis;
Mox caram implêſti meritis ingentibus urbem,
Celſa docens rectas ad ſidera tollere mentes.
Nec potiùs te Ticini liquidiſſimus amnis
Detineat, ſedeſve juvet cognominis urbis;
Quam pater imperiis ſacris placidiſſimus olim
Rexiſti, gentis cuſtos, templique ſacerdos.
Illic, credo equidem, fumant majoribus aris
Templa tibi; quæ quondam atavi eduxere ſub aſtra
Indigenæ, tua mirati immortalia facta.
Illi jure quidem hæc memores, viſuque coacti.
Nos verò, quos longè alia regione remotos
Vix tantorum operum tenuis famæ attigit aura,
Ad nomen tibi præcipuos largimur honores;
Sponte autem: non dives opum, non æris abundans
Stat pagus; ſed enĩm pietate in teque ſideque,
Nulla faſelifero certaverit ora Paderno;
Nulla tuas tendat meliùs gens dicere laudes.
Nam ſimul ac lætum in cœtum convenimus omnes,
Femina, virque, choros agimus, tuaque inclyta facta

Æquamus cœlo: reſponſant denſa ſalicta
Undique, & aerea recinit de turre Cremona
Armipotens, gaudetque procul pietate ſuorum.
Primus ego ante aras vates, vicique ſacerdos,
Carmina mille cano: totidem plebs conſona reddit.
Primùm, ipſam ut meritis præſens devinxeris Albam,
Expuleriſque adytis mentitos numina divos
Indigetes, verumque Deum detexeris urbi,
Implentem maria, ac terras, cœlumque profundum,
Concinimus: tum, ut tota tuis ultroque citroque
Gallia præbuerit faciles hortatibus aures,
Admirata hominem ſupra te plurima ubique
Poſſe Deo plenum; vanaſque reliquerit aras,
Et ſimulacra Deûm falſos reddentia vultus:
Sparſeris ut veri divinos numinis hauſtus
Per populos in corda, animoſque in nube jacentes
Obſcura illuſtrans monitis erexeris aureis
Ad ſanctum jubar, immenſique ad luminis ignes:
Omnia per terras quæ latè fama canebat.
Hoc te Ticini gens accola nomine tanto
Præfecit divûmque adytis, morumque magiſtrum
Haud urbi indecorem ſummo inſignivit honore:
Multa ubi mira olim ſuperûm regnator ab alto,
Te poſcente, hominum ſolitas ſuperantia vires
Edidit: obſtupuit regio ad miracula rerum.
Tu variis ope divina de caſibus ægros
Mortales nulla eripuiſti præditus arte.
Tu vocem ſurdis, tu lucem lumine caſſis
Reddis, & in media poſitos jam morte, relictoſque
Erigis: elatos tu priſcæ ad munera vitæ
Reſtituis, animaſque in frigida membra reponis.
Tu ductori Italo, cùm te miſer imploratum
Finibus æquoreæ veniſſet ab uſque Ravennæ,
Incolumem ac validum prædixti vivere natum;

Quem modò discedens ægrum, mortique propinquæ
Luctantem, & superis prope functum liquerat auris.
Addimus innumeros, quos nocte dieque, labores,
Pro superûm decore, & vera pietate, tulisti:
Quot casus, quot per mortes, per quanta pericla
Iveris, aut diros quoties evaseris enses.
Ipse aderat Pater omnipotens, teque ociùs usque,
Ceu fulvarum avium subvectum insignibus alis,
Omnibus eripiens servabat casibus ultro.
Hujus ope instantem fugeres cùm protinus hostem,
Ticinum, pleno tibi qui se objecerat alveo,
Tranâsti suspensus, iterque impunè tulisti
Aera per, fluctusque supra, sine ponte, sine ullis
Navigiis, rapidæ correptus turbine nubis,
Ocior aut Euri pennis, aut fulminis igni:
Nec te oculis potuere sequi trans flumina, donec
Conspexere amnis ripa ulteriore canentem
Cœlicolûm tanto grates pro munere regi.
Talia frustrati viderunt multa, nec unquam
Gens infesta tuum potuit contingere corpus;
Donec purpurea emeritum insignire corona
Omnipotens statuit Pater, è tenebrisque vocare
Jucundam ad lucem semper florentis Olympi.
Tum demum ipsius Ticini in litore captum
Sponte ferunt gladio colla objeciſſe secanda,
Et nil mutato lætum îsse ad funera vultu.
Nec commune tamen fuit, aut sine numine letum:
Nam caput exectum penitus cervice cadendo
Blandum nomen adhuc servantis cuncta sonabat;
Et longo erectus tenuit se tempore truncus,
Vivus adhuc veluti vigor, & vis pristina adesset.
Quo monstro attoniti crudeli cæde madentes
Agnovere Deum, veniamque immanibus ausis
Orantes verum tenebris hausere fugatis.

Omnia quæ in numerum memores altaria circum
Dicimus: hìc nullus, qui non mihi ſuccinat ordo eſt,
Nulla tuis quæ non titulis indulgeat ætas.
Nempe tibi primos pueri, mixtæque puellæ
Semper vere legunt flores; & cerea cantu
Dona ferunt, variiſque onerant altaria frugum
Primitiis de more viri; matreſque ſuorum
Ipſæ etiam tibi dant operum teſtantia fructum
Munera, bombycum folles, linique maniplos
Enodis, albumque oculo nigrante faſelum.
Tu populi præſens vota audis rite vocatus,
Avertiſque tuis precibus mala plurima genti,
Concilians nobis averſum crimine noſtro
Cœleſtûm regem; & quodcunque piacula pubes
Infecêre, tuo tu diluis ipſe favore;
Et tua, qua multum polles, nos gratia ſervat.
Nunc verò, ſi noſtræ unquam fuit ulla ſalutis
Cura tibi, aut noſtri ſi te movere labores,
Nunc ò nunc, Pater, auxilio, nunc munere nobis
Eſt opus alme tuo; tantis occurre periclis,
Quæ noſtris, niſi pulſa vetes, cervicibus inſtant.
Inter ſe reges adverſi bella laceſſunt:
Militis ipſi inopes nos ſemper prætereuntis
Præda ſumus: noſtros manus eſt externa labores.
Aſpice nos, & tanta tuis diſpendia pelle:
Vitam inopem noſtro liceat tolerare labore,
Solarique famem, parvoſque educere natos.
Si quid præterea in noſtris fraudiſve, dolive eſt,
Corrige tu; & meliorem animum prece ſuffice genti.
Nos furto nihil inter nos carpamus avari,
Dives quiſque ſuo: pateant nocteſque dieſque
Prædia noſtra: domus nullo cuſtode relictæ
Nullos nocturno metuant neque tempore fures.
Ipſi jam culmis ſint tuti arentibus agri,

Prataque, ſylvæque, & pictis vineta racemis.
Surripiant nec juſta avidi plus parte coloni:
Aſſueſcantque ſatis dominorum inhibere juvencos,
Sponte ſua pactos nec agro ſubducere ſulcos.

HYMNUS XXIV.

Divo Cassiano martyri.

COmmendo tibi, Cassiane, noſtros
Hìc quoſcunque vides virere agellos.
Non fruſtra hoc pia ſtruxerit vetuſtas
Dictum nomine de tuo ſacellum:
Quo matres pueros gravedinoſos
Albenſes querulis ferunt grabatis;
Et plerique tua levantur aura,
Morbus quos diuturnior peredit.
Idcirco id vetus, erutumque bellis,
Nuper Vida tibi tuus refectum
Forma reddidit elegantiore.
Hinc nos aſpice: plurimumque noſtros
Commendo tibi, Cassiane, agellos.

HYMNUS XXV.

Divo Christophoro martyri.

CHristophore, infixũ quòd eũ uſq; in corde gerebas,
Pictores Chriſtum dant tibi ferre humeris:
Quem geſtans quoniam multa es perpeſſus amara,
Te pedibus faciunt ire per alta mari.
Id quia non poteras, niſi vaſti corporis uſu,
Dant membra, immanis quanta gigantis erant;

Ut te non capiant, quamvis ingentia, templa;
Cogeris & rigidas ſub Jove ferre hyemes.
Omnia quòd victor ſuperâſti dura, virentem
Dant manibus palmam, qua regis altus iter.
Quòd potis, ars tibi dat, nequeat cùm fingere vera:
Accipe cuncta bono tu bonus iſta animo.

HYMNUS XXVI.

DIVO SILVESTRO PONT. MAX.

URbis ſacerdos maxime Romulæ,
SILVESTER, olim cùm fugeres opes,
Cauſam malorum, victitabas
Urbe procul latitans ſuperba,
Soractis antro ſive ſub horrido,
Seu Tuſculanæ rupis in angulo;
Ubi tuo hoc extat dicatum
Nomine nunc etiam ſacellum.
Ubi morari me quoque nunc juvat,
Regis canentem cœlituum aſpera,
Majore plectro perſonanda,
Funera, carminibus Latinis.
Hìc tu beata pauperie potens,
Parvoque lætus cœlitibus parem
Vitam actitabas: non tibi aurum, aut
Purpura, non triplices coronæ
Gemmis nitentes multicoloribus,
Tanti ut decebat Pontificis caput;
Præſtans ſed alta mente regum
Altior omnium eras coronis.
Opes peroſum te tamen occupant
Opes, & uſque iis juncta potentia:

Repente dives fis, potensque,
Urbis ad imperium vocatus.
Cœli secutus prodigia optimus
Cæsar, relicta sede Quiritium,
Tellure decessit Latina,
Sedem aliis positurus oris.
Urbem potentem Romulidum tibi,
Lateque regnandum Latium ferox,
Concessit ultro, posterisque
Perpetua serie insecutis.
Non tantùm ut esset religio suis
Vallata muris, tutaque viribus;
Vique abstinerent, atque cæde,
Hac ratione truces tyranni:
Sed rex id egit maximus ætheris,
Periclitatus, dives an is fores
Qui pauper olim, nec tibi æquus
Divitiis animus labaret;
Utque eniteret conspicuo tua
Virtus theatro maxima, posteri
Quam deinde possent æmulari
Haud tibi degeneres futuri.
Non horruisti munera Cæsaris:
Non hæret ipsis divitiis malum,
Nobis sed ipsis: dantur æquè
Nempe bonisque malisque habendæ.
Tu, sicut ipsa pauperie priùs
Dives fuisti, divitiis item
Pauper fuisti mox adeptis,
Plurima egentibus erogando.
Non cruda duri robora militis,
Decebat ut tantum imperii caput,
Non arma formidanda terrâ,
Non tibi erant metuenda ponto.

Non proferendi cura erat imperî,
Urbesve captas adjicere urbibus:
Te sceptra regum nil movebant;
Nil periturum animo extruebas.
Mens fixa cœlo sed penitus tua
Regnabat alto exercita in æthere:
Ibi locabas regna, & urbes;
Quosque ageres alacer triumphos.
Ibi beatus nunc ideo viges:
Curas inanes, & studia irrita
Mortalium spectas ab alto,
Continuos miserans labores.
Tuis adesto: ne officiant opes,
Quas per te adepti sunt humiles; face:
Tuamque mentem illis precare;
Sintque tuis studiis potentes.
Mens prisca nostris, & pietas tamen
Resurgat antè in regibus; ii sacra,
Olim ut solebant, absque fraude
Mente pii tueantur ipsi.

HYMNUS XXVII.

DIVO AURELIO AUGUSTINO HIPPONIS EPISCOPO.

UT te, dive potens Libyæ, nunc pectore toto
Accipio, patiorque libens! me lumine quando
Lustrâsti vates olim, divûmque sacerdos;
Nunc ipsos inter divos stellantis Olympi
Templa tenens: audi, atque tuas ne despice laudes,
Dum nos mortali facta immortalia voce
Libamus, sacrosque aris adolemus honores.

Huc omnis chorus, huc pariter juveneſq; ſeneſq;
Ferte pedem, lætoque faventes agmine adeſte.
Hæc eſt illa dies, penitus caligine merſis
Quæ claram rebus lucem attulit, atque nigrantem
Eloquio noctem inſigni, tenebraſque reſolvit.
Nam cui non notum, quanta perculſa jacerent
Olim corda patrum formidine, queis pia cordi
Relligio? quem non Tyriæ telluris alumnus
Terruerat, linguæ confiſus fallere doctæ?
Cui non audacis, cui non audita furentis
In ſuperos, ſuperûmque ipſum convitia regem?
Non tulit omnipotens Genitor, miſeratus ab alto,
Et juveni immiſit mentem, ſe pectore toto
Diffundens: ſubitò eſt oculis denſiſſima nubes
Diſcuſſa, & ratio manifeſta in luce refulſit.
Quos ah! tum gemitus, quæ tum ſuſpiria ab imo
Pectore, jam culpam faſſus, dedit! haud mora, victus
Exuit hoſtileſque animos; mentemque benignam
Accipit in veros divos, divûmque Parentem,
Jam melior, jam noſter, amans quos oderat antè.
Protinus illa animi vis vivida, & aurea lingua,
Quæ modò cœlicolas toties exercita contra eſt,
Invigilat veterum pro relligione parentum.
Ille quidem in mediis hominum conventibus ore
Incipit effari, immortalis gaudia vitæ
Oſtendens, altique acie penetralia cœli
Mentis adit.—Sed quæ nunc prima exordia ſumam?
Nam modò naſcentis canit incunabula mundi,
Quis rerum ſator, immenſum per inane quis auctor
Terrarum validis vinclis libraverit orbem.
Nunc docet obliquos ſolis lunæque meatus,
Aſtrorumque vices, paſcentiaque æthera dium
Sidera inexhauſtis flammis, laticeſque coactos
Aſtra ſuper, quæ dehinc liquidi ignis ſemina, quæ vis

Torqueat immenſi irrequieta volumina mundi.
Addit cœlicolûm ſedeſque, domoſque quietas,
Agminaque alituum ſuperûm ter terna recenſet.
Quinetiam ulteriùs ſolertis lumina mentis
Suſtollit, figitque oculos in luce ſuprema.
Qua ratione animæ naſcentibus inſinuentur,
Quæve animis natura, quis & vigor, omnia dictis
Illuſtrans. Tum neſcio qua dulcedine mentem
Captus, vitam aliam poſt ſecula ſera futuram,
Atque alios populos, nova regna, nova arva, novum
Aeraque, ſtellaſque alias, renovandaque lunæ [æquor,
Lumina, nec motu volvendos ætheris orbes
Perpetuo, canit: at tempus jamjam affore, cùm ſol
Aureus, atque ſuos dediſcent ſidera curſus.

Tum canit, ut multùm miſerans incommoda noſtra,
Vera Dei ſoboles, cœlo divinitus olim
Demiſſus Deus, intemeratæ virginis alvum
Implêrit clauſus: mox ut mortalis in auras
Prodierit puer; utque patres eduxerit antris
Morte obita infernis, magna & vi ſtraverit hoſtem
Regnatorem Erebi; ſpoliiſque animoſus opimis
Victor ovans rurſum aſtra petiverit: addit & olim
Affore, cùm terras iterum idem viſet ab aula
Sidèrea, ut vitas hominumque & crimina diſcat
Quæſitor, damnetque Erebo (miſerabile) ſontes,
Atque pios cœli vocet alta ad ſidera manes:
Nempe iterum vita functis, ac lumine caſſis,
Priſtina deberi ſua corpora cuique ferebat.

Atque ideo contemnere opes, & gaudia vitæ
Mortalis lapſu ſubito peritura monebat;
Juſtitiamque, animiſque Deum, & virtutis amorem
Infundens, veris purgabat pectora dictis.
Continuò in melius mores formavit, & artes
Humanas, legeſque dedit, quas mille ſequuntur

Nunc etiam gentes, obſervabuntque minores,
Dum circum aſtriferi volvetur machina mundi.
Quid mirum, illius ſi, ſol quacunque recurrens
Aſpicit extremum Oceanum, cita dicta porrò
Exiit immenſum terrarum fama per orbem?
Quis neſcit, quantos etiam mox ille labores
Pertulerit ſacra pro re, pro regis amore
Cœlicolûm objiciens certis ſeſe uſque periclis?
Ut formidatos toties ſuperaverit hoſtes
Fandi ope: ut averſumq; Deum mortalibus ægris
Aſſidua ſupplex prece conciliaverit: utque
Excidium patriæ, belli flagrantibus armis,
Inconcuſſo animo tulerit, plebemque, patreſque
Solatus. Neque enim quiſquam certaverit unquam
Laudibus, AUGUSTINE, tuis: tu maximus ille es,
Nobis labentem qui verbis reſtituis rem.
Templa tibi, tibi relligio non perdita debet.
Te nunquam ullius fando violentia vicit;
Te nulla incautum veri ſub imagine fugit
Pellacis hoſtis fallacia: ſolvere nodos
Tu bonus, atque dolos verborum aperire latentes.
Se tibi ſe ratio oſtendit: tibi ſæpe futura
Nôſſe datum, & vera populis prædicere voce.
Tu mulcere potens hominum fera pectora dictis
Exacuens, animoſque rudes formare colendo.
Nunc meritò cœlum mortali corpore functus
Incolis, ætthereæque plagæ juga læta: tibi omnis
Aſtrorum chorus aſſurgit: tibi lucidus æthra
Siderea applaudit polus: altum nubila longè
Te nigra, te fugiunt, nimbique, Auſtrique madentes,
Terroreſque, metuſque; & inexorabile letum
Sub pedibus jacet. Aereis tibi carmina campis,
Perpetuaſque canunt laudes vatum chorus omnis;
Cœleſtûm vatum chorus omnis, amœna per arva

Qui te incedentem medium comitantur ovantes;
Sublimemque humeris attollunt, atque beatos
Per cœli populos alacres arcana canentem
Magna ferunt, ſiſtuntque ſupremi ante ora Parentis.
Salve, inter ſummos lumen venerabile divos,
Magne pater: facilis precibus nunc annue noſtris;
Dum tibi ſolennem de more novamus honorem,
Et cœtum celebramus. Adi hæc tibi ſacra ſecundo
Templa pede, & proprias tibi quas ereximus aras:
Seu Libyam patriæ captus telluris amore
Nunc colis, atq; Hippona tuam; ſeu propter amœni
Ticini ripas Inſubrum reſpicis urbes,
Oſſa ubi marmoreo tua ſunt tumulata ſepulcro.
Da deinde auxilium, pater: en nunc aſpice quanti
Degitur hoc ævi in tenebris, vitæque periclis;
Ut curæ noſtra aſſiduæ præcordia carpant,
Utque auri maleſuada fames, & dirus habendi
Ducat amor captos, veræ & rationis egentes.
Eripe nos his, ſancte, malis: ſit neſcia vita
Culpæque, fraudiſque, & prorſus criminis expers.
Suffice dehinc animis viſum: da tollere mentes
Ad cœleſte jubar, fontemque ad lucis; ut, artus
Exuerimus ubi moribundos, tartara ſontes
Impia non ſubeamus, & illætabile regnum.
Hoc precibus, pater, hoc prohibe, per ſiqua parentis
Longævæ eſt pietas, quæ te terraque marique
Sola anus auſa ſequi per mille pericula quondam,
Finibus exceſſit Libycis, patriaque relicta
Littoris Auſonii ignotas penetravit ad oras:
Noſtraque nunc etiam tellus complectitur oſſa
Illius, & proprias divæ ſacravimus aras.

HYMNUS XXVIII.

DIVO HOMOBONO CREMONENSI.

BEATE pauperum pater,
Decus Cremonæ, HOMOBONE,
Juva tuos cives tuis
Cantu vacantes laudibus.
Nil poſt Deum, Deique poſt
Magnam parentem virginem,
Noſter chorus te ſanctius
Colit ſacra tibi die.
Senſere noſtri ſæpius
Tuam patres præſentiam,
Dum ſupplicum victus prece
Noſtris ades periculis.
Tu ſæpe nobis percitum
Ira tonantem mitigas;
Nec in merentes nos ſinis
Sævire pœnis debitis.
Non templa fruſtra ponimus;
Araſve dictas de tuo
Vetuſta rite nomine
Dicavit olim civitas.
Hæc conſecuti nobiles
Tui labores præmia,
Dum more divûm degeres
Vitam caduco corpore.
Tu mente cœlum cogitans
Deum gerebas pectore;
Quem deperibas unicè,
Rerum tuarum nil memor.
Tu largus indigentibus
Eras profundens omnibus,

Parvum tuo quod prædium
Vix ſuppetebat victui.
Quod erogabas, largius
Supplebat illico Deus;
Et toſta liba creſcere
Sunt ſponte viſa in arcula.
Quid? obvio cùm pauperum
Non abnuiſti cœtui,
Quod afferebas vineæ
Foſſoribus pactum merum;
Cados inanes prodigus
Lympha replêſti fluminis,
Quæ viſa mox bibentibus
Merum colonis nobile.
Per ſe tibi templi fores
Ultro patebant vi ſua,
Dum nocte concinentium
Choros adires flaminum.
Aſcriptus inde cœlitum
Choris beatis, indicas
Apud Deum qua polleas
Rerum ſatorem gratia.
Funus venitur ad tuum:
Cæci vident; claudi meant;
Muti loquuntur; audiunt
Surdi; levantur languidi.
Quin & ſepulcrum ſub tuum
Ducunt furore percitos,
Nunc uſque cedit protinus
Vis inferæ potentiæ.
Regi tamen ſit gloria,
Horum datori munerum,
Qui trinus unus omnia
Regnat Deus per ſecula.

HYMNUS XXIX.

Divo Thomæ Aquinati.

LÆTA dies nobis rediit volventibus aſtris,
Qua Volſci Thomas decus & lux unica Aquini,
Digreſſus terris, cœli aurea templa petivit.
Ferte roſas: date thura, pio date carmina vati.
Ille Deo ante diem plenus, puerilibus annis
Mortales contempſit opes, contempſit honores.
Quicquid opis potuit miſeris partitus egenis,
Quos exercebant morbique, algorque, fameſque,
Nobilium longè fugit tecta ampla parentum,
Fortunamque domûs: inopem traducere vitam
Maluit, atque humiles cœtu cum paupere ſedes
Antetulit habitare, rudi malè tectus amictu.
Fortunate puer, non hæc ſine numine venit
Mens tibi; ſed teneris jam tum Deus affuit annis.
Fortunas fragiles, perituraque gaudia vulgi
Deſpiciens, ſequeris longè meliora, ſuperniſque
Aſpiras opibus divûm, regniſque beatis;
Nulla tibi quæ vis unquam, nulla auferat ætas.
Si non regifico hìc tibi dives regia cultu
Luxuriat, ſi non oſtro fulgens comitatus;
Ac ſecura quies, & raris nota voluptas.
At tibi tranquillam permulcent otia mentem,
Otia læta, quibus mortales pectore curas
Exutus vacuo egregias amplecteris artes;
Atque choris prope par degis cœleſtibus ævum,
Regum ſceptra animo ſuperans, ipſaque beatus
Pauperie, duris dum pares legibus ultro.
Fortunate animi! egregias divinitus artes
Hìc hauriſque, coliſque: tibi ſe recta loquendi

Oſtendit ratio in dubiis veri omnibus index;
Ne quis fallaci tenebras offunderet aſtu
Verborum, & nigram lucis ſub imagine noctem.
Hìc etiam penitus ſeſe omni ex parte videndam
Oſtendit natura parens tibi dædala rerum;
Et cauſas penitus dedit altè acceſſe repoſtas.
Inſuper & cœli numeros, menſuſque, viaſque,
Et ſuperos aperis motus ratione; nec ulla eſt
Ars uſquam, docto quam non vulgaveris ore:
Pectore nil intentatum, nil linquis inauſum.

Quid, recti mox per populos præcepta canentem,
Unigenæque Dei, veterumque oracula vatum
Pandentem, referam? mortalia pectora veri
Implêſti, accendens lucis cœleſtis amorem.
Tu quoque divina pro re, pro relligione
Pugnando, in populis ubi plurima ſæpe coorta eſt
Seditio, averſas revocâſti in priſtina mentes;
Auctoreſque mali multa ratione ſubactos
Urges voce, adigiſque invitos vera fateri.
Aurea adhuc monimenta manent, divina reperta,
Theſauris ſenſa orando è cœleſtibus hauſta;
Pro quibus optabas (tibi veri tanta cupido,
Tantus amor cœli) mortalem effundere vitam
Fortiter, atque tuo teſtari vera cruore,
Et petere inſignem palma è victrice coronam.

Atque ideo in terris tibi ſæpe affulſit ab alto
Cœlicolûm Pater, ac pleno ſe numine fudit:
Quo præſente, datum tibi ſæpe micantia divûm
Templa animo peragrare, polique arcana referre.
Sæpe hominum tacitas ſimulato in pectore curas
Detexti: ſæpe inſtantes morboſque, famemque,
Prœliaque, cladeſque, & funera prædixiſti.
Te nulla inferni potuit vis vertere monſtri;
Nil animi nocuere truces, ſine corpore vulgus

Nubivagum, aereas quos clam volitare per auras,
Atque hominum perhibent mentes abducere recto.
Peſtibus his magna invictus virtute reſiſtis;
Et puram puro ſervâſti corpore mentem
Integer: intactum flexit te nulla cupido,
Nulla Venus, nulli ſubierunt pectus amores.
Unus amor cœli ſupero tibi venit ab axe.
Ipſe ſator rerum rex omnipotentis Olympi!
Uſque amor, uſque tibi dignis fuit ignibus ardor.
Hunc unum captus ſequeris, hunc ſaucius unum
Noctes atque dies flagranti pectore verſas.
Hoc ſine dulce nihil tibi erat, nec amabile quidquam:
Quicquid agis, quicquid moliris, ad æthera verſus
Uſque adeò hunc ſupplex ante omnia conſulis unum.
Ipſe tibi afflatam manifeſto numine mentem
Firmabat, votiſque tuis nihil abnuit unquam.
Te vario hinc illinc poſiti in diſcrimine adibant
Suppliciter: tu dexter opem præſenſque ferebas
Omnibus; atque tuo ſervati munere abibant.
Te, quoq; fama refert, prece dum vim tendis Olympo,
Funere jam elatos revocâſſe ad munera vitæ.
Hæc adeò ætherei tibi erant commercia cœli
In terris: quoties ſocii te nocte ſilenti
Deprendere, tuos dum in templo affaris amores?
Ara vetus ſtabat, ſtabat venerabile ſaxum
Supra aram, noſtræ ſervans ſimulacra ſalutis,
Pendentem cœli ferali è ſtipite regem.
Hìc tibi, conſuleres tacitus dum numen amicum
Multa ſuper Chriſti latitanti corpore in almis
Frugibus arcana vi, quæ libamus ad aras,
Pro veterum tauris, pro ſanguine quadrupedantum;
Reddita vox cœlo, templũq; audita per omne eſt,
Macte animo inſigni; mortali corpore, THOMA,
Septus adhuc, habili hauſiſti myſteria mente,

Quæ vix cœleſtes animi cœleſtibus oris
Securi nôrunt : ſed quæ ſatis ampla tuarum
Præmia erunt laudũ ? quæ merces grata laborũ ?
Tu mihi ſolus, ais, magna, atque uberrima merces
Tu mihi ſolus eris : nihil ô nihil apprecor ultra.
Hac vice ſermonum oblitum mortalia cuncta
Te perhibent, cœlique oculis adiiſſe profunda.
Namque ab humo te ſublatum (mirabile viſu)
Cernebant, ea dum fierent, pendere per auras,
Libratumque ſolo nil jam debere relicto.
Qualis avis, liquido dum captat flumine piſcem,
Stat ſuper, & levibus vix aera conciet alis.
Qualis item volucrum regina, liquentibus auris
Summa tenet, radiis oculos dum explorat acutis.
Quanta tuam hìc porrò mulcebant gaudia mentem!
Quantus amor! te ô felicem! quanta voluptas!
Tunc tibi lætitia liquefacta in pectore corda
Crediderim, & membris penitus ſtillâſſe ſolutis,
Molleque prædulci flagrâſſe cupidine pectus.

Quas ego opes regũ his! quos victo ex hoſte triũphos
Contulerim! quos non mortales ſanus honores
Poſthabeam! tantùm iſtius me tenuis amoris
Corripiat ſcintilla, tuo de fomite lapſa;
Et rapido algentes mihi torreat igne medullas.
Tu, Pater, hæc tu nos divinæ incendia flammæ
Erudias bonus; has felices ſuggere tædas :
Ut verſi in melius renovatis moribus ultro
Placemus ſuperûm regem, quem crimine noſtro
Læſimus, & juſtas crebri irritavimus iras.

Sancte, veni, precibuſque tuas, mitiſſime, noſtris
Junge preces, nobiſque tuo placabile numen
Concilia adventu, noſtriſque occurre periclis :
Reſpice nos duris attritos undique bellis.
Hinc atque hinc hoſtes feſſis crudele minantur

Exitium: jam capta Rhodos, jam Pannonia omnis
Debellata jugum ſubiit. Quin nuper ab Afris
Infeſtis vis ventorum pia reppulit arma:
Pro trucibus mare pugnavit prædonibus in nos
Iratum, cœlumque piam intractabile cauſam
Damnavit, noſtra hoſtiles prô! claſſe per undas
Disjecta: evaſit raro cum milite Cæſar,
Ah dolor! & laceras vix legimus æquore puppes.
Tende, piis redeat vigor in præcordia priſcus;
Et noſtris rurſum aſſueſcat victoria dextris.
Nunc ô, ſi veſtro ſit quiſquam è ſanguine ductor,
Qui decus antiquum, laudeſque imitatus avorum,
Obvius amplexis magno ſub Cæſare rebus
Succurrat, patriſque avertat ſedibus hoſtem.
Sit veſtræ tibi cura domûs, ſit cura tuorum,
O Avalæ gentis decus: utque ex orbe tenebras
Unus tu ſola quondam ratione fugâſti,
Gentibus & clarum potuiſti oſtendere lumen;
Sic eadem quoq; nunc aliquis de ſtirpe nepotum
Terrorum has tenebras victricibus auferat armis.
Atque adeò hunc juvenem pietate & fortibus auſis
Inſignem, modò qui generi ſuperaverat unus,
Omnipotens Pater his velit aſpirare trophæis.
Non ille ignarus decorum, non ille triumphis
Inſuetus, veterum ſed famam egreſſus avorum
Tanto operi ſat erit, nec onus detrectat iniquum.
Hunc olim Italiæ portus lætantis & urbes
Excipiant redeuntem, armis felicibus ultum
Argolicas arces, Solymamque, & nobile buſtum.
Vix prædam ingentem capiant, Turcaſque frementes,
Regia Parthenope, Prochyteque latrantibus undis
Cincta, Pythecuſæque, & veſtri mœnia Aquini.
Quòd ſi perſtat adhuc cœli tamen ira, maliſque
Nondum finis deſt, etiamque admiſſa luendum,

Nec malè amica viro hanc permittūt tẽpora laudem;
Huic peperit ſobolem egregiam pulcherrima conjux.
Qui pueri! quantum oſtentant virtutis amorem!
Nec jam ullū occaſum metuit domus alta, nec ullum
Progenies finem: ſpes fulſit tanta nepotum.
Hæc ſaltem de tot natis creſcentibus uni
Debita ſuſpenſis maneat victoria bellis;
Si tibi nunc intra Sirenum mœnia templa
Alfonſus dicat, & propriam pater erigit aram:
Ille ſuis laudem eximiam conceſſerit ultrò,
Nec pulchris genitor natorum inviderit auſis:
Tolle tuum cœlo genus, & res aſpice noſtras.

HYMNUS XXX.

DIVÆ MARGARITÆ VIRGINI.

NUNC te, Diva, canam, quando tua templa ſacerdos
Ingredior, cuſtoſque tuæ novus addicor aræ.
Nympha, decus cœli; quam latè fama ſequuta eſt
Per gentes ſævum non expaviſſe draconem
Squamigerū, ingentem, & criſtis capita alta ferentem.
Non te veſani valuit vis ulla tyranni
Vertere, non diræve minæ flexere, preceſve,
Non ingens auri pondus, non munera opima.
Ille tuo ardebat nimiùm crudeliter igni,
Optabatque tuos thalamos accenſus amore;
Quandoquidem Armenias par forma inventa per urbes
Nulla, tamen multæ Armenias viguere per urbes.
Mortales ſed enim tu non dignata Hymenæos
Cœleſti face flagrabas, & regis amore
Cœlicolûm; cui formam uni, mentemque ſacrâras;
Pro quo etiam tantos voluiſti ferre labores.
Hunc unum ſuſpirabas, hunc ſcilicet unum

Noctes atque dies infixum corde gerebas.
Quinetiam vera pro relligione, pudoreque,
Ultro læta dares gladio cùm colla ſecanda,
Hunc unùm exiliens caput à cervice vocabat.
Ille igitur tibi, conditio ut mortalis adempta eſt,
Pro vita moribunda, & pro ſpretis Hymenæis,
Continuò dedit æthereas regnare per oras;
Felices populi degunt ubi morte carentes
Æternùm, paſcuntque optato lumina vultu
Numinis immenſi, ſuperûm quæ immenſa voluptas.
Hìc tibi celſa domus: molemque & corporis artus
Hìc habitas exuta: tibi mortalia regna
Sub pedibus: tu, cœlivagis immixta puellis,
Æthera per ſuperique incedis ſidera Olympi.
Nempe choros cùm ſæpe vocat, feſtaſque choreas,
Siderei regina poli; veniuntque vocatæ
Mille nurus, cinctæque olea felice puellæ,
Secreti quà læta magis plaga lucida cœli;
Ipſa venis, forma ante alias ſpectabilis omnes,
Nympha, decus cœli, ô pulcherrima MARGARITA.
Omnis te ſequitur chorus: omnes lilia matres
Cana tibi ſternunt, tibi narciſſoſque rubentes
Sub pedibus, capitique addunt redolentia ſerta.
Ipſa ſuas tibi partitur ſanctiſſima curas
Æterni regis genitrix, domina ætheris alti;
Cùm mortale genus cœli miſeratur ab arce,
Atque iras nati meditatur flectere juſtas.
Nos ambæ aſpicitis ſimul, arcetiſque periclis;
Nec te compellat nequicquam nomine quiſquam.
Te matres facilem partûs jam menſibus actis
Implorant, mediaque vocant in morte jacentes;
Ipſa faves, Lucina; tuo ſe munere lætæ
Incolumes teſtantur: adit tua protinus omnis
Hinc delubra chorus matrum, & tibi ſacra quotannis.

Dona ferunt; nataſque docent connubia nondum
Expertas, primis tua templa inviſere ab annis,
Et votis venerari, & ſacras dicere laudes.
Salve, cœlicolûm, virgo, decus innuptarum:
Huc ades: & quamvis alibi majoribus aris
Templa tibi fumant, cœloque minantia tecta,
Ne tamen ex longo addictam tibi ſperne Cremonam.
Sed quoties hanc thura tibi incendemus ad aram,
Læta veni, & facilis noſtris, diva, annue votis.
Aſpice, ut Italiæ felicem hanc divitis oram
Servitio uſque premant externi: ut finibus hoſtes
Nunc hi, nunc illi in noſtris æterna fatigent
Bella, nec Italia poſſunt decedere victa.
Nos feſſi rerum interea victoris iniqui
Præda ſumus; coram aſpicimus populatibus arva
Noſtra rapi, noſtros maculari cæde penates.
Pinguia jam ſqualent abductis arva juvencis
Undique, præcipiteſque fugam petiere coloni.
Civibus ô tandem lucem da cernere noſtris;
Et populis redeat vetus in præcordia virtus:
Inter ſe, poſitis ultro civilibus armis,
Pacem agitent; unaque velint occurrere peſti
Communi, atque ferum divellere finibus hoſtem.

HYMNUS XXXI.

DIVÆ MARGARITÆ VIRGINI.

MARGARITA, tuam, ſenium quam everterat, ædem
Vida tibi è patrio marmore reſtituit.
Pro qua, ſi pietate ulla eſt ei gratia apud te
Parta, ſacerdotem reſpice, diva, tuum.
Non aurum, non, quos vulgus ſuſpirat, honores,
Non, longa in terris ſit ſibi vita, petit:

Verùm illum ſibi concilies, cui ſanguine fuſo,
Cui ſimul æterna virginitate places:
Numen ut illius in morte experiatur amicum;
Illius inque piis ſit pius uſque choris.

HYMNUS XXXII.

DIVÆ PELAGIÆ VIRGINI.

TU quoq; carminibus, PELAGE, memorabere noſtris,
Parva meis cui flore halat penetralibus ara,
Diva, olim Armenias inter celeberrima nymphas
Fax juvenum: neque enim melior fuit altera forma,
Ornatuque prior: greſſum quacunque ferebas
Antiochi mediam pube ſtipante per urbem,
Gemmiferum caput attollens, auroque relucens,
Ore, oculiſque faces jactabas; unde juventus
Peſtem animis malè cauta, acremque bibebat amorem:
Et tibi ludus erat, cupidos ſuſpendere amantes,
Ac torquere diu: foribus tibi pendula ſerta
Semper erant, querulumque iterabat janua carmen:
Nec tua erant ſtratis ſine limina amantibus unquam,
Quæ miſeris durum præbebant nocte cubile.
Hæ tibi erant artes, primæ hæc commercia vitæ.
Aſt ubi verus amor cœlo te cepit ab alto,
Corque tibi omnipotens divinitus attigit aura
Ad miras vatis voces, & verba loquentis;
Continuò totis tota es reſoluta medullis,
Et tibi delicuit, glacies ceu, mobile pectus.
Atque ubi ſublata eſt oculis, quæ plurima nubes
Te circum caligabatque, aciemque premebat,
Ne cœli quires jucundum cernere lumen;
Quæ facies rerum horribilis, quæ noctis imago eſt
Viſa tibi! quantus tibi pectus perculit horror!

Vidisti, fueris quàm tetro obnoxia monstro:
Vidisti, quibus in tenebris, quantisque periclis
Expositam certæ morti te sponte ferebas.
Ah nimiùm secura mali, secura pericli!
Nî tibi dexter opem supera Deus arce tulisset.
Ac veluti, pelagi in medio, pugnantibus austris,
Si quis fortè, gravi qui vinctus membra sopore
Nil sensit, dum fævit hyems; mox fluctibus actus
In siccum, somno excitus quanto æquora motu
Turbentur videat, quantas evaserit undas,
Syrtesque, scopulosque & navifragos Euripos;
Horreat, & tutum vix sese in littore credat:
Sic tu, Nympha, mali admonita, instantisque pericli,
Quos pelagi fluctus, quantos enaveris æstus,
Horrebas, vitæ studia illaudata peractæ
Incusans; tendensque ambas ad sidera palmas,
Flebas, purpureasque genas largo imbre rigabas,
Pacem orans, imoque trahens suspiria corde.
Jamque animos penitus, sensusque oblita priores,
Rejicis ornatus veteres, corpusque superbum
Frigore vix prohibens hirsuto involvis amictu;
Fortunasque omnes, quarum tibi copia larga,
Venturi secura, inopum partiris in usus.
Jam tibi lucentes gemmæ, jam purpura, & aurum,
Tectaque marmoreis sordent subnixa columnis.
Jam species vilis, jam vilia munera formæ,
Et solitum tibi dulce nihil: mortalia temnis
Omnia, sublimique animum defigis Olympo.
Ille sibi æterno te captam junxit amore,
Qui nos morte sua tenebris eduxit ab atris,
Criminaque effuso delevit nostra cruore.
Huic uni te, Nympha, colis; huic pecteris uni:
Hos unos tacito suspiras pectore amores.
Atque ideo vitas hominum vestigia, & urbem

Effugis incomitata, petis loca ſola; nec horres
Præſide freta Deo ſævarum luſtra ferarum.
Non tamen omne ſolum cordi tibi: ſed placet unus
Montis oliviferi, Solymorum qui imminet urbi,
Altus apex; quem ſæpe tuos audimus amores
Cum ſociis luſtrâſſe Deum ſub mole latentem
Corporea, feſſumque oleis jacuiſſe ſub altis.
Quove pudicitiâ incolumi vis omnis abeſſet,
Veſte genus mentita, virumque imitata latebas.
Fortunata, amplis opibus, rebuſque relictis,
Sede ſub anguſta, tugurîque in pauperis antro,
Pauper agis duram non paupere pectore vitam.
Vincis opes animo, nuper quibus ampla fluebas;
Nec quidquam tibi deſit, habes quando omnia in uno,
Quo frueris, quo cuncta refers: ille omnia ſolus
Eſt tibi: nil illum præter tibi, quem cupis unum
Saucia, ſuſpiraſque, imiſque è ſenſibus ardes;
Noctes atque dies animo hæc una addita cura.
Sæpe ideo terris ſubvectâ mente relictis
Tolleris alta petens, liquidumque per aera vecta
Carpis iter, ſuperas nubes, atque æthera tranas;
Sanctorumque acies volucrum ter terna pererras
Concilia, hac illac veſtigans lumine paſſim,
Quem ſine fine ardes, quem cor tibi deperit unum,
Donec eum teneas: tandem complexa repertum
Illum animo, totâ illum hauris lætiſſima mente,
Totum obiens acie (neque enim dimittis) acutâ:
Nec tibi divinâ labefiunt lumina luce,
Qua frueris, miraque animum dulcedine paſcis.
Interea exanimum leti ceu frigore corpus
Labitur, & dulci torpent tibi membra ſopore.
Et pigeat caſtas poſt vincula ſacra puellas
Spernere mortales ignem unum propter amores?
Non tamen invidiâ volucer tibi defuit hoſtis

Noctipotens, pulchris ſemper contrarius orſis.
Ille tibi memorabat opes, memorabat amores,
Quos fugeres; priſcæ & revocabat ad otia vitæ
Mollia, deſidiaſque, animum convellere nixus.
Tu ſaxo veluti turris fundata vetuſto
Stas contrà, & fractas objectu rejicis undas,
Illius objectu, cui toto pectore flagras.
Te quoties petiit, toties certamine victus
Ceſſit, & exutus, fidit quibus, arma reliquit;
Uſque adeò, ut pugnæ fugeret ſe credere iniquæ,
Et tremeret nigris manus importuna ſub oris.
At nonnulla etiam duræ ſolatia vitæ
Hìc tibi erant aliunde; cohors neque deerat amantũ.
Nam vulgò, tugurî ante fores examina ſera
Sæpe audita, ferunt, ſuperûm ſub nocte volucrum
Ludere, & in numerum liquidos tibi fundere cantus:
Tunc etiam quandoque, antro cùm exire juvabat,
Ibas, & loca plena Deo, ſola ſancta legebas,
Et fortunatas luſtrabas lumine ſedes,
Unde ſalus hominum infandâ trabe nexa pependit.
O illis mihi ſi quoque detur degere in oris,
Quod ſupereſt hujus moribundo in corpore vitæ;
Dulce foret ſacrâ veſtigia ponere terrâ,
Atque vias legere interdum, quas îſſe per olim
Sæpius audirem regem omnipotentis Olympi;
Quando (humiles ná me retrahunt onera invida curæ)
Preſſus humi nequeo ſublimem tollere mentem
Ad cœli jubar, & ſuperas percurrere ſedes.
Sic animum ſaltem dulci ſolarer amore,
Inſpiciens tantorum operum monimenta per agros,
Felices agros nimiùm, felicia rura;
Felices montes, pedibus quos preſſerit ille;
Felices fontes, queis labra admoverit ille.
Nullum manè mihi, nullus mihi veſper abiret,

Quin tumulo accumbens venerarer nobile buſtum,
Saxa lavans lacrymis, fortunatumque ſepulcrum
Amplectens, cui divinos tegere obtigit artus,
Donec ad æthereas redivivus ſurgeret auras.
Tum ſiquis mihi demonſtret, quo pulvere fuſus
Divinus cruor; ore legam, terræque beatæ
Sæpius accurvus nunquam ſatis oſcula figam.
O ſaltem ſi, cùm mihi venerit ultimus ævi
Finis, ibi feſſæ vitaï clauſtra relinquens
Senſibus extremas auras fugientibus hauriam,
Quas moriens heros poſito capite expiravit;
Tum mihi felici quàm molliter oſſa quieſcant!
Hæc tibi ſẽper erant: nec te ulla avertere, Nympha,
Tempeſtas potuit tam turbida, quin loca adires
Ardua quotidie, lacrymarumque imbre rigares;
Donec languentes te mors ſera exuit artus,
Et ſuperas animâ petiiſti præpete ſedes;
Is ubi in amplexus nunquam fallentis amantis
Sæpius, & dulci frueris per ſecula amore.
Ille tibi, ſpretis pro gemmis, murice, & auro,
Indutæ cœli æternâ dat luce nitere.
Pro juvenum cœtuque, & pro nuruum famulatu,
Aligeris immixta choris, immixta puellis
Cœlivagis plaudis choreas, & carmina promis.
Ipſa tibi conſors patriæ non immemor olim
Uſque comes graditur pulcherrima Margarite;
Nec ſine te juvat æternæ indulgere choreæ.
Salve, Diva, Erebi terror, decus addita cœlo:
Accipe, nunc tibi quos utcunque novamus honores.
Promeritæ tibi templa damus, tibi ponimus aras;
Atque tuo frumentiferos de nomine campos
Diximus: ipſi etiam nôrunt tua ſacra coloni.
Serta tibi è primis ſuſpendunt ſpicea ariſtis,
Pomaque, mellaque, purpureoſque è vite racemos;

Præſentemque vocant agris, pecorique, ſatiſque,
Arboribuſque: rogant, ne culmos aſpera adurat
Rubigo, grandoque leves terat horrida ariſtas;
Neve nemus lætum vites coquat alba pruina,
Decutiatque novos exuſta ex arbore flores;
Neu pyrus areſcat, foliiſve uberrima morus;
Neve apibus noceant longæ mala frigora brumæ.
Plurima præcipuè volitans lactentibus abſit
Meſſibus, heu! noſtris nunc primùm cognita terris;
Prataque ne nigro viridantia demetat ore.
Sit lætum pecus omne: lupus procul abſit acernis
A ſtabulis; valeantque canes: ſit ruſtica proles
Vivida: ne pubes ſit turpi obnoxia morbo,
Nec fleat informi lapſos de vertice crines.
Nos verò, humani generis quos invidus hoſtis
Inſidiis petit, & recto deducere tendit,
Reſpice, Diva: vides, quibus undique pectora captet
Noſtra dolis, quot ſe in facies, quot vertat in ora
Additus, incautoſque occultâ indagine cingat.
Nunc Veneris curis paulatim innectit amaris;
Illecebraſque animis, atque otia inertia ſuadet;
Adque epulas vocat, & nocturnæ pocula menſæ.
Nunc petit injecto ventoſæ laudis amore;
Sæpe oſtendit opes; interdum oſtendit honores;
Invidiaque, odiiſque animos inflammat acerbis.
Quot ſcelerum facies, illi tot retia, queis nos
Implicet, & variâ deludat imagine captos.
Eripe nos; precibuſque tuis evadere caſſes
Detur, & occultas hoſtis deprendere fraudes.
Quandoquidem tectis potuit te fallere nunquam
Irritus ille dolis, ſemperque irriſus abivit.
Hos tu non ignara modos nos inſtrue, & artes:
Et tibi ſit pietas noſtra, ô pulcherrima, cordi;
Te quamvis parvo colimus PELAGIA ſacello.

HYMNUS XXXIII.

COELITIBUS VIRGINIBUS.

COELI delitiæ beatioris,
Quid vos in ſuperûm domo, puellæ,
Tam multis rear actitare ſeclis?
Vos mî dicite: voſne ſempiterna
Juvant otia, & uſque feriatis
Cordi eſt perpetuâ frui quiete;
Dum veſtros animos alit voluptas
Illa illa illius affluens ab ore,
Aſpectu omnia qui beat vel uno?
An vos ô potiùs juvat choreis
Indulgere, choroſque ductitare
Ad cœli numerum uſque concinentes?
Vos, ô vos videor videre molli
Stellatis pede luſitare in hortis
Molles, lacteolas, venuſtulaſque.
Quàm vos, quàm juvat inſequi uſque amantem
Formoſum placitæ arbitrum choreæ!
Quàm vos carmina dicere uſque amanti
Ductori placitæ juvat choreæ;
Qui quocunque oculos, & ora vertit,
Hauſtis omnia amant repentè flammis!
Quàm vos, quàm juvat undique expetitas
Huic neſciſſe virum, huic necem ſubiſſe,
Pro vobis quoque qui integer peremptus!
Hunc ut ſenſibus intimis amatis;
Toto ut pectore deperitis unum;
Et veſtro eſt in amore nil amarum:
Hæc mî dicite, Virgines. Sed unum eſt
Quod nunc vos aliud velim rogatas,

Id mî dicite puriter roganti:
Hæc inter quid agunt mei ambo ocelli,
Margarita roſâ prior recenti,
Et formâ Pelage haud minùs venuſtâ;
Quas nos plus oculis amamus ipſis,
De nobis meritas bene, atque amantes.
Ecquæ illis aliæ venuſtiores
In veſtra choreæ vacant corona?
Ut ô, ut mihi nunc videntur ambæ,
Poſt cœli dominam, Dei parentem,
Prælucere; aliaſque præterire
Subſultim celeris duces choreæ!
En blando ut pede, blanduloque motu,
Caſto ut corpore, caſtuliſque ocellis,
Hæc ut purpureo rubens in oſtro,
Illa ut candidulo albicans liguſtro,
Lætæ virgineis utræque palmis!
Salvete ô ſimul ætheris puellæ
Omnes aureolæ, integellæ & omnes.
Nos interdum opibus juvate veſtris,
Qui mortalibus ignibus calemus;
Veſtræ nos facis uſtulate flammâ.

HYMNUS XXXIV.

DE DIVIS COELITIBUS.

ADeſte mecum virgines, & integri
Pueri & puellæ, & omnis ætas, maximè
Caſti, & pudicæ conjuges adhuc viris
Junctæ, aut ſolutæ vinculis jugalibus.
Neque non vocamus, quos juventæ nequiter
Piget peractæ, admiſſa pœnitentiâ
Et corde, ab imo diluentes pectore.

Adeſte: mecum laudibus ſuſtollite,
Quos præterivimus, beatos ætheris
Sublimioris, generis omnis, incolas.
Non unus omnes proſequi ego verſu queam:
Favete linguis: ſaltem eos ſilentio
Taciti ſimul veneremur innumerabiles.
Miremur omnium perennes laureas,
Claros triumphos, inclytaſque glorias;
Eos & omnes advocemus ſedulò,
Nobis ut alto opem ferant ab æthere
Periculis in omnibus; neque nos ſinant,
Quoad valebunt, cedere obrutos malis.
Non quòd ſuapte vi, ſuâ aut potentiâ
Queant juvare hominem, & opem impartirier:
Divi neque bona, neque ulla dant cuiquam mala.
Eſt unus omnium bonorum publicus
Diſſeminator, ille cœli præpotens
Regnator, orbis conditor, hominum ſator;
Cui omnia famulantur, omnia ſubjacent
Obnoxia: unus omnibus ubique imperat;
Unuſque, quos vult, eligit, quos ope juvet,
Nullius ipſe externæ opis porrò indigus.
Quos verò habet neglectui, in præceps ſinit
Ruere miſellos, ac malis prorſum omnibus
Circumvenit, dans cuique pro merito, ut lubet,
Ultor ſeverus criminum, mortalibus
Perterrefaciens conſcia intus pectora,
Cœlum triſulcis cùm coruſcat ignibus,
Tonitruque templa concutit cœleſtia.
Nobiſcum enim perſæpe agatur ſæviter,
Nobis niſi ejus præſtò ubique Filius
Adeſſet advocatus, & ſe opponeret
Caro Parenti, is dum parat nos funditus
Vertere, maliſque, quæ meremur, perdere;

Cui detegit, quæ paſſus eſt olim volens
Vulnera, peremptus pro ſalute publica.
Hunc ſupplices homines in omnibus adeunt
Diſcriminibus, & advocatum unum admovent.
Verùm, quia plerumque ſuppudet reos
Adire rectà regium Natum unicum;
Hunc deprecatorem ut ſibi illico parent,
Neve alloquantur eum ſine internuncio,
Priùs adhibent de civium numero aliquos,
Et, advocatum qui precentur, advocant,
Seu ſint adhuc nos inter hìc ſuperſtites,
Sive in ſupernam jam advolârint curiam.
Eſt tutius verò advocare quos ſcias
Intra receptos jam ætheris domicilia.
Neque eſt verendum, ne advocati exaudiant,
Quòd oppidò remoti ab iis habitent plagis,
Humuſque ab aſtris abſiet quamplurimùm.
Vident piorum animæ, ac volucres ſpiritus
Semper beati humana facta, & audiunt;
Sed non ſuapte acie, ſuove lumine:
His omnia repræſentat ante oculos ſua
In luce Soboles cuncta cernentis Dei,
Rerum fideles ſuggerens imagines:
Hunc intuentes intuentur omnia,
Quæcunque opus, vel quæ haud Pater eis abnuit.
Itidem audiunt omnia vocati cœlites;
Et obſecrati pro obſecrantibus obſecrant:
Eſt ille ſpeculum, eſt unus idem Echo omnibus.
Ob id tamen mortalium ipſi mentibus
Haud inſeruntur: ſolus illapſu Deus
Adeſt, & animis influit præſentiâ;
Soluſque propitio fovet nos numine.
Nulli creato eſt numen, aut divinitas:
Vult ipſe poſt ſe nos tamen venerarier

Honore proximo Quirites ætheris,
Et ſupplicabundos ſepulcra viſere,
Et quicquid eorum adhuc apud nos reliquum eſt;
Nec thura eis negare, nec crocum, aut roſam.
Quare agite, mecum adeſte, cuncti, & ætheris
Onerate votis univerſam curiam;
Nobis benevolum ut advocatum ſedulò
Reddant, ſuaque cœlites nos evehant,
Qua plurimâ pollent apud eum, gratiâ.
Is dehinc Parentem propitium nobis dabit,
A quo, perenni ut fonte, cuncta fluunt bona.

HYMNUS XXXV.

DIVIS COELITIBUS.

ADeſte, ſancti cœlites,
Cives ſupernæ curiæ:
Veſtrâ levantes nos ope
Deo propinquos jungite.
Tu, Diva virgo, virginum
Princeps, Dei puerpera,
Regina cœli, da tuum
Adeſſe nobis Filium.
Vos dehinc beati præpetes,
Dei fideles nuncii,
Simul creati cum nova
Naſcentis orbis machina;
Quos contumax contra Deum
Non extulit ſuperbia;
Sed perſtitiſtis in fide,
Ulti rebelles prælio.

Tum vos caduci corporis,
Ceu nos, onusti pondere
Quondam, mares, aut virgines,
Nunc dii beati cœlites;
Quos vestra virtus ætheris
Evexit ad fastigium:
Floretis illic maxima
Jam consecuti præmia.
Vos invocamus supplices:
Nobis famem defendite;
Sint bella longè, sit lues;
Sit nostra cœlo arrecta mens.
Ut mox levati vinculis,
Gravique mole corporis,
Migremus ad vos illico,
Vestros adoptati in choros.
Possimus hæc ut assequi,
Vobis rogandus maximus
Ter unus ille, qui bona
Potens opum dat omnia.

FINIS.

OMnes rogatos VIDA vult quàm maximè,
Qui legerint verſus ſuos, ſi offenderint
Quidpiam, quod alienum à ſacris myſteriis
Videatur, ante ne improbent, quàm intelligant.
Nam recta ſentit cum optimis, & aſſerit
Quæ firma patrum comprobat conſenſio;
Omniaque, quæ ſcripſit, bonâ ſcripſit fide.
Nec factioſum ferre genus hominum poteſt,
Qui, ut eſſe videantur aliquid, vetera elevant;
Novaſque ſemper efferunt ineptias,
De induſtria rectâ deerrantes viâ.
Si quid per imprudentiam dixit tamen,
Quod parte ab ulla claudicare cenſeant,
Vult eſſe non dictum, abolitumque funditus;
Et ipſe jam nunc abrogat dicto fidem.

INDEX.

DESCRIPTIONES.

A.

Aeris mira. i. 258.
Ætheris mira. 279.
Amicitia inter Chriſtum & Joannem. xiv. 65.
Amoris mutui inter homines felicitas. 169.
Angelorum chorus. i. 303.
Anni quatuor tempora. 683.
Apoſtolorum Spiritu S. afflatorum fortitudo. iii. 346.
Aquinatis ex hominum frequentia receſſus. xxix. 5.
— perfecta eruditio & doctrina. 28.
— Deum conſulentis proſtratio, ante ſimulacrum Chriſti in cruce pendentis. 88.
Auguſtini divina ſcripta. xxvii. 35.
— honores inter Cœlites. 101.
Avis in auras ſubvolans. xiv. 1.

B.

Beatorum in cœlis felicitas. i. 604. xv. 32.

C.

Carolus V. Imperator. vi. 1.
Chriſti in Euchariſtia præſentia non animo concipienda. v. 154.
— Divina natura ab omni humanæ labe vel infirmitate pura atque integra. ii. 344.
Chriſto naſcente omnium in cœlis terriſque lætitia. 118.
Chriſtophorus. xxv. 1.
Chriſtus Dei filius. ii. 1.
—— Deo Patri coævus. 69. 95.
—— coæquus. ii. 77. iii. 40.
—— omniſciens. ii. 66.
—— Verbum. ii. 1.
—— ſol orbem illuſtrans. 41.
—— factus homo. 27. 109.
—— in Ægyptum fugiens. viii. 172.
—— inter magiſtros. 146.
—— ſub imagine agni. 272.
—— cautis. 309.
—— feri. 156.
—— juvenis pulcherrimi. 194.
—— lapidis. 299.
—— leonis. 285.
—— paſtoris. 177.
—— pelicani. 270.
—— theſauri. 338.
—— vitis. 334.
—— ornamentis ſpoliatus & deformatus. 206.
—— peccati expers, noſtra peccata tollens. 251.
—— patiens & moriens defletur. iv. 1.
—— in panem euchariſticum deſcendens. v. 63.
—— totus in toto pane, & in qualibet panis parte. 184.

Creatio mundi. i. 535.

D.

Dalmatii miracula. xxiii. 60.
—— per aerem fuga. 78.
—— martyrium. 95.
Deus. i. 60.
—— Tri-unus. 321.
Dei æternitas. 85.
—— immutabilitas. 149.
—— omnipræsentia. 122.
—— omnipotentia. 77. 658. v. 123.
—— omniscientia. i. 110.
—— lux admiranda. 364.
—— Filium mittentis amor & misericordia. 579.

E.

Eucharistiæ prima institutio. v. 26.
—— processio solennis. 17.

H.

Homoboni miracula. xxviii. 33.

I.

Innocentiæ felicitas. iii. 303.
Joannes Baptista degens vitam in eremo. xii. 70.
———— Christum baptizans. 80.
Judicium universale. ii. 390.

L.

Laurentii martyrium. xx. 219.

M.

Margaritæ honores inter Cœlites. xxx. 32.
Maria B. Virgo Spiritûs S. afflatu facta gravida. iii. 311.
—— omnibus spectabilis & amabilis reddita. 320.
—— filium recèns natum intuens. viii. 86.
—— in cruce pendentem aspiciens. 200.
—— in cœlum assumpta. 280.
Maris mirabilia. i. 241.

P.

Papa bonus. xiii. 80.
Pauli conversio. xvi. 47.
—— labores & ærumnæ. 175.
—— miracula. 309. 379.
—— martyrium. 280.
Peccatoris obstinati miseria. iii. 218.
Pœnitentiæ felicitas. iii. 292.

S.

Spiritus Sanctus. iii. 53.
—— à Patre, Filioque procedens. 78.
—— præsens cùm mundus crearetur. 104.
—— sustentans omnia. 84.
—— futura prædicens. 119.
—— in Apostolos descendens. 337.
—— vocans, prosequens, & trahens peccatores. 264.
—— auxilium iis ferens, contra Diaboli tentationes. 200.
—— omne bonum in eis operans. 187.
—— eorum mentes ad cœlum tollens. 136.
—— animos inter se concilians, abstergens, rigans, exhilarans. 373.
—— invocatur, ut adsit populis, præcipuè Germanis. 406.
———— Concilio Tridentino 437.
Stephani martyrium. xix. 55.
—— honores inter Cœlites. 38.
Syrinx, sive organum pneumaticum. xxii. 10.

T.

Terræ mirabilia. i. 214.

V.

Virginum cœlitum voluptates xxxiii. 1.

COMPARATIONES.

A

ANDREAS, martyrii coronam ardenter cupiens, comparatur naufrago avidè ſiccum arripienti. xv. 137.
— olori morienti. 145.
— ſerpenti ponenti exuvias inter robora. 157.
Animus à Spiritu S. deſtitutus, pulcherrimi juvenis cadaveri in prælio occiſi. iii. 241.
— Lucifero de cœlis dejecto, & in tenebricoſas inferorum plagas detruſo. iii. 253.
Aquinas, ab humo ſublatus, & in aere libratus, avi piſces in ſummo flumine captanti. xxix. 108.
— aquilæ, oculos ſuos ſolis radiis exploranti. 110.
Auctor, Deum ſuſpirans, cervo aſpiranti ad aquæ rivos. i. 459.

C.

Chriſti divina natura, humanæ ſordibus intacta, comparatur ſolis radiis, qui nunquam terrenis ſordibus inquinantur. ii. 366.
— dolor, in noſtra præcordia transfuſus, medicamentis nutrici datis, & per ejus lac in infirmos pueros transfuſis. vii. 115.
Chriſtus, æquævus Patri, ſplendori ab igne accenſo orienti. ii. 72.
— à Patre generatus, arcano verbo, quod primùm concipitur, deinde in vocem formatur. iii. 45.
— conceptus & naſcens, ſolis radiis per vitrum permeantibus. ii. 143.
— vatum oracula evolvens, avi ſupervolitanti nidum, & pullos ad volandum invitanti. 59.
— in cruce moriens phœnici. vii. 29.
— pelicano. 34.
— reſuſcitatus, phœnici. ii. 294.
— præſens in S. Euchariſtia, homini leonis exuvias induto. v. 93.
— in qualibet panis aut vini parte, imagini lunæ in lacu reſplendenti. 192.
— ſpeculo in multas partes fracto. 196.
— à communicantibus acceptus, auro gemmæque corpori medentibus. 265.
— orbem judicans, paſtori oves ab hœdis ſejungenti. ii. 416.

D.

Deum contemplans comparatur homini, ſolis aut lunæ labores in ſpeculo vel in undis contemplanti. i. 397.
— æternas cauſas in ſeriem æternam connectens, homini flores varios in ſerta contexenti. 175.
— Filium gignens in ſecula, ſoli inexhauſtum lumen perpetuò emittenti. 644.
— concipiens, homini verbum in pectore concipienti, antequam in auras edatur. 327.
— operibus ſuis gaudens, patri ex multa piaque prole lætitiam percipienti, ac geſtienti. 560.
— ignotus, & caligine invo-

lutus, ſoli nebulis obducto, verumtamen tralucenti. 45.
—— ſine principio, vel fine, anno ſe circumvolventi, & per ſua veſtigia decurrenti. 90.

H.

Humana vis, ſine divino auxilio deficiens, comparatur terræ non ſufficienti pabula herbarum arborumque radicibus. iii. 195.

J.

Joannis amor, Chriſto etiam abſcedente, flagrans, comparatur fornacis flammæ, ipſâ materie ſubductâ, ſupernè tamen luxurianti. xiv. 164.

L.

Laurentius, igne toſtus, comparatur rubenti malo, ab arbore ad terram intempeſtivè delapſo, ſoliſque radiis excocto. xx. 260.
—— phœnici; & auro flammis perpurgato. 284.

M.

Maria B. Virgo, comparatur virgæ in campis primùm ortæ, deinde in regum hortos traductæ. viii. 29.
——Gedeonis velleri. 55.
—— portæ clauſæ. 57.
——rubo ardenti. 59.
——roſæ rubenti. 77.
—— quærens filium ad ſupplicium ductum, avi videnti fœtus implumes à paſtore ablatos. 206.
—— in cœlum enans, Auroræ ab eois undis ſeſe attollenti. 292.
—— lunæ novæ. 293.
—— hominibus auxilium ferens, ſtellæ nautas ſervanti. 365.

P.

Paulus, ſeu potiùs Saulus, minas cædemque ſpirans, comparatur lupo, noctu circum caulas erranti. xvi. 58.
—— jam converſus, lupo mitefcenti, & inter oves innoxio erranti. 140.
—— contra amicorum hortum Hieroſolymam tendens, tineæ circum lucernæ flammam pertinaciter volitanti. 250.
——omnes obſequio ſibi concilians, aucupi fictâ voce volucres circumvenienti. 325.
—— venatori complures apros retibus implicanti. 327.
—— lupo, mane oves dilanianti, veſpere prædam dividenti. 331.
Pelagia, è ſuperioris vitæ ſomno excitata, naufrago ſopito, fluctibus in ſiccum acto, & jam experrecto. xxxii. 31.
—— à Diabolo tentata, turri vetuſto ſaxo fundatæ. 98.

S.

Spiritus S. peccatorem revocans, proſequens, ac retrahens, comparatur matri filium, ob malefacta fugientem, ſeque in ſylvis occultantem, proſequenti, ac revocanti. iii. 268.

ORATIONES.

ANDREÆ ad crucem. xv. 147.
Angelorum ad Deum. i. 321.
Auctoris ad Deum. Pag. i.
—— ad J. Chriſtum. v. 245.
—— ad B. Virginem. viii. 369.
Decii ad Laurentium. xx. 89.
Laurentii ad Xyſtum. 32.
—— ad Decium. 96.
—— ad populum. 189.

MARCI HIERONYMI

VIDÆ

CREMONENSIS

ALBÆ EPISCOPI

DIALOGI

DE

REI-PUBLICÆ DIGNITATE.

PARS IV.

LONDINI:

ANNO MDCCXXXII.

DIALOGI

PARIS IV.

LONDINI:

ANNO MDCCXXXII.

M. HIERONYMI VIDÆ

DE DIGNITATE REI-PUBLICÆ,

SEU

CIVILIS SOCIETATIS,

AD

REGINALDUM POLUM CARDINALEM,

LIBER PRIMUS.

QUI iſtinc veniunt, REGINALDE POLE, non tam tui familiares, quàm cæteri homines, hac iter facientes, omnes fere me adeunt, quem tui amantiſſimum, cupidiſſimumque nôrunt; ut me doceant de ſtatu tuo, deque tuis impliſſimis, & florentiſſimis rebus: quæ quamvis omnium prædicatione, literiſque publicis, & monimentis conſignatæ ſint, ac conſecratæ decretis, publicâ auctoritate ubique locorum in Italia multorum ierum ſupplicationibus; eſt mihi tamen perquam ucundum, eadem audire ab illis, qui interfuere, &

præsentes viderunt, ut eos de singulis, quæ magis scire aveo, minutatim, gradatimque percuncter; à quibus omnibus ea intelligo, quæ maximè de tua divina virtute expetebam. Britanniam, ad quam sanandam, expiandamque summâ auctoritate legatus fueras, optimâ quidem PHILIPPI regis, & MARIÆ reginæ præstantissimæ, ac sanctissimæ fœminæ, voluntate, atque virtute, sed tuâ maximè conciliatione, ac diligentiâ, rediisse in gratiam cum religione; & omnem illam nationem, quæ, malorum geniorum instinctu, atque afflatu, ab antiqua sanctorum Patrum institutione fœdè desciverat, sanitati redditam, ad sanctioris rei-publicæ, Romanique Pontificis auctoritatem revertisse, ac dicto planè nunc esse audientem. Quo nihil salutarius à Deo immortali nobis concedi poterat, iis præsertim temporibus, propter illorum factionem, qui, novarum rerum cupidi, in summaque opinionum perversitate, ac pravitate versati, novâ inductâ disciplinâ, rerum omnium & officiorum perturbatrice, nobiscum de tota fere religionis ratione dissentiunt; damnatisque Patrum sententiis, jam vetustate robustis, ac præjudicatis, à nobis defecerunt: ex qua nefaria secessione secuta est maxima perturbatio, morumque, & totius ferè civilis vitæ eversio. Nunc tandem, re-publicâ à te tam præclarè gestâ, lux quædam oblata est omnium animis, quâ sibi quisque videtur, res posse sperare meliores; & tantorum malorum jam prope adesse finem: quibus rebus necesse sit, te omnium sæculorum præconio usquequaque clarum fore, ac semper laudibus florentem; nullamque posteritatem ullo unquam tempore tui immortalis beneficii, ac singularis facti immemorem, aut ingratam futuram: quamvis tu, animi quadam incredibili magnitudine Diis propior, quàm hominibus, parv

ſemper duxeris mortalem hujus gloriæ ſplendorem, ſemperque volueris in vita honoribus non tam uti, quàm dignus, non dico, videri, ſed eſſe; ipſaque virtute verâ ac ſolidâ, nullis ſpectatoribus, ſed Deo tantùm & teſte, & judice, tecum frui; licèt gloria ipſa, vel non expetita, tamquam umbra virtutem per ſe quoque ſequi ſoleat, conſentiente diu bonorum laude.

Referunt præterea iidem illi, in tuis ſummis atque incredibilibus tantarum rerum occupationibus, te haud unquam doctrinæ ſtudia intermittere; adduntque unum, quod mihi viſum eſt quaſi incredibile, cupere te admodum ſcire, pro tuo in literas ſingulari ſtudio, quid ego agam iis perturbatis temporibus, tam acerbo & pernicioſo ardente in Subalpinis bello: ecquid adhuc mihi commercii cum Muſis; quid cudam, quid moliar. Quo præſertim in ſtatu ſit opus illud à me jampridem ſuſceptum de optima rei-publicæ ratione, deque optimo civitatis ſtatu: de quo memini me multa tecum egiſſe Magutiani, pridie illius diei, quo primùm in Britanniam iter facere cœpiſti; cùm te omnino videre voluiſſem, antequam ab Italia ſolveres; ut, quando à nobis tam repentino diſceſſu auferebaris, pauliſper ſaltem aſpectûs tui, atque præſentiæ mihi optatiſſimæ, incredibili ſuavitate animum paſcerem, atque ſi fieri poſſet, uſurâ unius diei exatiarem. Ne igitur omnino ignores quidquam eorum, quæ ad me, & rationes meas attinent, in medio incendio, & in ipſius belli quodammodo ore ac faucibus, flagrante Albâ, Cremonam me tandem conjeci in veterem patriam; ut hìc cum amicis & propinquis, hanc totam tempeſtatem tutò, ſi poſſem, declinarem, & omnem hujus temporis turbulentiſſimi moleſtiam minùs moleſtè

devorarem. In quo abs te, viro graviſſimo ac ſapientiſſimo, ſpero probatum iri meum conſilium, cùm diœceſim reliquerim, non tam capiti meo, a[illegible] metuens, quàm conſulens, & cavens publicæ dignitati, atque honeſtati; ne viliſſimo cuique lixæ, aut turpiſſimo mancipio, pontificia perſona eſſet ludibrio atque irriſui, propter militum inſolentiam; qui, ſolutâ ubique vitio temporum diſciplinâ, nuſquam temperant ab injuria & maleficio, atque etiam in cives, & ſocios, pacatoſque omnes hoſtiliter agunt, ipſos præſertim ſacerdotes ſtudio quodam improbiſſimo ludificantes, ac deſpicatui habentes. Quo fit, ut omnis illa obſervantia, honorque, & cultus, quibus populi ſuos antiſtites dignari ſolent, relangueſcant, fœdoque exemplo paulatim evaneſcant.

Quid tu autem hìc in tanto otio aliud me agere putas, ab omni ſacrorum curatione, pontificiæque provinciæ adminiſtratione liberum, niſi in optimarum rerum ſtudia perpetuâ vitæ meæ conſuetudine incumbere; noſtriſque hominibus bonarum artium vias literarum monimentis tradere; ſi quo modo ego quoque poſſim prodeſſe communi mortalium vitæ? Nihil namque iis temporibus, quibus adeò mores depravati intabuerunt, aut potiùs corruerunt, judicavi me aliud quidquam, quod magis conduceret, quodve magis me dignum foret, efficere poſſe, quàm operi illi jam inchoato die noctuque incubare; & obſoleta, prolapſaque majorum inſtituta in omni vitæ genere, ad rerum publicarum noſtri temporis, præſentiſque religionis tractationem pertinentia, in priſtinum ſplendorem vindicare: quem locum in philoſophia apud Græcos, ſcis eſſe, quo non alius latior. Πολιτικὸν illi, nos verò civilem vocamus, à PLATONE non ſemel pertractatum, à XENOPHONTE, ARISTOTELE,

THEOPHRASTO, totaque Peripateticorum familia uberrimè repetitum. Abeſt vero planè à literis Latinis, parum noſtra ætate illuſtratus, ſublatis atque deperditis Barbarorum injuriâ ſex illis libris, quibus M. TULLIUS CICERO ſe ipſe teſtatur explicâſſe hanc philoſophiæ partem, quotquot ipſe ſcripſit præſtantiſſimis.

Verùm in iis ſtudiis vix credas, quàm mihi ipſi diſpliceam, quòd non omni curâ ac ſtudio providerim, ne tantæ cogitationis ſuſceptio, niſi perfectâ re, emanaret. Equidem non poſſum ferre quorundam hominum nimis feſtinantium importunam expectationem, qui à me id munus exactum, tamquam creditam à ſe pecuniam, penſumque debitum, nimiopere exigunt, atque efflagitant; meque, qui nunquam niſi volens, ac meâ ſponte currere ſoleo, volare cogunt, ſarcinâ iniquiſſimi oneris vehementer preſſum, atque impeditum. Porrò ignorant, quantæ ſit lucubrationis, rem tantam, tamque involutam explicare, & quodammodo conſequi, aut expugnare; in tantaque rerum ſilva, tamque multiplici, ea, quæ tantopere diſperſa, atque prope infinita videntur, ratione quadam circumſcriptè, diſtributeque colligere, & ſub unum quaſi aſpectum ſubjicere: ut interdum fateri cogar, plus me huc animi, quàm judicii attuliſſe; plus voluntatis, quàm facultatis; magis ſtudio, quàm ingenio ſuffultum; ſentioque ipſe mecum ſæpius, quàm non ſit mearum virium. Siquidem non unam civitatem, ut antiqui legum-latores, ſed univerſos populos, ac nationes, Chriſti legibus obtemperantes, atque in poſterum obtemperaturas, inſtituimus; beneque, & beatè vivendi vias diſſerendo aperimus; ac præcepta damus tam iis, qui imperant, quàm qui parent; & omnes ad omne officii genus

inſtituimus, univerſaſque rerum-publicarum rectiones, genera, ſtatus, mutationes, mores, leges, & inſtituta explicanda ſuſcepimus. Neque equidem exiſtimo, ullam aliam rem eſſe in vita hominum, quæ plura doctrinæ præſidia, & adminicula deſideret; non tam propter obſcuritatem, quàm ob rei quandam incredibilem magnitudinem, & quaſi infinitatem.

In illis tamen rerum-publicarum formis, quas Græci maximè probant, unius imperio, optimatumque, & populari gubernatione, multa haurire poſſum ex ipſorum Græcorum rivis, quæ mihi ſint adjumento. Verùm, quoniam poſt illorum ætatem introducta fuit valde diverſa vivendi forma, aliaque planè nunc eſt res-publica, alia civitatis inſtitutio, alia rectio, atque tunc erat, propter religionis, quæ totam ferè rempublicam continet, valde mutatæ diverſam rationem; parum admodum illorum ſcripta mihi opitulari poſſunt. Omnis enim fere noſtra diſputatio, tamquam hominis Chriſtiani, & ejuſdem ſacerdotis, ad auguſtioris iſtius rei-publicæ formam referatur oportet, quam Chriſtus ipſe, quem Deus Pater ante initium ſæculorum conſtituit hæredem univerſorum, divino ac ſempiterno nutu moderatur in cœlo rex & Dominus, in terris verò à ſacerdotibus, vicariâ poteſtate uno inter cæteros gubernatore ſummè eminente, adminiſtratur. Hanc philoſophi illi veteres, de quibus modò dictum fuit, penitus ignorârunt, neque omnino nôſſe poterant; cùm ſit aliquot annos orta, ex quo illi eſſe deſierunt, non hominum ingeniis adinventa, ſed divinitus quodammodo conflata; cujus auctorem dicere poſſumus ipſum univerſæ naturæ regem & effectorem, rerumque omnium molitorem Deum. Nempe quæ à philoſophis de re-publica ſcripta ſunt, ita variè, ita controverſè, & diſſentaneè

tractantur, ut non modò illi inter se, sed etiam à se ipsis interdum dissideant, secumque iidem pugnent, quodque aliquis in uno affirmat, in alio sæpe libro planè neget, atque refellat, parum sibi constans, suique prorsus immemor. Atque hìc equidem, haud de infimis ac minutulis, quos sophistas vocant, sed de cordatioribus, & sapientioribus loquor, quos omnis ætas illa admirata est principes, & quasi philosophorum reges sese omnis doctrinæ magistros profiteri, instructisque in media Græcia disciplinarum officinis, virtutes, & sapientias ebullire. Neque enim ulla hominum congregatio res-publica verè dici potest, ubi Christus, qui est ipsa justitia, non dominetur. Quî enim, rogo, sine cœlesti lumine veritatem illi intueri, atque agnoscere poterant? Erratum est itaque diu in tenebris, donec de cœlo, tamquam divina lux rebus affulgens, ipse unigena Dei Filius admirabili satu, inexplicabilem in modum humanam naturam indutus, ad nos delapsus est; ut esset nobis rerum cœlestium interpres, atque internuntius, ipsique summo parenti Deo, & hominibus veluti quoddam interjectum medium, extrema colligans, divina humanis conjungeret, & quasi unum admirandâ continuatione efficeret.

Cùm is igitur in terris adhuc inter homines versaretur, omissis, præteritisque omnium rerum-publicarum formulis, quas philosophi, & legum-latores hactenus tradidissent, divinâ sapientiâ præditus, immo summa ipse totus sapientia, ad rationem cœlestis imperii, divinæque illius immensæ civitatis, quæ omni morbo ac senio caret, unde profectus erat, hanc quodammodo semicœlestem, quasique divinam instituit; miscendoque divina humanis, augustissimam coit, ad omnem excellentiam; optimisque legibus,

non minùs religioſe, quàm civiliter temperavit; non unis mœnibus ſeptam, ſed toto terrarum orbe diffuſam, firmiterque in cordibus hominum fundatam. Atque ita rerum cœleſtium ordinem, & divinam inſtitutionem è cœlo devocavit, & ad uſum popularem tranſtulit, atque civilem; ut homines, in terra adhuc poſiti, prope cœleſtem vitam agerent, ſibique viam munirent, quâ quaſi compendiariâ aſcenſum in cœlum molirentur. Quoniam verò, deinde progredientibus ætatibus, à tam præclara inſtitutione moribus & vitâ deſciverunt homines, relanguentibus ſtudiis, ſatietate quadam ac faſtidio affecti; deflexitque valde de ſpatio, curriculoque majorum, conſuetudo; mihi elaborandum eſt, ut veræ doctrinæ præceptis, quam nemo queat refellere, res tantopere collapſa, obviam eundo, medendoque hominum cupiditatibus, in priſtinum reſtituatur; utque purgata religio, quaſique ſuffimentis quibuſdam luſtrata, denuo ad priſcorum laudem ſplendeſcere incipiat. Quæ quidem quanti ſit laboris, quantarum vigiliarum, tute ipſe, qui harum rerum es peritiſſimns, optimè omnium judicare potes.

Ingredior enim ſcribere Latinè, ſi potero, de re minùs literis Latinis illuſtrata, eorum, inquam, monimentis, qui bene Latinè ſcribunt. Neque etiam hìc quidquam veteres philoſophi, ſeu Græci, ſeu Latini, juvare poſſunt meam induſtriam. Mihi potiùs adeundum eſt theologorum noſtrorum, ſanctiſſimorum hominum, abditos atque reconditos fontes, non tam amœnos, quàm ſalubres, magis ſinceros & puros, quàm nitidos aut illuſtres; cùm ea res-publica florere cœperit tunc, cum literæ loqui Latinè planè deſiiſſent, mutatâ in Latio, totaque Italia, propter Barbarorum commercium, ſermonis ratione; ut qui ſcripſerunt

e iis rebus, non tam verbis quàm ſententiis ſint nſignes, non tam linguâ quàm corde, ut ita dicam, iſerti; ſicut Barbarorum quædam pergrandes ſtatuæ, quæ quidem totæ ſunt aureæ, & ex auro puriſſimo onflatæ, ſed ad ſpeciem inconditæ admodum, nullâ legantiâ aut concinnitate, turgidæ, & undique re-undantes.

Quid autem, inquiet fortè quiſpiam, iſta cum the-logis; cùm potiùs ad mores pertineant, quæ eſt ars philoſophiæ, magis à philoſophis, quàm à theo-logis pertractanda? Hujus autem rei facilis defenſio, cùm mihi res ſit tecum, id eſt, cum viro harum re-rum ſcientiſſimo, atque doctiſſimo. Mihi profectò ea ſcribenti idem uſu venit, quod philoſophis illis veteribus, qui præcepta vivendi in civili communione tradiderunt. Nam cùm vellent inſtituere eam civi-tatem, quæ omnes numeros impleret, nullaque talis ſe animis eorum offerret ex cunctis, quæ ab aliis, ſeu Græcis, ſeu Barbaris, jam poſitæ eſſent atque in-ſtitutæ, unde poſſent exemplum petere, & ſimilitu-dines ducere; omiſſis relictiſque omnibus, quæ ſub aſpectum cadere poterant, aliam rem-publicam longè præſtantiorem, omnibus detractis vitiis, omni laude cumulatam, per ſe ipſi animo cogitabant, mentiſque complexu, & intelligentiâ comprenſam habebant; cu-jus ſpeciem intuentes, ad ejus ſimilitudinem omnem ſuam inſtitutionem dirigerent, omniaque redigerent ad eam, tamquam ad ſui generis ſpeciem, & for-mam, quas ideas vocant, eaſque æternas eſſe volunt: fingebantque ideo interdum illas civitates, quæ nuſquam eſſent, neque unquam fuiſſent, neque ullo tempore fu-turæ forent; commenti etiam neſcio quas fortunato-rum populorum inſulas, ac civitates, meras hercle nugas, vanaque rerum ſimulacra, quorum uſus eſſet nullus.

Itidem nobis faciendum est, ut non tantùm de ea re-publica, ob quam tota nostra disputatio suscepta fuit, quæramus, ac disseramus; verùm etiam, & in primis, de illa perfectissima cœlesti, & divina, ad cujus rationem ista informata fuit. In quo quidem certior, & firmior est nostra ratio: quòd nos, non, ut illi, vanum, vagumque, & inconstans simulacrum, quod sequamur, propositum animo habemus; sed omnino verum, stabile, atque exploratum exemplum, summam illam civitatem, summè ex omni parte, in omni genere perfectam, omnibus numeris expletam, cumulatam, absoluram, ut nihil inde absit, nihil planè redundet; omnibus bonis nullo malorum interventu confertissimam, in qua nihil desideratur; sed virgulâ divinâ piorum conciliis suppeditantur omnia, quæ vitam beatam efficere, & conservare possunt; ubi summâ imperandi sapientiâ præditus, nutu, ac potestate dominatur rex ille ter optimus, terque maximus, in cujus femore divino oraculo proditum fuit, inscripta esse literis aureis quatuor illa summæ majestatis verba, REX REGUM DOMINUS DOMINANTIUM; à cujus eximiæ civitatis cœlesti exemplari primigeno ac summo, in hanc inferiorem omnis pietas, omnis sanctitas, omnis virtus, cunctaque rectè vivendi ratio inundavit, ac nihil boni in ulla mortalium civitate, aut re-publica esse potest, quod non ab illa una cœlesti defluxerit, cùm sit instar omnium, unde aliarum quasi ductæ imagines exprimuntur. Quod quidem videntur aliqui philosophi innuere, memorantes, hunc aspectabilem & lucentem mundum esse alterius æterni simulacrum. Illustriùs prophetes rem aperto vaticinio declaravit, cùm præ gaudio quasi exiliens exclamaret, se vidisse civitatem novam, sanctamque, & admirandæ pulchritudinis descendere de cœlo, adeò

ultam, atque ornatam, ſicut ſponſam comptam, viro ſuo, ſecutâ etiam voce præpotentis, ac ſummi lius moderatoris, de ſolio ſuo atteſtantis, circunſcripis omnium legum-latorum inſtitutis, omiſſiſque mnibus veteribus rebus-publicis, conſtitutione iſtius ecentis ſe nova facere omnia: ad quarum rerum exlicationem mihi pleraque ſæpius exploranda ſunt, in ei-publicæ, quam in manibus habeo, inſtitutione, n cum ampliſſimæ illius cœleſtis civitatis ratione, ac formula congruant. Quod quàm facilè fieri poſſit, ine theologorum præſidiis, aut adminiculis, tu optimè omnium nôſti. De quibus cunctis, tibi nihil exigenti rationem reddere volui, pluribus fortaſſe, quàm oportuerat; ut unâ eademque operâ reſponſum eſſet tot meis flagitatoribus. Interim tamen, ne quis fortè ſuſpicetur, me penitus ceſſare, & in otio langueſcere, rei magnitudine ac difficultate deterritum, ſtatui ad te mittere illam unius diei diſputationem, quæ ſuperioribus annis Tridenti, te quoque præſente, privatim habita fuit à me, & M. Antonio Flaminio, de rei-publicæ ſeu civilis ſocietatis utilitate, & dignitate; quum illo omnem civilem conciliationem impugnante, & quaſi accuſante, reque in controverſiam & contentionem vocatâ, quo me vel ſic ad loquendum de rei-publicæ ratione eliceretis, coactus fui eam defendere, ac, quoad ingenium ſuppetiit, dilaudare. Illius igitur accuſationem, meamque defenſionem, laudationemque, & totius illius diei diſceptationem in utramque partem, quæ omnia, ſicuti res acta eſt, literis diligenter mandavi, accipies, tamquam aliquod hujuſmodi rerum à me ſuſceptarum ſpecimen, ex quo de cæteris judicium facere queas. Hic tamen liber erit ſeorſum ab aliis, ſejunctuſque, & omnino extra ordinem eorum, in

quibus agitur, non tam de rei-publicæ & civilis societatis laudibus, quàm de universa civitatis instituendæ ratione, totaque rei-publicæ materia explicatur: hasque quasi orationes duas inter se collatis argumentationibus controversas leges, si quod interdum vacuum tempus datur à tuis maximis rebus, & præclarissimis actionibus, quibus rem-publicam tam præclarè geris. Utinam verò, sicut religioni in Britannia tuâ operâ atque consilio tam egregiè consultum fuit, ita, te quoque eodem pacificatore, concordiâ inter reges nostros conciliatâ, otium, & quies ubique rebus reddatur. Quod unum adhuc summâ omnium opinione, ac spe de te uno, deque tua singulari virtute expectatur.

COACTO igitur Tridenti multorum antistitum concilio, nondum tamen quidquam cœptum erat agitari in curia publico consilio de iis, quæ pertinent ad rem-publicam, cujus rei gratiâ conveneramus eò accersiti; sed adhuc suspensa tenebantur omnia, propter illorum cunctationem, qui ex Germanis tam fœdè ab ecclesia, vel veriùs à se ipsis desciverant, subterfugientes publicum patrum congressum, neque in certamen & arenam ullo pacto prolici poterant: sicut etiam nunc semper prolatando rem trahunt, moraſque omnes tergiversando interponunt; dum tantus conventus, longâ expectatione defatigatus, dilabentibus quotidie iis, & illis, dissolvatur; haud adeò stolidi, ut planè ignorent, longè aliâ ratione sibi agendum fore cum doctis, & cordatis viris, atque cum imperita multitudine, cui facile fuit, quicquid ipsis collibuit, persuadere, indoctorumque, & agrestium animis caliginem, & quasi noctem quandam offundere. Quæ improborum hominum mora nullam potest ha-

bere excusationem; cùm eorum incolumitati satis cautum videri queat, etiam CÆSARIS nutu, atque auctoritate, fide publicâ luculentissimo diplomate interpositâ.

In tam diuturna cessatione, cùm omnes planè diffluueremus otio, diem ex die ducentes, venerunt ad me ALOISIUS PRIULLUS, & M. ANT. FLAMINIUS, in hortos suburbanos ad crucem auream, ubi, tamquam in gratissimo diversorio, mihi per æstatem domicilium collocaveram, concessu, amplissimi inter Cardinales patres viri, CHRISTOPHORI MADRUCII, episcopi, & principis Tridentini, longè majoribus imperiis, insulisque dignissimi. Quos ego ubi in topiario opacissimo antemeridianis horis adhuc deambulans excepissem, invicemque amicissimè nos nostro more consalutavissemus, erant enim mihi ambo longâ consuetudine conjunctissimi; Quid vos tandem huc, inquam, hac horâ? quid POLUS noster iis caloribus? nullius equidem diei hoc anno memini majores.

Eandem, inquiunt ambo, incudem tundit in studiis suis se oblectans. Adjecit insuper PRIULLUS: Nullâ vi cœli, neque æstivis mensibus, neque summâ hieme adduci potest, ut illâ suâ inexhaustâ legendi cupiditate, insatiabilique voluptate quadam cognoscendi, quidquam à statis horis detrahat, aut remittat; cùm sit tamen tenui valetudine, neque admodum firmâ naturâ: dixit autem hodie expectare, dum se remittat calor, quo in hosce hortos tuos perpaulum relaxandi animi gratiâ divertatur. Nos verò uti ancursores prævenimus, cùm ut totius hujus diei calores tuo sermone recreati temperemus, tum ut vestri amborum colloquii auditores simus. Nam dixit, se habere quæpiam, quæ tecum commentetur de reipublicæ conformandæ ratione, quæ aut ipse, aut tu,

aut certè utrique (nempe à neutro noſtrûm liquidò ſatis perceptum fuit) in manibus habetis, propter eos, qui hac tempeſtate in eam fraudem rei-publicæ delapſi ſunt, ut conentur non modò omnem eccleſiæ ſplendorem contagione diſciplinæ peſtilentis obſcurare, verùm etiam ipſam eccleſiam funditus convellere, atque in ſempiternum delere; ſublatâ penitus, quantum in ipſis fuit, religione, everſiſque moribus; ſine quibus duabus rebus nulla exiſtere poteſt respublica.

Gratias equidem, inquam, habeo iis hortulis, quorum beneficio mihi datur interdum tam divini, ſingulariſque viri frui ſuavitate; cujus contubernio, perpetuoque convictu ambos vos eſſe fortunatos ſemper exiſtimavi: ſimulque familiaribus imperavi, in porticu ſellas, & pulvinos pararent, in tanti viri expectatione.

Ad illos verò interim, Quid muſæ veſtræ, inquam? PRIULLUS, Meæ, inquit, frigent: neſcio quid tuæ, FLAMINI. Immo, inquit ille, ſilent meæ. Permirum, inquam, utrumque, ac planè incredibile, tuas nunc, PRIULLE, algere, cùm Tridenti non caleant modò, ſed igneſcant omnia; tuas verò, FLAMINI, conticeſcere, cùm cicadæ ipſæ numquam audiantur, niſi maximis caloribus, quo uno anni tempore etiam de multa nocte canunt. Riſum eſt hìc ſuaviſſimè inter nos aliquantum.

Tum ecce REGINALDUM POLUM video, poſitis relictiſque ante fores faſcibus, quaſi è domeſticis unum familiariſſimè ingredientem; cui illico aſſurgentes, quaſique venerabundi occurrimus. Viſus ſum equidem repentè quaſi quoddam rarum ſanctitatis exemplum, priſcæque religionis imaginem, intueri: eum autem ſub porticum deduximus. Verùm vix aſſederamus, cùm nuntiatur à familiaribus, adeſſe quoque

ampliſſimos viros Jo. MARIUM MONTIUM, & MARCELLUM CERVINUM, ambos POLI ipſius collegas, qui, auctoritate Pontificis maximi, ex ampliſſimo Cardinalium patrum collegio legati fuerant, ut conjunctâ poteſtate, judices, ac diſceptatores præeſſent communi Chriſtianorum concilio. Fortuitune, an conſulto, compoſitove, re cum POLO ante communicatâ, concinnataque, nondum planè exploratum habeo.

Cùm tres illi igitur ſummates noſtri conſediſſent, ſuo quiſque loco, certoque ordine; ego quoque verecundè ſecundùm illos: coegerunt etiam PRIULLUM, & FLAMINIUM, juxtà aſſidere humaniſſimi, ſummiſque honoribus ſemper modeſtiſſimè utentes; cæteris excluſis eorum ſectatoribus, ſtipatoribuſque, & per hortos interim deambulantibus.

Tum ſubridens hilarem in modum MONTIUS, qui ejus legationis principem locum obtinebat, nullo verborum, aut ſermonis apparatu, ingenuè quidem, & liberaliter, ut eſt natura apertiſſima, neque ex illorum numero, qui dignitatem in ſuperbiam vertunt, Nequaquam, inquit, ſic vobis abierit, qui, nobis non vocatis, planeque præteritis, clam inter vos rerum illuſtrium inſtituitis diſputationes: & nos quoque, ſi fortè vos præterit, habemus noſtros codicillos domi, quibus legendis aliquando operam dedimus, nonnihilque olei inſumpſimus. Pergite dum: non erimus regno indecores; neque auditores tales habebitis, quorum vos aliquando ſuppœniteat.

Sub ea addidit CERVINUS, qui novit interdum ſuæ gravitati comitatem, facilitatemque inſpergere, & ſe amicis jucundiſſimum præſtare: Vereor, inquit, ne vobis moleſti intervenerimus. Sed quæſo vos, ordine, quo occeperatis, rem proſequimini interruptam noſtro interventu, ſermonemque redintegrate. Ne-

que enim diſputationem iſtam, jam à vobis ut arbitror inchoatam, interverti volumus. Ipſi verò nos excipite, perinde ac ſolet ſodalium diſcumbentium cœtus, ſi quis fortè ſerus, nec ſatis tempore, cœptâ jam cœnâ, acceſſerit. Etenim eum illico accumbere cogunt, nullo alio epularum apparatu, atque ipſi cœnabant, adhibito, præter unam ſellam, quâ illum medium accipiunt; neque denuo ipſi ab ovo cœnam repetunt, ſed in eodem, quo erant, epularum ſtatu, proſequuntur. Neque vos oppidò de epulis oportet eſſe ſolicitos: habebitis hoſpites fortaſſe integrâ fame edaces, non tamen admodum delicatos, faſtidienteſve; ſed, ſicut philoſophos decet, minimè graves, faciles potiùs, tenui diſculo, menſaque parabili contentos; quamvis non ignorem, POLUM noſtrum, numquam imparatum, ſemper ſolitum apparatè, & nitidè ad ſe divertentes tractare, neminemque pati à ſe dimitteri non benè, lauteque acceptum.

Egone, comiter, ut ſolet, inquit POLUS, qui huc precariò cœnaturus acceſſi? Si vos tam re, quàm verbo, philoſophi haberi vultis, qui ex natura vivere poſſunt; nos cunctos magnificentiſſimè accepturus eſt VIDA, qui, ut deſint cætera, poſſet multos dies ſuorum hortorum oluſculis paſcere Epicureorum greges.

Statim ego ſubridens, Si, inquam, non invitati mecum cœnaturi acceditis, vereor ne culpæ veſtræ ſit ſubitò comes futura pœnitentia: ad hoſpitem certè rerum omnium imparatiſſimum veniſtis, qui hodie nihil imperavi domi, quòd foras ad amicum promiſiſſem. Sed quid ego imperarem, ut vos primates viros, tantoſque heroas, convivas exciperem, cui tota domus, quantulacunque, ut ille inquit, eſt inaniis refertiſſima? Si me audietis, atque ſi ex dignitate vo-

ſtra vultis cœnare, nobis omnibus hinc remigrandum erit, & ad cujuſlibet veſtrûm trium triclinia, delicatè magnificeque ſtrata, commeandum; ubi lautiſſimis lancibus, confertiſſimiſque caniſtris, res geri ſolet. Hæc verò mea oluſcula relinquemus Epicureis, quorum conſuetudinem, ut morbum, & peſtem, ſemper fugi. Aut certè, ſi fortè in hiſce omnino hortulis cœnare ſtatuitis, non multùm adeò ab ædibus veſtris disjungimur: poterit huc percommodè transferri veſtri cujuſquam bona, & magna cœna. Non ſoleo ego vos principes viros facilè ad me invitare omnium rerum inopiâ locupletiſſimus. In æquales tamen meos, qui, inquam, ſunt inferioris ordinis, meique ſubſellii, non ſum planè illiberalis, aut præter modum rei meæ tenax.

Tum MONTIUS, Remotis, inquit, iſtis ſermonum integumentis, atque involucris, venimus huc ego, & hic meus collega, ut audiremus te cum POLO colloquentem reconditiora, ac ſelectiora quædam de republica; de qua, te modò inchoâſſe ſermonem cum his, FLAMINIO, & PRIULLO, perlatum fuit. Quod libenter, percupideque fecimus, cùm nulla alia magis poſſit hujus temporis eſſe commentatio, quo à nobis quærenda ſunt remedia, quæ tot morbis, languentis, & affectæ rei-publicæ, adhibeantur.

His dictis, cùm ipſe, cæterique omnes, qui aderant, in me unum oculos conjecti intendiſſent, tùm demum ſenſi, mihi collocatas fuiſſe inſidias, in quas imprudens me indueram.

Rem, inquam, magnam, gravem, plurimique otii, & commentationis, à me haud ſanè pererudito homine poſcitis, lautum Hercules negotium, neque mediocris ingenii, neque artis non exquiſitæ; quod niſi præparato otio inſtitui poſſit, neque exiguo tempore

abſolvi; magis philoſophorum ambulacris, hoc eſt
docto viro, & parato, conveniens, non in curatione
rerum divinarum occupato homini: majoris ingenii
indiget, hominemque depoſcit omnium doctrinarum
ſtudioſum. Quidquid verò id ſit, & quantumcunque
optimè omnium POLUS nobis exactum dabit. Hic
enim omne ſtudium ſuum, in doctrina, & ſapientiâ
collocavit; jam diuque ſecurus animi in portu phi-
loſophiæ conquieſcit. Et id quidem opportunè ce-
dit: nam ipſe per hos, PRIULLUM, & FLAMINIUM
modò mihi denuntiavit, ſe habere quæpiam, quæ
mecum de re-publicâ conferat. Id ego ſum inter-
pretatus, dictum fuiſſe de ejus ſtudiis, & lucubra-
tionibus, in quas die, noctuque incumbit, ſæculum
noſtrum literarum monumentis illuſtraturus.

Mene, inquit POLUS, habere quædam, quæ tecum
colloquar de re-publicâ? Si rectè hi percepere, qui
tibi nuntiârunt, dixi eſſe nonnulla, quæ de te audire
vellem de re-publicâ: etenim eſt fama conſtans, &
percelebris, te magna quædam moliri, de rei-publi-
cæ omnis generis adminiſtrandæ ratione, ad hæc
tempora valde accommodata: quæ res uſque ad hanc
ætatem lumine literarum Latinarum ſemper caruit,
poſt vaſtatam à Barbaris Italiam; qui non minùs op-
timis libris, & ingenii monumentis bellum intu-
lere, quàm fortunis Italorum; non contenti hanc
ſplendidam orbis partem cunctis opibus evertiſſe,
niſi etiam optimas artes, & diſciplinas, inde ſuſtu-
liſſent, deleviſſentque, quoad in ipſis fuit, in ſempi-
ternum. Tu unus ea commodè exequi potes: nempe
cùm ſis de iis ſcripturus, credo equidem te jam ha-
bere percurſum animo, quidquid in hac materia ti-
bi erit pluribus, & illuſtribus rebus explicandum.
Siquidem rerum eximiarum diſputationes oporte-

ngè ante, quàm ſcribantur, paratas eſſe: neque id
lanè fieri poſſe reor ſine multa rerum omnium pub-
icarum pertractatione; tantamque rem judico dici
portere ſcienter, peritè, atque ornatè. Sed de te
æc, & ſimilia, non dicam majora, expectare debe-
nus; neque enim video quem alium iſto majorem in
hiloſophia locum, amplioremve, dicere poſſim. Nam
ræterquam, quòd non imparatum offendimus, ita
s in omni dictione exercitatus, ut tibi deeſſe non
oſſit oratio; præſertim cùm de philoſophiæ parte
obili diſſerendum ſit; in cujus ſinu à teneris edu-
atus fuiſti; omiſſiſque ſtudiis earum rerum, quæ res
vulgo in ſummis habentur, eſſe apud te multos
nnos pergis; præcipuè cum ſis inter hos verba fac-
urus, qui cuncti inter bonas artes adoleverunt, nō-
untque, quantis difficultatibus ea res obſtructa ſit,
involuta, ſuæque ideo quiſque facultatis memores,
aliena induſtria judicanda æquiores ſe æſtimatores
præſtabunt.

Neſcio, inquam, unde iſtæc fama ortum habuerit.
antùm memini inter loquendum cum amico & ſe-
iore, & gravi, ac, ſi quid ad rem ſpectat, Romano
omine, mihi neſcio quomodo excidiſſe, cupere me
idere literis Latinis totam philoſophiam, quæ ad
nores attinet, explicatam: cui rei tantùm deeſt ea
ars, quæ eſt de civitatum, & rerum-publicarum
ectione, ac temperatione; deperditis ſex aureis illis
bris, quos M. TULLIUS CICERO, omnis eloquentiæ
arens, ſe ſcripſiſſe teſtatur in aliis libris: dixique, ſi
nquam ab hac celebritate, iiſque ſubſelliis abductus,
otium, & ſolitudinem me reſtituerem, fortaſſe
periclitaturum, quouſque in hoc tam ſplendido nego-
io progredi poſſem. Etenim rem tantam ſciebam
on ſuſcipi poſſe occupatâ operâ, animoque impe-

dito: ſed expectabam, ſi umquam, hoc peracto co
ventu, in Sambaſſianum meum ab arbitris remotu
me recepiſſem, ad amœniſſimas Serii ſaluberrimi am
nis ripas, avita prædiola præterfluentis; quibus nih
æſtivis menſibus opacius, nihil alſius inveniri pote
Putabam equidem, id homini fido & frugi à me tu
tò creditum: ſed plenus rimarum paſſus eſt à ſe tan
citò effluere; ſtatimque, quod multâ religione cela
debuerat, palam fecit, & ubique deprædicavit.

Quin age, inquit CERVINUS, tantis viris, tanto ti
amore, VIDA, conjunctis, te dede; & tandem deſiſ
delicias facere, ita te invitè nobis obſequi oſtendis
agis profectò nobiſcum verecundiùs, quàm te decet
nobis negas, quod cuique, vel ignoto homini, no
rogatus fortaſſe concederes: jam elicuiſſemus lapi
dem ad loquendum. Ordire tandem, jam inclinat
in poſtmeridianum tempus die.

Subjiciens quoque MONTIUS, Per nobis per, inquam
gratum feceris, ſi, omiſſis tot tergiverſationibus
exorſus fueris explicare, quid de re-publicâ ſentias
Noli theſauris, qui ſunt penes te, tibi uni incubare
verùm cum amicis partem aliquam communica. Me
mineris, in oraculis veræ ſapientiæ, accuſari eos iner
tiæ atque ignaviæ, qui talenta, neſcio quæ, in terra
defodiunt; quæ obruta, neque ipſis, neque aliis, uſui
umquam ſint futura.

Hìc denique conſpicatus, mihi omnem incidi de
iberationem, abſciſſâ penitus fugæ ſpe, nolui ulte
riùs videri moroſus: & ad eos converſus, Vincam,
inquam, animum meum, optimi viri: hanc fabulam
tranſigam, quando tantopere inſtatis, omnibus adhi
bitis machinis. VARRONIS theſauros, quos fortaſſe
MONTI, putas apud me occultari, affluenter profun
dam. Quod hactenus negârim, voluiſſem, vos i

am partem, in quam æquum erat accipere, mihi agis rem deeſſe, quàm voluntatem; præſertim cùm præſentiæ veſtræ ac dignitatis lux, & ſplendor mihi culos perſtringeret, ne vobis tacentibus ego, neque octus, neque aptus ad dicendum, ſed vix literis ommunibus tinctus, de ampliſſimis rebus auderem oqui. Id fuit cauſæ, cur hactenus vobiſcum repugnanter admodum egerim: dicam tandem magis coactus, quàm paratus; hac tamen conditione, ut, ſi oneri ſuccumbere videbor, unus veſtrûm, qui ſibi paratior videbitur, mihi opitulaturus ſuccedat. Inſtat enim mihi iter ſubitum, & oppidò longum. Univerſam verò ipſe rem duntaxat aperiam ſummatim, & per capita, ut vos eliciam ſingulos ad dicendum de ſingulis partibus diſtributè, & articulatim; extundamque ea, atque dolabo, quæ vos deinde perpoliatis, atque inchoata perficiatis, & quæ ego prætervolavero, vos inſtantes dilatetis.

CHRYSIPPUS, Stoicæ familiæ princeps, dicebat, cætera animantia propter homines eſſe nata; homines verò ad congregationem, & ad ſocietatem humani generis, ſuæque ipſorum conjunctionis cauſâ procreatos, affirmabat. Talem profectò ſocietatem non poſſumus non ſuſpicari aliquid permagnum & præclarum exiſtere, ſi ejus cauſâ nati, & in lucem editi ſuimus, ab eaque vitam omnem humanam, & naturam contineri eſt neceſſe. Multas autem communitates, & conſociationes eſſe conſtat, quarum diverſi ſunt fines: inter eas tamen omnes, tam naturales, quàm illas, quæ ſunt artis, ſummam, & perfectiſſimam exiſtere civitatis communionem, perſpicuum omnibus eſſe reor; adinventam, ſeu potiùs cum hominibus natam, non tantùm propter commoditates vitæ, ſed maximè, & apprimè propter vitam ipſam,

quæ ſine ſocietate, & conjunctione eſſe non poſſit.

Ad hanc unam neceſſe eſt referri omnes alias communitates, tamquam ad principem, & ad illam, quæ ad ultimum & perfectiſſimum bonum in rebus humanis intendit. Cæteræ diriguntur quæque, ad bonum quidem, non extremum tamen, neque perfectum, aut ſummum. Quidquid enim agunt homines, ad id agendum boni alicujus, ſive veri, ſive probabilis, cauſâ moventur. Earum vero rerum bona varia quidem exiſtunt, pro cujuſque ſenſu, atque libidine. Sed civilis ſocietas, ſicut eſt ſuprema, & omnes alias communiones complectitur, ita ſupremum, & ultimum bonum, tamquam finem propoſitum habet, quod petat: atque illud omnes philoſophi communi verbo felicitatem vocant; eamque concludunt eſſe finium omnium finem, quò cuncta referuntur, & cujus cauſâ facienda ſunt omnia. Id eſt enim ſcilicet illud excellens, optimum, ultimum, & ſummum bonum, quod omnes homines ſummè appetunt.

Propterea arbitror, ARISTOTELEM, in eo libro, quem Ethica inſcribit, in hunc ſenſum dixiſſe ad politian perfici omnem philoſophiam, quæ præſertim verſatur circa res humanas. Politian autem eſſe conciliationem naturalem, ratione adducor ut credam: quoniam partes, ex quibus conſtituitur, naturales eſſe liquet. Etenim civitatem nemo non novit nihil aliud eſſe, quàm hominum congregationem: quibus hominibus naturâ inſitum eſt, cùm, quemadmodum diximus, ad id procreati ſint, ut in juris communione vivere expetant; quos ideo civiles animantes non abſurdè quis appellârit.

Ob id, ex ſapientioribus aliqui ſcriptum reliquerunt,

ivitatem priùs extitiſſe, quàm eſſent cives, ut rei-ublicæ ortum ab ipſa natura repeterent. Neque ecus res ordine naturæ perfecto ſe habere queat: uoniam, quod totum eſt, id priùs, quàm ſingulas ius partes, extare neceſſe ſit. Porrò civitatem, & ivilem communitatem, ad quam naturali quodam eſiderio feruntur homines, priùs genus humanum, oc eſt, ſingulos homines expetiſſe intelligimus; de-de humanâ induſtriâ conditas urbes, & inſtitutas iiſſe civitates. Quod etiam in moribus fieri con-ingit; ſiquidem priùs virtutes quodam animi motu ppetimus, quas deinde labore noſtro, ſtudio, atque xercitatione, adipiſcimur.

Neque tamen hujuſce convictûs appetitio eſt in ominibus tantùm, verùm etiam eam in pleriſque iis animantibus ineſſe animadvertimus: quando-uidem nonnulla ſunt, quæ non modò ſocietate gau-ent, verùm etiam omnino defugiunt, oderuntque olitudinem. Quod apprimè in apibus, & formicis, antulis animalibus, intuemur; quæ utræque civitatis cœtum quodammodo imitantur, & utræque pariter ei-publicæ inſtar habent.

Id tamen longiùs præſtare convenit, atque emi-ere, in eo animali, quod providum, ſagax, acutum, emor, plenumque rationis, & conſilii vocamus ho-inem. Longè enim plura homines inter ſe com-unicare poſſunt, pluribuſque modis ſeſe mutuò rui, quàm quodque aliud animal, cùm ob rationis pſius uſum, quæ etiam cœleſtibus humana ingenia onjungit, pariaque propemodum facit, tum prop-er ſermonem, humani animi interpretem. Prop-erea dicere ſolitum SOCRATEM accepimus, homines uidem à cæteris animantibus viribus vinci: nos au-em ea vincere ratione, & ſermone.

Proinde, ut rationem omittam, adeò præstantem singularem, atque incredibilem ingenii motum, qu uno divino munere non solùm belluis præstamu sed etiam nobis cum Deo ipso nonnulla est sim litudo, atque cognatio; næ, secundùm eam, n tura nihil homini sermone præstabilius est elargit Cæteris quidem animantibus vocem dedit, qua du taxat significare possunt, si quid jucundi, molesti sentiunt: homini verò, præter vocem, & sonum, n meri, & concentus, ac modus dantur; vocemqu ipsam variis articulis, atque intervallis, miraque vari tate distinguere potest: unde sermo, & oratio cons citur simulacrum mentis, atque animi; quod nul viventium attribuitur, præterquam illi; quod hu manæ societatis per se vinculum satis validum e potest.

Hoc uno munere homines inter se loquentes, no modò illa, quæ sibi jucunda, aut molesta sunt, m tuò communicare possunt; verùm etiam omnia an mi cogitata significantiùs, explicatiusque, colloquend aperire, & abdita sensa animi penitus, tum alter a teri invicem, tum in circulis, & in frequenti coron disputationibus, congressibus, atque in concionib audientium, ut velint, animos tractare, & permover interdumque quibusdam quasi facibus ita inflam mare, ut quocunque collibuit impellant. Sic sen per, qui sunt prudentiores in medium consulunt, ea quæ sunt utilia, aut inutilia, justa, vel injusta, f quenda, vel fugienda, indicant; suadentque, aut di suadent, quæ volunt, seu veriùs imperant, ac v tant, certi juris, quod omnibus sit æquum, omn busque tribuendum, rectâ constitutione; sine qu nulla esse, aut diu consistere queat civilis conjuncti ex qua constat omnis, de qua quærimus, res-public

cujus nominis vim universam qui explicare velit, cunctum fundamentum in juris ipsius æquabilitate jaciat est necesse, sive res ab uno gubernatore, sive à paucis, sive ab universo populo administretur.

Primùm quidem, ut ne cui noceatur, deinde, ut communi utilitati serviatur, cùm omnis hujusmodi societas constituatur ad bene, beateque vitam degendam; idque nullo modo fieri possit, nisi justitiæ, ex qua jus oritur, præsidiis: quo bono nullum neque præstabilius, neque optabilius datum est, neque dabitur umquam hominum generi, Dei optimi munere, atque concessu; si modò tempus ullum fuit umquam, quo hominum societas, existentibus hominibus, non fuisse intelligi possit: quam ideo nonnulli putant cohortam esse cum hominum genere, ejusque animam esse dixit vir sapientissimus PLATO; cujus quoque ortum à natura repetunt, sine qua etiam ipsa natura existere nequeat. Quod tantum bonum si alicujus mortalis prudentiâ in genus humanum introductum fuisset; nonne ille divinus, Laconum more, habendus foret, qui, inquam, civitatem prior excogitâsset, dissipatosque homines in societatem vitæ, & juris communionem convocâsset? Ille profectò, urbibus constitutis, & fidem colere, & justitiam retinere docuit; persuasitque, ut homines consuescerent suâ voluntate aliis parere, vellentque, communis commodi causâ, non modò labores excipere, sed etiam, si opus sit, vitam amittendam existimarent, & rem-publicam omnibus necessitudinibus ante haberent: quam SOCRATES, apud eundem PLATONEM, patriæ nomine appellans, deam facit supra mortales omnes colendam. Hac enim magistrâ, ex agresti, immanique vita, homines ad humanitatem exculti fuerunt, & mitigati,

primùm domiciliis, deinde literarum, & linguæ, juriſque communione juncti.

Ille ille profectò inventor legum, magiſter morum, officii, & bene vivendi diſciplinæ indagator fuit; omnium ſanè bonorum, quibus vita humana fruitur, repertor, ipſiuſque vitæ planè dator: cui neſcio an genus humanum minùs, atque naturæ ipſi, debere fatendum ſit; ſi modò quiſquam talis inter mortales fuiſſe umquam arbitrandus eſt, nec potiùs acceptum Deo præpotenti, aut ſaltem ipſi naturæ, tantum boni ſit referendum. Deus certè, deus ille fuit, ampliſſimi viri, qui hominum genus à ſe conditum, tot ſimul bonis, oſtenſâ civili communitate & conſociatione, cumulatè collocupletavit, auxit, & quaſi recreavit; neque omnino humani ingenii, neque conſilii inventum eſſe, nobis planè eſt confitendum. Hæc ſi à vobis probantur, quæ ſunt quaſi ſtirps, & fundamentum noſtræ quæſtionis, & quæ aliquando dilatabuntur à nobis, ſi uſus fuerit; progrediar ad ea, quæ reſtant, ſunt enim non parum multa.

Tum MONTIUS, Quia video, inquit, hìc cunctos tacere, & quodam modo aſſentiri iis, quæ à te dicta ſunt, par erat, me quoque acquieſcere, & perpetuum curſum orationis tuæ, tam longè repetitæ, non interrumpere. Dicam tamen, quid me moveat, nec omnino ſilere queo. Ut cætera tibi, VIDA, aſſentiar, neſcio an probare poſſim ordinem diſſerendi, quem modò exorſus fuiſti. Nam antequam nos docueris, quid ſit id, de quo quærimus, in ejus laudes præceps repentè prorupiſti. Explicanda priùs tibi erat fortaſſe univerſa vis rei-publicæ, civiliſque conjunctionis natura, quam adeò cumulatè, ſatis tamen intempeſtivè meo judicio, dilaudâſti. Atque admodum vereor, ut hic FLAMINIUS tibi concedere poſſit, hanc

civilem hominum conſociationem, ex qua oritur res-publica, tot, atque adeò omnium bonorum cauſam extitiſſe: cùm ſæpe legerit apud ſpectatiſſimos poetas, à quorum lectione, quàm quiſquam noſtrûm, ut ego arbitror, eſt recentior, in illa priſca fortunata antiquitate, & quaſi in primo animantium ortu, quanta fuerit vitæ illius ſimplicis jucunditas, atque felicitas, cùm nondum inſtitutæ civitates, nondum ullæ poſitæ eſſent urbes; ſed homines ſolivagi, nullius ſocietatis vinculis conjuncti, ſed planè liberi, in agris vitam agerent, procul à legum & pœnarum metu; cùm, inquam, ut ait nobilis poeta, tellus ipſa per ſe

Omnia liberiùs nullo poſcente ferebat,
Et duræ quercus ſudabant roſcida mella.

Cùm hæc ille dixiſſet, omnes, FLAMINIUM intuentes, expectabant ſummis ſtudiis, quid ille adversùs totam rei-publicæ rationem, contraque ipſam civilem conciliationem, ſi non veris, ſaltem probabilibus, rationibus moliretur.

Nollem, inquit FLAMINIUS, mihi imponi perſonam, à qua mihi planè animus abhorret. Memini, Romæ cùm eſſem, à ſummis viris vehementer laudari adoleſcentem quendam, in quo forma erat, & ſpecies perquam liberalis, quòd nullis neque amicorum precibus, neque potentiorum virorum hortationibus, aut pollicitationibus, induci poterat, ut in ſcena ſcortum, illiberalemve perſonam agere vellet. Porrò, quæ hactenus VIDA proſecutus fuit, tametſi vix tantam rerum ſilvam ingreſſus videri poſſit, me magno quidem opere delectant; eumque omnibus ſtudiis, incredibili cum animi voluptate, audiebam. Nollem equidem, eum ab illo curſu revocari, quem ſecundiſſimo vento in altum properans tenebat. Mihi profectò ſum viſus audire ea, quæ à quoquam alio hunc

in modum tractari numquam vidi, & eum potiùs audiendum censeo.

Quæ cum dixisset, & illum nihilominus urgerent omnes: Morem equidem, inquit, geram, quando alieno potiùs me stomacho, atque judicio, loqui vultis, quàm meo; & quod me angit magis, nullo dato ad commentandum spatio. Sed amabo, mi VIDA, haud æquum est, te molestè ferre, si, dum scenæ inservio, tibi incommodem; atque ita tecum agam, ut videar animo præsente, meoque ingenio, ac sensu loqui. Memineris verò moris, & consuetudinis veteris Academiæ, in qua erat summa licentia, atque libertas. Sic enim in omni quæstione, sententiarum inter se contrariarum concursu, rationumque contentione, veritas excuditur.

Per me, inquam, in quaslibet formas te vertas licet. Sume quoscunque velis vultus. Nequaquam verendum est, tibi ne maledicam, si mihi contradixeris; neve te asperiùs appellem, à te etiam inclementer lacessitus. Age verò dum: vel in aquam dilabaris novus Proteus: conabor te equidem tenere pro viribus, quocunque eluctatus evaseris. Præfari tamen libet, nihil esse adeò incredibile, quod non oratione probabile fiat, ARCESILÆ, aut CARNEADIS more; præsertim, cùm mihi futura sit res cum tali artifice, qui non tantùm in rhetorum scholis diu versatus, sed etiam poetarum, qui nôrunt omnia confingere, consuetudine, usque ad id ætatis delectatus sit, poeta ipse quoque neque malus, neque de populo. Quomodocunque te gesseris, sive egeris ex animo, sive simulatè, feram omnino moderatè, atque æquissimo animo. Volo equidem te liberatum hac curâ. Atqui vide, quomodo postea te ex hac explices turba.

Novi optimi viri hujus consuetudinem, & sen-

ſam teneo (MONTIUM ſimul intuebar) qui ſuopte ingenio, incredibili cum animi voluptate, diſceptationes, & pugnas doctorum virorum ſpectare ſolet. Atque eum magnopere delectat philoſophos inter ſe digladiantes audire; & ſi quando controverſiarum materia per ſe ſatis ampla minùs ſuppeditat, quieſcens ipſe, ſeque oblectans in otio, & animo obſequens ſuo, uberrimè ſufficit; quæſtioneſque difficillimas perſæpe in medium proponit, quaſi quædam belli ſemina jaciens: atque etiam, ut alios ad dimicandum proliciat, primus ipſe in campum interdum deſcendit, tantiſperque in acie, & ferro verſatur, dum conſpicatus fuerit, hinc, & inde omnibus commotis cornibus, calefactiſque utrinque animis, commiſſum, aceenſumque in medio campi certamen; tum ſubitò eum cernas, ſe ſenſim, & cautè prælio ſubducere, proculque à periculo ſedere ſpectatorem, quaſique totius contentionis diſceptatorem, & arbitrum honorarium; more providi ducis, qui, ubi alios inſtruxit, ipſe ſibi cavet loco. Quod tibi prædictum volo, ne fortè, cùm, vi & impreſſione turbatis ordinibus, loco dejicieris, expectes, tibi ut ſuccenturiatus fiet. Fruſtra porrò expectabis ab eo ſuppetias, copiaſque auxiliares: tota belli moles tibi uni, FLAMINI, erit ſuſtinenda. Si tibi videris per te tanto oneri ſufficere poſſe, da te in certamen, & manum conſere.

His à me dictis, omnibus in FLAMINIUM intentis, ſic exorſus eſt ille. Quoniam res, quæ nunc in quæſtionem venit, videtur iis, qui ſunt doctiſſimi, non perdifficilis, neque multæ commentationis, ſed quaſi in vulgari prudentia poſita, ideo eos mihi partes tibi contradicendi, VIDA, facilè detuliſſe intelligo, reſervantes ſe ad majora. Neque hercle poſſum credere, te eſſe planè in ea ſententia, atque omnino eſſe tui ju-

dicii ea, quæ protuliſti: ſed à te perinde dicta arbitror, ut aliorum ſententiam pertentares, atque eliceres.

Quis enim tam cœcus, & tam ſenſûs communis expers, non videat innumera, ac pæne infinita mala cum naſcentibus civitatibus in genus humanum irruiſſe; cumque iſta tua, quam uſquaque in cœlum effers, communitate, hominumque conciliatione, ingentem rerum perturbationem fuiſſe ſecutam; & illum, qui primus in ſilvis, & montibus diſperſos homines in cœtus congregavit, multorum, & magnorum malorum cauſam extitiſſe? Mihi certè numquam ex animo exuri poterit, eum plus mali, quàm commodi, humano generi attuliſſe, quicunque ille fuerit, ſive SATURNUS, ſive MERCURIUS, ſive ORPHEUS, AMPHIONVE, aut quivis alius eorum, quos ipſi fingitis. Medius fidius multa pernicioſa, multa peſtifera, in mundum invexit, omniaque utilitatis ſpecie conturbavit; quæ profectò perſpicua ſunt, ſenſuque percipiuntur, & quodam modo tangi poſſunt. Ea qui non videt, nihil videt.

Viderunt hercle Athenienſes, homines peracuti, ſimul atque ea civitas initio conſtituta fuit; in ipſiſque urbis naſcentis incunabulis, fruſtra eos pigitum eſt erroris. Quod vel unum argumentum te, VIDA, movere debuerat, & ab iſta tam inutili rerum-publicarum tractatione devocare; cùm omnis antiquitatis haudquaque ignarus habearis, tantâ evolutione librorum, tantâ ſcriptorum lectione. Olim enim Atticæ regionis incolæ vicatim dejuncti, diſſipatique habitabant, nullis ſepti mœnibus, civiliſque convictûs penitus expertes. THESEUS, ÆGEI filius, vir fortiſſimus, urbe ædificatâ, eos omnes in unum conventum coegit; atque ex agreſti, & paſtorali, ad ci-

vilem vitam formavit: ut non multò pòſt in ampliſſimæ civitatis formam, & ſpeciem evaderet. Nec ſolùm eam munitionibus firmavit, validamque fecit, verùm etiam, ut ſibi videbatur, multis exornavit & legibus, & inſtitutis; ut in ipſo ortu cuilibet ampliſſimæ Græcarum urbium comparari poſſet; fuitque fere vir ille Athenis, quod principi orbis terrarum urbi ROMULUS. Eo autem adhuc vivo, populus Athenienſis animadvertit, perſpexitque melior pars, in quod ſe conjeciſſent malum, à quanta vitæ tranquillitate, atque ſecuritate, in quantam perturbationem, ac confuſionem, præcipitati eſſent; ſtatimque civitatis obſaturati, quam ille eis obtruſerat, ipſum ejus auctorem, tot malorum conciliatorem, in exilium perpetuum ejecerunt.

Et id quidem hoc quoque argumento confirmari poteſt, quòd, in paulò magis frequentibus civitatibus, plura, & longè majora ſcelera, etiam pro rata incolarum portione, & ad frequentiæ rationem, committuntur, quàm in pagis, & vicis, aut infrequentioribus oppidulis, rurive, ubi eſt nulla, aut certè longè minor celebritas. Nemo non fatebitur, minùs callidos, & malitioſos homines vivere, quàm in urbibus: qui, ſi eis neceſſitatem victûs, atque egeſtatem adimas, æquitatem ſanè colant, juſtitiæque omnes prorſus numeros ſinceritate vitæ impleant, nullo artificio ſimulationis inſtructi, ſimplices, innocentes, fideles, aperti, veri, atque, ut uno verbo complectar omnia, antiqui. Id unde quæſo te? niſi quòd quò major exiſtit hominum concurſus, atque conventus, eò ibi plus loci ſit corruptelæ, & contagioni? quod vulgus quoque videtur non ignorare ex jam contrito proverbio, quod dicitur de omni hominum cœtu, *Ubi paucitas, ibi beatitas.* Quod non inconcinnè ſonat

in ſermone, cujus eſt nunc in Italia uſus vulgaris. Sed vulgus omittamus, in quo objicere potes, non exiſtere conſilium, non rationem, neque diſcrimen. Vetus eſt ſapientium ſententia, philoſophiam, quam vos dicitis omnium bonarum artium reginam, paucis contentam judicibus, multitudinem conſultò fugere.

Verùm, quid longiùs aucupor argumenta? Id tibi ſanè expreſſiùs, illuſtriuſque probari poteſt. Nempe, cùm aliquempiam pleniore ore laudare volumus, dicere ſolemus, eo nihil non modò ſanctius, ſed neque etiam antiquius; & antiquâ hominem virtute, ac fide. Antiquitus autem civitates, aut iſtiuſmodi conventicula non fuiſſe ulla, tutemet ipſe fateris. Idcirco, nequeo equidem æquo animo ferre abs te, ab aliiſque compluribus contendi, inventam fuiſſe iſtiuſmodi hominum conſociationem, ad vitam non modò bene, ſed etiam beatè degendam: quam videmus potiùs fuiſſe corruptelarum omnis generis diſciplinam, ad exaturandas hominum cupiditates, vitiaque introducenda excogitatam; ſi quis rectè perpendere velit præſentem humani generis ſtatum, atque conferre hujus temporis vivendi morem, in quo tot, & tanta ſcelera in Deum, hominesque, committuntur, cum priſcorum hominum vita, qui à primo totius animalis generis ortu, Arcadum, & Cyclopum ritu, liberi, ac ſoluti, vitam degebant in montibus, & ſilvis, in ſua quiſque familia, & domo, nulli communitati obnoxii; cùm jus, & bonum, non legibus, ſed naturâ, colerent ſancti, atque innocentes; cùm, inquam, ſecundùm naturam viventes, nullis indigerent, neque LYCURGI, neque SOLONIS legibus, neque Romanorum XII tabulis, aut ullius populi inſtitutis, plebiſcitiſve.

Non enim patiar, ſi quis me ad fabulas revocet, fuiſſe, inquiens, tempus aliquando, cùm homines, fe-

arum more, humanis carnibus mutuò veſcerentur; ùm neque jus, neque pietatem noſcerent. Sunt ta ſanè commentitia, digna anicularum lucubratione, ab antiquiſſimis Græcorum ſiquidem conficta, t philoſophiam in cœlum aliquopere extollerent; cuus beneficio humanum genus mitigatum fuiſſe, & cultum ad humanitatem cogere volunt.

Ejuſdem generis illud quoque exiſtit, quod poetæ ingunt. Fuiſſe olim, cùm aliis imperarent non ſapientiores, neque ditiores, ſed illi, qui tum viribus, tum, t apud Æthiopes, corporis proceritate, & pulchritudine cæteris præſtarent; &, ut quidam eorum ait,

Facies multùm valuit, vireſque vigebant:

ntè, quàm aurum inventum eſſet:

Quod facilè & validis, & pulchris dempſit honorem:
Divitioris enim ſectam plerumque ſequuntur
Quamlibet & fortes, & pulchro corpore creti.

Sunt iſtæc profectò non tam vera, quàm dictu ſpecioſa, atque propter poetæ illius elegantiam, & feſtivitatem, lectu jucunda.

Ne mihi, quæſo, quiſquam, neque in illa rudi antiquitate, hominum genus ita immanſuetum, ita agreſte, & ferum, adeoque horridis, atque immanibus ſenſibus deſcribat, ut nihil planè diſtet à feris: neu homines, tamquam pecora ventri tantùm obedientia, conſtituat, ſine legibus, ſine moribus, omnis prorſus diſciplinæ expertes. Proinde neque eos audio, qui tempus quoddam fuiſſe exiſtimant, cùm homines, beſtiarum more, in agris vagarentur, ſibi victu ferino vitam propagantes; cùm neque ignis uſum haberent, neque quidquam proviſerent animi motu, ſed omnia corporis viribus adminiſtrarent: nullas tunc extitiſſe nuptias, certoſve liberos; nullam religionis divinæ, nullam humani officii rationem ha-

beri cœptam; nullum jus, nullam æquitatem valuiſſe; nullam homines fidem coluiſſe, nullam tenuiſſe juſtitiam; ſed omnia ab omnibus tunc fieri ſolita, prout libido, vis, & impetus quemque rapiebat.

Is planè error ab HOMERO, poetarum parente, initium ſumpſit; qui, more ſuo per fabulas, antiquitatem hominum ad ſilveſtrem vivendi modum reduxit: quem ſecutus fuit PLATO, tam cordatus philoſophus, qui etiam materiam quandam comminiſcitur extitiſſe ſerendi humani generis, quod ſparſum in terris, ſatum, atque proſeminatum fuiſſe memorat. Ille idem tamen, ſecum ipſe pugnans, ſibique impacatus, planè ambigit, an ſemper fuerit hominum genus; & cùm de temporum antiquitate loquitur, numquam ait immenſo, aut infinito tempore, ſed inæſtimabili potiùs ſemper uſurpat: conſtatque, illa tot annorum millia, quæ ex Ægyptiorum monumentis refert in Critia, eſſe planè fabuloſa. Is profectò, ſi ſacras potiùs Hebræorum literas, quàm fabulas Ægyptiorum evolviſſet, nequaquam ea protuliſſet, quæ in Protagora de humani generis, aliorumque animantium ſatu, atque ortu, ſcripta reliquit; deque PROMETHEO, quem de cœlo furatum fuiſſe ignem, & ſapientiam, commentus fuit: quæ omnia ſanè cùm ſint falſa, & ab hominibus per otium excogitata, neceſſe eſt, cætera quoque, quæ idem philoſophus proſequitur inde manantia, veritate carere, & planè coruere, de feritate, inquam, atque immanitate humani generis.

Tantum autem abeſt, ut umquam carnibus humanis ingluviem explêrint, ſeſeque invicem homines devoraverint, ut ORPHEUS, antiquiſſimus theologorum (ne iis fabulis divinam Hebræorum hiſtoriam immiſceam) canat, fuiſſe illud tempus, cùm neque

ovilæ, neque ullæ aliæ carnes ſacrificarentur, ſed tantùm liba, & fructus arborum melle reſperſi: carnibus verò inſuper omnis generis animantium homines, Pythagoreorum quaſi ritu, omnino abſtinerent, ſed inanimis planè eſcis veſcerentur: quod etiam PLATO idem refert in eo libro, quem de legibus ſcribit.

Hinc quoque jacent cauſæ illæ, quas ariolantur compuliſſe agreſtes illos homines ſine legibus, ſine imperio, ſeſe oppidis & mœnibus ſepſiſſe, propter, inquam, validiorum injurias avertendas. Quæ enim, inter victum, & civilem conſociationem, injuriæ metui, atque expectari quibant, ab hominibus illis innocentibus; quorum ſimplicitatem, integritatemque, nulla tunc commercia immutâſſe poterant, nullúſque contagioni, aut corruptelæ locus fuerat? tanta enim eſt vis naturæ, ut nemo, niſi per varias corruptelas, à ſe ipſo diſcedat. Omnis namque res digit mirum in modum ſe, & ſtatum ſuum, nec facilè à ſe ipſa diſcedit; ſed ſummopere retinere tendit, occulto quodam nixu, quidquid habet à natura inſitum, illudque tenaciſſimè conſervat, nec ab eo ſuâ ſponte deflectere patitur. Itaque, per quas corruptelas, primi illi homines ſimplices, integri, & innocentes, ab humanitate deflectere poterant; quæ homini uſque adeò tenaciter inhæret, ut nullâ vi, nullâ ratione ab eo detrahi queat? nam perinde eſſet, ac ſi ipſe à ſe ipſo dejungeretur.

Contrà verò, ſi qui nunc videntur ab humanitate diſcedere perditi, atque omnibus flagitiis inquinati; id procul dubio evenit ob malas artes, quibus in commerciis imbuti ſunt, dum in iſta veſtra ſocietate civili, malorum omnium & vitiorum ſegete, vivitur. Quidquid enim in uno quoque eſt vitii, ab eo in alios, atque alios, perpetuâ contagione profectum,

propagatumque facilè dimanat, latiuſque ſerpit, atq
diffunditur; donec tota civitas contaminata infici
tur, & omnibus flagitiis contabeſcat magis, magiſq
uſquequaque decolor, ac deformis: atque ita deve
tum eſt paulatim ad id morum, in eam rerum c
luvionem, vitæque humanæ deformitatem præcip
tati ſumus, ut ipſam naturam humani generis ſu
pœnitere putem. In vita verò illa priſcorum mo
talium libera, ac ſolitaria, quis non ſentiat, minim
locum fuiſſe ulli contagioni, cùm ſeparatim, ac di
persè omnes, alius ſeorſum ab alio diviſi in famili
viverent? Concluditur igitur, veſtram iſtam com
munitatem, ac conſociationem omnia conturbâſſ
commodorum ſpecie injectâ; eamque inventam fuiſ
ad explendas cupiditates; ut omnium libidinum,
animi, & corporis, illecebris refercirentur urbes,
conventicula omnia, hominumque animi, luxuriâ, a
que laſciviâ, diffluerent.

Haud potes ire inficias, VIDA, neque tu, neq
quidquid eſt ubique philoſophorum, qui iſtam hom
num conciliationem tantopere defenditis, quò mag
genus humanum diſtat ab illa quantumvis rudi ſim
plicitate, cùm nondum oppida, aut urbes ædificat
cœptæ eſſent ullæ, eò deterius, atque deformius ſem
per evaſiſſe; donec in hanc temporum noctem præ
cipiti caſu corruit, in quibus mores ſunt in extrem
ſiti, & omnia ceciderunt. Juſtitiæ cæterarumqu
virtutum ſolum nomen remanſit, de quo philoſoph
ipſi inter ſe in angulis garriant.

Cæterùm. ut deſint cætera, nemo certè umquam
refellere poſſit librum illum de hominum interit
DICÆARCHI, inter antiquos Peripateticos nobiliſſim
& magnæ auctoritatis philoſophi, quem ſuâ ætat
adhuc extantem CICERO legiſſe videtur. Refert enim

lum philoſophum, collectis omnibus undique cau-
s, quæ perſæpe afferunt gentibus interitum, ut
luvionis, peſtilentiæ, vaſtitatis, ruinæ, terræ-motûs;
t etiam non prætereat quarundam regionum po-
los à belluarum repentina multitudine conſumptos
iiſſe; demum concludere, ait, *Plures homines homi-
um impetu, vi, aut fraude, atque inſidiis, deletos
iiſſe, quàm omnibus ſimul aliis interitûs cauſis; nul-
mque eſſe tam deteſtabilem peſtem, quæ non hŏmini
ŏ homine naſcatur.*

Vos tamen uſquequaque in cœlum tollitis convic-
um, & ſocietatem hominum; cœtuſque, civitates, &
es-publicas adinventas fuiſſe contenditis, ut homines
ene, & beatè viverent. Quod perinde eſt, ac ſi ho-
inibus perſuadere niteremini, vitam beatam, & feli-
itatem quærendam eſſe à trucibus, atque immanibus
lis feris, quæ infeſtiſſimæ exiſtunt hominum generi.
Libri quidem, & philoſophi auctoritatem verbis for-
aſſe elevare poteris, atque refellere: numquam tamen
em ipſam, qua nihil verius, nihil evidentius, evitare
abitur; eſt enim adeò manifeſta, ut oculis videri,
communibus ſenſibus percipi queat.

Ante verò conditas urbes, una tantùm omnium ci-
itas univerſus hic mundus habebatur; unus cuncto-
um rector, & gubernator; qui etiam extiterat eorun-
em conditor, molitor, & effector Deus. Ejus no-
nen, ſuadente ipsâ naturâ, tacitaque ratione cole-
ant, & verebantur; eique ſuapte ſponte ſubjiciebun-
ur: ac quotquot erant domus, aut familiæ, tot erant
es-publicæ. Senior imperabat junioribus: parebant
xores maritis, parentibus liberi, minores majori-
us natu; quorum voluntatem pro lege ſanctam ha-
ebant, & domi eis numquam deerat, unde diſcerent.
Non erant tot artes, tot vitæ humanæ, ut vos vo-

catis, commoditates, ad luxuriam excogitatæ; tot gulæ irritamenta, tot munditiæ, & voluptatum illecebræ, quibus animi hominum remolleſcunt, atque effœminantur. Non obſonabant, non potabant, non olebant unguenta, & iſtius-modi delicias. Satis illis erat, ad imbres; ventoſque, & ad cæteras cœli injurias vitandas, quovis operimento tegi, ſeu in ſcenæ morem frondibus coacervatis, ſeu cavernis, quæ ſibi quiſque nullo negotio parabat.

At nunc magnificas villas pavimentis marmoreis, laqueata tecta, auro, argentoque, & ebore fulgentia, tantopere, tantiſque ſumptibus fabricamur. Tabulas, ſigna, toreumata, aurum ingens, plenumque artis argentum, opera Corinthia, gemmas diverſi generis, veſtes egregias coloribus repetitis bis tinctas, torques, equos, mancipia, lectos, menſaſque, conquiſitiſſimis epulis tantâ molitione extructas, nobis comparamus, mundi, elegantes, nitidi, optimis coquis, & piſtoribus utentes, piſcatu, aucupio, iiſque omnibus exquiſitis, ut nec libidini, nec ſumptibus modus ſit ullus.

Quod quidem magis ferendum eſſet, ſi res æquabili ratione ſe haberent, eſſentque mortales non tam diſparis conditionis. Aliis quidem divitiæ, pecuniæque ſuperant, quas profundant, quaſque omnibus modis trahant, vexent ſummâ libidine, nonnumquam in extruendo mari, & montibus æquandis: aliis res familiaris ad neceſſaria deeſt. Ii abundant auro, atque argento, quod compreſſum habent: illi ære alieno preſſi laborant, diuturnoque fœnore trucidati cum fame litigant.

Cæterùm, quia tunc nulla erant regna, nulla imperia, nulla dominatio, nullus magiſtratus, nullum publicum conſilium, ideo neque eſſe poterat tanta, tamque profunda imperandi cupiditas, atque libido, qua

neque divini, neque humani quidquam juris ſervatur. Euripidis inde verſus ille toties à multis uſurpatus:

Si violandum eſt jus, regnandi causâ
Violandum eſt: in cæteris juſtitiam colas.

Inde maxima feneſtra patefacta eſt ad omnia vitia; inde fere omnes malæ artes in genus humanum invaſere. Idcirco populi, regibus, aut gubernatoribus ſubjecti, in omni rei-publicæ genere, eos ſibi plusquam hoſtes cavent, timentes eorum crudelitatem, avaritiam, libidinem, ſuperbiam, eorum voraginem quantalibet jacturâ ſuâ, aut patientiâ explere nequeunt: ut veriſſimè ACTIUS, vetuſtiſſimus poeta apud Latinos, dixerit,

Multos iniquos, atque infideles regno, paucos bonos eſſe.

Apud ſimplices homines illos, ante iſtas res-publicas, nulli, fateor, triumphi, nulla trophæa, nullæ laureæ, nulla vehicula triumphalia nota erant, nulla militaris gloria: nulla erat ſcientia belli, neque terreſtris, neque maritimi. Atqui neque ſeditiones erant ullæ, neque bellorum, vel externorum, vel civilium, calamitates, ac ruinæ ſentiebantur ullæ; quorum ſemen numquam deerit, dum iſtæ erunt hominum conſociationes & civium cœtus: neque item profectò tot militum injuriis, & crudelitatibus, humanum genus erat obnoxium; à quibus etiam ſocii, & pacati non multò minus, quàm hoſtilia, ſæpius patiuntur. Nulla de cauſa contra jus gentium rapiunt, diripiunt, ſpoliant, conviciis onerant, verberant, vulnerant, mactant, conſtuprant. Aio, nullum genus ſceleris, libidinis, avaritiæ, crudelitatis ſupereſſe, quo milites hujus temporis fere omnes turpem in modum non ſint contaminati, conſpurcatique; ipſis ducibus, tribunis, & præfectis, omnium vitiorum exempla præbentibus,

dum militiam ſectantur potiùs ad quæſtum, & nundinationem, quàm ad gloriam laudemque adipiſcendam, civibus juxtà, atque hoſtibus infeſti, paulo minuſque ab injuria, & maleficio temperantes, ut parum militia diſtet à latrocinio: ut hac ætate verius dici poſſit, homines ferino more carnibus humanis veſci, quàm in illa ultima antiquitate, quam tantæ immanitatis inſimulatis.

Leges ſcriptas, aut ære inciſas non habebant primi illi homines, neque jura, neque judicia, ſicut neque literas, neque diſciplinas: ſed ſuapte naturâ juſtiores erant, fortiores, & modeſtiores, conſuetudinem, & morem domûs quiſque ſuæ ſequentes. Atque, ut priùs à natura didicerant ſenſuum miniſterio appetere corpori ſalutaria, contrariaque aſpernari: ita à parentibus, rationis, quæ data eſt omnibus, adminiculo, atque præſidio, aſſuefacti erant, & Deum rerum omnium auctorem, quaſique parentem hujus univerſitatis vereri; & naturali quadam prudentiâ intelligentes ſe ad juſtitiam eſſe natos, cavere, ne alienâ jacturâ colocupletarentur, neu quid commodi ſibi quærerent alterius incommodo. Atque ita fidem colere aſſuefacti, ſuâ ſponte probi erant, juſti, & innocentes; ut ille quidem mortalium ſtatus à poetis primùm, mox etiam à philoſophis, aureus appellatus fuerit; denique promiſcuè omnes ætatem illam, auream planè nominarent, neſcientes quo alio nomine veriùs, ſignificantiuſve exprimere poſſent, laudibuſque cumulatiùs tempora feliciſſima exornarent.

Fingunt item poetarum vetuſtiſſimi, rem veram more ſuo integumentis adumbrantes, juſtitiam ipſam, tamquam deam, & humanâ ſpecie præditam, cœlo delatam in terram cum hominibus verſatam olim fuiſſe. Mox poſitis urbibus, per humana com-

mercia vitiis pullulantibus, magiſque ac magis indies ſemper ingruentibus, atque increbeſcentibus flagitiis, ac ſceleribus infenſam, è terra in cœlum, unde profecta fuerat, remigrâſſe; donec paulatim ætas uſquequaque deterior, ex aurea primò quidem argentea, mox ænea, ferrea denique facta, in hanc temporum colluvionem, & fecem prolapſa eſt. Id ſcilicet utilitatis attulit generi humano iſta veſtra civilis ſocietas: id commodi, id beatitatis leges illæ, à ſapientiſſimis adinventæ, pepererunt. Quod unum argumentum per ſe ſatis eſſe poſſit ad cogendum, nihil umquam perniciosius, nihil exitioſius in genus humanum excogitari potuiſſe. Quid enim, rogo, in rebus humanis boni, ac beati exiſtere queat, amiſſâ juſtitiâ; ex qua una virtute viri boni nominamur, & ſine qua nihil poteſt eſſe laudabile? eſt namque in illa virtute ſplendor maximus, ut EURIPIDES poeticè dixerit, *Neque Luciferum, neque Heſperum eâ eſſe lucidiorem.*

Age verò, videamus, non dico, quam utilitatem attulerint iſtæ veſtræ leges, ſed quàm perniciosa, ac peſtifera fuerit earum inventio, rogatio, latio, ac promulgatio. Primùm dico, hominum genus liberum naſci, & omnium humanarum legum vinculis ſolutum; hominique inſitum eſſe, atque innatum amorem libertatis, quæ ſi tollatur, omnis vitæ jucunditas tollitur. Ideo tantopere libertatem acuere humana pectora videmus, ut eam homines, qui ſint alicui rei, non niſi cum vita amittere velint; neque quiſquam tam ſordidâ, & infimâ conditione vitæ reperitur, qui non velit, ſi poſſit, eſſe liber: atque ut liberi homines, juriſve ſui, ſervi ſponte ſuâ fiant, non cadit in hominis cogitationem; noſtræque mentes id penitus deſpuunt, atque averſantur. Etenim, ſicut nullum

animal poteſt non appetere id, quod accommodatus eſſe naturæ videtur: ita neceſſe eſt oderit quoque id quod eſt contrarium. Servitutem itaque ſapiente morte pejus eſſe ſemper arbitrati fuerunt. Sapientes verò illi veſtri, qui homines per familias diſperſos, atque disjunctos, in cœtus, & civitates concilia runt, ſub legis ſuperbiſſima vincula conjicientes, nihil porrò aliud egerunt, niſi nobis ſempiternam ſervitutem adjunxerunt.

Hoc eſt igitur illud tantum, tamque admirabile atque divinum bonum, quo genus hominum auxerunt, ac locupletârunt: quandoquidem qui legibus eſt obnoxius, ea obeat neceſſe eſt, quæ leges jubent quidquidve magiſtratus edixerint, in quorum poteſtate ſunt leges; quæ, ut videmus, nihil planè proſunt, niſi illis, qui eis præficiuntur. Quippe ſicut leges magiſtratibus, ita magiſtratus populo præſunt: qui quàm æquos, & abſtinentes ſe præſtent hac tempeſtate, in tua conſcientia poſitum eſſe volo. Quotus, obſecro, quiſque eſt, qui magiſtratum, à ſe tantopere quæſitum, non loco prædæ accipit? æquum magiſtratum, inquit ille, adhuc reperire non potui.

Quid, quæſo, contra naturam magis exiſtere arbitrandum, quàm non ſuo ſenſu, atque arbitratu vivere, præcipuè homini ingenuè educato, cui cordi eſt libertas; ſed juſſu alterius, atque imperio cogi ſemper, & ſe ad aliorum nutum fingere, atque componere, nihilque niſi præfinitò facere, quod alteri collibitum fuerit? Quod quidem XENOPHON intuebatur, cùm diceret, nullum aliud animal minùs induci poſſe ſuis paſtoribus obedire, quàm hominem rectoribus, & quorum eſt in poteſtate; neque ullum pecus conſurgere tam immaniter adversùs cuſtodem ſuum, atque hominem contra regem, & dominum: ſemper enim

obnititur, ſemper eluctatur, ſeque ab ejus imperio tendit eximere. Barbarorum ingeniorum, quibus dominorum imperia ſemper pro legibus fuerunt, eſt, velle vivere in ſervitute, cùm numquam, ceu abjectiſſima mancipia, libertatis dulcedinem experti fuerint. Ideoque accepimus, apud Perſas, eodem auctore XENOPHONTE, etiam patris imperium in filios tyrannicum fuiſſe, quòd parentes liberis aſperè, ſuperbeque imperarent.

Cæterùm experimur quotidie legibus iſtis veſtris homines non tam fieri meliores, quàm callidiores; tradunt enim nobis non tam juſtitiæ, quam litigandi vias: inde emanavit vetuſtate contritum proverbium, *Jus ſummum, ſummam eſſe malitiam.* Neque à legibus æquitas, fides, juſtitia, cæteræque virtutes, ſed ab ipſa natura proficiſcuntur: ac potiùs eas nobis inſitas eſſe, atque innatas ſentimus, & earum vim exercitatione, & conſuetudine perfici. Jus enim juſtum, & honeſtum, quemadmodum omnes quoque virtutes, ſunt ſponte ſuâ, & per ſe expetenda, ne ſint coacta, & quodammodo violenta.

Nonne etiam qui has congregationes probant, memorant, res-publicas ipſas tunc meliores fuiſſe, cùm in civitatibus nondum tot leges, aliæ, atque aliæ coacervatæ eſſent? Majores nempe noſtros paucis legibus omnia bene gubernâſſe literis traditur: cui rei argumento eſſe poſſit, quod plerumque validiores eas leges cernimus, quæ ex moribus, quàm quæ ex ſcriptis habentur. Diſcebant olim pueri Romæ, ut carmen neceſſarium, XII illas tabulas, quibus ſolis, nullâ aliâ lege latâ, jus ſummâ æquitate apud eum populum diu retentum fuiſſe tradunt; neque latæ poſtea leges magnopere erant neceſſariæ.

Quod quidem facilè perſpicere poteſt, quiſquis con-

ferre voluerit ſtatum naſcentis Romanæ rei-publicæ, cum forma illius temporis, quando ad ſummas opes perventum fuit; cùm Romani coacti fuerunt licentiam vitiorum, tot legum inculcatarum multitudine, cohibere. Adoleſcente enim re-publica, priſci illi patres more potiùs ſe tenebant, quàm ſcriptione; neque tot opinionibus opprimebantur. Quid opus erat per Deum, tot minaces leges, tamquam vindices, ne dicam carnifices, mortalium cervicibus imponere, quæ eos mulctarent morte, vinculis, verberibus, exilio, ignominiâ, cùm per ſe quiſque ſuâ ſponte boni exiſtere poſſent? Ut porrò omittam, quòd multa ſæpe pernicioſa ſciſcuntur in populis: quod hinc præclarè perſpici poteſt, cùm quotidie permultæ rogatæ leges, aut per ſe antiquentur, aut eadem poteſtate abrogentur.

Quid, quæſo, opus fuit conſultorum libros implere uſque ad nauſeam tot ineptiis, de jure parietum, & ſtillicidiorum, de domûs, aut fundi ſervitutibus? an partus ancillæ ſit in fructu habendus? quibus verbis herciſcere oporteat? an fœnum ſit aliud, quàm herba ſicca? de aquarum præterea ductibus, & cloacis, deque iſtiuſmodi ſtipulationum, & judiciorum formulis quamplurimis conficere libellos, & bibliothecas implere? Gentes ego equidem eſſe adhuc alicubi aliquas arbitror integras, atque incorruptas, quæ leges ſcriptas non habent; duce tamen naturâ, & ejus inſtinctu, atque induſtriâ, obeunt ea, quæ lege ſanciuntur.

Cæterùm dictum modo fuit, nos natos eſſe ad juſtitiam. Idcirco non arbitror quemquam ambigere, jus naturaliter datum eſſe omnibus (cavilletur, nugeturve CARNEADES, more ſuo, quantum velit) quod non opinione, ſed naturâ ipsâ, quæ perpetua eſt, &

ſempiterna, conſtitutum fuit; ab eaque, ut modò diximus, proficiſcuntur æquitas, fides, juſtitia, cæteræque virtutes, non à legibus ſcriptis.

Oportet igitur, hominem in cavendo, reſponſitando, ac judicando, conſulere mentem ſuam, qua nobis Deus nihil dedit præcellentius. In ea reperiet legem nobiſcum natam, præſcriptionemque naturæ, cordibus, atque animis noſtris infixam; qua duce nihil umquam errare poterit, modò velit, modoque adverſus ſenſuum libidines, fortiter, ac ſtrenuè obluctetur.

Ac ut planiùs quid hacce de re ſentiam, atque intelligam, vobis expromam, ego certè SOCRATEM in hoc ſapientiſſimum ſemper probavi, quòd ſe, non unis ſeptum mœnibus alicujus loci popularem, ſed totius mundi, tamquam unius oppidi, civem profiteretur. Ejus exemplo talem itidem me ſemper habui, huncque hactenus agnovi, ſemperque agnoſcam, ac palam profitebor, dum vita ſuppetet: neque iſtæ leges veſtræ, aut plebiſcita, neque magiſtratus ulli, ab injurioſa, facinoroſaque vita me deterrent, non pœna, non metus ſupplicii; ſed turpitudo ipſa, judiciſque illius, qui univerſam hanc civitatem nutu temperat, majeſtas.

Hic namque rex regum omnium præpotens, univerſorum dominus, & moderator, non modò cœleſtia, ſed etiam hæc infera procurat, incredibili imperandi, prohibendique ſapientiâ; videtque, quid quiſque, non modò agat, ſed etiam ſecum cogitet, qualis item quiſque ſit, quid in alios machinetur, quid in ſe ipſe admittat, qua intus ſit mente, qua pietate religionem colat; nullumque relinquit vacuum, aut remunerationi, aut animadverſioni, locum, piorumque, & impiorum rationem habet, omnia recto

judicio, & numine incredibilem in modum adminiſtrat; neque incaſſum denique, qui vim patiuntur ejus judicium implorant. Poſſunt quidem mortales pœnam legum effugere, ipſaſque leges eludere, aut perrumpere; verùm mentis divinæ animadverſionem atque vindictam, non ita.

At vero viri probi, unâ ſeſe lege naturæ tenentes, etiam ſi omnes homines, Deumque ipſum celare poſſent, nihil tamen turpiter, nihil avarè, nihil injuſtè faciendum putarent; ſed unius virtutis, aut rectæ causâ, mentem, manuſque abſtinendas cenſeant. Hanc potentiſſimam legem nemo eſt qui ignoret; nemo, inquam, eſt tam rudis, tam incultus, & agreſtibus moribus aſper, quem juſtum, rectumque, quod eſt ipſum pulchrum, & honeſtum, non moveat.

Malè medius fidius generi humano conſultum fuiret, ſi homines nihil rectè agerent, niſi ut legibus popularibus, & civilibus, pœnæ metu, parerent. Ut enim nihil aliud obſtet, cenſeſne omnia in hac rerum infinitate præſcribi potuiſſe, quæ jus ipſum naturæ, hoc eſt, illa divina, ac ſumma lex, quæ latiſſime patet, complectitur, taciteque ſe mentibus noſtris inſinuat, & potenter imperat? Athenis, ut aiunt, nulla lex lata erat contra patricidas; nemo tamen erat in ea civitate, quī parentem occidere non exiſtimaret, ſcelus eſſe inter atrociora flagitia nullis victimis expiabile. Quid ita, niſi quia natura id tacitè hominum mentibus impreſſerat?

Hinc etiam illud, quod memoriæ proditum eſt; cùm, recente adhuc urbe, SEXTUS TARQUINIUS LUCRELIÆ, TRICIPITINI filiæ, ſtuprum per vim intulit, nondum Romæ legem latam fuiſſe ullam de ſtupris, exilio tamen mulctatus fuit adulter ipſe; regnoque pater, cum tota ſtirpe TARQUINIORUM, in perpetuum

ejectus; quod injuriâ factum videri poterat. Nullis
im tunc legibus tenebatur, niſi tanto flagitio obſti-
ſſet æterna ratio, id eſt, ſumma illa ipſa lex, ad rectè
iendum facilè impellens, avocanſque à delicto, pro-
cta à natura, quæ non tunc primùm eſſe cœpit,
ùm fuit ſcripta, ſed ſemper fuit cum mente divina,
ereor enim dicere, orta, aut nata.

Cæterùm, quæſo te, VIDA, quam rem-publicam
ter omnes rectè umquam conſtitutam arbitraris?
uippe innumeras philoſophi, de iſtis communitati-
us ſcribentes, nominârunt, ut Cretenſem, Cartha-
inenſem, Laconicam, Atticam, Perſarum, Ægyp-
iorum, Epheſiorum, Mileſiorum, Ionum, Heracleo-
rum, Theſſalorum, Romanorum: addo ego, quam
unc etiam florentiſſimam intuemur, Venetorum,
taliæ ornamentum, & totius Chriſtiani imperii, ac
ominis propugnaculum.

Multi præterea doctiſſimorum hominum monu-
entis traduntur, qui aut res-publicas à ſe conſtitu-
as, legibus, atque inſtitutis firmatas, optimeque di-
eſtas temperaverunt; aut procul à civitatum guber-
aculis, in otio, ſemoti à turba atque ſubſelliis, de op-
ima civitatis ratione ſcripſerunt. Quorum ut aliquos
romiſcuè, ut prior quiſque mihi occurret, nomi-
em, ante PLATONEM, & ARISTOTELEM, fuerunt PHI-
ON CORINTHIUS, HYPPODAMUS, LYCURGUS, MINOS,
DRACO, SOLON cum EPIMENIDE Cretenſi adjutore,
ZALEUCUS, CHARONDAS, ONOMACRITUS, THALES, DIO-
LES, PHILOLAUS, ANDRODOMUS, SESOSTRIUS Rhœ-
inus, THELECHEUS, & qui de optimo civitatis ſtatu
cripſit, HYPPODAMAS Mileſius, EURIPHONTIS filius.
Nullam ex tanto rerum-publicarum numero formam,
ui deinde alius poſt alium ſcripſerunt, omnino ap-
robârunt; nullam immunem, quam, inquam, non

carpſerint, ac notârint, reliquerunt; & tamquam in tilem, interdum etiam pernicioſam, non rejecerin uſque adeò, ut PLATO affirmarit, ſuâ ætate civitat omnes, atque res-publicas, improbè ubique terrarum gubernari.

Multi ideo & ſunt, & fuerunt, qui, hanc com munionem, convictumque non ferentes, ſeſe à pub licis negotiis, à multitudineque in otium, & ſolitud nem contulerunt. Neque admodum miror, reper tos etiam fuiſſe nonnullos, qui judicati ſunt univer ſum genus humanum odiſſe, quòd à cœtu, & con junctione hominum, atque omnibus commerciis a omni ſtudio avocârunt, nihil cum populo contra hentes, multitudinemque in vita ſemper defugeren ut CONON, IPHICRATES quidam, TIMOTHEUS, GABRIA TIMON, complureſque alii à ſcriptoribus celebrat Haud illi hercle, ſicut vulgus autumat, homines ode rant; ſed communitates iſtas, & concilia, aut res-pub licas, minùs probabant: quorum unus TIMON, cùm cæteros omnes cives Athenis odio perſequi videretur omnium defugiens conſuetudinem, unum ALCIBIA DEN ſtudiosè obſervabat, amplexabatur, exoſculaba tur, atque adeò diligebat, ut cum eo eſſe ſempe cuperet. Rogatus aliquando, quid illum unum tan facilis admitteret in ſuam conſuetudinem, uſque ade alios omnes averſatus, & quaſi perhorreſcens, re ſpondiſſe fertur, Non ab re id à ſe fieri, quòd unu ille civis ruinæ cauſa futurus eſſet rei-publicæ Athe nienſis, atque interitus.

Hos ego quidem credo fuiſſe potiùs homine graves, ac ſeveros, qui, cùm neque principum, ne que populi, mores ferre poſſent, vixerunt in agris tantùm re ſuâ delectati. SOCRATIS vero ipſius, au veriùs PLATONIS, rem-publicam, tantopere elucubra

m, elaboratamque, ARISTOTELES, vir acutiſſimi in-
enii, exquiſitique judicii, omni paginâ acriter inſec-
rur, carpit, conſcindit, irridet, explodit, atque exi-
ilat. Neque admodum parcit illis tribus, quas præ
mnibus laudare videtur, Lacedæmonienſi, Cretenſi,
arthaginenſi. Ab Athenienſi profectò in exilium
jectus fuit ARISTIDES, nullâ noxiâ, aut crimine, ſed
oc tantùm nomine, quòd præ cæteris unus juſtus
ſſet. Siqua verò celebrata fuit à ſcriptoribus in bea-
orum inſulis ſapientium civitas, quos curâ omni li-
eros perhibent nullum vitæ neceſſarium cultum, aut
aratum requirere, ſed cogitando, lectitando, diſ-
endoque, in naturæ tantùm veſtigatione occupatos
ſſe; illam profectò docti homines otio abundantes
agis fingunt, quàm nôrint; deſcribuntque illas res-
ublicas, quæ eſſe non poſſunt, ut pictores tragela-
hos, centauros, & chimæras.

Sed quæ per Deum civitas poteſt rectè gubernari? uæ res-publica ſapienter ad juſtitiam temperari? ùm PLATO ipſe, tam ſolers rerum-publicarum ma-hinator, & architectus, in libro, qui Epinomis in-cribitur, luculenter probet, omnia humana, tam-uam in Euripo, ſurſum, deorſum uſquequaque jac-ari, nihilque in terris firmum, aut ſtabile permanere. Quod apertius apud Hebræos Solomon, vir ſapientiſ-imus, dixit; id verò ille ſcire poterat longâ periclita-ione edoctus: permultos enim jam tunc annos, regno ſâcidarum, Judæorumque, præfuerat. Pater quo-ue, rex ſimul & prophetes, idem aliquot annos antè n laudibus divinis, & canticis obnuntiârat, incaſ-um eos laborare, qui inſtituunt, inſtitutamque con-ervare nituntur civitatem, niſi eam, univerſæ civi-atis, id eſt, cœli, & terræ, præpotens effector, mo-eratorque, temperaverit, cuſtodierit, conſervaverit.

Quod quidem nemo negaverit, qui, ex annalib civitatum, & multorum ſeculorum hiſtoriis, antiqu tatis indagator, nôrit rerum-publicarum varias inc nationes, & momenta temporum, & quàm crebr fuerint ſtatûs converſiones, mutationeſque, quàm pe levi momento fortunæ civium voluntates pendean & ad tenuem quemque auræ flatum inclinentur. Qu heri, & nudius tertius firma erant, fixa, atque ſtabil hodie nutant, labant, atque vacillant, repentinâ v luntatum inclinatione. Nempe res eſt iſta, qu maximè nititur populi arbitrio, atque nutu, ten turque vulgi ſtudio, ac favore, quo nihil mobiliu nihil incertius.

Hinc illæ in ſacrum montem plebis ſeceſſione hinc tribunitiæ poteſtatis procellæ, immodicique m giſtratûs impotentes impreſſiones, atque ruinæ. Pe ſæpe populi favor aliquem in altum repentè ita e tulit, ita evectum honoribus amplificavit, ut to civitatis in eo niteretur ſalus, ad ejùſque arbitriu ſumma rerum, & conſiliorum omnium referretur magnaque non tantùm in ejus ſententia, ſed in nut quoque ipſo ſederet auctoritas: eveſtigiò verò eunde ejuſdem populi repentè reflante aurâ, à rei-public gubernaculis, clavoque imperii dejectum, & à civ tate exterminatum, penitus reſciſſis actis, perpetu exulâſſe legimus. Dies me deficiat, ſi omnes en merare velim, tam noſtræ civitatis, quàm Græc rum, exterarumque nationum principes viros, rerum cùm domi, tum militiæ geſtarum, gloriâ præclaro quos fortuna iis exemplis ludificata fuit: ut in no ſtra re-publica, CAMILLOS, SCIPIONES, HALAS, F BIOS, MARIOS, POMPEIOS, CICERONES; in exteris A RISTIPPUM, MILTIADEN, THEMISTOCLEM, LYCUR GUM, SOLONEM, PHOTIONEM, DEMETRIUM PHAL REUM, addo iis POENUM ANNIBALEM.

Quid memorem seditiones, factiones, & improbo-
um civium occultas conspirationes, conjurationes-
ue, quibus tam magistratuum, quàm reliquorum,
imi non possunt quiescere, & securi esse in civitate?
Quis, rogo, fluctuantis sæpe maris motibus, fluc-
uumque agitationibus; tot, inquam, æstibus, & euri-
is legem præscribat? Quis monstri tam varii, in-
onstantis, secum pugnantis, sibique impacati, ferita-
em, insaniamque, ad certæ rationis, & ordinis nor-
nam dirigat? Hanc mobilitatem, inconstantiamque
onnulli philosophi animadvertentes affirmârunt, ad
ujusque rei mutationem, ipsas quoque civitates la-
efactari; negatque planè PLATO, mutari posse musi-
as leges in ulla re-publica, sine ipsius rei-publicæ mu-
ationc.

Id utcunque sit; videmus certè leges multas, quæ
nitio providentissimè latæ putabantur, aut à rege,
ut ab optimatibus, necnon jussa, & vetita populo-
um, vel paulatim antiquari, vel aliis rogatis legi-
us abrogari, atque refigi; principesque ipsos publi-
i consilii, modò hunc, modò illum, quascunque vo-
unt leges scisscere: quæ cùm sint variæ, & ad tem-
us, aliquorum favore, scriptæ, tollanturque persæpe
mnes, ac deleantur, senatûs ipsius uno versiculo;
uam esse posse in illa civitate juris temperationem
redam, in qua quidquid rei-publicæ principes, sive
ex, tyrannusve, aut satrapes, optimates, & potentes,
eu populi commune consilium creverint, justum,
injustumve, cuncti cives adulantes, supparasitantes-
que imperantium libidini, defendere coguntur, &
amquam legem habere, eique, si pœnam effugere ve-
int, parere?

LYCURGI leges à Lacedæmoniis, ut sanctissimæ,
nitio acceptæ fuerunt, magno totius populi assensu.

Paulò pòst verò ipse earundem legum lator ab eoden populo, ob id ipsum, quòd eas tulisset, lapidibus pe titus, privatusque oculo, multisque oneratus contu meliis, atque injuriis, in exilium projectus fuit. Se verissimè item DRACO leges scripsit, quibus tam quam justitiæ consentaneis multos annos paruerun Athenienses. Deinde eas fere omnes SOLON, adjutor EPIMENIDE Cretensi, voluntate publici consilii sustu lit. Verùm SOLONI ipsi quoque eædem gratiæ fer ab Athenienſibus, quæ LYCURGO à Spartanis, habit fuerunt, atque relatæ.

At verò, ut ad propiora veniamus; Romanorum res-publica semper habita fuit rectissimè, ac sapien tissimè instituta, quòd illi nostri legum conscriptore non modò multa de SOLONIS legibus in XII tabula suas transtulerunt, verùm etiam omnes alias, tam Græciæ, quàm totius Asiæ, res-publicas, earumque temperationes scrutati fuisse creduntur: nihilominu qui "Romanæ civitatis annales evolverint, nôsse po terunt, quàm instabilis, nutans, atque incertus, sem per fuerit ejus rei-publicæ status, quanta varietas quanta inconstantia. Nullum fretum mediis fidius tot motus habet, tot, tantasque, & tam varias fluc tuum agitationes. Quot, quæso, sanctiones, quot plebiscita (de gravissimis loquor, non tantùm de Cassianis, Nævianisve, aut Livianis) sæpius senatus unâ rogatione sustulit? Et nos trademus leges civi tatibus, quæ nobis vivis antiquentur, abrogentur, de leantur? & nos scilicet de optimo civitatis statu libros scriptitabimus? & nos, si Diis placet, delec tationis, & otii consumendi gratiâ, in hortulis coacti, tamquam aliquam scholam explicantes, differemus de rerum-publicarum administratione? Cur non potiùs, so phistarum more, qui quotidie, credo, negotii inopiâ

inter ſe diſputant, quæramus de individuis, atque intermundiis, quæ neque ſunt, neque eſſe poſſunt ulla?

Expecto quid nobis promas de juſtitia, ſine qua philoſophi clamant, omnia regna, omnes civitates, conventus, & conciliabula mera eſſe latrocinia. Cenſeſne in ulla congregatione, ſive magna, ſive quamlibet parva, communi utilitate ſervatâ, tribui poſſe cuique pro cujuſque dignitate? Exiſtimaſne, ullam rem-publicam uſque eò rectè adminiſtrari, ut nulli noceatur, publicæ verò utilitati ſerviatur; quæ eſt veri juris, germanæque juſtitiæ forma conſtans, & ſolida ratio? Quotus quiſque eſt in civitate, qui, ſi poſſit, non ad ſe rapiat aliorum commoda, aut alterius ſpoliis detractis, ſuas copias, & facultates non augeat? Credo tibi notos eſſe verſus antiquiſſimos qui vulgò incerto auctore circumferuntur, attamen mihi Lucilii ſalem redolere videntur, neque alioqui ſunt ſine nitore, aut palæſtra.

Nec verò manè ad noctem feſto, atque profeſto,
Totus item pariterque die populuſque, patreſque
Factare indu foro ſe omnes, decedere nuſquam;
Uni ſe, atque eidem ſtudio ſe dedere, & arti;
Verba dare, ut cautè poſſint pugnare, dolosè
Blandiri, certare, bonum ſimulare virum ſe,
Inſidias facere, ut ſi hoſtes ſint omnibus omnes.

His præclarè ſtudiis intelligi poteſt, quæ ſit civitatis, quam tantopere laudant, conſuetudo, quæ civium vita, eorumque adverſus alios cives ſtudia, quæ charitas, quantum alter alteri invicem ſit præſidio, quantum in commune conſulere quiſque cogitet. Hanccine vitam? hoſcine mores? Philoſophi tamen illi, præſertim qui leges civitatibus præſcripſerunt, clamant, teſtantur, obteſtanturque, & meritò quidem,

aliquid alteri detrahere, & hominem hominis incom
modo ſuum commodum procurare, non eſſe minù
contra naturam, quàm mortem, quàm egeſtatem, &
dolorem, cæteraque mala, quæ poſſunt nobis, au
in corpore noſtro, aut in rebus externis, accidere
Quin etiam eodem flagitio teneri arbitrantur, qu
alienum animo concupiverit; jubentque nos non tan
tùm manus habere innoxias, ſed etiam mentem ip
ſam.

Quot, rogo, inveniuntur in civitate, qui hunc tan
laudabilem animi motum, tam rectam mentis affec
tionem habere ſe ſentiant? loquor de iis, qui tot
ſunt in civitate, ſeſeque cupidè ad rei-publicæ pro
curationem inferunt, atque inculcant, ac præter mo
dum expetunt imperia, & magiſtratus tam anxiè
ambiunt,

Nam alioqui in tanta hominum copia, ac multitu
dine, credo hercle uſpiam reperiri nonnullos probos
viros, qui, convenienter naturæ viventes, nôrunt ſe
ad honeſtatem natos, & quod honeſtum eſt, aut ſo
lum, aut certè ſummum bonum, in hac mortali vita
ducunt, illudque maximè expetunt, & ſequuntur,
atque à recto, nullâ neque utilitatis ſpecie, neque
commodi alicujus, aut voluptatis gratiâ, divelli poſ
ſent. Ii profectò imperia non modò non cupiunt,
ſed etiam interdum ultro oblata, ſi non planè rite, &
ex ordine factum ſit, non accipienda ducant; & cùm
alteri demandari ea vident, nihil planè moveantur,
ſemper ſecum iidem.

Tales ego equidem aliquos novi, bonos ſanè vi
ros, antiquâ virtute, & fide juſtos, ſapientes, fortes,
& moderatos, qui nemini noceant, proſint quibus
poſſint, & omnibus mortalibus conſultum velint.
Verùm ii, licèt in conventu hominum corpore ver-

ri videantur, ut eorum existimationi, & rationi itæ susceptæ convenit, attamen semper sese à turba ubtrahentes, nihil cum populo contrahunt, sibique, & secum ipsi vivunt, in multitudine, ac frequentia olitarii.

Quotus verò, inquam, quisque est ex illis, qui viâ ulgari magistratus tantopere expetunt, & ad rerum-ublicarum gubernacula, vulgi favore, aut principum ibidine, sedent, qui in rebus gerendis, in admini-trandaque civitate, sua commoda omittens, omnia d aliorum utilitatem, & fructum communem re-ferat? quod illi quidem omnino faciendum est, qui rectè, & ad præscriptum philosophiæ, rem-publicam apessere velit. Cedo mihi, rogo, istum justum, istum ARISTIDEM.

Si quempiam huc statueris ex illis, in quibus ali-qua virtutis indoles exteriùs inesse videtur, qui fit, inquam, hominum opinione talis, nihil agis. Often-lis potiùs, te nescire, id nomen, ea res quàm mul-is officiis, & laudibus contineatur. Quisquis est lle, quem tu affers, ita tectus, atque occultus, ut ulgò justus existimetur, si tamen intra se multas abes, & conscientiæ vulnera patitur, hoc pacto, meâ uidem sententiâ, nemo callidus, aut cautus non ustus erit. Quare numquam mihi ex animo evelli oterit id, quam fuisse communem antiquorum opi-ionem ferunt, nullam rem-publicam regi posse sine umma injuria.

Cæterùm aliarum civitatum institutiones minùs ectas, moresque absurdos, tibi remitto. Revoco te enuo ad eam rem-publicam, quæ deprædicatur ju-itiæ implêsse omnes numeros. Arbitror, te scire, quàm exiguis initiis, quàm tenui fortunâ, urbs Roma um orta sit, tum adoleverit; illa convenarum, &

fugitivorum, paſtorumque collectio. Ad quantas d
inde opes fuerit progreſſa, ut univerſum orbem vi
toriis, & triumphis uſquequaque peragraverit, gent
& nationes omnes ſuæ ditionis fecerit, ut ſibi terr
ac maria ubique parerent omnia. Scire de te veli
an ea ſuum cuique genti, & nationi jus tribuerit
an potiùs ad ſe aliarum civitatum, & populoru
commoda tranſtulerit; an omnia omnium non mod
concupiverit, ſed etiam detraxerit, arripuerit, a
ſorpſerit. Hæc tamen eſt illa res-publica, tam rec
tam præclarè conſtituta, quam omnibus aliis quo
quot uſquam ſunt, fuerunt ve, aut umquam futur
ſunt, longè anteferendam cenſent, & CICERO, v
cùm philoſophatur, & fere omnes alii, etiam extern
ſcriptores.

Et audent auribus meis toties inculcare, fruend
juſtitiæ causâ conſtitutos fuiſſe olim reges homin
bene moratos, cùm multitudo initio premeretur a
illis, qui majores opes habebant, confugeretque a
unum aliquem fortem, & virtute præſtantem, qui eſſ
ſenatûs columen, & præſidium populi, tenioreſqu
injuriâ prohiberet, æquitate conſtituendâ, ſummoſqu
cum infimis pari jure retineret?

An id ex ſententia proceſſerit, ſuo maximo ma
periclitati fuerunt Hebræi, qui, olim in libertate po
ſiti, cùm ſacerdotis SAMUELIS, hominis innocentiſſi
mi, magis conſilio, & religione, quàm imperio rege
rentur, petierunt regem ſibi conſtitui à Deo; qui, tun
genti illi præ cæteris nationibus favens, ſæpius occur
rebat huic, & illi in precibus, & votis, ſeſeque quo
dammodo familiarem, facilemque præſtabat: quorum
poſtulationi annuendum ſtatuens, antequam eis regem
conſtitueret, regni conditiones, & leges graviſſima
per eundem ſacerdotem, imprudentibus deſcribi man

rit; ut à tam pravo, ſtultoque conſilio ignaros de-
rreret : quas qui in Hebræorum ipſorum literis le-
rit, animadverteritque quàm citò regis hujuſmodi
ſaturati fuerint, mirum, niſi malit vivere in ſolitu-
ne, rerum ſuarum procuratione delectatus, quàm
tali, tamque iniquo, & acerbo jugo ſubjicere.

Quis enim regum, aut principum cupiditatibus
bviam ibit, præſertim cùm omnis licentia ad unum
rvenerit? Quis ejus coercebit luxuriam, franget
bidines, omni interdum intemperantiâ effuſas? Quis
ſiſtet, ut non ſacra, profana, divina, atque humana,
d ſuum convertat uſum?

Nôrunt ipſi, qui præſident, quàm ſit difficile mor-
alibus in poteſtate temperare. Quid eſt ſanè aliud
egem eſſe, quàm omnia, quæ quis velit, impunè fa-
ere; atque ut ipſi collibitum fuerit, cuncta miſcere,
uncta audere, atque moliri? homines, inquam, ho-
eſtâ conditione natos non tantùm freno, ſed etiam
ugo, aut clitellis impoſitis premere? Cùm nullis ip-
i reges legibus aſtricti, vitæ, ac necis in cunctos ha-
eant poteſtatem; cùm, blanditiis præſentium volup-
atum allecti, cupiant, appetantque omnium omnia,
pes, hæreditates, lautiſſima patrimonia, ſigna, tabu-
as, veſtes egregias, vaſa pretioſa, fundos, domos, vil-
as, equos, elegantiora mancipia, liberos, uxores, &
uodcunque velint, ad exaturandas ſuas effrenatas, in-
omitaſque cupiditates; ſibique ſubjectos non cives,
ed famulos miſeros, in turpiſſimam ſervitutem ad-
ducant; cùm nihil ſit nefas, nec in facinore, nec in
ibidine; omniaque, quæ in mentem, aut in libidi-
nem incidunt, ſibi licere velint : quòd nemo eorum
cupiditati obſiſtere valeat, ſed omnes muſſantes, ne-
que mutire auſi, vitæ & tergo metuere coguntur;
cùm animadvertant quotidie, hos, & illos, qui regiæ

licentiæ reclamare, atque reſiſtere adorti fuerint damnis, & ignominiis, atque interdum morte mu ctari.

Quæſo vos, atque obteſtor, ampliſſimi viri, und tot, & tanta onera, quæ publicè imponuntur mort libus? unde tot tributa, tot munia, tot penſitatione tot ſumptus, & labores, niſi ab iſtis congregation bus? Siquidem qui in civitatibus dominantur, u aliquâ juſtitiæ, & honeſtatis ſpecie, furta ſua, & r pinas prætexerent, avaritiæ afflatu, atque inſtinct excogitata fuere, extra publica civium munera, vir tim obeunda in civitatibus, & provinciis, veſtigal fructibus, & mercibus imponenda, tributa, portori que circumvectionum, decumæ, & centeſimæ, one præterea innumera extraordinaria, ἐπικεφάλαια, oſti ria, columnaria, tignaria, perticaria, quorum nomi quotidie nova adinveniuntur: quæ cùm explere n queant regum iſtorum, principumque, & magiſtr tuum libidinem, atque aviditatem, pro expeditis vect galibus, & portoriis, plerumque habentur ipſorum civium bona, quæ inopiam ærarii ſæpiſſime ſup pleant.

Imperantur itaque populis, & civitatibus pecuni milites, operæque, frumenta, & quæcunque ad be lum tuendum uſui ſunt rei-publicæ. Hinc tot ubiqu vagantur publicani, redemptores, pigneratores, manci pes, quæſtores, ſcripturæ magiſtri, lictoreſque, & qui ea acerbiſſimè exigunt, decumatores, ſatellites, ap paritores, accenſi, ſectores, quadruplatores, diviſore delatores, veriùs autem carnifices, gladiatores, laniſta ficarii, & id genus peſtes; quorum omnium injuri cives miſerè oppreſſi, coguntur ſæpiſſimè iniquiſſim fœnore verſuram facere, tandemque bonis ſuis dece dere, ac fame enecti extrema pati. Itaque c

itates, provinciæ, & regna in perpetuum evertun-
ur.

Suſcipiunt namque perſæpe reges temere bella in-
uſta, minimeque neceſſaria, aut avaritiæ, & augendi
egni cupiditate inflammati; aut ſi Diis placet, animi
untaxat causâ, ad voluptatem, & libidinem, tam-
uam aliquam venationem, & ludum: nec animad-
ertunt ante ſuſceptas expeditiones, bellum eſſe ærarii
eſtem, atque hirudinem, & undique continenter in
xercitus alendos imminere infinitos ſumptus, im-
manesque jacturas populis ſuæ ditioni ſubjectis ſub-
undas: quo fit, ut quidquid ipſi reges delirant, ut
ſt in vulgato verſu, miſeri cives, & populi inſon-
es, torqueantur, ac pœnas alienæ dementiæ depen-
ant.

Non hìc atrociora eorum ſcelera perſequor. De-
iceret enim me tempus, neque id eſt hujus otii,
ùm neque ad inexpertos loquar. Haud omittam
amen unum, quod etiam per ludum, & jocum,
amquam nugentur, patrare audent: uſque eò ad ni-
il pudoris eſt deventum, ut regum barbarorum juſſu
d inanem aurium voluptatem, & oblectationem,
ueri ingenui luce palam, ſine diſſimulatione, om-
ibus inſpectantibus, execentur; quo ita vocem li-
uidiorem, acutioremque, & magis canoram conſer-
ent: tam, inquam, tenui, levique de cauſa. In
uo quanta injuria fiat naturæ, non moribus ſolùm,
emo eſt qui non videat. Tantum verò deformi-
atis, ſceleris, & flagitii, priuſquam eſſent conſtitutæ
ivitates, & reges imperarent, ſi auditum fuit um-
quam, aut ullis literis lectum, totum me, VIDA, ad te
raducas licebit: neque erit, quòd de hac controverſia
erbum ultrà addam.

Si id nunc agerem, totos ut tyrannos penitus pa-

tefacere vellem; posſem cogere, atque pervincere, ab iſta veſtra conſociatione, malorum omnium ſentinâ, genus humanum planè depravatum, deformatumque fuiſſe; dum qui regunt, nihil penſi habent, nihil non ad ſuam libidinem referunt.

Si verò non rex dominatur, ſed res-publica à pluribus uno adminiſtratur, ſive ſint illi pauci, qui plurimum in civitate poſſunt, ſive res ſit penes univerſum populum; magiſtratus, & qui præſunt, neglecta communi utilitate, privatis rationibus, & commodis ſuis quiſque, ſtudent; atque in compilanda re-publica conſentientes, amicorum avaritiæ, cupiditatibuſque invicem inſerviunt, & mutuas operas tradunt, & quæ populi ſunt communia, domum ſuam quiſque avertunt. Mandantur ideò magiſtratus ſine recti, pravique diſcrimine, ad gratiam, & libidinem. Atque ita, indignis ad publicæ rei adminiſtrationem vocatis, jacent publica ubique jura; ſilent judicia; juſtitiaque de foro ſublata penitus obmutuit: & ipſi judices, qui tam de publicis, quàm de privatis controverſiis conſtituunt, propalam venalia habent omnia, juſtitiam, fidem, jusjurandum, religionem, ſeſeque cuique emere volenti proſcribunt. Hæ ſunt illæ amplæ, atque præclaræ cauſæ, quæ homines ad rei-publicæ capeſſendæ gubernaculâ, ad imperiumque, cujus natura hominis eſt per ſe ſatis avida, invitant; non hercle, quemadmodum ipſi præ ſe ferunt, quò aliis proſint.

Hac imperandi cupidine inflammati quoque philoſophi, ut inquam ipſi cæteros juvent, haud manifeſtò quidem, neque uſitatis artibus, & viâ vulgatâ, ſed occultè, diſſimulanter, & per cuniculos, ſibi viam ad regnum munientes, tantopere laudant iſtam conſociationem, & hominum convictum; libroſque

cumulatè alios, atque alios de rerum-publicarum temperatione ſcriptitant. Verùm tamen non evaluerunt iſtud ita cautè, ita callidè, tamque tectâ molitione architectari, quin tandem erumpentes, cupiditatem ſuam, & quid affectarent, aliquando prodiderint. Non erubuerunt boni viri profligato pudore palam prædicare, beatas fore res-publicas & civitates omnes, ſi aut philoſophi regnarent, (vide hominum impudentiam) aut certè reges philoſopharentur. Difficile eſt namque ita tegere, ac celare, quod cupidè expetas, ut id interdum deprenſum non appareat. Hinc illa omnis pendet cantilena: hinc illa eloquens philoſophia nugatur in circulis. Atque adeò præceps in eam ſententiam delapſus eſt, princeps ille ſemper habitus philoſophorum, SOCRATES, ut non contentus hac vulgari, atque uſitatâ civium communitate, cenſuerit, omnia omnium inter cives oportere eſſe communia; ut neque ab ea communione eximeret uxores ipſas, & liberos, quos omnino voluit eſſe promiſcuos, ac communes. In eandem quoque ſententiam ivit manibus ac pedibus ejus auditor PLATO, eamque perpetuis literarum monumentis (nugentur qui velint) mandavit.

Si qui verò philoſophorum aſſecuti olim fuere id, ad quod conſequendum omnes machinas intenderant; ſi, inquam, ad civitatis gubernationem umquam pervenere; tum crudeliſſimè imperârunt, tum ſuas res-publicas in perpetuum everterunt. Nullus illis fuit, neque avaritiæ, neque libidinis, neque aliarum cupiditatum modus. Non hìc porro ſuppetit tempus, ut eos omnes recenſeam, quos vobis omnibus eruditiſſimis probè notos eſſe reor, ex Græcorum hiſtoriis: ut ARISTONEM philoſophum, qui Athenis rem-publicam multos annos ſuperbiſſimè

gravi jugo oppreſſam tenuit; denique eam præclariſſimam totius Græciæ civitatem maluit ab exercitu Romanorum, duce SYLLA, capi, diripi, atque incendi, quàm ipſe tempori cedens ſe regno abdicare: ut item PERIANDRUM, unum ex ſeptem, qui Corinthi regnavit, cunctoſque barbaros tyrannos immanitate, & fœdè factis ſuperavit.

Qui verò regnum non potuerunt aſſequi, ut opes, potentiamque, & omnia præter unam ſapientiam callidâ oſtentatione aſpernari videantur, atque infra ſe poſita contemnere; ſe avertunt à publico, & à turba avocant, ſolique cognitioni, verique inveſtigationi vacant, neque rem-publicam capeſſunt, niſi coacti. Quod ille idem SOCRATES obſtinatiſſimè ſervavit, qui ab aliis improbè, atque injuriosè regi maluit, quàm ipſe civitatem cum aliis temperando regni ſocios habere: unde nimirum in maximas calamitates incidit.

PLATO verò, qui ſe à publicis negotiis, SOCRATIS exemplo, abduxerat, profeſſus in ſola veri perſpicientia, ſolertiaque verſari, invitatus tamen olim à DIONYSIO tyranno, in Siciliam perrexit. In ſpem enim venerat, regnum illud nutu ſuo ac ductu adminiſtratum iri. Verùm à tyranno, qui oſtentationis causâ, ut fit, doctos homines apud ſe eſſe affectabat, indignum in modum ludibrio habitus fuit, ac deridiculo; ſicut complures alii philoſophi, qui in ejuſdem tyranni aula multa cum indignitate verſabantur: denique regnandi ſpe dejectus ab inſula clam aufugit.

Sed credamus illis, ſitque nobis perſuaſum, eos haudquaquam ſimulatè, atque inſidiosè agere, & omni prorſùs vacare imperandi cupiditate. Aliâ autem aggrediamur viâ, & agamus ratione, qua

mihi nunc primùm ex modò dictis exoritur. Homines igitur isti quantumvis sapientes ad rem-publicam non accedunt, nisi coacti, ut illis faciendum censet PLATO: cur non ultro, quæso, & lubentibus animis, si res est humano generi tam utilis, & necessaria, tamque per se decora, & honesta ista hominum conjunctio, ac conspiratio? Cur item populis jura, & leges describunt, à quibus se subtrahant? Quid aliis persuadere nituntur amplectendum, quod ipsi tamquam scopulum fugiunt? quæso quis eos ferat tam varios, tam inconstantes, secumque tam inconsultè pugnantes?

Quid? nonne PLATO quoque ipse, de legibus scribens, multa prædicat de felicitate priscæ illius ætatis rudis, & incultæ, cùm nullæ essent leges, nullæ civitates, necdum esset auditum rei-publicæ nomen? atque utinam numquam fuisset. Non profectò ad id morum deventum foret. Non invasisset tam profunda, insatiabilisque regnandi cupiditas in animos principum: inter quos aliquando aliquis inventus memoratur, cujus libidini universus orbis terrarum regnandus nimis exiguus, atque angustus videretur; pluresque mundos, ad ANAXIMANDRI philosophi opinionem, suæ ditioni subjiciendos, triumphandosque vestigaret. Non tam præcipites, tam prorupte, & præter modum, etiam ipsi philosophi raperentur ad civitatum gubernacula, dominandi libidine; quæ homines ad omne facinus suscipiendum impellit; cujus causâ tot bella, tot certamina existunt inter mortales. Non opus esset tot ducibus, tot imperatoribus, tot bellatoribus. Non tot exercitus quotidie occidione occiderentur.

Hinc profecto XERXES, cæterique complures Barbarorum tyranni, omnia omnium appetentes, tot

armatorum classibus maria constrârunt, tot copiis equestrium, pedestriumque, Hellesponto juncto, Atho perfosso, ingentes tractus terrarum compleverunt; multaque conati fuere, quæ sunt supra hominum vires. Hinc Romanus, imperium orbis affectans, tot cladibus ultro, citroque illatis, & acceptis, tantum humani sanguinis hostium, civiumque effudit. Hinc contrà Carthago, peræquè æmula Romani imperii, non antè conquievit, quàm victa, excisaque, & solo penitus ab hoste victore complanata, esse desiit.

Hinc denique, quod sine magnâ animi permotione, maximaque lacrymarum vi fari nequeo, nunc immanissimus Turcarum tyrannus, omnium regnorum appetens, tot millibus Barbarorum, tot nubibus cohortium, quas quotidie in arma cogit, imminet Christianorum rebus; cui nomini vehementer est perpetuò infestus, regum, & principum nostrorum invitatus discordiis immortalibus, & exitiosis contentionibus. Qui reges, cùm potiùs deberent, si quid eis pensi esset, communi periculo obviam ire, conjunctis viribus, communicatisque consiliis cum iis, qui rectis sensibus eunt, eosque potiùs in hoc æmulari; de potentatu jam diu certantes incredibili dissipatione, atque effusione pecuniæ, jugum sempiternæ servitutis, in nostris, totiusque rei-publicæ cervicibus, collocare pergunt; atque tam se, quàm alios perditum eunt, & in apertam perniciem adducunt, tam manifesto errore ducti, neque enim scelere crediderim. Utinam verò ipsi soli, penes quos culpa residet, pertinaciæ suæ pœnas daturi essent; neque publicâ ruinâ involverent secum omnes populos Christi legibus subjectos; neque religionis tam certæ, tam augustæ famam restinguere, neque totius Christiani nomini

gloriam, & ipſum inclytum nomen oblivione ſempiternâ, ac nocte obſcurare, penituſque delere pergerent.

Quis iſta intuens, ac cogitans, audeat DICÆARCHI ſententiæ, de qua modò, refragari? aut quis ejus potiùs librum de interitu hominum planè aureum ultro non fateatur? Hanc felicitatem, hos beatæ vitæ fructus attulit iſta veſtra hominum conciliatio. Et dicere audent, res-publicas, civitateſque eſſe conſtitutas, ut ſua cuique tenerentur? & adhuc quiſquam mihi juſtitiam nominet, aut beatæ vitæ mentionem facere pergat?

O igitur iterum, atque iterum beata illa ſæcula, cùm iſtarum rerum-publicarum nomen adhuc erat penitus inauditum, ignoratumque, fons fraudum, maleficiorum, & ſcelerum omnium! O ter & quater fortunatam illam, exoptandamque ætatem, quam heroicam meritò appellare poſſumus! cùm jus, & fas ubique mortalium potentiſſima eſſent; cùm mortales, inquam, ſuâ ſponte, nullis legibus ſcriptis, aut plebiſcitis, boni eſſent; legem optimam, & conſtantiſſimam ſecum ſemper geſtantes: quibus, ut expoſui, innatum, inſitum, naturaque præſcriptum erat, ut Deum quidem primùm colerent, deinde parentes, & propinquos; taleſque eſſent erga cæteros homines, quales alios adversùs ſe exiſtere vellent; & quod ipſi reſpuebant, fugiebantque, in alios neque molirentur, neque cuipiam cuperent. Erant ſanè omnes, quales haberi volebant; viamque illam inſtinctu naturæ nôrant, quam eſſe compendiariam ad virtutem SOCRATES dicere ſolebat. Nihil erat illis fictum, nihil ſimulatum: nihil à quoquam non ex animi ſententia dicebatur; nihil agebatur non bonâ fide. Aberant doli, aberant fraudes. Erant omnes malarùm

artium insolentes. Ignota erat omnibus imperii dominandique cupiditas. Non irruerat in hominum animos avaritia, non ambitio, non gloriæ, supra bonum, & æquum, appetitio. Non publicæ rei expilatio nominabatur, neque peculatus, neque luxuria pauca minimaque exigente naturâ. Illis videbatur mollis, & ferenda paupertas. Omnibus erat cibi condimentum, lautumque obsonium, fames; potûs sitis; contentis tenuissimo victu, nullo apparatu, contemptissimis escis, & potionibus. Satis erat omnibus vita modica, & aperta naturæ ipsius desideria explere. Atque etiam sicut victus erat tenuis, ac facilis; ita vestitu utebantur parabili, ad frigoris, aut ad æstûs molestiam, seu textili, seu nexili. Didicerant assuetudine hiemem, & æstatem juxtà pati; inopiam, & laborem pariter tolerare. Non erat tot odiis, simultatibusque conferta vita; non circumstrepebant tot arma. Non tot duella audiebantur, non tot hominum strages, non tot urbium direptiones deplorabantur. Nullæ tendebantur insidiæ. Erant pacati omnes, suo quisque contenti; nulli neque libidini, neque delicto obnoxii, fidem sanctissimè colebant, rectè, frugaliter, & abstinenter vitam degentes.

O qui me, sublatum è turba, & ista confusione vitæ, plenæ insidiarum & metûs, ex omnique scelerum colluvione conflatæ, protinus restituat ad beatam illam solitudinem, felicemque sejunctionem, qua unusquisque apud se rerum omnium securus procul à terroribus vivebat? O qui me tandem abducat à tumultu, procellisque, ac tempestate, vagæ, semper fluctuantis, conflictantisque multitudinis; quam tot odia, discordiæ, dissensiones, despicationes, simultates, æmulationes, inimicitiæ, bellaque civilia perpetuò exercent; vestigioque sistat in illa placata, tran-

quillaque vita, in quam nihil, aut certè parum, poſſit fortuna? quæ vita quondam juſtitiam cum cæteris virtutibus è cœlo in ſui contemplationem attraxerat.

Regnabat tunc ſimplex, nudaque, & aperta veritas. Omnia, inquam, erant ſincera, omnia propalam patentia. Lucebant ubique per ſe æquitas, juſtitia, virtus, pietas, ſanctitas, religio: ſuâ re quiſque beatus vivebat. Si quid autem expetebatur in vita, quærebatur duntaxat ad uſus neceſſarios, non ad perfruendas voluptates. Inde aberant multitudinis invidia, odium, obtrectatio. Nulli quenquam potentiorum irridebant adulatores. Nulli erant largitores, nulli maledici, nulli factioſi. Omnia evertit iſta hominum conciliatio, civitas, aut res-publica. Infima ſummis paria fecit, turbavit, miſcuit; in hominum animis veræ virtutis nervos incidit; mentes humanas omnibus vitiis, tamquam venenis delibutas, imbuit, tot inductis artibus, magis amœnis, quàm neceſſariis.

Te appello, ſumme Sol, qui opera omnium, qui terram incolunt, cernis, omnia colluſtras, ac tuâ luce comples, temporum dux, & moderator. Quæſo te, vidiſtine umquam inter hominum adinventa hoc uno indignius, vitæque humanæ pernicioſius, ex quo univerſum hunc mundum curſu perpetuo ambire cœpiſti?

Diluvio ex illo tot inductæ fuere inexpiabiles religiones, tot ſuperſtitionibus referti ſunt mortalium animi, tot vanis ritibus, & ceremoniis aſſuefacti; eratumque eſt plurima ſæcula in tenebris: antequam vera religio, hoc eſt, ipſa lux, ope divinâ, non hominum adinventione, mundo illuceſceret. Ex illo, inquam, deſierunt homines è virtute agere imbuti ma-

lis artibus, quas priſci illi rudes ne ſuſpicari quidem poterant. Subierunt inde tot illecebræ voluptatum, tot magnifici apparatus, vitæque civilis ſupervacaneus cultus, ac munditiæ, ad delicias introductæ, potiùs inutiles, quàm neceſſariæ. Ex illo rogo, vel potiùs ex illa fornace, cupiditatum incendiis humanum genus inflammatum fuit.

Inde mortalium animis irrepſit ambitio infinita, profundaque pecuniæ, divitiarum, potentiæ, honorum appetitio. Inde, inde, virtutes fere omnes interiere, in quarum locum ſucceſſere vitia contraria: pro labore, deſidia; pro æquitate, abſtinentiaque, & continentia, improbitas, licentia, luxuria; pro pudore, & verecundia, audacia, atque temeritas; pro liberalitate & beneficentia, tum avaritia, tum largitio; ut nec libidini, nec ſumptibus modus ſit ullus. Inde dolus, furta, fraudes, invidia. Inde helluatio, luſtra, ganeæ, popinæ, cæteræque gulæ labes. Inde permultorum mortalium neces, vexatio, direptioque ſociorum. Inde regum, vel potiùs tyrannorum, crudelitas; magiſtratuum, judicumque intoleranda dominatio: opificum quoque vulgus, ſellularii, & qui in ſordidis artibus verſantur, quotidiano quæſtu viventes, quique in agris manuum labore inopiam tolerant, improbi evaſere; ac nihil, his preſertim temporibus, proficiunt, niſi mentiantur. Nihil illis veri; nihil uſquam in terris ſancti, nihil ſinceri relictum: nullus apud quenquam cœleſtium metus. Nullum jusjurandum ſanctum: nulla religio integra. Pietas, probitaſve, aut fides per ſe parum tuta eſt. Nemo teſtimoniorum religionem, & fidem colit. Animi hominum, propter malas diſciplinas, libidine cæci, luxu, laſciviâ, atque deſidiâ corrupti, intabuere.

Omnibus fere divitiæ, voluptateſque bono ſunt, ho-

estoque potiores. Usque adeò duobus maximè diversis, atque contrariis vitiis, hominum genus fœdum modum laborat, avaritiâ, atque luxuriâ: dum venri, atque libidini sumptus quærunt; pecuniaque sola st in pretio, non tantùm opum, & potentiæ, sed iam multarum, & magnarum effectrix voluptatum. Hinc sicæ, & gladii: hinc venena: hinc furta, pecutus, expilationes, direptiones civium, & sociorum, que innumera præterea flagitia; ut homines nihil am humani habere videantur, præter hominis figuam, & oris speciem. Nego ullum genus sceleris, ibidinis, avaritiæ excogitari posse, quo id temporis ivitates non laborent. Nihil est jam, non dico, udori, probitati, virtuti, rectis studiis, aut bonis aribus; sed neque libertati, & saluti, loci.

Nugantur quidem philosophi in hortulis, & umraculis suis, inter se summâ contentione digladianes, de justitia, fortitudine, honestate, dignitate, moderatione, continentiâ, liberalitate; deque magnitudine animi, cæterisque virtutibus; deque officio, in quo colendo, sitam consistere aiunt vitæ honestatem omnem, in negligendo autem, turpitudinem: speciosa profectò dictu, quæ habent visum insignem, atque illustrem, sed re aut usu nihil prorsus adjuvant, nihil obfirmant, quo meliores simus. Ista verò magis naturam depravare experimento didicimus; dum virtutibus contraria simul vitia docent, quæ hominum animi, contagione corporum depressi, faciliùs comprendunt, alieni appetentes, sui profusi. Inde, inde medius fidius irruperunt in genus humanum illa capitalia quoque flagitia, & scelera; ausique sunt homines depositum abjurare, leges evertere, patriam hostibus prodere, parentes violare, fana depopulari, conscribere mortuorum testamenta, adolescentes

circumſcribere; &, ut, denique finiam, quidquid um
quam ſcelerum in genus humanum invaſit, ex ill
uno, eodemque pullulavit ſeminario.

Conclusâ hac igitur rebus tam neceſſariis ratione
niſi conſpectum veſtrum auguſtiſſimum vererer, ni
præterea metuerem, ne quis extrà criminetur, m
violare jus majeſtatis, atque imperii, unum adderem
quod fortaſſe auditu paulùm, à communi hominu
ſenſu, atque intelligentia disjunctum videretur. Ve
rùm inter bonos & fortes agendum ingenuè. Quam
vis enim carnificinam priùs ſubeam, quàm no
promam apertè, & liberè quæ ſentio. Enuntiab
voce ſummâ, quoad vires valebunt, audacter, nul
lius planè in hac re fraudis conſcius; neque verum i
tam optata occaſione (fremant licet omnes) occul
tabo. Igitur inſanum, ut ait ille, magnum molien
negotium, vehementer cuperem, hanc vocem, tam
quam ex altiſſima ſpecula, unde eſſet latiſſimus i
omnes partes circumſpectus, emiſſam, à cunctis gen
tibus, & nationibus, in cunctis orbis univerſi regio
nibus, undique audiri, atque intelligi. Audiat na
tura, atque humanitas. Audiant, quæ olim ſoleban
in terris cum hominibus verſari, juſtitia, & fides
cum ſplendido cæterarum virtutum comitatu. Au
dite, viri præſtantiſſimi, ſententiam meam.

Cùm compertum ſit, ex conſtitutis urbibus mal
plurima hominibus congruiſſe; cunctaque fere viti
invaſiſſe in genus humanum, atque inde fontem aper
tum maleficiorum omnium erupiſſe; & mores indies
magis ac magis lapſos, propter hominum inter ſe
commercia, mutuamque conſuetudinem, atque con
victum, fieri deteriores, plùs, pluſque quotidie ani
mos depravari, multoque magis in poſterum depra
vatum iri, proſpiciam; periculumque imminere hu-

mano generi, ne ultione divinâ correptum penitus corruat, quòd ulteriùs homines neque vitia ſua, neque eorum remedia pati poſſunt; cenſeo, relictis citatibus, cœtibus, & conventiculis omnibus, ubi improborum licentiâ corrupta, fœdataque ſunt omnia, ad agros, & ad ſolitudinem universè cunctis mortalibus recedeundum eſſe: dimittendamque, ac fugiendam istam hanc, atque immanem belluam, quam rei-publicæ nomine, ſecutus veterem errorem philoſophorum, VIDA ingreſſus eſt tot laudibus inauſpicatò obtuere; triplex, inquam, tot capitum, totieſque triparitò tergeminum monſtrum, tot involucris, & integumentis involutum portentum, toties multiplex, ot flexionibus, tot caudarum voluminibus, & ſpiris contortuplicatum, hoc eſt, ipſam germanam rempublicam; qua conciliatrice, & quaſi lenâ, animum imbris, deliciis, otio, languore, deſidiâ, labefactavimus: remigrandumque ab ea vita, in qua eſt nobis ongè plus mali, quàm commodi, ad priſcam vitæ rivatæ, ac ſolitariæ tranquillitatem, ac ſecuritatem; n qua, propulſo legum, & pœnarum, cenſoriarumque otationum metu, non anxii uſquequaque futuri ſimus, ſed cum gravitate, & animi conſtantia, nobis, & apud nos ſimus victuri: relinquendaque à nobis egna, imperia, honores, nobilitates, majeſtates, dominatus, divitias, opes, inanes glorias, illis, qui ea antopere appetunt.

Agite, viri fortiſſimi, à tempeſtate porrò omnium perturbationum undis excitata, in portum tutiſſimum nos conjiciamus; vindicemuſque à turpiſſima, fœdiſſimaque, ſi viri eſſe volumus, ſervitute, in priſtinam priſcorum mortalium libertatem. Eximamus nos ab iniquiſſimo primatum, magiſtratuum, & judicum, quibus deſitum eſt quidquam iniquum videri, domi-

natu. Evadamus tandem à populi invidia, tamquam ab ergaſtulo, & ab aliquo piſtrino, & ad majorum noſtrorum feliciſſimum priſcæ illius antiquitatis ſtatum revertamur; ubi principum & populi mores non ſint nobis tantâ nauſeâ ferendi, tot ineptiæ, tot ſtultitiæ devorandæ. Vitemus conventus, & congregationes, tot inſidiis, fraudibus, & fallaciis refertas. Meminerimus aureæ illius ſententiæ prudentiſſimi philoſophi, nullam tam deteſtabilem peſtem exiſtere, quæ homini ab homine non conflетur. Revocemus ad hanc ætatem, tam deformem, tam ſqualidam, & obſoletam, heroica illa, & beata tempora, & aureum ſæculum repræſentemus. Reducamus in terram juſtitiam poſtliminio redeuntem, pulchritudinemque, & ſplendorem virtutis, jam olim à mortalibus repudiatum, atque rejectum. Sevocemus nos à tot, tantiſque moleſtiis offenſionum, & repulſarum, procul ab inſtabilis vulgi judicio, procul ab ambitione, & honorum contentione.

Quid, obſecro, dulcius, quid jucundius, quàm vivere ex natura? quam ſi ſequamur ducem, atque magiſtram, numquam à recto aberrabimus, Deo uni præpotenti obtemperantes, totius hujus ampliſſimæ civitatis; mundi, inquam, & univerſæ naturæ, moliitori, atque moderatori; ſuam quiſque familiam regentes; facultatum ſe quiſque ſuarum finibus continentes, parvoque contenti, magis rebus neceſſariis, & ſalubribus ſtudentes. Quam quietem, vitæque ſecuritatem, & cunctarum perturbationum ſedationem, ego medius fidius omnibus imperiis, omnibus omnium triumphis, magnificentiis, ſplendoribus, apparatibuſque, cum elegantia, & copia, cunctiſque opibus, atque divitiis, ſi quid mei judicii eſt, anteponendam duco.

Dixi ſententiam rogatus, præſtantiſſimi viri, non modò me, ſed viro quovis gravi, & abſtinente, quem voluptatum illecebræ à veris & optimis conſiliis dimovere non poſſint, digniſſimam. Ne quis tamen autumet, me genus humanum omnino diſtrahere ad diſperditionem, diſſipare, atque divellere velle: omnes ipſe potiùs gentes, omnes nationes, omnes populos, cunctoſque mortales, ex oppidis, & municipiis, atque quibuſvis conciliabulis, ad ampliorem ſocietatem, quæ lege naturæ latiſſimè patet hominum inter omnes, amplè, atque magnificè deduco. Hæc habui fere in hanc ſententiam quæ dicerem, quoquo modo potui, ad hanc dictionem ſubitam, & improviſam, adde quoque, mihi parum gratam, adverſus ingenium meum detruſus, imparatus, atque inexercitatus. Scio equidem, mihi opus fuiſſe longiori apparatione, cùm maximè laborandum eſſet in odioſo cauſæ genere. Sed enim quid facerem? Mos gerendus fuit MONTIO: qui totam hanc turbam concivit volens, cùm peccata, tranquillaque eſſent omnia; quòd præviderat, hac diſputatione ſibi, ſuiſque collegis, ni id faceret, protinus negotium exhibitum iri. Æquum enim eſſe, atque è dignitate videbatur, eos, hujus noſtri conventûs, & ſocietatis principes, principe loco ſententiam dicere, & excipere primos ictus in arenam deſcendentes. Itaque is, ut ſe ex hac turba evolveret, à ſeque, & ſuis conſeſſoribus omnem hanc moleſtiam amoveret, quidquid planè laboris, diſcriminis, & certaminis imminebat, in nos ambos, VIDA, ſi neſcis, minùs ſibi conjunctos, & longo intervallo ad ſe pertinentes, ordinis inferioris homines, derivavit.

His, ille, dictis, oculorum quadam hilaritate liberali modeſtè nobis arriſit: eveſtigioque exuit om-

nem illam, quam in dicendo modò præ ſe ferebat, acerbitatem, & auſteritatem, quò orationis vehementiam ardore oculorum, vultuque planè non ſuo, imitaretur; totius ut oris mutatâ ſpecie confeſtim ſit factus planè alius, oſtenderetque omnino ſe alienæ perſonæ actorem fuiſſe, neque ſuopte ſenſu ea pronuntiâſſe, præſentemque quodammodo tunc abſentem fuiſſe.

Cùm omnes verò docti homines, atque parati, non ſatis admirari poſſent eloquentiam; MONTIUS conſpicatus, rem ex ſententia procedere, jactamque eſſe aleam, ut omnino reſpondendi cum contentione neceſſitas mihi impoſita eſſet, Hactenus equidem, inquit, FLAMINIUM ſemper ratus ſum poetam duntaxat dulcem, atque compoſitum, talemque, cui noſtrâ ætate pauci pares eſſent. Lego enim etiam interdum poetas, cùm mihi à publicis muneribus otii quidpiam datur; neque à recentioribus, & ab eis qui hodie vivunt, tempero. Exiſtimavi ſanè ſemper poetas, atque oratores, facultate inter ſe plurimùm eſſe disjunctos: paucique ideo hactenus inventi ſunt, inter omnium ætatum alicujus nominis poetas, qui non dico, optimè orarent, ſed ſolutam orationem non omnino contemnendam conficerent. Difficile eſt enim, pluribus diſtentum ſtudiis, non modò in omnibus, ſed etiam in uno, & altero excellere. Una profectò quæque ars totum hominem occupat; neque eundem facilè patitur in diverſa diſtrahi, curamque & cogitationem huc illuc dividere. Quod ſanè nôſſe poſſumus in duobus linguæ Latinæ luminibus, M. TULLIO CICERONE, & P. VIRGILIO MARONE: quorum alter, exceptis verſibus, ne literam quidem ſcriptam reliquit; alter verò per otium interdum poeticam adortus fuit. Sed quàm bellè ei ſucceſſerit, præ illis ſtudiis, quæ illi erant propria, nemo noſtrûm non no-

rit. Proinde inter nos quoque, qui huc convenimus, quendam esse scio (simulque POLUM innuebat) qui in omni scriptionis genere plurimùm valet; eum tamen nullum umquam versum feciſſe audio. At FLAMINIUS noſter quàm magnificè, quàm copiosè, atque compositè videtur tibi, VIDA, etiam oratoris munere perfunctum fuiſſe?

Mihine, inquam? quem nihil tale expectantem, accuratâ illâ dicendi copiâ, atque ubertate, tantoque verborum curſu, quaſi torrente, pæne perterruit, ac ſtupefecit; & niſi tam manifeſtò eſſent falſa, quæ dixit, eò me redegiſſet loci, ut planè neſcirem, quò me verterem. Si ille in ſolitudine, quam tantopere præ ſe fert expetere, eductus fuiſſet, non in ea urbis luce inter doctiſſimos, optimis inſtructus artibus, atque virtutibus, numquam ita obturbâſſet; neque herele hic mihi conflatus eſſet labor, cùm ad ea, quibus non modò aſperè, ſed etiam atrociter, ac præfractè eſt inſectatus rem-publicam, mihi reſpondendi onus impoſitum ſit.

Verùm tamen nobis, quibus FLAMINII oratio viſa eſt docti hominis, copioſi, atque parati, non adeò mirum eſſe debet. Habet enim ille non multò minus ab oratoribus, quàm à poetis. Quamvis etiam intueor poetas plerumque in ſuis poematis virtutes oratorias perſequi, & proximam eſſe cum oratoribus poetarum cognationem, (de illis loquor, quibus ſummam copiam, & dicendi facultatem eſt elargita natura) poetamque oratori in multis ornandi generibus animadverti eſſe ſocium, & pæne parem. Atque ideo viſum eſt multis, PLATONIS ſcriptionem, tametſi abſit à verſu, magis poema habendum, quàm Comicorum poetarum locutionem; quòd paulò magis incitatus feratur, & crebris verborum luminibus, tamquam

ſtellis quibuſdam, ſemper grandis orationem illuſtret. Quo in genere DEMOCRITUM quoque habitum fuiſſe audio. Quandoquidem quamvis iſtæ duæ facultates longè ſint inter ſe disjunctæ, multa tamen exiſtunt utrique communia, taliaque, quæ non parum inter ſe mutuò adjutant. Quod quidem experior in me ipſe: nam non defuerant, qui me quoque in aliquem poetarum numerum veniſſe crederent.

Quaſi verò, inquit PRIULLUS, nunc primùm noſcimus nos inter nos. Ut contemptim de te ipſe? perinde poetam diſſimulas, ac ſi numquam poeticam attigeris, qui libros non parum multos verſibus referſiſti. Atque de ea ipſa arte poema edidiſti ſanè bene longuſum, in quo præcepta tradis ejus quidquid eſt artificii; conatus adoleſcentulum, à Grammaticorum ſinu ſuſceptum, talem inſtruere, ut evaderet poeta omni laude cumulatus: audioque, eum librum legi à multis, & in academiis ab adoleſcentibus memoriæ mandari. Idcirco jamdudum mecum mirabar, quòd omiſſis, vel intermiſſis priſtinis tuis ſtudiis, omnia alia ageres; atque ego quidem de hac re, quod vehementer optabam, numquam te hactenus appellare auſus fui.

Ego inquam, PRIULLE, negare non poſſum, poſſuiſſe multum temporis, & quaſi ætatem triviſſe in illis ſtudiis, quibus à puero me totum dedidiſſem; non tam ut animo meo indulgerem, quod faciunt multi, quòdve in illa facultate aliquid poſſe mihi perſuaderem, mihique placerem, quàm ut aliorum voluntati morem gererem. Cùm enim jam adoleviſſem, relictis ſtudiis illarum artium, quas qui tenent, eruditi vocantur, me totum philoſophis, tum theologis, tradideram erudiendum; graviſſimiſque illis ſtudiis Romam adductus operam ſtrenuè navabam.

Neſcio quomodo à LEONE X. tunc Pont. Max. interpellatus fui, ut relictâ, rejectâque omni aliâ curâ, ac ſtudio, periclitarer, quid efficere, quantumve progredi valerem, in exprimendis & verſu explicandis rebus divinis, quæ pertinent ad CHRISTI inſtituta; totamque tam auguſtæ religionis, ac ſanctitatis rationem, optimorum poetarum figuris, atque virtutibus, Latinè, quoad poſſem, ornarem.

Autumo, quia fortaſſe legiſſet quoſdam meæ adoleſcentiæ luſus; verſus, inquam, illos, quos olim adoleſcens de re ludicra, ſed non parum difficili, atque involuta, (Scacchia vulgo vocant) conſeripſeram; nec non duos quoque libros de Bombyce. Erat enim Pontifex ille ex clariſſima, atque honeſtiſſima, ut neminem veſtrum præterit, MEDYCEORUM Hetruſcorum familia, omnium virtutum auctore; qui ad beneficentiam, ad decus, & amplitudinem nati, pluſquam homines, diiſque ſimillimi, dum artes, exercitationeſque virtutum, in Italia ubique propagare, ac promovere ſtuderent, nihil prius habuerunt, quàm honeſtis præmiis optima ingenia elicere; atque vel remotiſſimum quemque, & nihil ad ſe pertinentem, in quo eſſet ingenii, & virtutis indoles, liberalitate ſuâ excitando, in omni ſtudiorum genere ad ſummam perfectionem, ad excellentiamque perducere; digni certè immortalitate viri.

Non potui ſanè tanti Pontificis, tamque de communi hominum ſocietate bene meriti, piæ voluntati non obtemperare; ſcripſique, poetarum more, de ipſius CHRISTI rebus, & inſtitutis libros VI. qui fortaſſe in aliquorum veſtrûm manus venere. Conatus fui in illis, id, quod apprimè LEO expetebat, verbis Latinis explicare quædam ſenſa recondita, expreſſu difficilia, Hebræorum linguæ propria, & à ſermonis,

tum Romani, tum Græci, majeſtate admodum aliena graviſſimas, inquam, ſententias, parum verbis adhuc ornatas, quæ videbantur nullâ umquam ſermonis Latini luce poſſe ſatis ſplendeſcere: ut, ſi quis fortè poſt me eadem præclariùs illuſtrare cuperet, aliqua ſaltem à me impreſſa veſtigia inveniret, in quibus inſiſtere poſſit, & ſua ibidem altiùs imprimere.

Sed cùm divina illa de CHRISTI rebus à IV. Viris conſcripta hiſtoria, non mihi omnem omnino occaſionem ſumminiſtrâſſe viſa eſſet, opportunè, & loco ſuo, atque ordine, extra omnem nimiæ induſtriæ ſuſpicionem, ornandi ea, quæ ſunt ejus religionis propria, poetis noſtris adhuc, ſi non planè intacta, ſaltem inexpugnata; ea ipſa de cauſa Hymnida conſcripſi, laudum, inquam, divinarum librum. Quibus, ut potui, pro imbecillitate humana, proſecutus ſum Deum quidem priùs præpotentem, trinis Perſonis unum, optimum, maximum; deinde etiam minores cœlites, tamquam ejus cives, & adminiſtros; imitatus in hoc ſcribendi genere, diverſâ tamen religionis ratione, antiquiſſimos theologos ORPHEUM, LINUM, MERCURIUM. Vides igitur, PRIULLE, me non ab re iſtæc ſtudia diſſimulâſſe. Negavi, me eſſe poetam, quòd poetæ, quæ canunt, ſcribuntve, ea ſuapte ſponte, atque animi liberâ quadam oblectatione, faciunt: ego verò iſta, qualiacunque, juſſus, ne dicam, coactus, ſcripſi; rectiuſque fere LEONIS X. poemata, quàm mea dici poſſunt.

Tandem reſtincto in me calore illo, ſine quo negabat DEMOCRITUS quemquam poetam magnum eſſe poſſe, ſeriùs quàm voluiſſem ad me ipſum redii: meque retuli ad priſtina ſtudia, quæ licèt tempori ſerviens intermiſiſſem, attamen ea ſemper animo retinueram. FLAMINIUS noſter, extra hanc neceſſi-

tatem positus, semper fuit suus; scripsitque, quæcunque ei collibuisset, nullius obnoxius imperio, verè poetæ nomine dignus. Idcirco animadvertere potuistis in illa tam longa, multumque litigiosa reipublicæ accusatione, quàm incitatus ferretur, quàm grandis, valensque assurgeret; quàm creber luminibus quibusdam ornaret orationem; ut ambigas, oratoremne rectiùs, an poetam dicas. Ego verò eum utracunque velis manu æquè aptum, potentemque, ac paratum, etiam plusquam vellem, experior.

Non ignorat VIDA, inquit FLAMINIUS, nihil hìc planè fuisse iis opus, quæ nunc, perlevi arreptâ occasione, extra causam memorat. Verùm ea verborum tenus duntaxat, nihil ex animi sententia, intimove sensu loquitur. Interim nimirum comperendinando se colligit, & quantulumcunque potest spatii, ad cogitandum, commentandumque sumit. Quod equidem haud molestè fero, ut eum postea cum majore rei-publicæ, de qua quærimus, proventu, audiamus.

Tum POLUS, qui itidem quoque tacitus animadverterat, cùm sit mitissimi sensûs, animique lenissimi, & omnibus mortalibus consultum esse cupiat, incredibili benevolentiæ charitate humano generi devinctus, sui usquequaque memor, sui semper persimilis, ut ipse quoque ampliaret, Numquam possem satis, inquit, laudare beneficentissimi Pontificis illius tam sapiens consilium, in istiusmodi re providenda, Christianis hominibus non modò decora, sed etiam salutari. Vix exprimere valeam, quanto stomacho audire aut legere soleo, Christiani hominis poemata, in quibus ubique JOVES, VENERES, SATURNOS, CASTORES, POLLUCES, & id genus nugas, auribus meis

inculcant, præter fabellas, & molliculas, plenaſque libidinum, & titillationum omnis generis, narrationes.

Tu quoque, VIDA, viſus es mihi aliquamdiu viâ communi ingredi, cùm adhuc adoleſcens illos ipſos tuos luſus juveniles, quos modò aiebas, amicis legendos dares; inſuper & Bucolica, multaque alia carmina admores pertinentia, dulcia quidem, & illâ, quam tantopere vos poetæ affectatis, ſuavitate, quadam, inquam, ut ita nominem, ſtili lætitiâ, diffluentia. Quàm metui, ne ingenium tuum in illiuſmodi ludicris exercitationibus conſeneſceret! in illis tamen, quod minus è religione videatur, nihil umquam offendi; nihil planè, quod non ſit SOCRATIS auribus, aut ſanctitate dignum.

Poſtea verò quàm incidi in ea, quæ è CHRISTI diſciplina ſcripſiſti, intellexi, quò deinde ad hæc ſeria, te homine Chriſtiano, præſertim ſacerdote, digna, explicanda, exercitatior accederes, atque limatior, priùs in illis jocularibus te aliquandiu exercuiſſe, tamquam in ſumpta theſi: imitatum novos, rudeſque medicos, aut tonſores, qui, antequam frequentioribus municipiis medicinam, aut tonſtrinam faciant, ruri, aut in deſertiſſimis oppidulis, arti ſuæ ſe quiſque aſſuefaciunt; & quid valeant, priùs in corporibus ruſticanorum hominum, quorum non tanta eſt jactura, periclitantur, diſcentes eorum periculo.

Ad hæc CERVINUS, Eodem conſilio, inquit, olim doctiſſimi ſanctiſſimique viri, BASILIUS, & GREGORIUS Nazianzenus, itidem factitârunt apud Græcos, quod tu, VIDA, apud Latinos. Ut enim avocarent adoleſcentes, & otioſos homines ab HOMERO, cæterorumque Græcorum fabulis, & commentis, confecerunt ipſi poemata, ad CHRISTI diſciplinam, quorum lectione ſe quiſque oblectare poſſet. Alterius ego

adhuc extantia nonnulla legi, quæ haud ita probantur ut vellem, ab iis, qui Græcè luculenter ſciunt, cùm auctor cæteroqui doctus eſſet.

Vix ille loquendi finem fecerat, cùm MONTIUS me intuens, Ad rem tandem, inquit, VIDA. Mittamus, ſi placet, de nihilo natam hiſtoriam, atque ad inſtitutam diſputationem redeamus.

M.

M. HIERONYMI VIDÆ

DE DIGNITATE REI-PUBLICÆ, SEU CIVILIS SOCIETATIS,

LIBER SECUNDUS.

TUNC ego tacitus, intuens FLAMINIUM, & caput leviter quatiens, quasique abnutans, non tristis planè tamen, sed propior hilari, ac subridenti, Itane, FLAMINI, inquam? Ain' verò seriò? Quid tu hominis es? Siccine eloquentiâ, & literis abuteris? Dii vestram fidem! Itan' prorsus oblitus es tui, ut ad istam vitam nos invites, aut potiùs obtrudas? Si ista ex animo loqueris, equidem cupio tibi à Diis immortalibus mentem meliorem dari, qui accusatoriè inter nos agens, rem-publicam, & hominum conjunctionem, ex qua una re cœlestium quasi vitam adepti sumus, indignis acceptam modis, adeò exornatam, atque depexam dedisti; civilemque communitatem, qua nihil magis opportunum, magisque ex usu, aut potiùs necessarium, datum est humano generi, naturæ ipsius munere, adeò oratione vexâsti adeò raptâsti, atque coram tam gravibus viris, in

tam auguſto cœtu, ea auſus fuiſti enuntiare, quæ non à philoſopho confutanda eſſent, ſed potiùs à cenſore religionum reprimenda. Tun' audes iſtum in modum vitæ parentem inceſſere, ſibiliſque conſcindere, eamque pro ridiculo, ac delectamento putare, & te tam nefario parricidio conſcelerare, tam impiè ingratus? Quid porrò boni tu habes, quod non habeas ab ea, adverſùs quam tam atrociter fulminas? Id ſanè eſt hominis in literis intemperantis, nimiùm confidentis ſibi, & abutentis ingenio ad oſtentationem. Totâ planè aberras viâ, totus in phyſicis alienus.

Non tu te, inquam, cohibes? non tu te reſpicis? Nonne ſentiebas, cùm ea diceres, alioqui doctus homo, contra ſenſus, & perſpicuitatem, contraque omnium gentium conſenſum diſputare? Miror, pudorem tuum, quo te ſemper probavi, paſſum fuiſſe te tam diu in ea calumnia verſari; neque erubuiſſe te, auditâ quaſi voce naturæ; quæ tibi, me tacente, contradicebat, cùm eas tragœdias declamares, tonans, ac fulgens contra depravatos hominum mores, in quo tua diu fruſtra ſe jactavit oratio. Quaſi verò eos corruptelas defendamus; quas quid attinet toties inculcare?

Næ tunc magnificè putabas rem geri, & ex ſententia, cùm Solem ipſum omnia videntem, omnia colluſtrantem, interpellabas, conteſtabariſque. Miror, quòd itidem non cætera cœli ſidera, tam quæ fixa ſunt, quàm ea, quæ errare videntur, teſtatus fueris; neque imploraveris omnes Deos, tam ſuperos, quàm inferos, tam maximos, quàm infimos, & medioximos, illum præſertim, *qui templa cœli ſumma ſonitu concutit*: neque advocâris cives, & populares omnes, advenas, & peregrinos; neque item clamaveris, O *cœlum!*

O terra! O maria Neptuni! & Orcum ipſum, ac Plutonem non appellaveris. Quæ per deum immanitas illa verborum? quæ atrocitas? vel cùm laudares diſcerptionem, diſperſionemque humani generis, cùm mortales, in montibus, & ſilvis, nullis moribus viverent; vitamque illam, non modò rudem, agreſtem, atque horridam, verùm etiam oſcitantem, languentem, & dormitantem, tantâ verborum effuſione in cœlum tolleres. In qua re viſus es mihi plus æquo tibi indulgere, identidem quædam dulcia dictu inculcans, quæ ſunt ambroſia, & nectar poetarum, magis poetam, quàm philoſophum, aut oratorem decentia.

Expectabam ideo, ut nobiliſſimi poetæ verſus quoque de vita ruſtica, tamquam teſtes tuæ ſententiæ, & ſuffragatores citares:

Rura mihi, & rigui placeant in vallibus amnes:
Flumina amem, ſilvaſque inglorius. O, ubi campi,
Sperchiuſque, & virginibus bacchata Lacænis
Taygeta! O, qui me gelidis in vallibus Hæmi
Siſtat, & ingenti ramorum protegat umbrâ!

Quædam ſcilicet feſſi animi, & otium ſummè expetentis, à publicis negotiis, atque laboribus laxamenta magis dictu, aut lectu jucunda, quàm quæ ſint ex aliquo uſu. Cujuſmodi quoque illa cantio apud FLACCUM;

Beatus ille, qui procul negotiis,
Ut priſca gens mortalium,
Paterna rura bobus exercet ſuis:

& quæ ſequuntur; plurimaque aliorum alia. Talia cùm diceres, nos, qui te audiebamus, animadvertebamus, nihil tibi planè deeſſe, præterquam cauſam. Cane tu potiùs iſtæc feris & belluis, non hominum generi, cui naturâ comparatum eſt ſocietate delectari, & in communione vivere.

Non ignoro equidem, Socraticam esse consuetudinem, contra alterius quamcunque vis opinionem differendi; GORGIAMque sophistam locos communes invenisse, quibus possint facilè omnia vel laudari, vel vituperari. Parciùs tamen, ac restrictiùs agere poteras, eaque tibi erant tangenda duntaxat ad dialecticorum consuetudinem, qui veri, & falsi dijudicandi scientiam habent; cùm præsertim coram doctis judicibus mecum tibi esset res. Verùm, quæ prætervolare poteras, subtili & compendiosâ disputatione maluisti dilatare, fuso latiùs ad rhetorum disciplinam sermone; &, ubi tibi videbaris posse oratione volitare, velis remisque non pepercisti, ut mihi per oppressionem causam eriperes.

Quid si ego quoque adversùs te clamem, omniumque mortalium, popularium, & peregrinorum postulem, orem, obsecrem, plorem, atque implorem fidem? Verùm agam tecum simpliciùs, cùm non desit mihi copia rationum, quibus te cogere queam. Vix dicere possem, quàm nunc memet mei pœniteat, qui eò redactus sum, ut mihi opus sit argumentis probare solem lucere, calere ignem, nivem esse albam, & id genus alia, quæ sunt per se perspicua, quæve sensu nemo non percipit; atque necesse sit respondere contortis quibusdam rationibus tuis, & fallacibus argumentis, quæ, sophistarum more, tamquam hamos quosdam, aut laqueos, in tota oratione insidias collocans, innexuisti.

Metuo namque, ne rem minimè dubiam, argumentando dubiam faciam, atque incertam; cùm sæpe audierim, sicut fidem, perspicuitatem quoque argumentatione elevari. Si ego nunc tecum, verba ad compendium conferens, more dialecticorum, agere velim, à quibus oratio breviter ratione con-

cluditur, perfacilis, perque expedita defenſio foret, eſſetque confectum ſtatim negotium. Eſt enim eorum ars contracta, atque aſtricta quaſi eloquentia. Si te cœpero interrogare de iis, quæ tantopere, tantaque molitione pronuntiâſti, in ſingulis inſiſtens, ut de ipſo te intelligam, quid abnuas, quid concedas; potero facilè ex te, ut ille ait, verum exculpere, ut temet ipſe ſtatim mihi vinctum dedas: quod equidem adducor, ut faciam, ut ad ea, quæ mihi dicenda ſunt, de tota rei-publicæ ratione, actutum accedere liceat.

Tunc MONTIUS, qui, nobis laborantibus, quamdiu poterat ipſe quieſcere, & animo ſuo morem gerere, cogitabat, Niſi aliter, inquit, collegis meis, & huic PRIULLO videtur, mihi certè dialecticorum mos diſſerendi minùs probatur: quorum eſt ſubtile quidem, ſed exile, & ſpinoſum dicendi genus, ut vix intelligantur, quæ ab eis ſqualidiùs dicuntur. Uſque adeò conciſa ſunt argumentorum contortione, ita compreſſa, & involuta, ut videor mihi, cùm eos audio, aut lego, per ſcrupuloſas cotes navigare. Nimirum ſæpe injiciunt laqueos, ut captionibus irretiant ingenia adoleſcentium: & perſæpe veniendum eſt ad ſorites, brevibus & acutulis quibuſdam concluſiunculis; lubricum, & periculoſum ſanè diſſerendi genus, quod nullam audienti, aut legenti, affert delectationem; & ſæpe falſis aſſentiri cogimur. Latior mihi, lucidiorque ſemper placuit argumentandi ratio, quam rhetores ſequuntur. Qui, ſicut minùs acutè, ita minùs abſconditè loquentes, quodammodo dilatant, atque res fusè, & copiosè explicant; & omnia, quibuſdam quaſi luminibus, ſententiis, & verbis illuſtrant. Æquum eſt præterea, te, VIDA, eorum armorum genere, quibus te FLAMINIUS appetiit, eum

repellere, atque ſi vales, conficere; ut ſit par pugna, æquaque colluctatio: neque verendum eſt, ne hora nos interpellet, cùm adhuc multum ſpatii ad veſperum ſuperſit, etiam nunc ſcandente ſole: totaque dies ſit noſtra, quam huic diſputationi omnem dicavimus.

Cenſeo itidem, aſſentiente etiam POLO, CERVINUS inquit. Dices nihilo ſecius inter reſpondendum, interque refellendum, ea, quæ tibi jamdudum dicenda erant, ni FLAMINII interventu, intercurſuque, impeditus fuiſſes; ſublatâ interdum verborum contentione, docentis magis ſimilis, quàm repugnantis: neque hanc prorſus orationem tibi contra eum ſuſcipiendam arbitror.

Tunc ego: Suſtinebo igitur duas perſonas, qui vix unam ferre valeo, quando ita vultis; minuamque, quantùm potero, contentionem. Perſequar, inquam, ea, quæ erant propria hujus diſputationis, & quod modò exorſus fui prætexam, & totam rem explicabo; atque interdum occurram FLAMINII fallaciis, quoties mihi ſe offeret occaſio, imitatus impigrum gladiatorem in arena pugnantem, qui adversùs inimicum uſquequaque dextrovorſà icit manu. Si tamen ſibi ex uſu fore conſpicatus ſit, eadem manu ſiniſtrorſum flexâ ictum retorquet, atque aut ferit, aut cavet, & imminentem ſibi plagam rejicit, atque refutat. Agam itaque tecum, FLAMINI, potiùs, ut volunt noſtri heroes, fusâ & fluente oratione, quàm illâ contortâ, acri, atque vibrante, magis tamen orator ex Academiæ ſpatiis, quàm ex rhetorum officinis; neque tam tecum pugnabo, quàm aperiam quid ſentiam de tota re, quæ eſt in manibus. Porrò tuæ argumentationes me leviter tangunt, qui vis rem ad glandes, ad caſas, aut potiùs ad cavernas, ferarum

luſtra, & volutabra redire. Namque tuam omnem diſputationem, tamque longam orationem, paucis conficere valerem, proſternere, atque obterere; & tota cauſa dici poſſet, ac perorari duobus, aut tribus verbis: quandoquidem, quæ ego pono, atque ea quæ tu impugnas, non eadem ſunt omnino, ſed longè inter ſe abjuncta, atque diverſa, & prorſus alia.

Ego rem-publicam civitatemque defendo. Contrà tu fœdiſſimam tyrannidem, & improborum dominatum, probris inſectaris, res oppidò, à ſeſe mutuo diſtantes, & diſpartitas. Igitur mihi nulla tecum eſt controverſia, nulla certatio. Quod tu oratione plenâ ſtomachi deteſtaris, neque mihi illud perplacet. Vide quantum à ſcopo aberrâris. Laudo ego veræ & ſolidæ rei-publicæ divinitatem, & perfectionem. Tu contrà, in civitatis corruptæ, debilitatæ, decurtatæ, affectæ, afflictæ, morientis, planeque jam mortuæ, ſimulacrum, & umbram inanem, inveheris. De homine vivo, atque vigente, & omni genere laudis præcellente, à me quæritur. Tu affers projectum, & planè mortuum corpus, rancidumque cadaver, de quo mihi contradicas. An tibi videntur concinere res-publica atque tyrannis?

Vide, quàm nimis multa profuderis nulla de cauſa; quàm fruſtra tantopere laboraveris. Si ego vellem, totius hujus, quæ mihi tecum eſt, controverſiæ, hic terminus adeſſet; cauſaque dictâ, me, ſalvâ exiſtimatione, ex hac turba nullo negotio expedire poſſem. Nihil planè adverſùs rem-publicam, nihil contra civitatem perorâſti. Sed contra confuſionem quandam, contra ſceleratorum hominum factionem, & conſpirationem, contra ſcelera, & latrocinia cujuſdam conflatæ, coeuntiſque multitudinis, contra omnino aliud, atque ego propoſueram, declamâſti; &

sæculum nostrum, hominum vitiis & flagitiis commemoratis, nobilitâsti. Nihil hercle prorsus dixisti. Ego regem justum, ac bene moratum posco. Tu in medium affers teterrimum tyrannum, ad quem pertinet illa sententia, *Si violandum est jus*, & quod sequitur, ab EURIPIDE, ETEOCLI sceleratissimo, ut personæ serviret, attributa. Talis namque rex, datam sibi, ad salutem, & ad conservationem civium, potestatem, ad bonorum pestem, perniciemque convertit.

Porrò, quid attinet toties depravatos esse mores inculcare? Si priùs inter nos convenisset, quid sit respublica, tua neutiquam adeò vagata esset, neque tam latè hac illac fluctuâsset, oratio. Ecquem tam amentem existere arbitraris, qui approbet vitiosas respublicas, aut veriùs tyrannidas, de qua re urges identidem, & mordicus pugnas?

Ut igitur, quæ ambo dicimus, concinant, constetque inter nos quid sit res, de qua loquimur, neve confusè agamus; quæso te, bonâ veniâ liceat mihi te saltem de hoc percunctari, Quæ res huic voci subjecta sit. Priùs, id nomen quam vim habeat, tibi est aperiendum, brevi quadam & circumscriptâ explicatione, id quod positum in PHÆDRO à PLATONE probat vehementer EPICURUS, affirmatque in omni disputatione fieri oportere. Sic enim quod involutum esse videtur, evolvitur, atque dilucidè explicatur.

Ad ea FLAMINIUS: Quando me, inquit, rogas, scio variè à philosophis rem-publicam definiri. PLATO siquidem dixit esse vitam civitatis. Eam ARISTOTELES apertiùs explicat, inquiens, esse eorum, qui vivunt in civitate rectam quandam institutionem. Alibi autem latiùs, ac luculentiùs declaravit, esse institutionem civitatis, circa magistratus omnes in ea ordinandos; præsertim circa primum, ad quem spectat

omnes alios ſummâ auctoritate, & poteſtate inſtituere. Alii verò aliis verbis idem fere innuunt, dicentes, rem-publicam eſſe rem populi. Cùm rem dicunt, ſummam ego intelligo, ut rei univerſa vis, & genere, & proprietate quadam, enucleatè declaretur: neque puto hìc quidquam eorum, quæ ponenda erant, deeſſe, neque quidquam ſuperfluere, aut redundare.

Bene habet, inquam: nunc video tandem incipis te dare in viam, qua ad id, quò volumus, pervenitur. Ita enim ſpero conſtare poſſe id, quod venit in diſceptationem. Hanc verò brevem, & circumſcriptam explicationem video convenire omnibus rei-publicæ formis, ſive ab uno rege, ſive à principibus civitatis, ſive ab univerſo populo gerantur. Neque enim rectiones hujuſmodi inter ſe genere, ſed formâ tantùm, & ſpecie differre, dignoſcuntur.

Hoc jacto diſputationis noſtræ fundamento, inchoata adhuc tantùm eſt rei-publicæ ſpecies, exiſtitque in animis noſtris adumbrata ejus cognitio; nondum abſoluta, atque perfecta. Nam utracunque harum definitionum, quas ultimo loco dixiſti, tibi probetur, ejus partes adhuc tamen reſtant explicandæ. Convenit ſanè, rem-publicam eſſe rem civitatis, aut populi. Nam primam fuiſſe, ut tu quoque memoraſti, ab ARISTOTELE introductam, novi; alterius autem auctorem extitiſſe accepi P. SCIPIONEM Africanum apud CICERONEM in libris, quos reliquiſſe ſcriptos de hac ipſa re ipſe teſtatur: nihil planè inter ſe differre, ſed unam eandemque omnino eſſe intelligo. Oportet tamen à nobis lucidè, ac perſpicuè declarari, quid ſit populus, quidve civitas, ex qua populus omnis: ſecus adhuc verſaremur in tenebris, atque hallucinari poſſemus. Porrò ego colligo, ex verbis ARISTOTELIS, civitatem non eſſe omnem

hominum coeuntium multitudinem, ſed eam duntaxat, quæ congregata eſt ad bene, beateque degendam vitam: ut etiam AFRICANUM populum definiſſe audio, non omnem cœtum, ſed illum tantùm, qui juris conſenſu, & utilitatis communione, eſt ſociatus. Vides igitur, ex civitatis, aut populi, idem enim ſunt, brevi deſcriptione, in re-publica exiſtere quandam utilitatum communicationem inter eos, qui conjuncti, congregatique vivunt.

Neque tamen propter omnem utilitatem fit hujuſmodi conciliatio, neque ſolùm vitæ ipſius causâ, ut ſcilicet homines hac conjunctione vitam degere poſſint: parum enim in hoc à cæteris animantibus, quæ ſocietate gaudent, differret hominum genus. Nam & illa quoque inter ſe multa communicant eorum, quæ attinent ad vitam producendam, atque tuendam. Nempe nullum animal præter hominem eſt felicitatis capax: quem finem, & extremum eſſe civilis ſocietatis omnes cordati philoſophi ponunt; quod eſt non tantùm vivere, ſed etiam bene vivere; ad quod communicatio vitæ, & publicè, & privatim, plurimum confert. Communicamus enim inter nos actiones, quæ proficiſcuntur ab honeſtate, id eſt, à perfecta virtute, quæ circa uſum, & exercitationem verſatur, quam prudentiam appellamus, locatam in delectu bonorum, & malorum, ſemper cum juſtitia conjuncta, ſine qua nulla eſſe poteſt communis utilitas; quod quidem exiſtit illud optimum bonum, quod rem-publicam gerentibus proponitur, tamquam extremum, & ſummum. Ut enim gubernator propoſitum habet finem, ad quem tendit, curſum ſecundum, medicus ſalutem, imperator victoriam; ita moderatori rei-publicæ beata civium vita proponi debet, ut opibus, copiiſque, & gloriâ ampla ſit, atque virtute honeſta.

Porrò civitatis naturam ARISTOTELES conclusè, & enucleatè expressit, finem ejusmodi congregationis, civilisque societatis includendo, ut scilicet cives bene, beateque vivant; in quo quidem inest vis, atque sententia justi, ac juris colendi; sine quo nulla humana societas queat existere diuturna; cujus rei gratiâ dixit omnem eam institutionem pertinere ad magistratus ordinandos, quorum operâ jus in civitate retinetur. Omnis namque res-publica instituitur, civitatis ordinandæ causâ; ex quo ordine omnis provenit civium quies, pax, & tranquillitas. Sine civium enim concordia, ex qua fit quies, & pax in civitate, numquam bene, & beatè vivi potest; qui, ut diximus, est civilis consociationis finis.

Concordia profectò nulla erit umquam in ea congregatione, in qua jus & æquitas non colantur: eaque civitas nullo loco est habenda, neque rectè eo nomine vocari potest, in qua illa virtus non regnet, quæ constat ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani conservanda; quam quidem justitiam vocamus, ad quam nati sumus, & ex qua una virtute viri boni nominamur; cùm sit fundamentum totius boni, pulchri, atque decori, sed etiam sine ea nulla humana societas existere valeat. Sunt namque ea duo inter se usque adeò conjuncta, ac conjugata, ut naturâ reciprocentur, & alterum sine altero esse nequeat. Sicut enim, nisi sit justitia, non potest consistere humana societas; ita justitia non possit esse in terris, sine hominum societate: siquidem homines alius alio participando, communicandoque inter omnes, justi naturâ fiunt; ut postea latiùs dicetur.

Hinc HERODOTUS, prudens rerum scriptor, ait, fruendæ justitiæ causâ olim reges constitutos, id est, res-publicas adinventas fuisse: quarum gubernationem

initio omnium penes reges fuisse, & ipse, & alii luculentissimi scriptores literis prodiderunt; ut apud Medos, Persas, Ægyptios, Mycenæos, Argivos, Bactrianos, Armenios.

Nimirum ejus virtutis tanta vis est, ut etiam qui maleficio vivunt, haud consistere possint sine aliqua justitiæ particula. Omnis namque eorum coitio dissolvatur, nisi in dispertienda præda, æqualitas servetur, & cuique tribuatur pro dignitate. Usque adeò in omni congregatione requiritur justitia, quæ esse non potest, nisi inter eos, qui congregati sunt, æquo jure vivatur. Quod ex PLATONIS re-publica planè intelligere possumus. Ambigere enim videtur ipse philosophus; aut qui de ejus scriptis judicant, utrum nomen, ac titulus ei libro potiùs congruat, de republicane, an de justo; atque ideo, ne erratum esset, utrumque inscriptum fuit. Igitur in definienda civitate, nisi vis justi jurisque exprimatur, non includitur civilis societatis finis, quæ est communis utilitas, quod per se est optimum bonum.

Planiùs, explicatiusque egit AFRICANUS in populo describendo, advertens non esse omnem cœtum multitudinis, sed tantùm eum, qui est juris consensu, & utilitatum communione sociatus. Sanè complexus est, & finem civilis conjunctionis, & id, cujus ope, atque præsidiis pervenitur ad finem. Hinc colligimus, esse tunc rem populi, cùm bene, justeque geritur, sive ab uno, sive à paucis, sive ab universo populo. Itaque res-publica, sive sit institutio civitatis, sive res populi, ut AFRICANO placuit, nisi justè gubernetur, non habenda est, neque res-publica, neque civitas, neque populus.

Quod etiam dictum volo de quamlibet amplissima provincia, aut regno, quod constet ex pluribus ci-

vitatibus: est nempe eadem ratio. Ut enim colligitur, civitatem esse communicationem quandam utilitatum inter cives, ut rectè inter eos vivatur, & cum virtute, ex qua fit felicitas, quæ est opus animi ab ipsa virtute proficiscens: ita quoque regnum multarum urbium intelligi potest; nihilque discriminis existere inter civitatem, & gentem, vel, ut nunc loquuntur, regnum, nisi quòd in gente, aut regno, est major multitudo nobilium, & clarissimorum virorum, conviventium rectè, & honestè, & ad virtutem. Est namque civitas pars gentis, aut regni. Quippe priùs domus fit ex pluribus hominibus; ex pluribus domibus seu familiis fit vicus; ex multis vicis conflatur civitas; denique gens seu regnum constituitur ex multis civitatibus, legum communione utentibus.

Idem sanè finis, qui est propositus civitati, debet esse etiam toti genti; nec tantùm uni provinciæ, sed universo hominum generi, si in unam civitatem, aut provinciam possint convenire omnes homines, & utilitates civilis conjunctionis inter se communicare. Etenim, & quilibet civis, & civitas, & gens omnis, omnia referre debent ad virtutem, & ex ea agere: rei-publicæque moderatorem eniti par est, atque animum intendere, ut tam singuli cives, quàm tota civitas, aut gens universa, in laude vivant, atque virtute, cujus bono omnes in tranquillitate positi sint felices. Felicitatem verò consequi non valet, qui non omnia è virtute agit: ex qua oritur honestum illud, ad quod, tamquam ad signum, omnis rerum-publicarum rectio, sicut cæteræ quoque actiones, maximè verò hæc, est dirigenda. Nihil autem honestum esse potest, nisi septum sit, ac stipatum omnium præclarissimarum virtutum coronâ, in qua oportet eminere, atque, ut inquit PLATO,

præfulgere ipſam juſtitiam; propter quam humana ſocietas, res-publica, & civitas, omneſque communitates inductæ fuerunt. In illis verò hominum cœtibus, in quibus, ea quæ dixi, non inveniuntur, nulla exiſtere poteſt res-publica; neque illæ civitates ſunt habendæ.

Potes denique, FLAMINI, intelligere ex his, quæ hactenus à me dicta ſunt, invectuſne fueris in rem-publicam, an in quampiam aliam hominum conſociationem, coitionemve, ab hac, de qua quærimus, longè ſejunctam: in quo quidem errore tua diutius verſata eſt, atque vagata oratio, & pro re-publica, longis ſpatiis inſecutus fuiſti ejus umbram quandam, & vanam effigiem, cum qua dimicares. Ut apud HOMERUM, DIOMEDES, ratus ſibi eſſe certamen cum ÆNEA, eumque ſe perſequi, atque urgere, tandem reſipiſcens ſenſit, ſibi rem eſſe cum inani imagine. Poteras tute quidem agnoſcere, an ea congregatio, de qua loquebaris, nomen rei-publicæ meretur, ex fine ipſo, qui proponitur; quove omnium rerum, quæ ab arte, & ab hominum induſtria proficiſcuntur, natura, & vis apprimè cognoſcitur. Poteras, inquam, ex AFRICANI ſententia liquidiùs inſpicere, an illa, quam memorabas, eſſet res populi, & an ille populus.

Hic PRIULLUS: Nollem, inquit, VIDA, interrumpere continentem orationem tuam. Verùm tamen hic, ſi liceret, te libenter interpellarem, nè quis in animo meo ſcrupus reſideat.

Licet, inquam, veteris Academiæ lege. Quid eſt eorum, quæ hactenus à me dicta ſunt, quod te animi torquet?

At ille, Memorâſti tu quidem, inquit, initio homines in montibus, & ſilvis palantes, ac diſſipatos

se oppidis, mœnibusque sepsisse, coeuntes, ut eâ societate conjuncti, ac conciliati, virtutis amore inducti, vitam beatam agerent; quem finem humanæ consociationis existere plurimis verbis disputâsti. Omitto, à nostris, qui Christi sequuntur instituta, istis omnino repugnari. Nam video, hanc à te disputationem institutam, magis ad placita antiquorum philosophorum, & sententias respiciendo, quàm ad Christianæ veritatis rationem. PLATO ipse, quem philosophorum quendam veluti deum vos philosophi suspicitis, ac colitis, fatetur, nullos, pauciſſimis exceptis, beatos existere, ne dicam, esse posse, dum corpori, tamquam saxo ostreæ, alligati tenentur. Quæ igitur beatitudo, aut felicitas sperari potest ab illis, qui tot numero in communione vivunt? Consesne, ædificandas tantâ molitione, tantorumque operum impensis, ampliſſimas urbes, ut in eis, ex tot millibus civium, communi jure sociatorum, unus fortasse aliquando, aut plurimùm duo, felicitatem, quæ est rerum humanarum finis, consequantur?

Præterea, quis credat, rudes illos primos homines, ex ultima antiquitate, ignavos, deditos ventri, ac somno, indoctos, incultos, literarum, & bonarum artium insolentes, quorum vitam, mortemque juxtà existimandam duco, ex agresti illa, immanique consuetudine, virtutis speciem, & pulchritudinem cognitam habuisse; eamque tanti feciſſe, ut in hanc communionem vitæ, honesti causâ, concordes convenerint; seseque legum vinculis colligandos, constringendosque suâ sponte tradiderint, atque alienæ se effecerint potestatis? Videtur potiùs, eos necessitate aliquâ adactos fuisse, & aliis planè causis impulsos, magis ad corporis, vitæque præsentis commoditates, quas adamabant, pertinentibus, quàm ad animi bona,

quorum penes eos nulla electio esse poterat, cùm talia, nondum existente philosophiâ, penitus ignorarent.

Postremò civitatem definis, perinde ac si quidpiam sit artificiosum. Atqui semper equidem audivi, & apud principes philosophos legi, hujusmodi hominum conciliationem, naturâ ipsâ suadente, atque occultâ, & tacitâ quadam vi perpetuâ, & æternâ, cogente, existere.

Tunc ego, Ad hoc ultimum, inquam, quæ fuit tui scrupuli tertia quæstio, ut præposterè respondeam, est expedita, faciliſque responsio; quandoquidem quæcunque ex arte, & hominum cura, atque industria efficiuntur, cognoscuntur planè ex fine, & bono, ad quod constituta sunt. Licèt vero nati simus ad societatem, ad quam naturali quodam animi impulsu vehementi, & affectione rapimur, tamen cùm civitas ipsa non instituitur, aut perficitur, absque hominum opera, atque industria, ab arte quodam modo proficisci videtur. Ideo ex fine, & bono, quod est ipsum justum, & ab ARISTOTELE, & ab AFRICANO, definita fuerunt & civitas, & populus.

Causam verò constituendæ civitatis, quæ fuit altera dubitatio, fuisse hominibus, ut bene, beateque, id est, honestè, & cum virtute viverent, nemo, qui rectis utitur sensibus, ibit inficias. Id omnes planè cordati philosophi fatentur. Non negârim, alias quoque causas permultas ad hos cœtus, & societates conciliandas confluxisse; quod & ARITOTELES, & alii philosophi quoque concedunt: siquidem communio loci unà viventibus maximam affert delectationem. Homo enim hominem naturâ diligit, ac gaudet jucundissimâ vitæ societate; neque ullius rei potest cuiquam esse diu jucunda possessio, sine socio, cujus fide,

officio, ac diligentia, juvari queat. Ipſum vero ſimul vivere, per ſe multarum commoditatum cauſa exiſtit; cùm ſibi mutuò cives deſervire, prodeſſe, & ſubvenire valeant, tutiuſque ideo vivant. Atque ita, propter officiorum communionem, homines multitudine congregati commodiùs vivunt; multoque meliùs tueri ſe valent, contra validiorum vim, ferarumque incurſus, quàm diſperſi. Nam, communi malo ſalutem quærentes, ſua conſilia in medium conferunt, periculiſque communibus, communicatis opibus, obviam eunt.

Proinde cauſam quoque civili conſociationi attuliſſe potuit, cùm ſanguinis communicatio per mutua connubia, tum rerum permutandarum, & quavis aliâ ratione contrahendarum, commoditas.

Bona quidem hæc omnia exiſtunt, & perquam oppidò uſui ſunt hominum generi, quæ ex civili conjunctione proveniunt; & ad ea illi fortaſſe reſpexere, qui primi hanc ſocietatem inierunt, non tamen ut ad extremum, & ultimum bonum: quod quidem quid aliud eſſe potuit, quàm ut bene, & beatè viveretur, id eſt, ipſa beatitas; quæ eſſe non poteſt, niſi in vita honeſtiſſima, atque electiſſima? Conſtat autem ex eis actionibus, quæ ſunt virtuti, ex qua id, quod dicimus honeſtum, oritur, conſentaneæ.

Potiſſimùm igitur, propter vitæ honeſtatem, quæ eſt ipſa virtus, aut quidquid virtute geritur, tamquam propter eam rem, in qua re completur illud extremum, atque excellens, perfectum, & abſolutum bonum, conſtituta fuit primùm civitas; ut, inquam, homines agerent vitam conſentientem, reſpondentemque virtutibus, honeſtam, conſtantem, & naturæ congruentem: ut utilitas ſecuta ſit civilem ſocietatem, non ſocietas utilitatem.

Inter autem, omnes virtutes diximus nullam esse illustriorem, nec quæ latiùs diffundatur, ipsâ justitiâ; quæ est aliarum domina, & regina, constatque ex hominibus tuendis, id est, ex societate generis humani, dum communi utilitate conservatâ, suum cuique tribuit pro dignitate. Quod haud facilè fieri potest, nisi in congregatione, & cœtu civili, ubi culpæ pœna, atque animadversio, quæ est animi medicina, certa constituitur. In quacunque civitate hæc virtus omnia moderatur, eam beatam putant.

Raros autem esse beatos, ut obiter ad tertiam quæstionem, quæ tuo ordine erat prima, respondeam: erant enim duo illa conjuncta, quæ dubitabas, alterumque pendebat ab altero; quòd post pollutum, corruptumque humani generis semen, ob principis hominis, omnium hominum parentis, insignem adversùs Deum fraudem, atque perfidiam, rari justitiæ omnes numeros impleant, pauciſſimique inveniantur, quibus nihil desit eorum, quæ ad moralem, ut ita dicam, felicitatem perficiendam, requiruntur. Nam de ea felicitate, more philosophorum, loquor, quæ in hac mortali vita haberi potest.

De alterius verò vitæ, immortalis, perpetuæ, ac sempiternæ absolutissima felicitate, de qua differunt theologi, alio loco à nobis agendum erit luculentiùs, lotis manibus, & nudo ob operimento capite, lustratisque animi sensibus. Licèt igitur in communione viventes non omnes felices, aut beati planè existant, spe tamen felicitatis, ac beatitudinis consequendæ (de probis, & honestis civibus loquor) in laude vivunt, & virtute; paucioraque illis desunt, quàm improbis, & flagitiosis.

Satis autem feliciter, pingui Minervâ agens, ego illos in re-publica vivere statuo, qui, omnibus de-

tractis vitiis, cumulati omni laude, neque alios afficiunt injuriâ, neque ab aliis læduntur: quorum alterum quidem homini frugi non omnino difficile; alterum verò est difficillimum, nisi sint omnes boni, possintque æquo jure vivere in ea civitate, in qua jus, lex, & fas sunt potentissima. Nec verò dubitandum est, quin illi primi homines, quantumvis rudes atque agrestes, virtutis vim præsenserint, aliquamve prænotionem habuerint, licèt subobscuram, & adumbratam. Honestum enim, & decorum, etiam puerorum animos naturâ & specie commovet, quòd per se sit pulchrum, & laudabile, licèt illis nondum nobilitatum, aut illustratum, à nulloque laudatum, ipsum suâ luce, & splendore præfulgens.

His, PRIULLE, tibi à me satis responsum esse arbitror ad ea, quæ rogâsti. Nisi quid vis ad hæc, ad FLAMINIUM revertar, ut ejus oppugnationi resistere pergam. Per me, ut libet, inquit, ego sanè nihil ampliùs moror.

Vides igitur, FLAMINI, nullam mihi tecum esse controversiam. Ego profectò loquor de matrona stolata, atque honesta: tu contrà, de scorto, & turpissima lupa, verba facis. Ego posco hominem: tu affers umbram. Nempe cùm de re publica quæsitum esset apud nos, tu quandam picturam rei-publicæ squalidam, collapsam, coloribusque evanescentem, quam illuderes, in scenam induxisti. Quærebam ego formam rei-publicæ integræ, ac florentis: tu mihi attulisti inane simulacrum civitatis, vitio temporum lapsæ, corruptæ, vetustæ, annis ac pannis obsitæ, & obsoletæ, neglectæ, ægræ, elatæ, ac comploratæ.

Censesne, rogo, rem-publicam illam, quam accusatione acerrimâ proscidisti, convenire cum forma illa, quam tradiderunt tot illustribus literis sapientis-

simi Græcorum? Cur non potiùs civitatem heroicorum temporum, de qua dissereres, tibi proposuisti? Ad fecem, atque illuviem, ad labem, & lutum hujus temporis, te demisisti; atquein omnium sordium sentina planè demersisti: quo tempore, non modò ex pulcherrima facta est deterrima, sed potiùs omnem rempublicam amisimus, prolapsaque sunt omnia; usque adeò, ut homines quasi videantur conversi in belluas, retentâ tantùm oris, & humani corporis figurâ. Tute ipse judicare potes, in tanta verborum profluentia nihil abs te dictum, quod tangeret sententiam meam; frustraque te omnem laborem profudisse.

Verumtamen videbimus, quales tuæ fuerint rationes, quàm fragiles, quàm lubricæ, & inconstantes. Dirimere conaris, ac demoliri civilem hominum in terris omnibus societatem, quæ vitam omnem continet; ut homines, eversis, relictisque ubique urbibus, dissociati, palantesque in montibus, & silvis, rursus vitam solitariam degant. Id profectò optimis rationibus probare possum, ac cogere, esse adversùs naturam ipsam bellum gerere, atque pugnare.

Conniteris nimirum obstare, ne ignis, fumus, & odor, atque id genus leviſſima corpora, vi suâ, innataque proprietate, sursum versùs ferantur; neve rursus lapides, terra, aqua, & quæ gravia sunt naturâ, suopte pondere directo deorsum rapiantur. Adoreris item fluminum & aquarum decursus coercere, ne per declivia labendo tandem mare influant. Istuc profectò est gigantum nixu in cœlum iter affectare, atque moliri. Acta agis. Faciliùs hercle igni vim, & naturam eripies, ne admota calefaciat, aut soli luminum cœlestium maximo, ne luceat, quàm homini ad societatem nato, ne sit hominum

appetens, neve cum eis libenter copuletur, vel ob eam cauſam tantùm, quòd ſit homo, quòd, inquam, ſit ei à natura inſitum.

Quod licèt ſit commune etiam aliquibus animalibus præter hominem, ut facilè unumquodque cum illis, quæ ſunt ſui generis, congregentur, aliud quidem alio magis, neque eodem planè modo; attamen in hominibus longè alia ratio. Nempe non ſolùm natura homines aptos fecit ad ſocietatem hominum, ſed etiam ita comparatum eſt vitæ, naturæque noſtræ, ut ne quidem ſoli eſſe diu, aut vivere valeamus. Quod profectò negare non potes, niſi totam phyſiologiam evertere velis. Ego vero efficiam ſolidis rationibus, ut ne ſalvâ exiſtimatione negare poſſis.

Principio arbitror, inter omnes philoſophos convenire, naturam, tam providum ſolertemque artificem, conſilii, & rationis minimè eſſe expertem: nihilque ideo eam temere, fortuitò, ac ſine cauſa facere; ſed omnia conſideratè, conſtanterque, & ex judicio moliri. Hoc poſito fundamento, res per ſe ipſa manifeſta erit. Exploratum eſt etiam phyſicâ ratione, omni rei, quæ eſt ſecundùm naturam, oportere etiam ea naturalia adeſſe, ſine quibus exiſtere, & conſervari non poſſit. Parum utiliter namque, incaſſumque laboraret natura, ſi ea, quæ facit, nullo modo tueri ſtatum ſuum valerent; ſed ſimul atque orta eſſent, interirent, atque eſſe deſinerent. Quare, cùm homini naturale ſit vivere, naturalia itidem illi ea eſſe oportet, quæ ſunt ei ad vivendum neceſſaria. Inter alia autem, quæ maximè homini requiruntur ad vitam degendam, conſtat in primis eſſe hominum ſocietatem; ad quam nati ſumus, & ſine qua vivere nequimus. Sequitur igitur, hominem naturâ eſſe ſociale animal.

Quòd verò humana ſocietas ſit hominum vitæ neceſſaria, per ſe liquet; & experimento quotidie docemur, ex iis, quæ ab ea multifariam vitæ ipſi ſuppeditantur. Porrò non prætereundum eſt, in ipſo cujuſque ortu, quàm diverſa ſit hominum, & cæterorum animantium conditio. Nam muta quidem pleraque, ſimul atque materno utero edita ſunt in lucem, erigunt ſe protinus, ita ferente naturâ, & pedibus ſuis nituntur. Incedunt item, & variis diſcurſibus, huc atque illuc, jam tum geſtiunt. Homo verò invalidus, imbecilluſque naſcens, ſolo projectus multos menſes jacet, neque movere ſe loco, neque per ſe ſtare valet, diutiuſque alienis opibus, ſubſidiiſque, & adminiculis ſuſtentatur. Quatuor enim rebus longè ſecus, quàm cætera animantia, homo indiget, ad vitam tuendam, victu, veſtitu, periculi propulſatione, & diſciplinâ.

Quippe natura cunctis animantibus, præterquam homini, facilem, expeditumque ſe alendi modum, facultatem, facilitatemque elargitur, funditque ex ſeſe illis nihil laborantibus paſtus varios, varieque abundantes; terrâ herbas, & fructus, nullâ eorum curâ atque induſtriâ, ad cibum ſubminiſtrante, flumina, & fontes ad potum. At lupis, leonibus, ac tigribus, cunctiſque illis feris, quæ raptu & ſanguine ſe paſcunt, alias pecudes invalidiores eadem parens, atque altrix ſufficit, quarum carnibus alantur. Humanæ autem vitæ ſuſtentandæ haud planè ſatis eſſe poſſent per ſe herbæ, aut fructus, pecudumve, aut ferarum carnes, niſi multâ arte, multoque opere, atque negotio, iſtiuſmodi cibaria mollita eſſent, ſubacta, atque confecta. Nempe humani corporis longè mollior, infirmior, atque imbecillior eſt natura, quàm cæterorum.

Idem contingit in veſtitu, quod erat ſecundum. Quandoquidem natura ipſa beſtiarum corpora propriis indumentis texit, ac ſepimentis; ut abſque ulla alterius ope per ſe ſatis cœli vim, atque injurias, perferre valeant. Alias quidem coriis, pellibuſque duriſſimis munivit; & lanæ velleribus, ac pilorum denſitate veſtivit: aliis plumas dedit, quibus tegantur. Aſt hominem nudum, inopem, inertem, alienas opes expectantem abjecit.

Ad propulſandum quoque periculum, quod à me tertio loco poſitum fuit, mutis animantibus eadem communis omnium mater, & magiſtra, largior atque benignior fuiſſe videri poteſt, longeque eis conſultiùs providiſſe. Etenim illis cavit, ut ſuis viribus, ſuoque marte, adversùs injurias tueri ſeſe valerent: alia itaque dentibus, alia cornibus, alia unguibus armavit. Aliquibus item pedum pernicitatem, & agilitatem corporis dedit, qua ſe quirent ab injecto periculo liberare, & validiorum vim eludere, atque evadere. Hominem verò harum rerum inopem, inermem, atque indefenſum reliquit, nihilque ei tantopere proſpexit.

Quarta quoque ratio à me propoſita fuit ob diſciplinam, qua ſine intuemur hominem minimè implere poſſe vitæ munia. Animantia enim ratione carentia omnia per ſe agunt, quæ ad vitæ, naturæque conſervationem pertinent, abſque docentis miniſterio, nullâ diſciplinâ, nullâ doctrinâ inſtructa, ſed ſolâ quadam magnâ hercle & incredibili, naturæ vi, atque inſtinctu. Siquidem animadvertimus, aves ſub partûs tempore ſemper conſtruere nidos, eoſque quàm molliſſimè poſſunt, ſubſternere; licèt nullas alias umquam ſui generis aves viderint nidificantes. Canes præterea, cùm pariunt, per ſe nôrunt, quomodo ſe i

partu ipſo, in fœtuque educando gerere debeant; tametſi, quod exploratum habemus, nullam umquam aliam canem parientem aſpexerint. Quis etiam docuit araneas telam ſuam quamque, tam molli, tam egregio, tam admirabili opere, contexere?

De Bombyce, tam exiguâ animante, nemo hercle ambigere poſſit, quin ſolo naturæ inſtinctu, & lumine, nullâ alicujus diſciplinâ inſtructa, opus ſuum tam admirandum expleat. Quam videmus, ubi tempus lanificii ingruit, fila delicatè nere, eademque certâ ratione agglomerare, ut materiam textrinæ ſufficiat; cùm numquam, jam non dico, viderit, ſed neque vidiſſe potuerit, quam aliam in hujuſmodi opere imitaretur: quia ei animanti vita eſt trimeſtris tantùm, totumque genus à ſtirpe, ſingulis annis ſtato tempore, ſimul funditus interit; relictis ex ſe duntaxat ovis quibuſdam tenuiſſimis pro ſemine, quæ ſupremo vitæ tempore pariunt, in reparandi generis certiſſimam ſpem. Quod nos olim in eo ipſo poemate de hujuſmodi animante expreſſimus, iis planè verbis:

——————— *Brevis omnibus ætas:*
Vix ulli lunâ completur tertius orbis;
Et nunquam ex ſeſe prolem videre creatam.
Intereunt omnes; pecus occidit omne quotannis;
Et cunctam evertunt fera fata ab origine gentem.
Immortale tamen reſtat genus his, neque mortî
Eſt penitus locus; æternùm ſed ſemina durant.

Feræ inſuper naturali quadam induſtriâ nôrunt herbas quaſdam, vim medicamenti habentes, quibus, nullo accerſito medico, morbo laborantes ſibi ipſæ adhibent remedia: quorum quidquam homo per ſe ne ſuſpicari quidem poteſt, nihilque planè omnium diſtinctè, diſcreteque novit; ſed vix rationis lumine res communiter, involutè, universè, promiſcueque

cognitas habet. Ei enim ad humanas actiones, vitamque bene degendam, opus est diuturnâ, multiplicique disciplinâ, accedente ad naturam ratione, conformationeque doctrinæ: quam consequi nequit, nisi ab aliis, quibuscum versatur, hauriat.

Neque verò ego tamen idcirco umquam crediderim, naturam ipsam adversùs belluas adeò liberaliter egisse, & se eis tamquam benignam, indulgentemque parentem exhibuisse, quod aliqui immeritò queruntur; ut hominem tam nobile animal, quem intuemur tamquam regem cæteris dominari, penitus neglectui habuerit; eique malignè subveniens nudo, inopique, & alienis opibus obnoxio, se novercam professa fuerit. Nimirum, si vitæ præsidia, quæ nobis per manuum ministerium disciplina suppeditat, cum omnibus naturalibus instrumentis, quibus, ut memoravimus, muta animantia per se sunt prædita, conferam, hoc uno ea omnia, quæ nobis natura negavit, compensare possumus; longeque præclariùs nobiscum actum fuit, atque cum illis. Verumtamen nulla primùm disciplina ab homine haberi potest, nisi ab aliis accipiat, erudiaturque ab illis, quibuscum versatur; quod longè præclarius ei contingit, quàm cæteris animalibus.

Cùm igitur, ut hanc rationem denique concludam, homo, cui per se naturæ instrumenta desunt, neque disciplinam, neque cætera vitæ subsidia, atque auxilia necessaria, quæ modò memorata fuerunt, aliunde expectare possit, quàm ab humana societate, quæ vitam omnem continet; sequitur, hominem naturali motu appetere hominum conjunctionem, atque consuetudinem: &, ut postea cogam, necesse est etiam confiteri, civilem consociationem naturæ esse consentaneam.

Præterea nullum animal ab alio perfectè erudiri potest, nisi sit rationis, & sermonis particeps; quibus duobus præclaris, ac divinis donis, solum hominem natura locupletavit; atque inde est omnis disciplina. Neque enim ab illa tantopere extrà, quàm intus armati fuimus, non tam corporis viribus, quàm animi divinâ quadam vi, & facultate; in qua se nobis eò se liberaliorem præbuit, quò parcior, & jejunior fuit, in corporis præsidiis elargiendis. His duobus enim naturæ adminiculis, longè præclariùs, ac magnificentiùs nobis supplere, & repræsentare possumus omnia vitæ necessaria subsidia. Ex sermone namque omnis, de qua modo egimus, fit disciplina, orta quidem primùm, atque à ratione profecta. Dedit itaque homini natura orationem, per quam oritur disciplina, sine qua hominum genus diu stare non possit.

Quare si à natura homini est datus sermo, quod est firmissimum humanæ societatis vinculum, necessariò est etiam ipsa hominum conciliatio, communitas, atque societas, ab eadem natura attributa; quæ, ut modò concluſum fuit, nihil sine causa agit, in quave nulla apparet temeritas. Non enim homini dedit loquendi vim, & facultatem, ut secum ipse loquatur, sed ut cum aliis sermonem conferat: si quidem oratio docendo, discendo, communicando, disceptando, consolando, consulendo, objurgando, arguendo, hortando, judicando, colloquendo, incredibiliter conciliat inter se homines, & naturali quodam nexu conjungit. Neque hercle ego cùm loquor, meus sermo, atque oratio, ad me ipsum dirigitur, sed ad alios potiùs, quibuscum loquor.

Sequitur igitur, humanam societatem naturâ constare: estque per se consectarium, si homini na-

turalis est sermo, naturale est etiam ei vivere in societate, & in communione; ut natura nihil temere, frustra, & inconsultè faciat. Cujus enim causâ hominem loquentem fabricata esset, nisi ut is aptus foret ad cœtus, ad consilia, & civitates? Hinc etiam ARISTOTELES arguit, hominem ad societatem, & congregationem, aptum esse magis, quàm apes, quàm cætera quæque animantia congregabilia, quòd nullum aliud animal sit particeps, composque sermonis, & orationis; qua inter se homines explicare queunt, quid utile, quidve inutile, quid justum, quidve injustum; non tantùm, ut diximus, sicut belluæ, jucundi, & molesti sensum judicare.

Proinde, quia naturâ omne animal diligit semetipsum, non potest omnis homo sibi non charus esse, & statum suum curare: atque ideo nequit non appetere ea, quæ ad vitam tuendam faciunt, se ut conservet; priusque à semetipso abjungi, atque discedere poterit, quàm amittere appetitum earum rerum, quæ sibi conducant. Cùm itaque convictûs humani societas, non tantùm vitæ hominum sit utilis, sed etiam necessaria, sine qua nulla vita hominis esse possit; perspicuum est, hominem hominum esse appetentem, talemque appetitionem ei à natura esse insitam, atque ingeneratam, quia se diligit ipse, ut probatum fuit; atque ita est affectus, ut se conservet, ac tueatur, ut etiam, sicut in pueris animadvertimus, nondum se agnoscat, neque intelligat, quam ob causam id appetat; nisi quòd naturalis quidam in nobis insitus, atque innatus appetitus existit earum rerum, quæ res sunt aptæ, atque opportunæ naturæ, odium verò earum, quæ sunt contrariæ. Quia non tantùm hominis, sed cæterorum quoque animantium, & etiam, ut quidam volunt, stirpium, natura est sui

ipſius conſervatrix; idque habet apprimè propoſitum, ſe ut egregiè in ſui generis ſtatu cuſtodiat. Sicut enim intuemur animantia ſeſe moventia, ſenſuum diſtributione, & quadam compactione membrorum, in vita cuſtodiri; ſic etiam ea, quæ terra gignit, corticibus, atque radicibus conſervari. Hac denique ratione nulla poteſt arctiùs concludi, ſuiſque cujuſque ſenſibus comprehenditur, ut ne quidem audiatur, ſi quis contra velit dicere. Quî enim intelligi poteſt, aut cogitari, eſſe aliquod animal, quod ſeipſum oderit, ſibique conſultò obſit, & inimicum exiſtat? niſi velimus, res inter ſe contrarias convenire, atque concurrere; ut idem animal ſe diligat, ſimulque ſe oderit, quod fieri nullo modo poteſt.

Ne quis verò huc objiciat eos, qui ſibi ultro mortem conſciſcunt, laqueoſque, & alia exitiorum genera ſibi ipſi parant. Nequaquam ſanè illi id agunt, quòd ſecum exerceant inimicitias, verùm potiùs errore ducti, propter nimiam, vel doloris vehementis, vel cupiditatis, vim. Iracundiâ quoque ita aliqui efferuntur, ut ea, quæ mala exiſtunt, bona autument; mala contrà, quæ bona; fugiantque, quæ appetenda; quæ fugienda, appetant. Et ſi quando perturbatione rationis, atque ordinis, in mala ſcientes ruunt, ſic tamen ſibi uſum eſſe putant, optimeque ita ſibi ſe conſulere arbitrantur: eos namque à recta ratione vitioſa natura detorſit. Cui ſententiæ quidem ſatis argumenti eſſe poſſit, quòd, appropinquante morte, unuſque vel ſic affectus exalbeſcat metu, diſſolutionemque naturæ tantopere perhorreſcat; cùm neque feræ, pecudeſve iſtius timoris ſint expertes, ipſæque, etiam injecto mortis terrore, horreſcant, atque refugiant.

Aliâ mihi demum firmâ, atque conſtanti ratione vinciendus es, quam numquam ſolvere valeas. Ni-

mirum, qui convictum humanum, hominumque ſocietatem evertere molitur, ille etiam ſimul juſtitiam ab hominibus tollere nititur, excellentiſſimam unam virtutem, omnium aliarum, ut dixi, dominam, & reginam, de cujus præcellentia non eſt quòd hìc multa inculcem. Sed revoco te ad ea, quæ modò plurima in ejus commendationem ipſe congeſſiſti, cujus ſplendorem Heſpero, atque Lucifero, ex EURIPIDIS verſu, parem facis; totamque orationem tuam in te revolvo.

Conſtat enim ex hominibus tuendis, id eſt, ex hominum ſocietate. Neque eſſe ulla in terris juſtitia poteſt, niſi ſit humani convictûs ſocietas; quæ ſi nulla eſſet, neque juſtitiæ omnino ullus eſſet locus. Quod quidem perſpicuum eſt ex ejus virtutis definitione, cujus vim, atque naturam nemo integrè ſatis explicare poſſit, niſi humani convictûs mentionem incluſerit. Eſt enim, ut definiunt ſapientiſſimi viri, affectus animi ſuum cuique tribuens, & ſocietatem conjunctionis humanæ æquabiliter tuens, pro cujuſque dignitate. Sublatâ itaque hominum conjunctione, quid opus eſt, in juſtitiæ brevi explicatione, illis particulis, ſuum, inquam, cuique pro dignitate tribuere, & ſocietatem conjunctionis humanæ tueri? Eâ enim re, cujus causâ aliquid exiſtit, ſublatâ, ſimul tollitur etiam illud. Quippe juſtitia exiſtit, ut homines in communione viventes tueatur, quaſi quædam civilis deſcriptio, qua continetur multitudinis conſenſio, qu: pax eſſe dicitur. Quippe eâ unâ virtute concordes tenentur civitates; civeſque, quod ad publica attinet, idem volunt omnes: quæ concordia atque conſenſio eſt, quaſi quædam civilis amicitia. Idcirco eam virtutem ARISTOTELES interdum nominat popularem, cujus virtutis fruendæ causâ, ex He-

RODOTI ſententia, idem philoſophus dixit, reges olim fuiſſe conſtitutos, id eſt, res-publicas, quas memoravimus initio à regibus adminiſtratas fuiſſe.

Uſque adeò humanum genus conjunctum, ac conjugatum eſt cum juſtitia, tantaque nobis eſt ejus cognatio, ut (mitto quòd ſine ea homines exiſtere nequeant) cum ea in lucem editi, ad eamque nati ſimus. Neque enim à nobis addiſci poteſt; ſed quædam ejus ſemina cooriuntur in animis noſtris, tametſi nulla ejus ſignificatio eluceat. Sicut in terra abdita latent quædam herbarum ſemina, quæ calore, & humore, adhibitâ quoque aliquâ interdum culturâ, in auras eliciuntur: ita illæ quædam quaſi ſcintillulæ, exercitatione, & conſuetudine, ut inquit PLATO, acquiruntur, legibus videlicet, inſtitutione, & doctrinâ; ſiquidem natura hominem inchoavit, doctrina deinde perficit, & abſolvit.

Atqui inquiet fortè quis, nemo inficias eat, hominem ſocietatem appetere, ut cætera quoque animantia. Deſinat enim illico eſſe humanum genus, in ſempiternum funditus everſum, niſi ſit maris & fœminæ conjunctio, liberorumque & procreatio, & educatio: neque verò in controverſiam vocari, an conducat ſuam quemque familiam regere, & cum ſuis in eadem domo conjunctè vivere, Cyclopum, aut Arcadum more; ſed omnem diſputationem eſſe adverſùs civitatem, & civilem conjunctionem, tantorum malorum conciliatricem, ſicut FLAMINIUS, magis in hac cauſa contentionis, quàm veritatis, cupidus, conatus fuit probare. Eandem equidem rationem dico eſſe, quod ad hoc attinet, & familiæ, & civitatis; atque ad utramque natum eſſe humanum genus conſtat. Porrò ſi mihi das, hominem naturâ eſſe aptum ad aliquam ſocietatem, ut ſolidis argumentis perví-

cimus; fateare etiam neceſſe erit, eundem aptum eſſe naturaliter ad civilem conſociationem: quæ communitas non modò continet & complectitur omnes alias communitates, ſed etiam fit ex illis, ut dictum fuit. Semper enim ab uno incipit multitudo. Neque intelligi poteſt, ut cujus omnes partes ſint naturales, totum, & univerſum illud non ſit itidem.

Quin etiam civilem conjunctionem eſſe maximè naturalem fateri cogimur, ſi ad finem, & extremum reſpiciamus, ad quod aliæ communitates referuntur. Nam quidquid eſt finis aliquorum naturalium, conſtat id quoque eſſe naturale; eſt enim forma, & ipſa eorum natura, quorum eſt finis. Convenit autem inter nos, communitates domûs & vici homini exiſtere naturales, non tantùm, ut modò diximus, quòd inde in diem ei ſuppeditari poſſunt aliqua neceſſaria; ſed etiam quoniam communitates illæ, quæ perficiunt domum, viri inquam & uxoris, domini & ſervi, patris & filii, exiſtunt ſecundùm naturam.

Idem de vico dicimus. Fit enim ex filiorum, conſobrinorum, ſobrinorumve, & vernarum, atque nepotum, in una, eademque domo ſoboleſcentium, propagatione; quæ quidem principium, & quaſi ſeminarium, civitatis exiſtit.

Eos namque cùm una domus capere nequit ob nimium incrementum, fabricant ſibi alias, atque alias domos propinquas, atque contiguas, in quas exeant, tamquam in colonias; quarum multiplicatio affert rebus-publicis originem. Quippe, ſicut ex multis familiis fit vicus, ita ex pluribus vicis evadit tandem civitas, quam faciunt propinquitates, conjugia, & ſacra, mutuæque conſuetudines; ad quam, tamquam ad finem, referuntur, & propter quam exiſtunt, & domûs, & vici communitates. Quamobrem dixit

ARISTOTELES, hominem esse civile animal, civitatemque vehementi animi impulsione, atque libidine summopere appetere.

Civilis enim societas est perfectio, extremumque omnium aliarum societatum, ducta à prima communitate naturæ, ascendensque multis gradibus, & ad summum perveniens, maximeque idcirco expetenda. Siquidem domûs ipsius communitas subministrare quædam potest duntaxat in diem ad necessitatem vitæ, quibus singulis diebus nobis est opus. Prima hæc hominum societas familia dicitur: quos, quoniam ex una, atque eadem penu vivunt, CHARONDAS ὁμοσιπύους, EPIMENIDES verò ὁμοκάπνους vocabat, quòd eodem lare, & tabernâ coutantur. Plusçula deinde vitæ præsidia, & paulò magis abundantiùs ex vici, seu pagi, quàm ex domûs communitate, suffi-ciuntur. At verò omnium rerum, quarum vita humana indiget, expletionem civitas affatim suppeditat; ut ibi homines non tantùm vivere, sed etiam benè, & beatè vivere possint, in omnium rerum abundantia, & copia, quæ non modò pertinent ad victum, sed etiam ad splendorem, & cultum. Omnia namque hominum victui necessaria nequaquam in uno vico reperiri possunt, quæ habentur in multis. Sua enim quæque ars in singulis vicis exercetur, in alio textrina, in alio fabrilis, cæteræque in aliis, atque aliis, in suo quæque instituuntur.

Cæterùm benè, & beatè vivere rectè dicitur congruenter naturæ, secundùm quam non est vivere in solitudine. Nam eos, qui parent rationi in expetendis, fugiendisque rebus, convenienter naturæ vivere dicimus: & id hercle fieri longè meliùs, atque commodiùs potest, ubi, præter victui necessaria, haberi possunt virtutum exempla, propter facta, &

consulta fortium, & sapientium virorum, ubive legum imminent imperia, quibus diversâ ratione homines informari possunt ad virtutem: ut humana vita sit omni bonorum genere cumulatè expleta, atque ab ipsis naturæ initiis profecta, deinde sensim progressa, non solùm corporis, sed etiam animi bonis perfruatur, quorum expletionem nulla alia communitas suppeditare valet.

Constat siquidem homo ex animo, & corpore, tamquam suis partibus; neque minùs animi bonis, quàm corporis, ad summam felicitatem indiget. Cùm igitur omnis homo naturâ se ipse diligat, necesse est diligat quoque omnes sui partes; consectarieque naturali libidine, atque appetitu in ea feratur, ex quibus possint necessaria præsidia utrisque suis partibus affatim subministrari, quò se integrè conservare, ac tueri possit. Cùm verò id ex nulla alia communitate, præterquam civili, consequi valeat; liquidò apparet, hominem naturalem libidinem ad civilem societatem habere, civitatemque ideo denique naturalem communitatem existere.

Hinc ARISTOTELES dixit, civitatem quidem principio constitutam fuisse ad vitam degendam, deinde ad bene degendam processisse. Quod ita intelligo. Initio quidem homines, auditâ, non oratoris cujuspiam luculenti, ut aiunt, sed naturæ ipsius, voce, in cœtum, & concilium, ex vicis, & pagis, in unum convenisse; eademque naturâ duce, ac persuastrice, ut communitatem jam inchoatam perficerent, eique fastigium imponerent, civitatem primùm instituisse, quò ex ea communione uberiùs, commodiusque vitæ præsidia habere possent. Deinde verò, jam constitutâ civitate, mœnibusque circumseptâ, eadem naturâ impellente, semperque paulò magis se menti-

bus humanis ratione explicante, cives quoque animum adjeciſſe ad virtutes; quæ mentes noſtras mirandum in modum ſuapte ſpecie, & pulchritudine commovent, quarum ſemina dixi eſſe in nobis, atque in animis noſtris cooriri.

Quandoquidem in omnium rerum principiis, ſuo more natura ſe occultat, atque retrudit; neque tunc primùm ſubitò ſinit ſe facilè perſpici, aut cognoſci: atque idcirco quæ facit, haud ſtatim perficit; ſed progredientibus ætatibus, quæ inchoaverat, paulatim, tardeque abſolvit. Quod quidem in omnium animantium ortu intueri poſſumus, hominis præſertim, qui recens ortus, uti exanimis, jacet, neque ex eo loco, in quo eſt natus, ſe commovet: deinde, accedente in dies paulatim firmitudine, & animo, & ſenſibus utitur; connititurque, ut ſe erigat; & etiam manibus adjuvatur, antequam nôrit, quem ad uſum ſibi datæ ſint manus. Incipit etiam commentari, & aliquid diſcere, primùm quidem ea, quæ ad corporis tutelam, conſervationemque pertinent. Nihil enim tunc altiùs cogitat, ſed tantùm proxima illis, quæ videt, & ſentit, & duntaxat corporis bona cognoſcit. Vim verò animi, infirmâ, imbecillaque adhuc mente, obſcurè, quaſique per nebulam, & caliginem percipit. Quò autem plus ætate progreditur, eò magis naturam ſuam, & quaſi ſe ipſum agnoſcit. Diſpicit, & ſentit quid ſit, quantumque à cæteris animantibus, ratione non utentibus, differat. Incipitque non tantùm de corporis commodis cogitare, ut in prima commendatione naturæ, cùm inquam primùm nos nobiſmet ipſis concredidit, ut ſalvum, & integrum ſe quiſque conſervet, qui primus in nobis eſt appetitus; ſed etiam de animi bonis, ad quæ nati ſumus, aliquid ſuſpicatur. Jamque elec-

tione, rejectioneque utens, ſtudet honori, dignitati, atque exiſtimationi. Demum id appetit, quod bona animi affatim expleat: quæ eſt naturæ ipſius ſumma perfectio, atque abſolutio; ad quam omnia, quæcunque ipſa agit, referuntur, quod eſt rerum omnium expetendarum extremum, ſummum, atque ultimum.

Id ipſum procreationi civitatis contigit, quoniam nihil umquam ſimul inventum, & perfectum extitit. Nam primo humani generis ortu, rudis illa, & inſciens multitudo, congregata in cœtum convenit; tum per ſe occultâ quadam vi impellente naturâ, tum præſidia quiſque urbium quærens, ſpe cuſtodiæ, & conſervationis ſui, ac rerum ſuarum, quam in mutuo ſinguli auxilio locabant: quæ quidem nihil, aut certè parum, ad animi bona attinent. Mox verò eadem congregatio, ſeſe paulatim aperiente naturâ, disjectaque eâ, quam diximus, animorum caligine, divino atque mirabili rationis utentes dono, abſtraxerunt cogitationes ſuas à rebus humilibus, in quas ſe abjecerant, mentemque ab oculorum conſuetudine avocârunt; ſentientes, ſe natos ad majora, longeque magnificentiora, nec tantùm ad corporis quiſque ſui conſervationem, & tutelam, verùm etiam, & in primis quidem, ad animi cultum, & ornatum; atque edocti fuere, multò inferiora eſſe corporis, quàm animi, bona, ut in quibus ſint maxima momenta non tantùm ad bene, id eſt commodè, ſed etiam ad beatè vivendum. Id autem cumulatur ex corporis incolumitate, & mentis ratione perfecta: continet enim vitam omnem.

Neque id ulla civitas conſequi poteſt, niſi plurimis virtutum fulta adminiculis: ad quas virtutes homines ſic naturâ aptos animos habent, ut non modò ad eas percipiendas, exercendaſque procreati videan-

rur, verùm etiam, ut à contrariis ſint alieni. Itaque quonam eâ ſocietate conjuncti eſſent, conſiderantes, ſentienteſque, ſanctam eſſe iſtiuſmodi communitatis conjunctionem, Deo interpoſito & teſte, & judice, pulchrumque & decorum eſſe vivere in cœtu æquo jure cum multis, ſcireque in civitate & imperare, & ſuâ voluntate parere, atque uti illis, quibuſcum congregantur, moderatè, ac ſcienter, & in pulcherrimis muneribus rei-publicæ cum dignitate verſari, vitamque decorè, & ſplendidè agere; cogitantes item, non tantùm ſe ſibi eſſe natos, ſed & patriæ, & ſuis; & eſſe pulchrum, ac ſummâ laude dignum, multos juvare, & humanæ ſocietati ſervire, civium, inquam, ſaluti conſulere, quod eſt plurimis prodeſſe, nemini nocere, & communem utilitatem ſuis commodis anteponere; ac non modò labores adeundos, communis commodi causâ, verùm etiam, ſi opus ſit, vitæ non parcendum; id propter coercere cupiditates oportere, quæ in nido animi deliteſcunt, domitaſque habere libidines, ſua tuendo, ab alienis mentem, oculoſque, & manus abſtinendo: jamque altiora, & quædam ſupra ſe ſapientes, Deo tribuere honorem, rerum omnium effectori, & cum juſtitia religionem colere, aſſuefacti fuerunt.

Hinc conditæ leges, hinc magiſtratus, & judicia conſtituta, unde orta eſt res-publica, ut ſua quiſque retinere poſſet, præſcriptâ quadam rectè honeſteque vivendi formâ. Hinc haberi cœpta fuit ratio æquitatis, fidei, dignitatis, juſtitiæ, atque officii, id eſt, cunctarum virtutum; & quam natura inchoaverat, ratio, quæ eſt lex divina & humana, civitatem abſolvit, ut in ea non tantùm bene, ſed etiam beatè vivi poſſet, & ipſam felicitatem aſſequerentur homines, quoniam eſt opus animi ſecundùm virtutem. Ex

convictu enim bonorum, ut dixit THEOGNIDES, fit exercitatio virtutum. Communitas nempe civilis, non præsens tantùm commodum, sicut cæteræ societates, respicit, sed in longitudinem consulit, & in omnem vitam, quam tam animi, quam corporis omnibus bonis, atque virtutibus expletam, ac munitam esse convenit; ut inde haberi queat illud excellens bonum, quod rerum omnium expetendarum extremum esse diximus, omnium bonorum expletione cumulatum. Quod est congruenter naturæ vivere, quæ in suo quodque genere perfectioni intendere voluit, & quod inchoavit, adumbravitque, ab infimis per media gradiens, semperque ad summum tendens, perficit; & ad ultimam sui generis formam, speciemque, perducit, expolitque, & adornat; ut aptum sit undique, & absolutum, expletumque omnibus numeris, & partibus, ut nihil addi possit, nihil, quod redundet, demi; semperque ad perfectionem respicit.

Vides jam arbitror, non tantùm primas communitates humanæ vitæ esse à natura, sed etiam, & illustriùs quidem, & maximè, civilem societatem: quod firmissimis rationibus, quas nemo refellere, aut diluere valeat, confecimus, ac coegimus.

Jamne sentis, FLAMINI, quantum facinus facere adortus fueris, qui civilem hominum convictum, quoad in te fuit, dirimendo, justitiam quoque, tam egregiam virtutem, quam hominum societas procreavit, è terris stirpitus sustulisti, cum ea quoque pariter necesse sit splendidus honestissimarum virtutum chorus, quæ cum ipsa justitia conjugatæ sunt, evertatur? Proinde nullus erit posthac, te causam tam injustam obtinente, beneficio locus; nulla inter mortales promerendæ gratiæ dabitur occasio: atque, ut video, humanum genus omnibus planè vir-

tutibus ſpoliare niteris. Incaſſum laboras: contra naturam ipſam pugnas. Priùs concidat omne cœlum, omnis natura eſſe deſinat, quàm non exiſtant hominum cœtus, concilia, & civitates; quæ plurimùm ſunt non modò naturæ conſentaneæ, ſed penitus hærent in ipſa infixæ.

Omitto nunc, propter neceſſitatem vitæ, cui à civili ſocietate, ac conjunctione, plurima ſunt parata præſidia atque auxilia, commoditates & opportunitates, quibus ſine nulla foret vita. Nihil namque eſſent homines ſine hominum præſidiis, & adjumentis, ut luculenter demonſtravimus; eſſetque vitam è vita tollere, propter multiplicem uſum, ac fructum generis humani, quem ex ipſa civili communitate percipit.

Id profectò eſt æternâ quadam vi, & lege ſancitum, ut homo hominum ſit appetens; audeoque affirmare, etiam ſi homines mutuo auxilio, atque opitulatione non indigerent, adhuc tamen appeterent vitæ ſocietatem. Proinde æternâ lege natura præſcripſit, ut homo homini, quicunque ſit, conſultum velit, vel hac tantùm causâ, quòd ſit homo; ab eaque impellimur, ut invicem docendo, conſulendo, admonendo, prodeſſe velimus, & id quidem ex affectione, quam mutuam inter nos habemus. Hic eſt ille animi impetus, & vehemens quidam amor, quem ARISTOTELES, ſolertiſſimus naturæ ſpeculator, dixit innatum eſſe omnibus hominibus ad communitatem, civilemque conjunctionem, quæ eſt communis hominum inter homines, qui convenienter naturæ vivere volunt, commendatio. Jucundiſſimum eſt adeò per ſe homini hominem juvare: ex quo efficitur, ut ille, qui ſit naturæ obediens, non poſſit homini nocere, cùm ſe ad homines tuendos con-

ſervandoſque nôrit eſſe natum, idque exiſtere naturæ conſentaneum.

Quid porrò in vita jucundius, magiſque expetendum, quàm amoris, benevolentiæque remuneratione, ſtudiorum, atque officiorum viciſſitudo? Eſt enim cujuſque natura ſui ſimilium vehementer appetens, rapitque ad ſe ſui generis omnia: quod quidem perſpicuum eſſe poteſt ex benevolentia, & affectione, quam non modò ad præſentes, ſed etiam ad poſteros habemus, quibus tantâ charitate proſpicimus, alii aliis, ut aiunt, tedas tradentes. Hinc teſtamenta, & ultimæ morientium voluntates, legitimæque commendationes tantâ diligentiâ relictæ. Illorum verò ſceleratam vocem omnes odio, atque omnibus probris inſectantur, qui nihil ſuâ intereſſe dicunt, ſi ipſis mortuis ſtatim univerſi orbis conſequatur deflagratio. Quod vulgato, & pervagato Græco quodam verſu eleganter exprimitur.

Cauſa autem tantæ charitatis non aliunde porrò, quàm ab ipſa natura proficiſcitur, occultâ quadam vi ad id nos impellente. Nemo enim velit vivere in ſolitudine, etiam omnibus bonis affluens, & in infinita rerum copia poſitus, ſibi negatâ aſpiciendi hominis poteſtate. Quæ, obſecro, tam ſuavis voluptas, qui rerum optimarum adeò jucundus fructus eſſe poſſet, quem non ei omnem inſuavem, injucundumque efficeret ſolitudo; cùm, inquiunt, non haberet, quicum partiri, atque communicare tot ſua poſſet bona? Natura enim, quæ ſemper fugit malum, nihil amat ſolitarium, ut diximus; ſimile ſui quærit tamquam adminiculum, cui innitatur: quod per ſe ſatis eſſe poſſet argumentum ad conficiendum, homines ad civilem ſocietatem eſſe natos.

Atqui fortè etiam hìc occurris, repertos eſſe ali-

quos, qui viverent in agris, & in ſolitudine; congreſſuſque hominum, & ſocietatem defugerent: ea verò, quæ nobis naturâ inſunt, convenire ineſſe ſemper, & in omnibus.

Omnes ſanè homines aptos ad civilem ſocietatem naturam procreâſſe dicimus, hujuſceque communitatis appetitionem cunctis eandem ingenerâſſe; ut liquidò jam apparet: poteſt tamen quis aliquâ fortunâ, vique, aut caſu impediri, ne in civitate vivat. Egeſtate enim aliqui adeò laborant, ut eis opus ſit perpetuò in agris manuum mercede inopiam tolerare.

Nonnulli etiam reperti ſunt, qui, quoniam jus æquum cum multis vivendo pati nequirent, fugerint, non modò civitatis communionem, ſed etiam congreſſus hominum, & ſocietatem ſummè oderint; quaſique adverſus naturam obluctantes, omnibus legum, atque officiorum vinculis exoluti, vitam inæqualem, & confragoſam, procul à magiſtratibus, atque judicibus, in ſolitudine duxerint. Tales profectò neque pudet quidquam, neque metuunt quemquam, neque legem ſe putant tenere ullam; exiſtimati ſimiles volucrum illarum, quæ libero cœlo volantes ſanguine ſe paſcunt. Quod quidem evenit perturbatione rationis, & ordinis, & quia porrò ſint à ſanitate alieni. Hos tu verò homines ducas? Ego ſanè eos feras etiam aſperitate anteire ſtatuo. Nulla enim tam aſpera, tam trux, & immanis eſt bellua, quam feritate, homo exlex, & à recto remotus, non vincat; quòd præ cæteris animalibus ſenſu, & intelligentiâ præditus ſit, quibus in contrarias partes, ut libet, uti poſſit. Iis ſi rectè utitur, nihil eo melius queat cogitari; ſi perversè, nihil immanius: quod dici ſolet de juſtitia, quam munitam ſtipatamque ar-

mis esse convenit, si illa arma, abjectâ ratione, ad injuriam & vim converterit.

Proinde sunt etiam, qui se ipsi plurimùm confidunt, quique usque adeò muniti sunt virtute, & sapientiâ, ut nullius ope, nullius subsidiis, nullisque adminiculis, egeant; & se ideo à cœtu, atque hominum convictu avocant, totosque se dedunt cognitioni, universæ naturæ, rerumque admirabilium, contemplatores. Hos sanè existimant plusquam homines existere, & quosdam quasi mortales deos habendos. Propterea de iis, & illis considerantes philosophi, eos dicunt nullam esse civitatis partem; sed aut deos, aut bestias existere.

Cæterùm, finem illorum, qui in societate civili vivunt, oportet esse aliquem, ad quem omnis vita uniuscujusque, & actio ordinatur; cùm homo agat per intelligentiam, cujus opus semper finem respicit. At verò diversa est hominum vita, variæque existunt actiones, & studia: neque ab omnibus in multitudine proceditur eodem modo ad propositum finem. Opus est itaque ei multitudini aliquo tamquam rectore, & duce, à quo cuncti eodem dirigentur, ut societas conservetur. Neque enim navis, quam in medio mari in diversa ferunt venti, ad optatum portum umquam perveniret, nisi gubernatoris operâ, atque industriâ accedente. Dilabatur namque diffluatque populus, nisi adsit rector, & quasi gubernator, qui eum contineat. Quippe cùm suæ quisque rei seorsum, sejuncteque studet, in diversa distrahantur omnes; nemine existente, qui bonum commune curet, tueaturque, & in medium consulat. Publici nempe cura civitatem conjungit, atque connectit; privati verò studium, & amor disjungit, ac dissipat: ut fit etiam in corpore cujusvis animalis, quod

planè diffluerent, dissolverèturque, nisi princeps aliqua vis regens, atque gubernans præesset, quæ omnium aliorum membrorum saluti, atque incolumitati prospiceret. Hanc autem rectionem esse à natura, nemo ambigat, qui aliquid sentit, aut intelligit.

Sic eadem ratione Deus præpotens, non tantùm generi humano, sed etiam cunctis cœlestibus animis imperat. Sic etiam cùm homo, ut diximus, constet ex animo, & corpore, animus præcipit, præscribitque corpori, tamquam dominus imperans obedienti. Rursus in animo ipso ratio, quæ est princeps pars, vitiosis partibus præest, iramque, & libidinem temperans refrenat, atque utramque sub signa vocat, & totius animi motus regit. In corpore quoque inter membra unum membrum obtinet principatum, quem alii cordi, alii cerebro attribuunt, cunctaque movet, ac regit.

Denique eadem similitudinis ratio existit, in omni communitate: in qua necesse est semper unum excellere, qui director rerum prudens, vel perpetuò, vel ad tempus quoddam certum ac præstitutum, invicem alios gubernet. Hunc penes, ut cæteri omnes sint in officio, oportet sit omnis imperandi, præcipiendique potestas: ejusque officium est, ut, sicut cives sua quisque curant commoda, ita ipse rei communi prospiciat, suæ utilitatis pæne oblitus; pacemque, & concordiam inter omnes in civitate conciliet, atque conservet; quod minùs commodè fieri possit, nisi penes unum sit principatus, ut præscribere valeat, dirigere, ordinare, jubere, atque imperare.

Idcirco concluſum est, initio vocatâ in concilium rudi illâ, & agresti multitudine, ad prudentiorem aliquem, qui esset omnium præsidium, & columen, delatum ultro fuisse principatum, solâ naturâ impel-

lente; ſecus eos non potuiſſe umquam in populi unius corpus coaleſcere. Quandoquidem naturâ comparatum eſt in hominum genere, ut quod eſt potentius, imperet imbecillo: ita fœminis præſunt mares. Quod perſpicuè videmus, in primis communitatibus, quas à natura introductas, & eſſe naturales mihi concedis. Vir enim uxori imperat, dominus ei, qui eſt naturâ ſervus, pater liberis, majores natu minoribus præſcribunt. Cùm potentiam dico, & imbecillitatem, non tam corporis, & membrorum vires, quàm animi, & ingenii vim, & facultatem intelligo. Nempe, ut memoravimus, homo licèt à quibuſdam ſilveſtribus animalibus corporis viribus antecellatur; tamen omnibus ille dominatur, quòd ratione, conſilio, induſtriâ, atque ſolertiâ omnia alia animantia ante eat.

Neque id tantùm in hominum genere animadvertimus, ſed etiam in cæteris animantibus. Quâ ratione PINDARUS ſuis Thebanis probat, principatum eſſe à natura, juſtumque ideo regnum: quòd ſcilicet etiam in animalibus, ratione non utentibus, perſpicua imperii ſigna dignoſcantur; cùm ſemper ea, quæ ſunt validiora, tenuioribus, magiſque imbecillis imperent, idque innatum eſt omni planè animantium generi. Quod ſi FLAMINIUS apud ſe exiſtens cogitâſſet, non hercle tam acerbè omne imperii, atque rectionis genus, probris omnibus, & contumeliis conſcidiſſet; neque rem-publicam omnem à finibus naturæ exterminâſſet; quoniam nullo pacto poteſt ullum animal non appetere id, quod videtur accommodatum eſſe naturæ: vidiſſetque, quàm multa ſequerentur incommoda, & abſurda, niſi naturâ ſuadente aliqui parerent inter homines, aliqui imperarent.

Quod ni ſit, auſim iterum, atque iterum dicere, atque adeò liberâ voce affirmare, neceſſe ſit omne cœlum, munduſque ipſe, & cuncta natura intereat; cùm videamus univerſa ita divinâ providentiâ ordinata, atque directa fuiſſe, ut inferiora ſuperioribus, cunctaque uni ipſi Deo, ut diximus, obediant: niſi id quoque negare velis, Deoque, rerum omnium molitori, imperium in homines, cœliteſque ipſos in perpetuum abrogare adoriaris; ne fortè cogaris fateri, hominem addictum eſſe ſervituti, cùm Deo, divinæque legi, naſcatur obnoxius. Vide verò iſtuc ne ſit, Titanum more, contra Deum, naturamque, bellum gerere.

Verùm tandem videamus, quænam ſit iſta ſervitus, quam uſque eò deteſtaris, ut omnem civilem ſocietatem, univerſumque hominum genus dirimere, diſcerpere, ac diſſipare, tam impotenter molitus fueris. Primùm equidem fateor tecum, ſervitutem poſtremum eſſe malorum omnium, etiam bello, & morte repellendum; omneſque homines meritò libertati ſtudere, & jugum acerbiſſimum ſervitutis, ut morbum, ut peſtem, ac famem, odiſſe. Aio verò, non omnem, quam tu vocas ſervitutem, eſſe contra naturam; quod neque PLATO, neque ARISTOTELES, tam præſtantes philoſophi, inficias eant: negoque, omnes, qui alicui parent, rectè ſervos dici.

Nempe aliqui naſcuntur tuo modo ſervi, quibus & utilis, & juſta eſt illa ſervitus. Hi quidem corporum viribus, atque muneribus opportuni exiſtunt; mentis verò ratione, atque conſilio non ita: qui ideo ſibi ipſi ad vitam tuendam haud ſatis eſſe poſſent, ſine alterius opibus, atque præſidiis. Natura itaque eorum corpora fecit firma, atque robuſta ad labores, & ad uſus vitæ neceſſarios; ut in graviorum operum

functionibus durare, & adversùs onera resistere valerent.

Dominis verò, quibus isti hujusmodi servitutem serviunt, data sunt corpora, ut elegantiora, ita plerumque graciliora, invalidioraque, ad istiusmodi munera, & opportunitates, minùs utilia. Verùm, quod eis corporis virium natura detraxit, mentis, animique solertioris compensatione mitigavit. Existunt enim ad civilia munera, ad pacis, bellique opportunitates, ad rerumque indagandarum cognitionem, aptiores. Utrisque igitur utraque utilis est conditio, ut alter imperet, alter pareat: neque est illa servitus, quam ut mortem detestatur natura, cùm sit justa, atque admodum hominum generi necessaria.

Ea verò omnia, quibus cuncti insectantur, detestanturque servitutem, in illam servitutem dicuntur, quæ haud naturâ, sed hominum opinione inducta fuit; gentium, inquam, conventis, & communi consensione; ut victi, captique in bello, victoris fierent potestatis, eique servitutem servirent, si ab eo in vita servati essent: unde ab antiquis servos dictos esse volunt, nec tantùm in victoris essent potestate, sed etiam illorum, quibus eos ipse addixisset, & jure nexi, atque mancipii, per æs, & libram obligâsset. Istuc servitutis genus odit meritò, atque avertitur natura; in eamque gentium legem philosophi invehuntur, ut iniquam suasoris iniqui rogationem, quoniam persæpe evenit, fortunæ in rebus humanis ludentis arbitrio, ut viri nobiles, & sapientes, serviant ignobili, atque insipienti. Hoc itaque capite nonnullis visum est jus naturale à jure gentium ita disjunctum existere, ut invicem contraria esse, ac disparata, suo loquendi more, dixerint; quoniam hoc modo parere, & imperare, non conducit utrique.

Nam qui paret, haudquaquam id ſuâ ſponte facit; ſed vi, atque iniquâ coactus conditione.

Ex iis quæ dicta ſunt jam intelligere potes, alios aliis parere non ſolùm non eſſe contra naturam, ſed etiam naturæ eſſe valde conſentaneum: quod ni ita ſit, multa abſurda incurrat hominum genus eſt neceſſe. Neque idcirco libertas eſt adeò omnibus chara, quòd cuique liceat facere quidquid velit; neque adeò abhorret natura, quòd quiſque transformet ſe in mores alienos, dum tamen ille, in cujus mores quis ſe velit induere, ſapientiâ, & virtute præſtet, ſitque talis, à quo, erudiri, & juvari queat: quod expedire, & utile eſſe intueri poſſumus, etiam in iis rebus, quas terra gignit ſolo affixas. Amputatis enim, atque reciſis naturalibus, ſylveſtrium, ſteriliumque arborum ramis, inſeruntur generoſi, ſelectique genetis ſurculi; & planta, quæ erat planè ſterilis, in frugiferæ, ac felicis naturam, & conſuetudinem coaleſcit. Multa quoque, quæ in uno bona ſunt naturâ, alterius virtute, atque induſtriâ perſæpe fiunt meliora.

Hanc ob rem mortales illi priſci parere regibus cœperunt: quod imperii genus initio delatum fuit ad unum juſtum ſimul, & ſapientem habitum; ut ille præeſſet cæteris, exiſteretque unus in civitate, juſti, & æqui cuſtos, ac vindex, quæ ſunt firmiſſima vincula civitatum; gereretque unus civitatis perſonam, & communi utilitati ſerviens, cives ſibi ſubjectos, æquitate, & fide defenderet, eſſetque cæteris virtutis ſpecimen. Tali viro, ſponte ſuâ, ac voluntate, parent; boni præſertim, & innocentes; quòd id ſibi ſalutare eſſe intelligunt, cùm animi mortalium fere omnium nimiâ libertate inſoleſcant, cunctique planè licentiâ deteriores fiant. At verò, ſi quis exi-

ſtat, qui neque vereatur quemquam, neque lege ſe teneri ullâ arbitretur, ſine freno, ſine modo, belli cupidus, pacis & quietis inimicus, hunc omnes defugiunt, averſantur, atque devitant: cujus quidem ſi cuncti homines exiſterent ſimiles, humanum genus PLATONIS ſententiâ parum abeſſet à feris. Quanto meliùs cum illis agitur, qui, cum multis æquo jure in civitate viventes, ſe, ſuaque omnia prudentiorum conſilio, ac fidei committunt; jurique & legibus, hoc eſt, rationi, ſuâ voluntate, libentibuſque animis parent: cùm inde nihil non æquum, aut juſtum, expectare, aut metuere queant?

Equidem haud uſquam quemquam eſſe duco ita ab humanitate remotum, qui, ſi ſuo arbitratu, atque, ut cuperet, actiones ſuas dirigere valeat, & penitus conſequi, quæ vellet, nolit magis vivere ſecundùm virtutem, quàm à recto alienus. Principes enimvero, & qui aliis præſunt, tales eſſe oportet, ut cogitent, civium ſe potiùs patrocinium ſuſcepiſſe, quàm imperium, aut dominationem: taleſque rectores PLATO idem non dominos, ſed rei-publicæ ſervatores, vocat; in quorum tutela tutò, ac liberè vivitur, nulliuſque rei illis cura major incubat, quàm civium libertatis: quæ ab æquitate proficiſcitur, cujus nihil eſt majus proprium, quàm pari jure vivere in multitudine.

Nonne, quemadmodum apud XENOPHONTEM pater CYRUM admonet, qui ægrotant advocant medicum, cujus ſe committant voluntati, præſcriptoque pareant, ut ejus præceptis ſanitatem recuperent? Tranſituri quoque mare ſcientiſſimo gubernatori ſe totos tradunt, qui non ignarus locorum, ac regionum, exploratam habeat anni rationem, & temporum, cœlique naturam, ac ſiderum, ventorum, &

omnium, quæ pertinent ad artem nauticam, calleat; neque umquam ab ejus præſtituto diſcedunt.

Verùm hæc planè ſunt humana, & humi jacentia: nunc à terra nos abſtrahentes paulo altiùs evehamus rationes. CHRISTUS, cujus natura non tantùm erat hominis, ſed ſeorſum quoque divina, ac cœleſtis, aſcenſum in cœlum ad patrem moliens, SIMONIS PETRI cuſtodiæ, curæ, ac diligentiæ concredidit manum illam, ac multitudinem, tam quæ promiſſa ſua, auctoritatem, & fidem ſecuta fuerat, quàm quæ in poſterum erat ſecutura; eccleſiamque, id eſt, bonorum ſelectam congregationem nominavit, eique voluit unum ſemper caput præeſſe vicariâ poteſtate, ad quod cætera illius corporis membra reſpicerent.

Videmus quoque in ſacrarum literarum monumentis, ſeu potiùs oraculis, perſæpe cœlitum conſilium, cœleſtem civitatem, vocari: ad cujus rationem, niſi me impediſſes iſto tam importuno intercurſu, humanam & terreſtrem rem-publicam temperandam eſſe eram diſputaturus. Quod HOMERUS ipſe etiam videtur non omnino ignorâſſe, ubi ait, quod fit in hominibus, eſſe Dei ſpeciem, & imaginem. Ipſe item Deus, & homo CHRISTUS, in veræ ſapientiæ effatis, toties regnum cœlorum nominans, innuit, in cœlo quoque exiſtere imperium, & regendi vim, ac poteſtatem. Inſuper & ipſe heros noſter PETRUS, cujus vicariæ fidei concreditam memoravimus Chriſtianam rem-publicam, nominat regale ſacerdotium.

Mitto eundem HOMERUM, excellentem naturæ pictorem, non ſolùm JOVEM ſæpius deorum omnium, atque hominum regem, ſed etiam in omni quaſi pagina AGAMEMNONEM vocare ποιμένα λαῶν, totius, inquam, Græciæ exercitûs paſtorem, atque rectorem;

ad cujus nutum, atque arbitrium cæterorum ducum consilia respicerent. Quod quidem necesse est in omni fere belli expeditione, tam terrestri, quàm maritima, in omnique congregatione; in qua nisi eminеat aliqua potestas, quæ aliis præsit, ac præscribat recta, & cum ratione præcipiens, statim dilabatur, dissolvaturque manus illa, ac multitudo. Nemo tamen idcirco, neque Græcorum, neque quorumque aliorum, milites, ducesve alios in exercitu summo imperatori subjectos, rectè appellârit servos, quòd pareant duci illi, ad quem totius imperii summa spectat.

Opus est igitur in omni consociatione rectoribus, & gubernatoribus, sine quorum prudentia, diligentia, æquitate, ac fide, nulla communitas stare queat; illisque præsertim recta jubentibus parere omnes oportet. Quod qui non faciunt, sed principibus, ac magistratibus, quorum descriptione omnis rei-publicæ moderatio continetur, adversantur, eos PLATO è Titanum genere existere arbitratur.

Quando autem pauci adeò inveniuntur, qui virtute excellant, non multi admodum idonei existunt, qui rem-publicam capessant, ejusque præclaris muneribus præsint. Ne tamen hìc, FLAMINI, erres, & tragœdias usquequaque decantes, in tyrannicas rectiones sine causa invectus, hanc omnem obedientiam, voluntariam esse oportere dicimus: atque ita tua omnis oratio extra septa, & cancellos vagatur; frustraque laboras, & inanem umbram persequeris.

Dividit nempe PLATO omnem rectionem in violentam, & voluntariam. Violentam vocat tyrannidem, & factionem: voluntariam verò, regiam, ac civilem nominat. Differtque rex à tyranno: quòd hic volentibus; ille invitis, ac coactis imperat. Hinc est,

quòd, libertatis tempore, ſemper potentiora ſunt, ac validiora legum imperia. Parent autem volentes populi, tunc cùm imperium eſt magis gratiâ ſubjectorum, quàm imperantium. Secus enim illi, qui principibus, ac magiſtratibus obediunt, ſervi eſſent.

Bene ideo ſe habere civitatem, rectèque adminiſtrari dicimus, cùm non minùs eorum, qui ſubjecti ſunt, quàm eorum, qui præſunt, utilitas quæritur; immo maximè, & in primis populi commoda attendenda ſunt. Inde nihilominus ſequitur etiam privata regentium utilitas, quæ ſemper conjuncta eſſe debet cum publica, nec ſine ea ſalvis rebus exiſtere poteſt. Sic navarchus, maximè nautarum, & eorum, qui ſunt in navi, incolumitati ſtudet: ex qua diligentia nihilo ſecius ſuæ quoque ſaluti conſulit; nam ipſe etiam evadit incolumis, & portum cum vectoribus tenet.

Ac in hoc ſanè agnoſcimus, paſtores diſtare à civitatum rectoribus, quòd paſtores in primis utilitatem ſuam, non ovium, ſibi propoſitam habent. At gubernatores rei-publicæ præcipuè commodorum civium rationem ducunt; ſive unus, ſive pauci, ſive multi principatum tenent. Neque enim ulla rectionis forma res-publica rectè dici poteſt, niſi in qua illi, qui præſunt, publicæ utilitati, communibuſque civium commodis in primis ſtudent, volentibuſque ideo imperant.

Cùm verò qui regunt, imperium ad ſuam, ſuorumque domeſticorum, ac propinquorum, amicorumve tantùm utilitatem dirigunt, ea rectionis forma multùm abeſt ab optima gubernandi ratione; eamque veriùs tyrannidem, aut factionem, aut popularem licentiam, nominamus.

Oportet autem maximè à juſto imperio omnem

vim abeſſe, dominandique libidinem, cunctamque ſuſpicionem avaritiæ; quâ nulla peſtis magis eſt contraria imperio, ac majeſtati. Sed qui imperat ſit nullius rei egens, aut cupiens: ſed, inquam, planè exiſtat ſe ipſo contentus, & ex ſe totus pendeat.

Hìc verò FLAMINIUS arridens, Exſpecto, inquit, quorſum tandem hæc tendat oratio. Nam, ut video, cauſam meam agis, teque ipſe induis in id ipſum, quod maxime effugere niteris; & dum te expedire tendis ex laqueis meâ oratione tibi injectis, arctiùs te ſemper involutum conſtringis, teque ipſe configis tuamet confoſſione jugulatum. Servitutem ego tibi objeci, pervicique, nos manere in civitatis communione non poſſe, niſi projectâ, amiſſâque prorſus libertate, niſique fecerimus noſmet-ipſos poteſtatis alienæ, & alteri ſervitutem ſerviamus. Id ipſum idem tu apertè, palamque confiteris, dum reges, gubernatores, imperatores, rectores, & magiſtratus, tamquam dominos, in cervicibus noſtris collocas: qui quò plures extiterint, eò magis nos in ſervitutem redigis, graviorique dominatu premis; & quot rectores das, totidem nobis imponis tyrannos; & quò minimè vis eò revolveris. Ad ingenium redi, excute hìc tandem intelligentiam tuam; & complicatam animi tui ſententiam evolve; teque, ſi potes, explica.

Explicabo medius fidius, inquam; teque, & omnes, qui in civitatibus æquo jure cum multis vivunt, in libertatem, cui tu adeò metuis, vindicabo: atque quacunque oratio mea pertranſierit, perque volaverit, omnibus ſolvam compedes, atque ergaſtula, libertatis ubique ſeminator; ut ne minimum quidem uſpiam relinquatur ſervitutis indicium.

Erras non parum ſæpe, FLAMINI, in hac autem re

maximè, qui non vis intelligere, quantum ſit diſcriminis inter eos, qui ſuâ ſponte, & voluntate parent; & illos, ſicut diſtinguendum eſſe diximus, qui id inviti faciunt: cùm proprium ſit libertatis munus, ut per eam quis agat quidquid velit; liberque planè exiſtat, quiſquis nihil facit, aut dicit invitus. Quî enim ſervi illi haberi debent, qui, ſuorum commodorum gratiâ, obtemperant magiſtratibus, rectâ ratione in jubendo, & vetando utentibus? Tibi res plena periculi videtur eſſe, quòd nos ipſos ſubjicimus arbitrio alieno, alterique ita addicimur, ut in nos ille interdum vitæ, ac necis videatur habere poteſtatem. Falleris hìc ſanè maximè: nempe, cùm ſub jus, judiciumque venimus, addicimus nos, noſtraque, non alicui homini, ſed legibus, aut à rege juſto, aut à civitate non oppreſsâ tyrannide, latis; quia magiſtratus, gubernatores, regeſque, obediunt quoque ipſi legibus, id eſt, rectæ rationi, nihilque ab illis eſt agendum, quod non dici poſſit rectè, & ex ordine factum, & ſummâ ratione obvallatum.

Porrò regem ipſum non ſubjici legibus, ſceleratam vocem eſſe clamant, & deteſtantur omnes. Namque, ut eſt apud XENOPHONTEM, leges non modò parere docent, ſed etiam imperare. Ne igitur magiſtratus quoque, & qui populos regunt, in jubendis, ac vetandis rebus errarent, neve quidquam agerent ex libidine, conditæ fuerunt mirâ omnium gentium conſenſione leges, ſapientiſſimorum hominum cogitata, atque inventa, quibus jura, ac judicia deſcribuntur. Unum, idemque nempe propoſitum legum, & magiſtratuum eſſe debet, eademque voluntas, & ratio. Hinc alicui magiſtratum, legem loquentem; legem verò magiſtratum mutum eſſe dixerunt: quæ luculenter diſſerit THEOPHRASTUS in

eo libro, in quo de officio legum, & magiſtratuum copiosè agit.

Legum ſanè præſcripto qui judicant, quique rempublicam temperant, numquam deflectere poſſunt à recta ratione : quæ eſt ipſarum legum non modò conſervatrix, & emendatrix, verùm etiam eas generâſſe quodam modo videri poteſt ; & earum eſt, ut ita dicam, quaſi anima, atque medulla. His porrò dominantibus, nullus eſt gratiæ, aut odio locus. Non hæ moventur irâ, aut cupiditate ullâ, ſemper eædem, & æquæ omnibus, nemini ſuccenſent, nihil cupiunt, nihil dolent, nihil metuunt, aut ſperant, numquam lætitiâ efferuntur, numquam ſtomachantur, neque faſtidiunt, neque defeſſæ oblangueſcunt, neque obdormiſcunt, ſed ſemper unâ, atque eadem voce cum omnibus loquuntur. Eas itaque in civitate dominari, non magiſtratus, quos potiùs par eſt ipſis legibus, & majorum ſapientiſſimorum hominum inſtitutis apprimè obedire, ab illiſque ne tranſverſum quidem unguem diſcedere. Miſeram nimirum congregationem illam, ubi leges parum poſſunt, ſed ipſæ potiùs magiſtratibus ſerviunt. Felicem contrà illam, ac beatam civitatem, ubi leges ipſæ magiſtratibus dominantur, & omnia poſſunt. PLATO inquit, illi rei-publicæ affore multa bona, quæ dii dant civitatibus. Porrò legibus, ac moribus neceſſe eſt contineri omnem civitatem ; quorum unum ſine altero eſſe non poteſt.

Hæc duo niſi eſſent, homines vi uterentur ad cibum, & ad maris ac fœminæ conjunctionem ; cunctaque ex libidine fierent. Hinc dicimus, conditas fuiſſe leges ad ſalutem civium, vitamque omnium quietam, ac beatam, ad compeſcendamque improborum licentiam, ut oderint injuſtitiam, juſti autem

naturam diligant ; atque ut homines ab injuria inter ſe attemperent, ut ſuumque cuique tenere liceat, neve improbi magno cum bonorum periculo, & detrimento nimium poſſint. Eſt enim lex eorum, quæ juſta ſunt, & eorum, quæ injuſta, recta diſtinctio, auferens injuriarum ſcelerumque licentiam.

Niſi enim natæ fuiſſent in animis hominum cupiditates, tamquam in humida materia quædam caries, nihil planè opus erat legum ſcriptarum promulgatione : quæ, ſicut ſupplicio afficiunt improbos, ita bonos defendunt, emendatrices vitiorum, virtutum commendatrices. Nihil hercle namque opus eſſet legibus, ſi æqui & boni eſſemus omnes. Si quidem cupiditates priùs fuiſſe neceſſe ſit, deinde leges adinventas; quæ illis modum facerent, quæ furari, rapere, latrocinari, fraudare, adulterarique vetarent, juberentque ſuâ re quemque contentum eſſe, à vi, aque injuria omnino abſtinere, ad rectè facta vocantes, devocanteſque à peccato. Nempe lex vinculorum, verberumque, & mortis, minis providet, non tantùm, ne quis rem alienam rapiat, ſed etiam ne alterius lædat famam ; cui optimè majores noſtri in XII tabulis conſultum eſſe volentes, capite ſanxerunt, Siquis occentâſſet, carmenque edidiſſet, quod infamiam alicui afferret : ut omnium indemnitati, & ſecuritati, honori, atque exiſtimationi cautum eſſet ; iiſque vinculis improborum, inſolentiumque, & petulantium coerceretur licentia. Rectè itaque lex à ſapientibus dicitur populi ſalus, quæ vult pauperes æquè, ac divites, poſſe in civitate. Minatur enim pœnas, ac mulctas, quibus ſaltem improbi ab injuria, & ſcelere deterreantur.

Hinc Romani imperii illi pleni majeſtatis faſces, tremendæque ſecures, lictores, atque apparitores.

Elaborârunt autem ſummopere, ut pœnæ inflictæ vim haberent ſalutaris cujuſdam medicinæ, juſtæque, ac debitæ eſſent; neve major pœna, quàm culpa, ſed noxia mulctæ par exiſteret. Hinc tot leges, quibus omnes nationes pariter utuntur, quæ ſcilicet verſantur circa illud jus, quod gentium dicitur; cui æquum eſt acquieſcere omnes populos, ac nationes; & ſine quo haud commodè genus humanum exiſtere poſſit. Inde etiam leges ſcriptæ, quæ dicuntur populares, ſingulorum, inquam, populorum inſtituta; quibus, tamquam firmiſſimis vinculis, continentur ſingulæ civitates. Quod enim rex ſanxerit, ſenatuſve creverit, aut populus juſſerit, legem eſſe convenit. Quod nomen illis ſcitis maximè congruit, quæ ſapientes viri, alicujus populi, aut principum juſſu, ſtatuerunt; ut in Græcia, ſicut tu modò recenſuiſti, multi fuere legum-latores.

Noſtra tamen civitas obtinuit, ut jus, quo ipſa utebatur, receptum eſſet à cunctis fere civitatibus; utque civile ubique vocaretur, cùm ob ingentis imperii majeſtatem, tum propter ſummam diligentiam, conjunctam cum ſumma prudentia in condendis legibus. Nempe noſtros x. viros, qui Romæ conſcripſere XII. tabulas, neceſſe eſt fuiſſe homines prudentiſſimos, quòd tantulis tabellis tanta res-publica diu ſtetit; neque poſt multos annos ullæ aliæ adjectæ fuerunt leges, donec improborum hominum audaciâ, atque intemperantiâ, eò pervenit, ut calliditate leges latas evaderent, atque eluderent. Inde referti fuerunt tot formulis juris-conſultorum libri, excogitatæque ubique tot leges ſcriptæ, æreve inciſæ, tot rogationes, ſenatûs conſulta, prætorum jura, atque edicta, plebiſcita, & prudentum reſponſa: quæ omnia uſquequaque FLAMINIUS faſtidiens, ac nauſeabun-

dus tantopere carpit: cujus acerbitate coactus fui quæ hactenus dixi de legum natura latiùs prosequi, quàm fortasse locus poscere videatur. Illa tamen scita fuerunt, atque instituta, ut eis omnino justitia in animis hominum vellent, nollentve, retineretur; ut saltem improborum vis, frausve, ex quibus duobus fontibus oritur injuria, coerceretur, ne bonis nocere valerent. Sed juris, & judiciorum æquitate suum quisque tenere posset, & neque tenuiores propter imbecillitatem à potentioribus opprimerentur, circunvenirenturve; neque locupletibus obstaret invidia, ad sua vel tuenda, vel recuperanda; utque omnes in civitate, tam tenues, quàm locupletes, æquè possent.

Ast FLAMINIUS hic libertatem mordicus tenet, urgetque, & identidem instat, non conducere, nos, quos natura liberos creavit, vinculis legum constringi, & in servitutem addici; nititurque, & omnem lapidem movet, non veræ libertatis ergò, sed obumbratæ cujusdam specie, ut non tantùm liberum, sed solutum planè sit, & exlex, ubique humanum genus, ne quid à quoquam metu fiat, qui parum abest à vi, unde omnis servitus inducitur. Ut hic exultat! Ut hic volitat! Ut triumphat! Istæc planè ratio est major illa, & validior machina, ultimumque tormenti genus, quod expugnandæ civitati admovere possit. Hic est ejus Achilles, quem adversus Trojanorum ingruentium vim, atque impressionem, extremâ fortunâ exanimatus opponat: atque hìc hercle tandem aliquid dicere videtur.

Quoniam hoc itaque est ulcus, ad quod aperiendum, non acu, aut chirurgi lanceolâ, sed alio sit opus ferro, longè validiore, ac robustiore, sude, inquam, ferreâ, aut gladiatoris lanceâ; in ejus curatione etiam si longiusculus viderer, essem omnino à vobis feren-

dus, quòd hìc tota legum natura evolvenda eſſet. Verùm ex his me expediam, quàm breviſſimè potero; haudquaquam imitatus improbum medicum, qui quotidiani lucelli, & ſordidiſſimi quæſtûs, gratiâ, de induſtria ægrotationes, alendo, comperendinandoque curationem quantumlibet producit atque prolatat.

Perge tuo commodo, inquit CERVINUS: ſiquidem vacua eſt penitus ab interventoribus dies; quam neſcio in quibus aliis colloquiis meliùs ducere poſſemus. Delectant mehercle jucundum in modum iſta, quæ longè ſecus tractari ſolita ſunt in ſcholis ab illis, qui dicuntur juris-prudentes. Itidem ſpondere auſim pro ambobus collegis meis, & pro iſtis; neque enim FLAMINIUM ipſum excipio, licèt tibi vehementer, & præfractè adverſari videatur: quem intus ſecum geſtientem videre videor, quòd te elicuerit ad hæc tam planè, tamque conclusè differenda.

Tunc ego, Hac veniâ, inquam, à vobis conceſsâ, agam aliquanto liberiùs. Quis enim quæſo, dicebat FLAMINIUS, non metuat, ac reformidet iſtas tam imperioſas reginas, ac dominas, quæ cives damnis, mulctâ, ignominiâ, exilio, vinculis, verberibus, ſupremoque interdum ſupplicio, afficiunt? Quis non horreſcat ſuperbiſſimas illas ſecures vinculaque carnificum, crucem, & arborem infelicem, miſerique cruciatûs carmen, & quæ plurima in oratione ſua, non modò lautè, ſed etiam libenter commemorabat? Addidit inſuper, quod uſquequaque inculcabat, leges eſſe hominum adinventa; cùm jus tamen non ſit hominum opinione, ſed naturâ, conſtitutum.

Jocularia profectò ſunt iſta, riſu potiùs, quàm oratione, ejicienda, quibus tamen ego reſpondebo; non, quod ISÆUM dicere ſolitum fuiſſe tradunt, leges

quidem acriter ſtatui, mitiùs verò, quàm jubent illæ, pœnas ſumi oportere. Verùm dico, atque aſſero, probos viros parere legibus, non vi, aut metu; ſed quod jus cogit, eos ſuâ ſponte, & voluntate faceſcere; legeſque ipſas vereri, cùm honeſti causâ, tum quia id eſſe ſalutare, ſibique maximè conducere, intelligunt. Nihil enim viri boni faciunt umquam, nihil cogitant, niſi volentes, & ſuapte ſponte: neque qui obtemperat legibus, idcirco dici poteſt alicui poteſtati addictus, nexuque, aut aliquo jure civili ſervus, &, ut ſunt dominorum mancipia, ſuo ſpoliatus eſſe arbitrio. Quippe eadem ratione omnes, qui honeſta ſequuntur, quique ex natura vivunt, quia obtemperant legi naturali, ſervi erunt, naturæ dominatu preſſi. Quid aliud eſt enim legibus parere, quàm philoſophiæ præceptis obſequi, & obtemperare? atque, ut natura flagitat, vivere; ac virtutibus omnibus non modò vitam ſuam ornare, verùm etiam ſe eis addicere? quod quidem ſponte ſuâ fit, nec quiſquam umquam bonus virtutem ſequitur coactus, aut invitus.

Itaque, ſicut honeſtum, ita & jus eſt ultro, & per ſe expetendum; quod ſe in omne honeſti genus, in omneſque virtutes fundit; legeſque ipſæ ſunt totius honeſti præceptis accommodatæ; jubent enim ea, quæ ſunt viri, non ſolùm juſti, verùm etiam fortis, prudentis, temperantiſque, & quæ ſunt manſueti, & mitis animi: idemque facit in cæteris virtutibus, ac vitiis, hæc jubens, illa prohibens; menſque legiſlatoris naturam juſti, & æqui, ſemper ſpectat, eoque quæcunque jubet, aut vetat, dirigit, donec omnia hauriat, quibus juſtitia abſoluta perficitur.

Hanc nos quidem legem nominamus, & à legendo nomen fecimus, quam Græci νόμον dici malue-

runt, quòd per eam unicuique ſuum tribuatur. Illi ſiquidem in legis nomine, æquitatis vim, nos vero delectûs naturam attendimus. Ut ut ſit id, ſi rectè perpenditur, nihil planè aliud eſt, quàm ipſa ratio, humanas actiones ad ſignum dirigens, omnium domina, atque regina, quam oportet eſſe in omnium animis, & cum ea nos conſtat eſſe natos: unde ſi rectis ſenſibus ire volumus, unuſquiſque poteſt eſſe ſibi ipſe legis-lator, ſibique honeſta, & juſta præſcribere, prohibereque contraria. Cùm igitur lex ſit hominum generi à natura data, nemo, non à mente alienus, eam jure accuſare poſſit, aut inſimulare, ſervituti nos addicere, cùm ſervitutem ipſa per ſe natura oderit, ſemperque libertati ſtudeat.

Legem porrò nobis à natura datam, ita probare ſolent. Aiunt enim, nobis à natura datam eſſe rationem; ſi ratio, etiam rectam rationem. At lex nihil eſt planè aliud, niſi recta ratio, inſita in natura, in jubendo, & vetando, honeſta imperans, turpia prohibens: & ubicunque lex ipſa dominatur, omnes ſunt in officio, rectèque ſe habent, & ordine adminiſtrantur omnia; quoniam nutu rationis res fluunt, ratioque ipſa potiùs, quàm lex dominari videtur. Quapropter, niſi lex ſcripta accommodata exiſtat ad naturam, quæcunque ea ſit, eſt magis quidvis aliud, quàm lex, minimeque legis nomen meretur.

Lex enim eſt recta ratio profecta à natura, ad recta faciendum impellens, & à delicto avocans; quæ non tunc eſſe cœpit, cùm fuit ſcripta, ſed potiùs intelligi poteſt fuiſſe ſemper unà cum mente divina, quæ ſemper extitit, & numquam eſſe cœpit. Quod præſtantiſſimus theologorum omnium inter noſtros innuere videtur, cùm, ſuam theogoniam ita altè exorſus, ut vix nos humi ſtrati intelligentiâ ca-

pere valeamus, inquit, Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος, καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Οὗτος ἦν ἐν ἀρχῇ πρὸς τὸν Θεὸν. cùm ea enuntiaret de unigena Dei filio, qui eſt Patri coæternus, vera ratio, vera lex, intimum animi verbum, abſtruſaque cogitatio, ſententia, voluntas, mens, atque conſilium.

Cæterùm tamen hìc diſtinguendum, cùm de lege loquimur, ne genera confundentes obſcuritate involvamur. Sicut enim jus, juſtumve eſt, tum naturale, tum civile, quod legitimum vocamus; ita de lege quoque planè dicendum eſt. Nempe alia eſt naturalis, alia civilis, aut ſcripta. Cùm legem nomino, de eo imperio intelligo, quo non tantùm civitas, ſed domus etiam omnis, & familia continetur; ſine qua nec gens ulla, nec mundus ipſe, nec univerſa natura ſtare poſſit; quâ omnia Deo, rationique obedire eſt neceſſe.

Naturalem quidem illam principem, & ultimam legem mentem eſſe dicunt, omnia, ratione aut cogentis, aut vetantis Dei, ad jubendum, deterrendumque idoneam, non ingeniis hominum excogitatam; neque ſcitum eſſe aliquod populorum, ſed æternum quoddam, quod univerſum mundum regit incredibili, imperandi, prohibendique ſapientiâ; neque eam opinione hominum conſtitutam, ſed divinitus exiſtentem, diffuſamque in omnes; conſtantem, immutabilem, perpetuam, ſempiternam; quæ ad officium tacitè nos, & ad rectum vocat, jubendo, vetando, à fraudeque, & ab injuria deterrendo. Huic legi qui obtemperat, non indiget neque LYCURGI, neque SOLONIS, neque CHARONDÆ legibus. Habet enim in ſe ipſe legem ſibi ſemper præſidentem, præſcribentemque; quomodo ſe gerat, primùm erga Deum, quem colere in primis cuncti debent; quo

deinceps jure vivat, non modò cum illis, quibuſcum ſocietate aliquâ jungitur, ſed etiam cum univerſo hominum genere. Ea profectò docet, noſtra lucra alienis incommodis non quærenda; vetatque, ne alteri noceamus, noſtri commodi causâ; noſtrumque potiùs feramus incommodum, quàm quidquam de alterius commodis abradamus; deteſtaturque vehementer omnem detractionem, appetitionemque alieni: quam ſcientiam, ac notionem, ipſa per ſe natura inſevit in animis noſtris; neque quiſquam eſt omnium, qui non ſecum tacitus hæc ſentiat, ac videat; & huic quidem legi ſuâ ſponte obtemperant cuncti, atque obediunt.

Alterum legum genus in diviſione fuit, quæ civiles, atque humanæ dicuntur. Et harum quidem ſunt duo rurſus genera: unum quidem earum, quæ haud ſcriptæ extant, ſed tacitâ gentium conſenſione ab omnibus ſervantur, vocaturque jus gentium; quo jure omnes gentes inter ſe utuntur, ac vivunt. Neque eſt ulla fere tam barbara, tamque remota natio, apud quam id non valeat, tam belli, quàm pacis tempore; non adeò multùm diſtans ab eo, quod dicimus naturale, ut etiam à peritis naturale interdum nominetur; quod qui violârit, ſceleſtus, impiuſque ab omnibus ubique judicatur. Hoc ſecundo jure munitæ, tutæque ſunt legationes, fœdera ſtabiliuntur, ſolidantur pacta; & omnes contractus, tam in emendo, & vendendo, locando, & conducendo, quàm in cæteris contrahendis, tranſigendiſque rebus, firmantur.

Tertium genus eſt earum legum, quæ ſcripto habentur, à ſapientiſſimis viris legum-latoribus excogitatæ, rogatæ, atque latæ: juſſa, & vetita populorum vocant, quibus in ſingulis civitatibus, totaque

interdum provincia, & nonnunquam latiſſimis regnis, res-publica continetur.

Illa porrò princeps, ac ſumma lex, æterna exiſtit; & neque tolli ullâ lege aliâ, neque abrogari poteſt: eſt enim in natura infixa atque ingenerata. Quippe quæ naturâ exiſtunt, ſunt immutabilia, & ubique valent; ut ignis, ſicut apud nos, ita apud cunctas gentes adurit. Eſt igitur illa diffuſa in omnes gentes, perpetua, conſtans, ſempiterna, quam nemo ignorat; cui tam dii, quàm homines, ut aiunt, ſunt obnoxii. Eſt enim illa, quam PINDARUS in quodam cantu, ubi de HERCULE agit, canit eſſe reginam omnium mortalium, atque immortalium, quæ jus ubique dicit præpotenti manu. Eam autem EMPEDOCLES, ut refert ARISTOTELES, appellavit æthera, quòd perpetuò diffundat ſe in omnia, per inexplicabilem claritatem.

Gentium verò conventa, id eſt, perpetua illa cunctarum nationum conſenſio, licèt nullâ aliâ umquam lege abrogentur, tollanturve, tolli tamen poſſent, ſi denuo inter omnes gentes ſecus conveniret. Quod quia difficillimum factu exiſteret, ſummâ enim ratione, quæ eſt lex divina & humana, in eas leges cunctæ gentes conſenſere, hoc ideo quoque jus dicitur quodammodo immutabile, perpetuum, atque æternum.

At ſcita populorum, quod fuit tertium in diviſione, quæ, inquam, ſinguli populi ſanxerunt, ſcribique mandârunt, quo in ſingulis civitatibus in pace viveretur, aliâ lege, novoque ſcito tolli poſſunt; & plerumque tolluntur, ſi aut non jure rogatæ fuerunt, eaſque uſus coarguit, ut Romæ novimus Seias, Apuleias, & Livias, centumque alias; aut ſi eas aliquis ſtatus rei-publicæ inutiles fecit.

Namque earum quædam latæ ſunt, perpetuæ utilitatis causâ, in ſempiternum tempus valituræ; ut aliquæ cum ipſa urbe natæ, cunctæque leges XII. tabularum, quarum nullam umquam abrogatam fuiſſe legimus. Quædam verò earum, quas crevit ſenatus, populuſque juſſit, aliquibus temporibus rei-publicæ deſideratæ, ſunt quodammodo mortales, & pro temporum varietate mutabiles. Nam, ſicut in navis gubernandæ ratione, alia in proſpera navigatione, alia in adverſa tempeſtate uſui ſunt: ita in adminiſtratione rei-publicæ, belli tempore, leges ſciſcuntur in populis, quæ poſt ſecutam pacem abrogantur, & planè inutiles fiunt. Quod etiam de omni temporum mutatione, inclinationeque intelligo.

Sunt etiam aliquæ, quas in dies ætas retractat, expolitque, & in meliorem rationem mutat. Namque humana ſolertia non omnia, quæ cogitat, illico perfectè videt, ac ſentit; verùm in dies hominum ingenia magis, ac magis acuuntur, atque illuſtrantur, & perſæpe quæpiam, quæ animus tuus heri, & nudius tertius ignoravit, hodie ſcire incipit. Natura enim paulatim nobis ſeſe detegit, atque enudat. Idcirco quotidie, prout tempus deſiderare videtur, novæ conduntur leges. Nam quidquid ſenatus crevit, populuſque juſſit ad civilem, popularemque uſum, lex habetur. Etenim, ut in humanis corporibus pro ratione morborum, nova ſunt ſemper admovenda remedia: ita in adminiſtranda re-publica, ad coercendam improborum civium licentiam, leges rogandæ, ac ferendæ ſunt, tempori congruentes. CICERONIS ætate, ut ipſe refert, nondum decem, & centum anni exierant, ex quo de pecuniis repetundis à L. PISONE lata fuerat lex, nulla antea cum fuiſſet.

Cæterùm leges, quas tu carpis, varias eſſe coarguens, atque invicem ſibi contrarias, nullo pacto leges exiſtere cenſemus; eaſque magis populi favore, quàm merito, legum nomen tenere arbitror.

Formulas verò illas, ut ad omnia à te objecta reſpondeam, tam ſtipulationum, quàm judiciorum, quæ tenui de cauſa, nimiſque exili, atque abjecta, ſcriptæ tibi videntur, ut de ſtillicidiorum, parietum, & aquarum jure, de cloacis, deque domorum, & prædiorum ſervitutibus, non parum neceſſarias priſci illi noſtri exiſtimârunt, ad tuendam civium pacem ac quietem, qui perſæpe iſtis de rebus inter ſe controverſantur & litigant, ad jurgiaque, & ad manus veniunt.

Multa tamen fatendum peſtifera, & pernicioſa interdum in populis ſcita fuiſſe, vel principum ſcelere, vel populorum ipſorum negligentiâ, aut avaritiâ; quæ quodque aliud potiùs ſunt, quàm leges: ut, ſi non totiùs civitatis, ſed principis duntaxat, aut unius tantùm partis civium, gratiâ, conſtitutæ fuerunt; aut ſi non majori ſaltem parti, & in ſummum proſunt, fraudes potiùs corruptæ, & depravatæ civitatis, quàm leges dicendæ ſunt: quandoquidem oportet, leges, & jura conſentanea eſſe naturæ, ac rationi, quæ omnibus universè eſt eadem.

Et ut tandem breviter, ſicuti res eſt, eloquar, illa princeps ſumma, & ultima lex, à Deo ipſo lata, & in cordibus noſtris infixa, nobiſcum naſcens, ſi rectè, atque perfectè à nobis intelligeretur, vellemuſque congruenter naturæ vivere, nemo noſtrûm aliâ lege ſcriptâ indigeret: eſſemus enim omnes naturâ juſti. Juſtis autem legem non conſtituendam nemo eſt qui neſciat; cùm ſicut dixi, illa ſit juſti, atque inuſti diſtinctio. Continet namque in ſe, atque com-

plectitur omnes leges, cùm ſcriptas, ſi rectè, optimoque jure rogatæ fuerunt; tum eas, quas omnes gentes diuturnâ conſenſione approbârunt, tam juris publici, quàm privati: ab eademque natæ ſunt apud nos, primùm quidem XII. tabularum leges, deinde aliæ permultæ, quibus ais confertos eſſe conſultorum libros. Summa enim illa, tamquam genus univerſum, ſe virtute fundit in omnes, fons publici, privatique juris, ad officium, ad rectèque faciendum impellens, & à delicto avocans; cupiditates, quæ naſcuntur in animis, tamquam quoſdam morbos, coercens, atque refrenans; bene facere jubens, quibus poſſumus; prohibenſque, ne cui noceamus, commodi præſertim noſtri causâ; ſed quales ſe gerere erga nos cæteros mortales cupimus, tales nos itidem erga alios omnes eſſe potenter imperans. Huc porrò ſpectant omnes leges. Id unum incolumem, quietam, beatamque ſervat, ac tuetur civitatis conjunctionem. Id firmiſſimum eſt, non modò rerum-publicarum, ſed totius humani generis vinculum.

Quoniam verò ea, quæ ſunt à natura, hominum induſtriâ plerumque meliora fiunt (etenim quæ natura inchoat, hominum ſapientia perficit; quæve confuſa, & quaſi per caliginem, ac nebulam quandam, nobis oſtendit, nos diſtinguentes illuſtramus) ſapientiſſimi homines legum-latores, quorum antiquiſſimi fuerunt in Græcia MINOS, & RHADAMANTHUS, philoſophiæ lumine adjuti, juris, ac juſti, quod erat planè involutum, naturam, ac vim, mortalibus oſtenderunt: & quæ natura fusè, & liberè animis hominum ſuggerit, illi articulatim, diſtincteque dividentes in genera, plurimos ab eo fonte rivulos deduxere; legeſque, judicia, & jura, enucleatè deſcripſere: ut agnationum, gentilitatum, tutelarum, ſocie-

tatum, fiduciarum, mandati, creditæ, depoſitæve pecuniæ, uſucapionum, alluvionum, ſervitutum, nexorum, mancipiorum, parietum, luminum, multorumque aliorum; declarantes, quæ publica, quæve privata, quæ teſtamenta rupta ſint, quæve rata, quid ſuum cujuſque, quid alienum, quid ſacrum, quid profanum, qui civis, qui peregrinus, qui liber, aut ſervus.

Et quoniam delictis pœnæ conſtituendæ ſunt, ut quos natura, aut ipſa turpitudo, & pudor, ab injuria arcere nequeunt, pœna ſaltem, & ſuppliciorum metus deterreat, ne magiſtratus, & qui rem-publicam gerunt, improbis ignoſcendo bonos perditum eant: (Quæ enim rogo eſſet hominum vita? Quomodo res ſe haberent, ſi omnibus propoſita eſſet agendi, quidquid collibitum animo eſſet, impunitas?) Cùm igitur delictorum diſtincta ſint genera, diverſa quoque legum capita conſcribenda erant, propter eos, qui nihil timent, niſi teſtem, & judicem; neque honeſto ipſo quidquam moventur, ut boni ſint, & innocentes; quò noxiæ par eſſet pœna, atque animadverſio: quod probari poteſt in tribus delicti generibus, quæ cùm paria judicentur, unâ eademque animadverſione in XII. tabulis antiqui coercenda ſtatuere, parique ſupplicio eorum reos afficiendos, proditorem patriæ, ſacrilegum, & legum everſorem.

Si nullum exiſteret jus ſcriptum, errari poſſet in multis, non tam opinionum vanitate, aut quòd non omnes jus naturæ per ſe nullo docente ſentiant (æquitas enim per ſe omnibus elucere poteſt) quàm quia homines aliqui, inducti ſpecie alicujus commodi, recuſent vivere congruenter naturæ, & juri naturali parere. Quoniam item interdum contingit, ut ea quæ aliquando juſta ſunt, procedentibus ætatibus,

aut aliquo casu mutari possunt, & esse minùs justa, opus fuit lege scriptâ, quæ tum improbos ab injuria deterreret, tum ab errore avocaret ignorantes.

Atqui fortè inquies: Ergo omnia esse justa defendis, quæ posita sunt in populorum institutis, & legibus? Id hercle ego minimè. Interdum enim errant homines, etiam qui habentur sapientiores. Nemo namque præter Deum est verè sapiens, qui neque errare, neque falli potest. Porrò leges condere res est ardua, quæ non modò consilio, atque prudentiâ plurimùm indiget, sed etiam, ut sensit PLATO, sine divino favore, atque præsidio, seniorumque consilio, id munus perfectè minimè impleri potest. Idcirco facit SOCRATEM, ante suarum legum promulgationem, cœleste auxilium implorare, & invocare Adrastian; quam dicebant immutabilium legum esse reginam: cujus reginæ nec oculos, nec manus alicui licebat effugere. Hanc vir prudentissimus fingitur sibi assistere voluisse, ne fortè in describendis legibus erraret; quem errorem idem PLATO plurimis verbis vehementer detestatur.

Perraro tamen solerti homini contingit errare, si in ferendis legibus nihil ab illa principe, & summa lege deflectat, quam sequi debet, & ad illam Cynosuram cursum tendere: sicut in omnibus etiam rebus industria, & solertia humana, quoad potest, imitatur naturam. Quamobrem civitatum scita, & instituta nihil aliud esse videntur, quàm illius æternæ legis quædam quasi explanatio, atque illustris explicatio, quæ eam omnibus apertam, & dilucidam reddit; in qua dixi fusa consistere omnia jura, & justa, quasi legum occulta quædam semina. Neque absurdum cuiquam videri debet: cùm, in aliis quoque re-

bus permultis, humani ingenii ſolertia naturæ latebras, & obſcuritatem ſcrutetur, atque adhibito rationis lumine illuſtret; quando homo homine acutiùs videt, & unus interdum perſpicit, atque intelligit, quæ nemo aliorum omnium ullis umquam ætatibus intelligentiâ conſequi potuit.

Verumtamen niſi leges omnes, quas quiſque tulerit, ad illam principem referantur, ad illamque reſpiciant, & illi ſint omnino conſentaneæ, & ad naturam, quæ nihil niſi juſtum admittit, accommodatæ exiſtant; nullo pacto leges ſunt habendæ, neque hoc nomine dignæ cenſentur. Igitur omnis legis-latoris mens, & ratio huc dirigenda: cujus officium eſt de honeſto, bonoque, & juſto conſiderare; eaque populis, qui ſunt futuri felices, proponere; & legum quaſdam quaſi formulas, quas illi ſciſcant, deſcribere: ut rerum-publicarum adminiſtratio recta; vitaque civium ſit prudens, fortis, temperata, & juſta, cæteriſque munita, atque adornata virtutibus; in quas, ut diximus, omnis lex naturalis ſe fundit. Hæc verò omnia complexi uno verbo honeſta dicimus.

Nihil porrò præclarius, quàm videre civitatem optimis florentem moribus, & inſtitutis, virtutibuſque ornatam, quas leges ipſæ ſingillatim nobis proponunt. Jubet lex naturæ ea, quæ ſunt hominis fortis: quod quoniam latè patet, conſtituunt diſtinctè legum-latores, jubentque, præſtitutâ, ac deſcriptâ pœnâ, ne quis in acie locum deſerat, neu fugiat, neu arma abjiciat. Rurſus eadem natura jubet ea, quæ ſunt temperantis: apertiùs illi vetant adulterari, vetant quoque convicio quemquam verberare, & ab omni petulantia per ſingula genera diſcurrendo abeſſe; eaque omnia perſequuntur, in quibus notari poſſit intemperantia. Itidem pariter in omnibus

virtutibus, & vitiis, ſe gerentes faciunt, & à virtutibus legum ſuarum ſemina eliciunt.

Leges verò quæ variæ ſunt, inconſtantes, invicemque ſibi contrariæ, cenſeo omnino tollendas eſſe, aut utraſque, aut alterutram; illamque quæ à juſto diſcedit, ac ratione penitus vacat. Nam omnino iniquas à tyrannis civitati impoſitas, atque inuſtas, in quibus non proponitur utilitas, neque commoditas, ſaltem majoris partis civium, ad ipſorum tyrannorum commodum tantùm latas, nullo pacto leges habendas diximus; nullamque omnino rem, aut rationem eſſe nobis cum tyrannis in hoc tam præclaro negotio pertractando.

Reddidimus etiam cauſam, cur mutabiles eſſent aliquæ, quareve, quæ promulgatæ initio mirum in modum placuere omnibus, poſtea, procedente ætate, antiquentur, abrogenturve, non modò illæ, quæ non ſunt perpetuæ, ſed ad tempus introductæ, verùm etiam in æternum latæ. Quod nulli mirum adeò videri debet, qui nôrit, omnia hæc humana, atque infera, perpetuo eſſe in motu; ut PLATONEM dicere tu quoque ipſe adverſùs te pro mea ſententia confeſſus fuiſti; uſque adeò, ut quidam philoſophi ambigant, an eadem hodie ſit res-publica, aut civitas, quæ heri, & nudius tertius. Sicut etiam de fluminibus, quæ perpetuò fluunt, quæri ſolet ab iis, qui naturam ſpeculantur; & idem ſignificantiùs natura exprimit in animis noſtris. Siquidem perſæpe quod heri mihi conſilium mirum in modum placebat, hodie non ita; illudque, aut prorſus abjicio, aut ſaltem aliquibus, vel addditis, vel detractis, excultum perpolio, exornoque, & in melius refero.

DRACO, fateor, apud Athenienſes leges ſcripſerat, quas deinde SOLON fere omnes ſuſtulit, quòd in illis

mors erat definita pœna, tam iis qui furati essent olera, quàm sacrilegis, & patriæ proditoribus: peccataque omnia perinde, ac si essent paria Stoicorum sententiâ, ultimo supplicio mulctaverat, tam capitalia, quàm illa quæ aspersione aquæ, vel dierum numero, tolli dicuntur. Propterea ferunt, DEMADEM quendam acutè dicere solitum, non atramento, sed sanguine DRACONEM leges suas exarâsse.

Rectè verò excogitatas, scriptasque leges, illi supremæ, id est, menti divinæ, consentaneas, ac naturæ congruentes, nemo umquam verè redarguere possit: liquet namque, eas ad hominum salutem, civiumque & societatum incolumitatem, & ad eorum quietem, tranquillitatem, securitatem, conditas fuisse; ut illi non tantùm commodè, tutoque, sed etiam honestè, ac beatè viverent. Sunt enim ad naturam accommodatæ, eamque adjutant, excolunt, atque adornant.

Neque est, quòd civitatibus propter leges servitutem objicias. Nos legibus libenter, nostraque summâ voluntate, servimus, omnes ut liberi esse possimus; quibus qui parent, rationi obtemperant, quæ est legum ipsarum procreatrix, emendatrix, conservatrix, justa, & injusta dijudicans, injuriæ, & pravitatis vindex. Qui verò eis non obediunt, ad naturam propiùs belluarum, quàm hominum, accedunt. His coercetur improborum licentia. Hæ vocant ad rectè facta. A peccatis avocant. Hæ cavent, ne improbi nimium possint cum bonorum periculo, & detrimento. Hæ volunt, divites, & tenuiores æquè posse in omni cœtu, ac civitate. Harum ope hominum animi nimiâ libertate non insolescunt. His potissimùm homines à pecudibus differunt; neque vi utuntur ad cibum, aut ad libidinem; fraudeque

invicem abſtinent. Hæ ſupplicio afficiunt improbos; bonos verò defendunt, confirmant, commendant, augent. Quæ ab eis pœnæ conſtituuntur, infligunturque, ſunt quædam quaſi ſalubres animorum morbis adhibitæ medicinæ. His ſummi, & infimi juxtà parent. Magiſtratus quoque eiſdem, principes, imperatores, & reges ipſi, obediunt. His ſine neque latronum ſocietas diu ſtare poſſit. Parva perſequor. Legis imperio mediusfidius cœlum ipſum eſt ſubjectum, univerſuſque mundus, & omnis natura, obtemperant.

Hæc, viri ampliſſimi, coactus fui de legum natura altiùs fortaſſe, quàm expectabatis, repetere. In qua re non ſum judicandus fuiſſe multus, cùm, etiam ſi non FLAMINIO reſpondendum fuiſſet, haud planè de re-publica diſſeri poſſit, niſi vis legum priùs explicetur; quibus, tamquam firmiſſimo fundamento, omnis ipſa res-publica nititur, fulcitur, ac continetur; legeſque ad omnem civitatem fundandam, temperandam, ac conſervandam, non tantùm ſint utiles, ſed omnino neceſſariæ; quæ in quocunque hominum cœtu, aut ſocietate parum valent, nulla ibi eſſe poteſt res-publica aut civitas. Veteres ideo dixerunt, eas vinculum eſſe totius dignitatis, quam tenemus in re-publica; eaſque vocârunt, tum fundamentum libertatis, tum fontem æquitatis: in eiſque mentem, & animum, conſilium, & ſententiam civitatis poſitam eſſe; & ut corpora noſtra ſine mente, atque animo, ſic civitatem ſine legibus, ſuis partibus, ceu nervis, & ſanguine, ac membris, uti non poſſe.

Ex his, FLAMINI, quæ à me hactenus dicta fuere, omnes tuæ argumentationes, cunctæque rationes, cuique æquo rerum æſtimatori, rectèque intelligenti, profligatæ, proſtratæque jacere videri poſſunt, con-

fectumque negotium. Verumtamen conferamus propiùs, & tua argumenta ad veritatem revocemus; ad ſingulaque, quæ reſtant, à te objecta, nonnulla breviter, & conclusè dicamus.

At verò, quoniam tua prope omnis oratio verſata eſt circa deformitatem morum, jactavitque ſe tota in rebus-publicis & civitatibus ubique terrarum prolapſis, ac depravatis, quæro de te, autumeſne tempus umquam fuiſſe ullum, quo civitates & res-publicæ toto orbe fuerint meliores? Arbitrariſne, rempublicam inter omnes gentes florentem moribus, & inſtitutis, omnibuſque virtutibus ornatam, formari poſſe, atque inſtitui; ut, detractis cunctis vitiis, pulcherrima ſit, & impleat omnes numeros, omni laude cumulata? Non potes hercle negare, ſi quid planè perfectum fuit umquam in rebus humanis, & abſolutum, poſſe quoque etiam nunc exiſtere. Quod etiam viſus es fateri, cùm diceres, philoſophos eas res-publicas deſcripſiſſe in fortunatorum inſulis, quæ magis fingi poſſunt, quàm reperiri.

Quæſo rurſum, Numquid illi philoſophi, qui inſtituunt res-publicas, præcipiant civibus, qui futuri ſunt beati, ea quæ effici poſſint, licèt factu difficilia; an quæ nullo pacto fieri queant? ut ſi mihi quis Deus ſummam cœleſtium felicitatem ſpondeat, ſi viribus corporis annixus Ægæum mare tranſvolavero; quod quidem irritum foret, vanum, & nugatorium.

Primùm quidem credendum eſt, ſapientiſſimos viros, tam in Græcia, quàm alibi, quos ſua quemque ætas vehementer admirata fuit, ut in quibus exiſteret ſummum ingenium, ſummaque prudentia, non ea præcepta vivendi tradidiſſe, quæ nullo modo homines obire poſſent. Nugari enim, & jocari, in re tam ſeria & gravi, ineptè, atque intempeſtivè, om-

nibus visi fuissent: nempe civitates, ac res-publicas eâ absolutione, ac perfectione instituerunt, ut facilè in eis bene, & beatè vivi posset.

Si igitur tales esse queunt civitates, aut res-publicas, fuisse etiam aliquando, aut nunc esse, aut futuras fore, fatendum est. Fuisse certè non negabit, qui ad civitatis nostræ, populi, inquam, orbis terrarum principis, prima illa tempora felicissima respexerit; cùm res, ut ait ENNIUS,

Moribus antiquis stat Romana, virisque.

Cùm populi summa potestas esset, summa senatûs auctoritas. Quâ re-publicâ nullam umquam neque majorem, neque sanctiorem, neque bonis exemplis magis abundantem fatebitur, qui apud optimos scriptores legerit, quæ vita civium, qui mores fuerint, quibus artibus, & domi, & militiæ, Roma creverit; partumque sit, & auctum imperium; cum domi, bellique, boni, inquam, mores colerentur, hominesque malarum artium essent planè insolentes; in quorum domibus memoratur nihil splendidum fuisse præter ipsos. Nondum in civitatem avaritia, & luxuria immigraverant. Voluptatibus, & cupiditatibus nullus erat tunc locus, quibus nunc laxatæ sunt habenæ, hominesque fere conversi sunt in belluas. Itaque si aliquando fuerunt aliquæ res-publicæ bene institutæ (nempe qui colligunt annales urbis nostræ, tam Græci, quam Latini, hujusmodi Romanam civitatem fuisse pleno ore contestantur; priscorumque temporum, cùm res essent optimo statu, laudes insatiabiliter deprædicant) posse etiam sperari futuras fore, non negabit.

De injustitia verò, avaritia, ac rapacitate Romanorum, quos tu insimulas omnia omnium regna, atque imperia, vi & armis ad se transtulisse, nihil magno-

pere hìc laborandum eſſet, cùm luculenter proditum ſit memoriæ tot doctiſſimorum hominum literis, nullam uſpiam nationem fuiſſe juſtitiæ, æquitatiſque ſervantiorem; ut neque meâ, neque alterius cujuſpiam, indigeat propugnatione. Attamen ego Cremonæ, in honeſtiſſima Romanorum ipſorum Colonia, Romanis progenitoribus natus, non poſſum, pietate ſalvâ, deeſſe antiquæ patriæ defenſioni, in tam manifeſta præſertim calumnia, tamque acerba impugnatione: quod neque cuiquam veſtrûm moleſtum fore duco; cùm nemo ſit, de quo aliquopere non benemerita fuerit ea civitas; aliqui etiam in ea rem ſuam bene geſſerint, multoque meliùs fortaſſe geſturi ſint in poſterum.

Ac ne cui loco, FLAMINI, videatur à me non reſponſum tuæ criminationi, dico primùm, falſam eſſe vulgi veterem opinionem, Nullam rem-publicam poſſe adminiſtrari ſine maxima injuria. Quam ſententiam audio confutatam fuiſſe olim, proſtratam, ac protritam, pluribus & illuſtribus literis à P. SCIPIONE, apud M. TULLIUM CICERONEM, contra PHILONEM inductam perſonam; ut nihil mihi ſit opus hac de cauſa nunc privatim adverſùs te dimicare, cùm ex iis, quæ hactenus à me fuerunt dicta, poſſit videri etiam ad hanc rem univerſè ſatis reſponſum fuiſſe.

Quatenus verò attinet ad populum Romanum, equidem fateor, eam civitatem exiguis profectam initiis, eò opum, ac fortunarum creviſſe, ut Roma, Dei optimo, maximo, favente numine, ne dicam antiquorum more, fatis volentibus, atque ſurentibus, totius orbis terræ imperii ſedes fuerit, nullæque humanæ opes armis Romanorum reſiſtere valerent. Neque ſanè inficias ierim, Romanos armis univerſa, & terrâ, & mari, ſuæ ditionis feciſſe. Fuerint primi tantæ ur-

bis conditores, ut libet, paſtores, & fugitivi, pejor etiam, & ſordidior quantumvis illa omnis convenarum manus, dum tamen eorum ducem ac regem, propter præclarè facta, Deum Deo prognatum patre crediderit omnis antiquitas. Defendimus verò, nihil ab eis Romano imperio adjectum, quod non optimo jure, & ſummâ æquitate, quæſierint.

Principio quidem contempti, ſpretique à finitimis populis, præ ſuperbia renuentibus cum gente nova ſanguinem & genus per nuptias commiſcere, additâ etiam, id ſubmiſſè petentibus, verbis contumacibus atque procacibus contumeliâ, eorum virgines utcunque ad ſeſe illectas ſibi copulârunt; ne, ſublato fœminæ uſu, omnis ſpes futuræ civitatis funditus interiret, fruſtraque moliti eſſent tantæ urbis fundamenta. Quod quidem factum jure naturæ defendere poterant, quæ ſemper intenta eſt cujuſque generis, per continentem ſobolis procreationem, conſervationi; communiterque inſitum eſt eadem naturâ omnibus animantibus, ut habeant libidinem procreandi: cùm raptas præſertim mulieres in matrimonii legitimam conjugationem duxerint; in ſocietatem, inquam, eas acceperint, non modò civitatis, ſed etiam fortunarum omnium, & liberorum ipſorum, quo nullum vinculum arctius eſſe poſſit, nulla charitas ſanctior.

Quidquid ei urbi, jam opibus validæ, deinde accrevit, Dei evenit ipſius propitii favore, atque propenſâ benevolentiâ, accedente populi ipſius virtute. Nam multi circùm populi ſeſe Romanorum virtuti ultro dedidere, ut Collatini, & Campani à Samnitibus oppreſſi, multique per varias ætates alii.

Plurima præterea, & geſſere, & confecere Romani bella, irritatis circumquaque finitimorum animis, ægrè

ferentium, neque patientium tantam molem prope res ſuas conſurgere. Nullum tamen bellum ex tot ab illis umquam ſuſceptum fuit non juſtiſſimis de cauſis, non ſummâ æquitate, quæ apud eos optimo jure ſanctiſſimè præſcripta erat; bellumque gerebant, ut quieti communi conſulerent, ut, inquam, pia, & æterna pax eſſet, & nihil in poſterum haberet inſidiarum.

Religioſiſſimè adeò is populus jura belli ſervavit, ut nullum juſtum duellum eſſe ducerent, niſi quod antè rebus repetitis denuntiatum eſſet, riteque indictum; vel niſi pro rebus ablatis, vel de imperio gereretur, contra eos, à quibus ipſi priùs injuriâ fuiſſent laceſſiti; vel qui jus, & fidem, fœderaque religionum, & Deos ipſos, neglexiſſent; ne quid tale ipſi poſtea committerent, cæterique tardiores eſſent ad injuriam.

In bello quoque movendo ſicut ſumma æquitas, procul ab omni dolo malo, ita etiam ſumma erat obſervatio; ut viderentur non hoſtilem in modum agere, ſed patriis legibus, cum hoſpite, ac peregrino, civilem in modum domeſticam rationem contrahere. Ideo qui olim cunctis populis Latinis perduellis erat, ipſis placuit mitigato vocabulo vocari *hoſtem*, quod nihil differt ab *hoſpite*. Nempe deos priùs ſemper teſtes faciebant tantâ cerimoniâ ac religione, ut propiùs ad ſuperſtitionem videretur. Siquidem cum patre patrato res agebatur, interpoſitis fecialibus, oratoribus belli & pacis, fœderum & induciarum judicibus, ac diſceptatoribus, aut veriùs ſacerdotibus, tot verbenis, tot graminis puri, cæterarumque herbarum, velamentis, tam multis ultro citroque repetitis rogationibus, tot legibus ſolenni ritu recitatis, tot imprecationibus, execrationibuſque contra eos, qui fallere mente agitarent.

Hinc jus feciale inductum, quod deinde ab omnibus

gentibus receptum fuit, tamquam ſummâ æquitate præſcriptum, ſanctiſſimeque conſtitutum; quo in hanc uſque diem reges, populi, nationeſque etiam longinquæ, utuntur. Cum omnibus fœdera religionum, quibus cum hoſte devincitur fides, ſanctè ſervabant; uſque adeò, ut ſinguli nefas ducerent cum non legitimo hoſte ſoluti ſacramento pugnare: & quod aliquis, temporibus adductus, hoſtibus ſpopondiſſet, in eo ipſo fidem ſervandam voluerunt: multique ideo duces hoſtibus à patre patrato dediti fuere publico conſilio, qui privatâ temeritate contra publicas rationes aliquid cum illis pepigiſſent; nonnulli quoque, cùm jurejurando tenerentur, aut ipſi fide pleni, ad crudeliſſimum hoſtem, ut promiſerant, ultro redierunt, ad certum paratumque ſupplicium; aut jurati, ſuâ ſponte non redeuntes, à ſenatu vincti remiſſi fuere, ne conditiones, pactioneſque bellicæ, privato perjurio perturbarentur.

Mandatum quoque literis fuit, ſæpius imperatores noſtros, proditorum ſcelere, dolo malo potuiſſe facilè vincere, & conficere maxima bella; verùm abſtinuiſſe: quòd eſſe viri probi ac fortis ducerent conſequi, quod vellent, virtute, conſiliiſque honeſtis, non fraude, aut malitiâ; ipſoſque proditores, tamquam ſocietatis humanæ communes hoſtes, ad ſuos in vinculis cenſuere deducendos.

Innumerabilia hìc mihi memoranda eſſent, de populi Romani iſtius generis æquitate, ſi id in præſenti maximè agerem: quæ omnia omitto, cùm ad eos viros loquor, qui multa, & audierunt, & legerunt ipſi, quæ, populus omnium gentium victor, terrâ, marique, facinora præclara fecit. Unum verò ſatis exiſtat pro omnibus argumentis Romanæ æquitatis probandæ, quod memoriæ proditum fuit, Q. FABII

LABEONIS, arbitri à ſenatu olim dati Nolanis, & Neapolitanis, de finibus utriuſque populi, judicium, publicâ auctoritate ab omnibus improbatum, repudiatumque; quoniam, licèt ſpeciem aliquam publicæ utilitatis præ ſe ferret, ab honeſto tamen, & ab æquitate recedere judicatum fuit.

Exitus quoque bellorum ipſorum, illis victoribus aut mites erant, aut neceſſarii. Quandoquidem, ubi de imperio decertabatur, leniùs cum victis agebant, modumque ſervabant in puniendo, memores ſemper rerum humanarum: atque animadverſum eſt, nulli populo de hoſtibus mitiores placuiſſe pœnas. Plurimos enim populos armis ſubactos, atque devictos, conſtat ab eis in ſocietatem, atque in civitatem etiam, & communionem rerum omnium, ſuſceptos fuiſſe: ut Tuſculanos, Æquos, Volſcos, Sabinos, Hernicos, cæteroſque non parum multos, tum Latinos, tum Hetruſcos, & complures alios.

Nempe alia ratio erat, ubi inter duos populos certabatur, non uter imperaret, ſed uter eſſet. Interdum eos adegit neceſſitas, ut in victoria ſuæ manſuetudinis paulum obliviſcerentur: ſicut olim contra Senones, & Gallos, maximè contra Pœnorum perfidiam, Numantiâ, Carthagineque dirutis, atque deletis, toties ab hoſte ſuperbiſſimo neglectâ fide, violatiſque fœderibus, ac deceptis diis.

In cæteris omnibus bellis mitius ſemper egerunt: ut ejus populi proprium & germanum eſſe videretur, quod à prudentiſſimo poeta uno verſu elegantiſſimè concluſum fuit,

—Regere imperio populos, — — — —
Parcere ſubjectis, & debellare ſuperbos.

Proinde ſocios, fœderatoſque, quicunque ultro dediti recepti eſſent in fidem, contra vim externam piis armis defendebant.

Hinc factum eſt, ut Romæ videretur ipſius juſtitiæ, atque æquitatis poſitum eſſe domicilium: eoque confugiebant exteri reges, populi, nationes, & quicunque inter ſe habebant controverſias, ut eas de ſenatûs ſententia finirent: portuſque erat & refugium omnibus gentibus Roma; atque illud verè nominari poterat, non tam imperium, quàm totius orbis præſidium: noſtrique imperatores in maxima laude ponebant, cùm ſocios, provinciaſque, & gentes longinquas, æquitate, & fide defendiſſent; & quos juſto, ac legitimo bello populos ipſi ſubegiſſent, eis ſe plerumque perpetuò patronos, ac defenſores præſtabant; illudque patrocinium etiam ad poſteros, & hæredes interdum manabat.

Nonne T. QUINTIUS, populi Romani imperator, PHILIPPO rege, Macedonibuſque devictis, ſenatûs auctoritate, in Nemeæorum ludorum celebritate, plurimâ frequentiâ, imperato tubâ ſilentio, totam Græciam, à ſervitute tyrannorum ereptam, libertate donavit; juſſitque Græcas omnes propè civitates vivere ſuis ipſarum legibus, ſub tutela populi Romani; liberaſque, & penitus immunes, deducto undique Romano præſidio, reliquit? mirantibus cunctis, & vix credentibus, eſſe aliquam uſpiam terrarum gentem, quæ ſuâ impensâ, ſuo labore, atque periculo, bella gereret pro aliorum libertate in regionibus longinquis, valdeque à ſe, tot terræ, mariſque ſpatiis, disjunctis; curaretque, ac provideret tantâ diligentiâ, ne quod uſquam injuſtum eſſet imperium, ſed ut ubique jus, fas, lex omnia poſſent. His porrò artibus, atque virtutibus effectum eſt, ut ubique maximæ provinciæ in tutela, atque præſidio populi Romani eſſe expeterent; atque omnia ſua ejus virtuti, fidei, ac felicitati, commendarent; ſeſeque ul-

tro tam miti, juſtoque imperio, ac poteſtati ſubjicerent. Cumque uni civitati ſuâ voluntate cunctæ ferè gentes obtemperarent, viſi ſunt Romani, quod tu reprendis, toto orbe terrarum omnia omnium regna, atque imperia ad ſe tranſtuliſſe.

Præterea urget identidem, ac clamat FLAMINIUS: in omnibus rebus-publicis, & civilibus congregationibus, peſſimè ſe habent mores, demerſæ ſunt leges; & tyrannorum opibus, atque potentiâ tremefacta libertas jacet; magnaque in omnibus fermè civitatibus ſecuta eſt perturbatio, atque confuſio: eaque fiunt, ut ab omnibus ferè deſitum eſſe videatur è virtute agi; utque omnis civilis conjunctio magis exiſtat hominibus impedimento, quàm ulli uſui. Iſta eſt ſanè ratio hominum parum conſideratè loquentium, atque ignorantium, quæ fieri ſolent in omnibus rebus-publicis inclinationes, mutationes, & temporum momenta: quæ omnia diligenter colligit THEOPHRASTUS, & hujus rei præclarè cauſas reddit.

Fatemur quidem, res-publicas, quæ erant olim pulcherrimæ, nunc turpiſſimas, atque deterrimas, principum per ætates negligentiâ, aut ſcelere, factas eſſe; & quæ olim in civitatibus gerebantur bene, rectè, frugaliter, & honeſtè, nunc malè, pravè, nequiter, turpiter adminiſtrari: imperiumque in cunctis ubique civitatibus, omnibuſque ferme regnis, ex juſtiſſimo, atque optimo, intolerabile factum eſſe, atque in ſuperbiam, meramque dominationem converſum, dolemus. Fatebor quoque, ut etiam de noſtra, qui hìc ſumus, ſanctiore re-publica loquamur, quæ quondam non tam imperio, & bellicâ laude, quàm ſummæ ſanctitatis famâ, quàm miræ probitatis gloriâ, quàm omnibus egregiis artibus, flo-

ruit, certè eam non habemus omnino qualem ego vellem; ſed vix ejus evaneſcentem umbram, & præclarâ quondam labente diſciplinâ, morum, & temporum vitio, ubique debilitatam, dilapſam, delumbatam, & fractam tenemus, remiſſâ paulatim ſeveritate, effœtaque quodam modo patrum virtute.

Verùm nunc primùm mihi aliqua ſpes oboritur, poſſe aliquando rem in melius referri, & in priſtinam dignitatem, ac ſplendorem reſtitui; ſi umquam ad quemquam veſtrûm, qui hìc tres adeſtis, vel potiùs ad omnes, ad alium poſt alium admirabili ſucceſſione, ſumma tam auguſti imperii, tamque ſacroſanctæ auctoritatis ſummum columen, Dei immortalis res humanas miſerantis munere, pervenerit. Quod ut, me adhuc vivo, eveniat, Deum ipſum nuncupatis votis, etiam, atque etiam quæſo.

Hæc, & pejora nos quoque haud negamus ipſi, dolemuſque, & inani lamentatione cum bonis non parum ſæpe comploramus. Non tamen proinde nomen rei-publicæ, aut civitatis cuiquam videri debet ita deteſtandum, atque tu arguis, neque adeò projiciendum, neque oblivione ſempiternâ obruendum.

Nec verò eorum vitiorum, quæ tu innumerabilia ad unum religiosè collegiſti, conjunctionem hominum cauſam fuiſſe concedimus, ut etiam, ſi non in cœtum congregati eſſent, ab eis non fierent pejora atque immaniora.

Quid porrò crudelius, truculentiuſve, illâ, agreſti, barbarâ, atque incultâ antiquitate, quam tu fabuloſam, nullo auctore innixus, autumas, ætatem jam olim fuiſſe auream, & juſtitiam in terris tunc verſatam inter homines falſò inculcans? Falleris, profectò, & vehementer erras, ſi tamen iſta ex animo

enuntiâſti : neque ætates diſtinguis, ſed confundis tempora ; omnes illas laudes attribuens aſperæ illi, rudi, atque immani ætati, cùm genus hominum eſſet ſolutum planè, aut veriùs diſſolutum, ſine legibus, ſine moribus, ſine conſilio, antequam civilis conjunctio inter homines eſſet ulla, quæ dicta fuerunt de felicitate illorum temporum, cùm primùm conſtitutis civitatibus, poſitiſque urbibus, orta eſt res-publica. Nam tunc poetæ, quibus vehementer inniteris, juſtitiam inter homines verſatam terras canunt incoluiſſe : cùm ſcilicet SATURNUS regnaret, quod apertè memorant ; quem etiam primum congregandorum hominum in cœtus, & conventicula auctorem fuiſſe tradunt.

Quiſquis noſtræ huic ſententiæ refragatur, legat hiſtoricos, qui res Romanas ſcribunt, POLYBIUM (loquor enim de iis quorum monumenta nunc extant) SALLUSTIUM, & T. LIVIUM. Intelliget, quantis laudibus proſequantur Romanæ rei-publicæ incunabula ; conferentes cum forma rei-publicæ ſuæ quiſque tempeſtatis prima illa tempora, cùm civitas optimis moribus floreret, cùm poteſtas omnis, ut dixi, eſſet in populo, in ſenatu ſumma auctoritas, continentiſſimique eſſent majores noſtri, domi modici, militiæ, & in publicis muneribus ampliſſimi, qui quanto minus virium atque opum habebant, tanto minus in illis erat avaritiæ.

Quod Romæ contigit, idem fere omnibus civitatibus, & rebus-publicis, eveniſſe exploratum habemus. Ita enim naturâ humanæ res ſe habent, ut omnia initio optimè conſtituta, progredientibus deinde ætatibus, hominum negligentiâ, animorumque remiſſione, in pravitatem dilabantur ; paulatimque optimis conſuetudinibus de via deflectentibus, dum

ſuavia quæ ſunt, prima mortales habent, neque conſulunt in poſterum, cuncta fiant deteriora. Videmuſque, ut ait VIRGILIUS,

——————— *Omnia fatis*
In pejus ruere, ac retro ſublapſa referri:

præſertim ſi, ut idem ſubjicit poeta, humana induſtria non occurrat, atque adjuvet.

Neque enimvero nos defendimus, res-publicas perennes eſſe, immutabiles, ſempiternas, immortales; neque ignoramus, eas continenter fluere, & labi, ac numquam eodem ſtatu permanere. Sola ſupera illa immortalis res-publica, cœleſtiumque auguſtiſſima atque ampliſſima civitas, ad quam nobis viventibus obſtructus eſt aditus, quæve fugit noſtram aciem, & humani oculi obtutum, ut pulcherrima, & ex omni parte omnium bonorum confertiſſima, ita prorſus eſt immutabilis, æternis legibus firma, atque robuſta; ſemper eadem, ſemper ſui ſimilis; procul omni morbo, ac ſenio, neque cariem, neque labem ſentit ullam; quâ nihil exactius, nihil perfectius, nihil amplius, cogitari poteſt.

Inferæ verò planè omnes, quæ nobis ſunt aſpectabiles, hominum inſtitutis fundatæ, ac conſtitutæ, non modò obnoxiæ ſunt, ut videmus, mutationi, mobilitati, inconſtantiæ, omnique motui, inclinationi, atque momento ſubjectæ, verùm etiam interdum ſtirpitus convulſæ, atque everſæ intereunt; ſintque illis etiam ſua, ut ita ego quoque dicam, fata, lege æternâ naturæ, ut nihil humani ſit ſempiternum, ſed quidquid exiſtere cœpit, aliquando eſſe deſinat, omniaque orta intereant. Quod nemo non videt, qui non ſit planè à ſanitate alienus: ſed præclarè cognitum fuit, ex cunctis, tam Græcarum civitatum rebus-publicis, olim florentiſſimis, quàm

ex barbarorum opulentiſſimis regnis; quæ nihil hìc attinet ſingula memorare, cùm hanc conditionem neque ipſa Romanorum res, princeps, & caput orbis terræ, evitare valuerit. Quandoquidem, cùm jam nihil mortale ejus armis reſiſtere poſſet, ipſa magnitudine, vi, ac mole laborans ſuâ, in ſe ipſa concidit, & quadam quaſi labe corruens deſedit.

Neque verò id fatendum eſt de ſolis civitatibus, rebuſque publicis, verùm de univerſa hominum inter homines conjunctione, deque omni humano genere: quod interdum uſque eo inſoleſcit, in eamque morum, ac vitiorum omnium ſentinam dilabitur, ut opus ſit maximo illi rerum omnium effectori, ac gubernatori, præpotenti manu, maximarum terræ partium, ac denique univerſi orbis eluvionibus, exuſtionibuſque, mortalium nequitiam ubique coercere, totumque hominum genus, pauciſſimis exceptis, delere, atque extinguere; æternæ cujuſdam, & inexplicabilis juſtitiæ ſeveritate id exigente, ut nova ſoboles in mundo renaſcatur. Atque in oraculis veræ ſapientiæ ad æternam vitam editis continetur, ad extremum fore, ut terræ omnes ubique conflagrent, totuſque igneſcat mundus, unoque & eodem occaſu, omnia generata, orta, atque concreta, funditus intereant, ut planè terminus, & finis ſit naturæ, atque mortalitati.

In principe enim humani generis parente, ipſius fraude, atque perfidiâ, ut memoravimus, depravata fuit hominum natura, caroque humani generis corrupta; cui animus adhæreſcens, corporis contagione, non parum vitioſitatis contraxit: quæ naturæ ita affectæ contagio latiùs, tamquam ex traduce, in cunctum hominum genus universè dimanavit. Et licèt divinæ, atque cœleſtis victimæ ſanguine admirandum

in modum humani animi penitus expiati, ſacraque lavatione luſtrati, extra omnem planè culpam poſiti fuerint, attamen affectio quædam, quaſique decoloratio, ejuſce infectionis veluti veſtigium, in ſingulis ob corporis ſocietatem remanſit. Quippe eò facilè omnis rei natura prolabitur, atque incumbit, quò ſemel inclinata fuit: ceu ſi ab arida materia ignem fortè illapſum excutias; in ea tamen labefacta, atque præuſta, reſidet adhuc quodammodo fomes, qui de facili, celerrimeque admotam flammam rapiat, atque comprendat: ſic profectò res ſe habet in animis noſtris. Iſtiuſmodi enim naturæ infectione ad nequitiam promptiores exiſtunt homines; ut niſi domitas cupiditates habuerint, ſtrenueque, & naviter illecebræ reſtiterint, quæ, vetuſtate carnis, in nobis, poſt reditum cum Deo in gratiam, remanſit, voluntati noſtræ quantumvis liberæ appoſitâ, luxuriâ, atque laſciviâ diffluant; ſuiſquemet ipſorum ſordibus inquinati, perſæpe non modò freno, & caſtigatione, ſed etiam purgatione, indigeant. Hacce de cauſâ dixit PLATO, quod tu non tacuiſti, omnes res-publicas ſui temporis improbas eſſe, corruptis civitatum moribus, avaritiâ, cæteriſque appetitionibus in animis hominum, victâ jacenteque ratione, dominantibus.

Non eſt hic locus, ut cauſas perſequar, quibus respublicæ immutentur, & deteriores fiant; qui locus à Græcis copioſè, luculenterque tractatur: & huic diſputationi commodius fortaſſe tempus dabitur, ſi umquam poſthac denuo convenerimus, & de his rebus ſermonem inſtitutum proſequemur. Satis nunc ſit oſtendiſſe, omnem rem-publicam, ut cæteras quoque res, pulcherrimè inſtitutam, tam eorum qui præſunt, quàm qui parent, nequitiâ, fieri poſſe peſſimam, ac flagitioſiſſimam. Quod cùm contingit, non per-

inde ſtatim accuſanda eſt, deteſtandaque hominum conjunctio, atque conſociatio, quòd tantorum malorum cauſa exiſtat: ſed potiùs obviam eundum cunctis opibus; ut quæ dilapſa ſunt, reſtituantur, & in priſtinum ſplendorem vindicentur: quod SOCRATES, PLATO, XENOCRATES, ARISTOTELES, XENOPHON, THEOPHRASTUS, nonnullique alii fecere, & omnes, qui Politica ſcripſerunt. Neque, ut tu cenſes, ab hujuſmodi ſcriptione deterrendi ſunt, detrahendique viri docti.

Quid eſt, obſecro, in rebus humanis tam egregiè, tamque præclarè initio formatum, confectumque, & elaboratum, quod ſemper ſplendeat; neque aliquando vetuſtate obſoleſcat, priſtinumque nitorem non tandem amittat? Omnia, mihi crede, aſſiduo temporis decurſu, longoque uſu debilitantur, frangunturque; & deteriora paulatim facta collabuntur in pravitatem; cunctaque, tam quæ vivunt & ſentiunt, quàm vitâ ſenſuque carentia, vetuſtate, diuturnitateque extabeſcunt. Quidni? agri ipſi fruticantur, plantæque, & vineæ ſilveſcunt. Metalla æruginem contrahunt, ipſaque divorum templa, ſanctiſſimaque delubra ſeneſcunt, & corrumpuntur. Haud propterea tamen ſtatim evertenda, ſed potiùs fulcienda, ſuſtentandaque ſunt hominum curâ, atque induſtriâ. Tergentur crebrò aquæductus, & rivi, foſſæque purgantur. Ferrum à rubigine vindicatur, ac colluſtratur; & ſi opus fuerit, recoquitur, ac denuo conflatur; ipſaque artium inſtrumenta perſæpe reficiuntur, atque reconcinnantur: quod probè videre potes in calamo, qui niſi retuſus crebrò temperetur, acuaturque, ſcribentis voluntati minùs reſpondebit. Multa iſtiuſmodi perſequi poſſem, ſed genus videtis.

Ubi igitur civitatis mores deformati ſunt, reſpublicaque à magiſtratibus, aut à principibus, non

rectè administratur, non idcirco probris infectanda est civilis hominum conciliatio, neque illico demigrandum ad solitudinem. Sed censemus potiùs, enixiùs occurrendum esse, ac subveniendum moribus in præceps dilabentibus, fulciendamque adminiculis rem inclinatam, funditusque collapsam erigendam denuo, ac restituendam.

Quæ enim per Deum hominum insciția est, res apprimè utiles, summeque necessarias, continuò damnare, & à se projicere, si fortè interdum casu aliquo, & non sine nostra culpa, eas nobis obesse contingat? Fortè fortunâ quispiam equo illatus, parieti, aut solo caput illiserit, latusve offenderit: nemo propterea posthac equum ascendet? nemo equo vehetur, sed potiùs iter pedibus ingredietur? Ferreis item instrumentis, quæ ad vitæ commoditates sunt inventa, ceu cultris, aut securibus, sarculisve, & rastris, non utetur ampliùs, si quis fortè imprudenter, perperamque aliquo eorum utens, sibi ipse digitum, aut pedem, aliamve corporis partem, vulnerârit? Ne innumera istiusmodi hìc colligam: quid igne hominum vitæ magis necessarium? igni tamen interdum maxima incendia excitantur, quibus totæ civitates, & magnæ terrarum partes ambustæ conflagrârunt. Rursus, sine aquæ usu vita hominum esse nequit; aqua tamen, si quando flumina, aut lacus inundârunt, interdum quoque cladem affert populis latè accolentibus. Sol quoque æstivis mensibus sæpe agros, & sata perurit, atque devastat. Solem ideo, si possimus, cœlo deripiemus? nec potiùs à nobis æquâ estimatione ratio inibitur, quantorum bonorum, ac commoditatum fons ille lucis, suo lumine cuncta illustrans, sit omnibus ubique mortalibus? Idem dicere possem de eloquentia, nobis à natura ad salutem nostram, &

aliorum multorum data: quam Stoici unam de ſummis virtutibus eſſe exiſtimabant, cùm ſit copioſè loquens ſapientia; ſæpiſſime tamen eadem, non modò civitatibus, publiciſque rationibus, plurima detrimenta invexit, ſed etiam ipſis eâ præditis fuit pernicioſa. Idem denique de multis rebus, quæ in nobis exiſtunt arguere poſſumus. Quoniam namque interdum multa videmus, atque audimus, quæ videre, atque audire nollemus; ergo optandum erit nobis privari videndi, audiendique poteſtate, tam præclaris ſenſibus, qui ſunt nobis à natura attributi, ut eſſent rerum interpretes, nuncii, & ſatellites animi, in capite, tamquam in arce, mirificè collocati? Innumerabilia ſunt hujuſmodi, nec omnia perſequor, quæ ſuapte naturâ, atque per ſe optima ſunt: eis tamen ſi homines abutantur, peſſima fiant, & pernicioſiſſima.

Si igitur diligenter, rectèque perpendimus id, quam rem-publicam vocamus, atque hominum ejuſmodi conciliationem jure ſociatorum, ab omni culpa natura vacat, & nihil prorſus per ſe affert mali, modò bene inſtitutæ civitatis leges, mores, & conſuetudines ſerventur; plurimorum potiùs bonorum, & commodorum mortalibus generatrix exiſtit. At verò eadem labefactatâ, ubi in tyrannidem prolapſa eſt, in multa mala, & detrimenta incurrimus; quæ non eſſent, ſi numquam hominum genus in cœtus, & concilia coactum fuiſſet. Iſta ratio eſt non aliuſmodi, atque illa:

Utinam, ne in nemore Pelio ſecuribus
Cæſa cecidiſſet abiegna ad terram trabes.

Cætera nôſtis apud vetuſtiſſimum poetam.

Non committam, ut hìc in diſcrimen vocem, & contentionem, Plus bonine, an mali invexerit homi-

nibus civitatum, & rerum-publicarum conſtitutio; plurave ſint inde ſecuta adjumenta vitæ, atque præſidia, quàm detrimenta, & incommoda. Poſſem inſuper facilè probare, etiam ſi vitioſa ſit res-publica, ac depravata, longè ſatius adhuc eſſe ita nos in ſocietate, quàm diſcerptos, ac palantes in agris vivere ſolitarios; atque in tyrannide, rectè ſubductis calculis, eſſe plus boni, quàm mali.

Sed tu quæ laudanda inſunt, ſilentio obruis: ſola vitia inſectaris; & acutiùs illa vides, quæ prava ſunt, quàm quæ recta. Comparanda tibi erant ſaltem, quæ luculenter enumerâſti iniquiſſimus rerum æſtimator, cum magnitudine utilitatum. Nam incommoda vitæ civilis, ſi ulla eſſent, commodorum compenſatione lenirentur. Eſt profectò non ferenda prætermiſſis bonis malorum excerptio, ac omiſſis virtutibus vitiorum collectio. Iſto nempe modo cunctæ prope res incidere poſſent in aliquam vituperationem. Loquor tamen hìc, quod vos velim in omni oratione meminiſſe, de re-publica collapſa, ac depravata. Nam ubi de integra, & incorrupta loquemur, nulla iſtiuſmodi ratio ineunda erit. Itaque in civium conjunctione, ac civitate, quantumlibet corrupta, locus adhuc eſt rationi, qua dicitur, optima de malis.

Verùm objicis DICÆARCHI Peripatetici librum de hominum interitu, nullum vitæ majus periculum imminere homini, quàm ab homine. Quæſo te, in agreſti illa, atque immani vita, in ſolitudine, inquam, exiſtimas tuti eſſent homines ab hominibus, quos nulla lex, nullus pœnæ metus à maleficio arcerent? Procul dubio cùm homo hominem conſpicatus eſſet, prædam ſe ſuam nactum duceret: nec ſolùm feris, quas à corporibus noſtris murorum oppoſitu, & multitudine freti removemus, eſſemus obnoxii, ſed etiam omni homini.

Nec tyranni, quos nobis inculcas, omnia rabidè inexplebili cupiditate appetentes, tantum obeſſe poſſent, dum eorum poteſtati ſubjecti eſſemus, quantum proſunt civium inter cives multa adjumenta, atque præſidia. Poſſunt quidem tyranni aliquamdiu civitatem ſervitute oppreſſam tenere. Sed eorum, qui vi ſubjectos ſibi populos coercent, omnium fere denique unus, & par eſt exitus. Eorum ideo vitia, ſicut etiam improborum magiſtratuum, tolerari poſſunt, quòd plerumque injuſta imperia magis acerba ſunt, quàm diuturna. Tyranni namque, ut quotidie videmus, aut ex inſidiis paucorum intereunt; aut tota civitas in libertatem erecta, conſentienſque, & conſpirans in eos impetum facit; paucique admodum in lecto ſuo cubiculari confecti morbo moriuntur.

Cum tyrannis item minùs periculosè vivi poteſt, atque cum belluis, quibuſcum humano generi nulla planè eſt ſocietas. Belluas hìc intelligo non tantùm ratione, & ſermone carentes animantes, quibus expoſiti eſſemus, niſi viveremus in ſocietate, oppidis ſepti, atque obvallati; verùm etiam homines agreſtes, atque immanes tango, quos nulla humanitas, nulla vitæ cultio mitigâſſet, parum à feris diſtantes: quales fuiſſe tradunt, antequam concilia, cœtuſque jure ſociati eſſent ulli; cùm nullæ latæ eſſent leges, ſed vi agerentur omnia, ſemperque validioris eſſet melior, & ſuperior conditio; quando nonvis ad fabulas trahi, cùm homines humanis carnibus veſci ſolitos fuiſſe memorant, quod tamen & PLATO, & graviſſimi philoſophi aſſeverant.

Quin & tyranni ipſi quoque habent leges, licèt haud planè æquas, quas ſibi proponunt ſervandas, in ſibi ſubjectos populos, ne ſoli relinquantur. Atque

ſub illis, tametſi civitates non ſint liberæ, vivitur tamen tolerabili ad tempus conditione ſervitutis, civeſque prudenter ferunt illorum potentiam, donec repellendæ ſervitutis ſeſe tulerit occaſio.

Atqui adverſùs immanitatem illorum hominum, quos nulla diſciplina molliverat, nulla proderat imbecilliorum tolerantia, nulla patientia, aut prudentia, ut hæc ſententia valeat non ad æquitatem rationis, ſed ad id, quod aiunt, Minima malorum eligenda: eſt namque inculcata omnium auribus ea ſententia, de qua ſuprà, Homine bono nihil melius, malo autem pejus nihil eſſe poſſe.

Cæterùm miror te, alioqui doctum hominem: ita rudes illos mortales ultimæ antiquitatis ornas, ut, qui te audierit, non eos homines, ſed quoſdam quaſi deos terreſtres, ac mortales fuiſſe arbitretur, probos, ſanctos, integros, ſimplices, innocentes, abſtinentes: & ſæculà, quò antiquiora, eò meliora, ac feliciora fuiſſe contendis. Periculoſum hercle argumentationis genus.

Æquum ſaltem erat, te meminiſſe, principem hominem, humani totius generis parentem, ita fœdè adverſùs Deum procreatorem ſuum ſe geſſiſſe, ut propter ejus noxam, atque fallaciam, non modò in ipſum ſceleris auctorem parum obedientem, & noxium, ſeveriſſimè animadverſum fuerit; verùm etiam ab ejus liberis, nepotibus, pronepotibuſque, & poſteris omnibus, perpetuâ ſerie futuris, ab univerſoque hominum genere, juſta, debitaque, pro tanti delicti gravitate, pœna expetita ſit.

Quid? nonne qui primus humano ſemine, maris & fœminæ commiſtione, editus fuit in lucem, ob invidiam melioris fortunæ germanum germanus ſceleratiſſimo parricidio interemit; cùm nondum ci-

vitates exiſterent ullæ, ſed una tantùm toto orbe terrarum eſſet familia, & una domus, quatuorque homines eatenus, non plures, procreati eſſent? ut intelligas minùs conſtare, quod ais à vulgo uſurpari, Quò pauciores, eò beatiores: neque rudes illos homines, ante inſtitutas civitates, adeò ſanctos, atque innocentes fuiſſe. Lege librum genealogum apud Hebræos, quorum literis antiquioribus, id eſt, ſimplici veritati, nos, qui à Chriſto illuſtrati fuimus, maximam fidem habere oportet. Intelliges, in ipſo naſcentis mundi exordio, humanum recens genus jam tunc pollutum fuiſſe, hominesque cum ſuis cupiditatibus natos. Non enim pateris te vocari ad fabulas: ne tibi memorem Cœlum, Æthere, & Die genitum, à filio Saturno, regni cupiditate, exectum fuiſſe; mox ipſum Saturnum à filio Jove vinctum, paremque injuriam metuentem, profectum eſſe in exilium, & in Latio diutiùs delituiſſe. Alia ejuſdem generis flagitia, atque portenta tibi remitto; quæ poetæ fabulis, tamquam integumentis maxima myſteria involventes, commenti fuerunt plurima. Nos autem philoſophi & ſumus, & tecum eſſe volumus.

Illud unum affirmare poſſumus, unà cum humano genere, poſt primi hominis ex argilla ficti noxiam & fraudationem, ortas fuiſſe cupiditates omnes, quæ hominum animos huc, & illuc rapiunt, & à recta ratione ſæpius devocant, & homines cœcos reddunt, nec ſuæ quemque dignitatis memores eſſe ſinunt. Plura porrò ab illis peccari neceſſe ſit, qui animi morbis, atque ægritudinibus, nullam medicinam admovere nôrint; ſtudiis namque, & artibus, quæ traditæ ſunt nobis ſapientiæ diſciplinis, conſtat nos fieri poſſe meliores. Eas verò nullas fuiſſe nemo

neget, cùm adhuc homines disjecti disserptique in agris, & montibus vitam solitariam degerent, cunctique viverent in diem; cùm potiùs nostra consilia sempiternum tempus spectare debeant.

Atqui, inquis, inventi sunt sapientissimi viri, qui cœtus hominum, & concilia, multitudinemque omnino defugerent; & quod intolerabilius videtur, cùm præcepta administrandarum rerum-publicarum tradidissent, ipsasque instituissent res-publicas, & civitates, illustribus ingenii monumentis, se tamen planè ab earum gubernatione avocantes, in otium, & solitudinem contulerunt.

Duplicem te scire arbitror esse vivendi rationem, alteram agendi, alteram cognoscendi. Harum utra sit melior, res est adhuc controversa, & plena dissensionis, aliquando fortasse à nobis, qui hìc sumus, ubi locus erit, judicanda.

Porrò, quoniam non omnes apti sunt ingenio ad rerum occultarum, & admirabilium indagationem; pluresque semper reperti fuerunt in omni ætate, qui faciliùs rem-publicam capessere possent, & in ejus rectione, ac gubernatione occupari, ponentes curas omnes in ea gerenda, solicitudinesque, labores, & vigilias, pro adipiscendis honoribus, & imperiis, perferentes; idcirco philosophi illi, quos objicis abstinuisse ab earum rerum-publicarum administratione, quas ipsi instituissent, cùm eis esset admirabilis incredibilisque vis ingenii, scirentque se natos, ut plurimis quam plurimùm prodessent, postquam rectas in communione vivendi vias tradiderunt, quas sui cives facilè sequi possent, relinquentes ipsi usum aliis, reique administrandæ potestatem, & gloriam, sibi tantùm scientiam retinentes, ut magis in commune prodessent; abduxerunt se penitus ab omni rerum-

publicarum curatione, à vulgique commercio, & ad altiora ſe retulerunt, cœli, totiuſque naturæ contemplatores, perſcrutatione rerum, cognitione digniſſimarum, delectati, quarum notitiam, atque ſcientiam multis traderent, quò mortales immortalibus diiſque ſimillimi fieri poſſent. In quo ſtatu collocati, ſicut ultro non requirunt honores, ita neque tamen mandatos labores omnino recuſant. Intelligis itaque, præſtantiſſimos viros ſe à pulcherrimis rei-publicæ muneribus, non quòd eis in ſocietate vivere parum placeret, ſed ut civibus ſuis eo genere vitæ magis conſulerent, deque hominum genere præclariùs mereri poſſent; relinquentes aliis civibus eas artes, ac ſtudia, quorum uſus eſt communis, fructuſque omnis in exercitatione, & conſuetudine conſiſtit, ipſi, ingenii perſpicaciâ & mentis acie delectati, ea indagare maluerunt, ad quæ perſpicienda datum eſt paucis aſpirare.

Quærenti ideo olim SOCRATES, ut refert XENOPHON, Quid, cùm tanto ſtudio conaretur alios efficere optimos civitatum gubernatores, ipſe tantopere abſtineret ab ejuſmodi gubernatione, neque umquam rem-publicam capeſſeret? reſpondit, Ecquid ipſi videretur magis conducere, ſi aut unus ipſe publicam rem adminiſtraret, aut plurimos eandem adminiſtrare doceret?

Itaque, quod tu eis vitio vertis, non capeſſunt rem-publicam niſi coacti. Quamquam, ſi rectè cujuſmodi ſit iſte coactus intelligeres, non ita reor umquam excanduiſſes. Næ in civitatibus inſtituendis philoſophi ab illis, qui rem-publicam gubernant, omnino removent ambitionem æquè, atque avaritiam, duas peſtes civitati perniciosiſſimas; ſummeque improbant, ac notant eos, qui tempore comi-

tiorum ad honores petendos moventur, atque ambitioſiùs, quàm eorum honos poſtulat, ſe inferunt, atque intrudunt ad rei-publicæ gubernacula, circumeuntes vicatim, & in foro omnibus inſpectantibus blandiùs petentes, ſummeque contendentes, ut ad imperia nominentur, anteferantur, eligantur, indigniſſimum quemque ſalutando, prenſando, amplexando.

PLATO igitur conſpicatus ſuis temporibus nimiùm mores ad ambitionem incubuiſſe, cenſuit philoſophum, id eſt, graviſſimam perſonam, in poteſtatibus, magiſtratibus, & imperiis adeundis, minùs decere, ad honorum ſtudium cupiditate duci; atque non propenſiùs ſenatûs, populique ſuffragiis vocatum, illatumque, & quodam modo arreptum rem-publicam accedere; ſed ſenatui denique parendum, ne non obtemperando majeſtas imperii ab ipſo videatur minui, modò id rogatus faciat, & quodam modo recuſans: coactum enim hic intelligit id, quod magiſtratus & leges jubent. Idcirco idem ipſe PLATO ad hoc optimam ſimilitudinem inducit: non ſecus facere eos, qui in re-publica de muneribus fungendis inter ſe certant, quàm ſi duo nautæ contenderent, uter ipſorum potiſſimùm gubernaret.

Nam quæ de philoſophorum ambitu plurima cavillatus fuiſti, verborum contumeliis eos inſectatus; convitia iſta quidem ſunt, & maledicta, non accuſatio. Et in eo ipſo, de quo (O Dii immortales!) PLATONEM Philoſophorum principem reprendis, homo ſanctiſſimus potiùs ſummam laudationem meretur: qui, in Siciliam profectus, magnos labores adiit, cunctaque eſt conatus, ut tyrannum crudelem, ac tetrum, ſi poſſet, molliret, & ad humanitatem revocaret.

Illos verò, quos civitates ſuas in turpiſſimam ſervitutem adduxiſſe memoras, eaſque diu oppreſſas crudeli dominatu tenuiſſe, defendimus, non tam fuiſſe philoſophos, quàm homines potiùs quoſdam fallaces; callidos, inquam, tectos, verſutos, & veteratores maximos, qui philoſophiæ ſimulatione, ſub ſordidoque palliolo, viam ſibi ad dominationem præſtruxere. Cujuſmodi non parum multos quotidie conſpicimus, fictæ atque adumbratæ probitatis ſpeciosâ imagine, ſplendidis, inquam, verbis, atque illuſtribus, vitia maxima occultare, ſimiles pomparum ferculis, novaſque, & inuſitatas ſanctimonias, & religiones, uſquequaque architectari, ac nihil umquam boni agere ſine venditatione, & populo teſte, ut iis artibus facilè in re-publica ad honores irrepant. Quos humani generis liberator, dum in humanis ageret, probè noſcens, eleganter, aptè, atque rotundè deſcripſit: nunc extrinſecus ovis, mitiſſimæ pecudis, pelle tectos, interiùs lupum agere, lupinamque rapacitatem ſub lanæ molliſſimis velleribus occulere, id eſt, alia loqui, alia ſentire; nunc nobilium virorum ſepulcris aſſimiles memorabat, quæ, cùm extrà magnificis operibus cœlata ſint, affabreque facta, colluſtrata, ac ſplendida tranſeuntibus videantur, intus tamen cadaveribus conferta, tabo, illuvieque, & odoris intolerabilis fœditate, omnes ab aſpectu deterrent. Idcirco tam deteſtandæ ſimulationis artifices ſæpiſſime exagitabat, execrabaturque, tamquam illis additus, & ſemper incumbens, ſuiſque cavendos, & remis ac velis fugiendos, ſummopere, ſummaque auctoritate denuntiabat; præmonebatque cautè agendum, neque facilè cuique paſſim habendam fidem. Fraudis, perfidiæ, & inſidiarum plena eſſe omnia; ut ejus etiam teſtimonio veriſſima ſit illa ſententia, nullam

capitaliorem injuſtitiam, quàm eorum, qui, cùm maximè fallunt, id tamen agunt, ut in eo ipſo æqui bonique viri videantur.

Quod verò attinet ad eos, qui omnia communia ita in re-publica eſſe voluerunt, ut nihil quidquam prorſus cujuſquam eſſet privati, aut ſeparati, ut ne uxores quidem ipſas, neque liberos, à communitate exciperent, ſummeque beatas res-publicas fore putârunt, ſi cives in commune etiam videant, audiant, tangant, guſtent, lætentur, doleant, & ſpirent, ſenſuſque omnes, & affectiones habeant communes, nihilque ſeparatim agant, aut cogitent: facilia quidem potiùs dictu, quàm re, aut factu.

Non ſum is, qui defendere velim omnes omnium philoſophorum opiniones, cunctaſque legum-latorum ſententias. Erraverunt illi quidem perſæpe, haud leviter in multis hallucinati: neque quidquid SOCRATES, aut PLATO, aut ARISTOTELES dixit, oraculum habendum cenſeo. Secus nihil opus fuiſſet, CHRISTUM, ſummum illum legiſlatorem, quem unum non tantùm ſequimur, ſed etiam piè, ſancteque colimus, precamur, ac veneramur, circumſcriptis omnibus rerum-publicarum formis, à philoſophis uſque ad ſua tempora adinventis, novam ipſum rem-publicam & civitatem inſtituere, ad cœleſtis civitatis rationem, quatenus humanis divina cõnſentiunt.

Damnat quidem PLATO, & inſectatur in libro quarto de legibus venationem aquatilium: at CHRISTUS planè contrarium ſenſit. Statuit ille mendicos omnino urbe expellendos, ne tale animal, ut ipſe ait, in civitate numeretur: hic vero ſummâ humanitatis charitate, atque miſericordiâ benignè accipiendos præcipit. PLATO item lege cavit, ne quis cum ſerva coeat, niſi id ita occultè faciat, ut reſciat ne-

mo: at CHRISTUS teſtatus fuit, nihil uſquam adeò abditum eſſe, atque abſtruſum, ut non aliquando detectum palam fiat. Innumera ſunt præterea illius philoſophi, & aliorum iſtiuſmodi ſcita, aut placita, quibus in veriſſimis divinæ ſapientiæ inſtitutis apertè contradicitur. Nempe ea illi dixerunt, aliquâ rationis probabilis ſpecie inducti, quæ poſtea alii uſu, & tractatione edocti, tamquam inutilia, damnârunt.

Porrò, niſi tu mihi occurſâſſes, largiter diſputaturus eram in utramque partem de hac SOCRATIS communitate; quemadmodum etiam de plurimis aliis opinionibus, ad civitatem pertinentibus, facturus eram. Multa enim hanc materiam tractanti intercurrunt ſcitu, atque explicatu digna, quæ vix omitti poſſunt. Ceu exempli causâ, Conducatne ab optimo rege rempublicam gubernari; & An ſatius ſit ejuſdem adminiſtrationem eſſe penes unum, aut plures. Deinde ſi penes unum, utrum præſtet, eum hæreditario jure, originiſque, & generis beneficio, majoribus ſuis in regno ſuccedere, aut comitiis habitis, initiſque ſuffragiis, judicio, & electione civitatis in demortui regis locum ſuffici. Rurſus ſi res ſit penes plures uno, à pauciſne prudentioribus, an ab univerſo populo melius ſit eam adminiſtrari. Utrum item ſit laudabilius, honorabiliuſve in vita, rem-publicam capeſſere, honoribus, imperiiſque adipiſcendis clarum, an abditum, & ab oculis ſemotum, pauciſque contentum judicibus, & ſpectatoribus, in cognitione rerum, & naturæ contemplatione, verſari: tum ex iis ambabus vitis, utrùm una ſine altera exiſtere poſſit. Plurimæque aliæ id genus quæſtiones; quas fortaſſe, ſi umquam otium nacti fuerimus, aliquando ſuo quamque loco proſequemur: latiorem enim ſpeculationem requirunt.

Nihil eſt præterea, quod magnopere reſpondere laborem ad ea, quæ memorâſti de illis, qui judicati fuerunt humani generis inimici, & planè hoſtes, quòd congreſſus hominum, & ſocietatem, tamquam morbum, & peſtem, defugerent. Hos tu tuo arbitratu tibi affingis, tales fuiſſe, quòd minùs probarent civitatem, civiumque ſocietatem; ex qua, ut erant viri ſapientiſſimi, non ignorarent omnium malorum fontem extitiſſe. De ſenſu tuo iſtuc comminiſceris, nullâ ratione, aut auctoritate ſuffultus, contra omnium ſententiam. Ego verò cum ſapientibus, illos potiùs judico fuiſſe eâ aſperitate, & immanitate naturæ, feros, atque adeò inhumanos, ut nequirent, ſe dare in alicujus familiaritatem, neque cum ullo conſuetudinem jungere: & id propter videbantur hominum genus odio proſequi, ſe uſquequaque in ſolitudinem immergentes. Equidem quoſdam hujuſmodi auſteros novi, qui, in frequentiſſimis civitatibus viventes, atque in collegiis etiam ſummorum virorum cooptati, neque, quo magis miror, à quodam literarum genere planè abhorrentes, ita tamen anguſto animo, eâ ingenii formâ, rudi, inquam, atque impolitâ, uſque adeò aridos, atque jejunos, ut neque in collegarum conſuetudinem, & familiaritatem, cum quibus neceſſitas vitæ, & muneris ſocietas eos copulabat, ſe inſinuare poſſent, aut certè ſcirent; totius humanitatis expertes, & ad humanam conſuetudinem ineptiſſimi, ut ſui ipſorum ignari, inconditi, inconcinni, ſine ſenſu, ſine ſapore, tardi, elingues, ſtupidi, ac bardi. Et ſi quando iſtiuſmodi aliquem neceſſitas cogit ob publica munera, aut rei ſuæ causâ, cum aliquibus congredi, videas illum etiam in turba, ac multitudine planè ſolitarium, defixum, & quaſi modò naſcentem, ſemper

hæſitantem, implicitum, impeditum, moroſum, ſuſpicioſum, ſemper aliquid violatum exiſtimantem ab illis, quibuſcum ei eſt res, atque negotium. Illum omnes fugiunt, atque devitant, & ſolum relinquunt, ſibimet ipſum inimicum, & cum ſuis ipſius moribus conflictantem; neque ulli ſermonis ejus duritiam, & inclementiam ferre queunt. Tales ſunt illi, quos tu ſapientes eſſe exiſtimas, à re-publica, civitateque, & ab hominum conjunctione alieni. Eorum naturam, & conſuetudinem, pluribus, quàm par erat, fortaſſe verbis, perſecutus fui. Sed mihi licuiſſe arbitror; propter tam apertam, frigidam, & jejunam calumniam, quam per ſummam injuriam contra rem-publicam adhibuiſti: cujus item modi eſt illud, quod in philoſophos, homines graviſſimos, integerrimoſque, quos inſimulas ambitionis, retorſiſti.

Cupere, inquis, eos, dominandi libidine, rem-publicam aut à philoſophis gubernari, aut eos, qui gubernant, philoſophari. Hæc calumnia eſt eorum, qui cuncta, quantumvis benefacta, ac laude digna, in deteriorem partem ſemper detorquent; quique, ut inquit Prophetes maximus, *Quod bonum eſt, malum dicunt; quod item malum, bonum videri volunt*, omnia pervertentes. Næ PLATO, qui illud à diis optâſſe dignoſcitur, ab adminiſtratione rei-publicæ, à turbaque, & à ſubſelliis curiæ, abjunctiſſimus fuit; in otioque, & in literis perpetuò involutus vixit, in ſtudiis cognoſcendi ſemper aliquid occupatus.

At THESEUM Athenienſes, nonnullique alii populi ſuos legum-latores, in exilium projecerunt. Iſtuc equidem non diffiteor: ſed factum fuiſſe contendo, propter eorum aſperitatem, atque inſaniam, qui potentiores antea fuerant, quive olim ſoluti legum vinculis ſoliti erant in ſumma licentia vivere, ſuamque

voluntatem atque libidinem pro lege habere. Illis enim haud adeò facile erat ſtatim aſſuefieri humanitati; & grave videbatur æquo jure vivere cum multis, præſenteſque voluptates, ac brevem cujuſvis objectæ utilitatis ſpeciem, amittere, nihil in poſterum longiùs conſulentibus. Hanc non aliam ob rem eos ſtatim pœnituit civitatis. Vides igitur id evenire, hominum, non rerum, vitio; civium, inquam, magis inſcitiâ, aut malitiâ, quàm civitatis, hoc eſt, ipſius hominum conjunctionis, naturâ.

Iſtiuſmodi multa temere in populis fiunt, ut civium excellentium ejectio ad quoddam tempus, quem Græci ὀστρακισμὸν vocant, qui in populari gubernatione introductus fuit; nec mirum, ſi neque omnium juſtiſſimo ARISTIDI pepercerint Athenienſes. Tute ipſe, ex PLATONIS ſententia in libro qui Epinomis inſcribitur, innuiſti, quod ego quoque paulo antè confeſſus fui: humana eſſe mutabilia planè omnia; perlevique temporum momento maximas ſæpe fieri inclinationes; & uſquequaque cuncta ſurſum, deorſum ferri, turbari, miſceri.

Quid mirandum, ſi civitates quoque in temporum motu, & converſione rerum, aut perturbatione verſentur? Quippe natura ipſa cuncta ciens motibus, & mutationibus ſuis, nihil mortale patitur diu eſſe idem, atque immutabile, variaſque ſemper converſiones molitur. Quid? nonne, ſi quis etiam ſolus vivit, diverſos intus motus, & mutationes in animo ſecum ſentit? Agitatur enim ſemper animus motu interiore; præſertim illa pars, quæ ſenſum, & appetitum habet, hoc eſt, motus intimos turbulentos, rationique non obtemperantes; ut modò hæc, modò illa, contraria etiam interdum velit, neque ſibi conſtet, & perſæpe ſecum ipſe impacatus pugnet.

Hæc unica ratio ſatis per ſe eſſe poterit contra illa omnia, quæ tu de malis memorâſti, quæ fiunt in civitate. Quod quidem ſolatio eſſe debet omnibus in ea congregatione conſiſtentibus, ubi depravati, deformatique ſunt mores, & omnia in deteriorem partem mutata exiſtunt. Hac reſponſione totus ille liber quantuſcunque magni illius Peripatetici de hominum interitu corruit, & proſligatus jacet. Hac item eadem refellimus tyrannorum omnium objectam injuſtitiam, atque crudelitatem: omnia itidem omnium regum, populorum, & gentium bella; quæ etiam interdum non cupiditate, aut libidine, temere, ſed pro totius rei-publicæ ſalute, conſultò, neceſſarioque, ſuſcipiuntur. Tum quoque eadem ratione reſpondemus, ad civiles diſſenſiones, civiumque diſcordias, ſimultates, odia, inimicitias, ſeditiones, ſeceſſioneſque, & civium cupiditates, libidines, magiſtratuum avaritiam, judicum injuſtitiam, militum quæſtum, & crudelitatem, cæterorumque hominum, tam locupletum, quàm tenuium, improbitatem, furta, rapinas, dolos, fraudes, injurias, cunctaque flagitia, & ſcelera, quæ tu ſingula ſatis ſtudioſè ad unum enumerâſti.

Hanc ob rem quoque PLATO dixit, cunctas ſui temporis res-publicas ſibi videri improbas, atque intolerabiles, nempe collapſas, & depravatas. ARISTOTELES quoque poſt illum omnes omnium rerum-publicarum inſtitutiones carpſit, aut veriùs evertit. Hinc item videtur, quò magis hominum genus diſtat ab illa rudi, ac ſimplici antiquitate remotum, eò depravatius evaſiſſe. Hinc ACTII verſus, *Multos iniquos, atque infideles regno, paucos* verò *bonos*. Hinc juſtitiam ipſam terris exceſſiſſe dicitur; majoreſque noſtri viſi ſunt abſtinentiùs, innocentiuſque rem-

publicam geſſiſſe. Hinc denique colligis, vitia omnia ex contagione diſſeminari, propagari, diffundi, atque increbeſcere in populis, & frequentibus hominum conventibus; & niſi eſſent civitates, ac respublicæ, haud tantam putas vitiorum ſegetem, ac ſilvam, in hominum genus invaſuram fuiſſe.

Sic enim mordicus pugnas, uſquequaque inſtans, & urgens, identidemque corruptos, & depravatos civitatis mores eſſe fremis, & tempora iſta calamitoſa mihi objectas, quibus funditus everſa eſt reipublicæ gerendæ ratio: atque impreſſione me pæne cogis deſcendere, quò minimè volebam, ad eam rationem, ut vitia ætatis, & mala, virtutum, bonorumque compenſatione lenienda defendam; & longè plura adjumenta, atque præſidia, ſubductis rationibus, ſuppeditata eſſe humanæ vitæ ex hominum conciliatione, quàm detrimenta; multoque plus boni hominibus inde invectum, quàm mali. Nam ſi in diſcrimen, & contentionem veniant utræque mundi ætates, præſens ſcilicet, in qua lapſorum morum ruinam perpetuâ lamentatione comploramus, atque illa, in qua nulli erant mores, ſed homines vi, atque impetu omnia agebant, neque multùm aberant à belluis; nemo erit ſuæ mentis compos, qui non longè malit his temporibus, quàm illis, ſe natum fuiſſe; ſit depravata res quantum libet, dilapſa, deformata, delumbata, demerſa jaceat.

Centies dicam, nihil in rebus humanis eſſe ita abſolutum, ita ſincerum, ut, nullis planè intercurrentibus malis, ſit omnino cunctis bonis cumulatum. Nihil tamen obſtat, quin res illa dici poſſit bona, expetenda, atque eligenda. Etenim in hominum convictu quædam adeò præcellentia bona exiſtere intuemur, ut ſi quæ ſunt mala, ex altera parte po-

nantur, ne appareant. Quis, quæſo, ſi fertiliſſimi campi ſegetem ſpicis crebris atque uberibus lætiſſimam viderit, non laudet agri illius nobilis fertilitatem, tametſi interdum avenam rarò uſpiam ſubortam inſpexerit? Neque deſinet idcirco mercatura eſſe quæſtuoſa, quòd maximis in lucris interdum aliquid damni contrahat.

Sanè eſt comparatum naturâ cunctis rebus, ut ſemper ex maxima parte de tota re judicetur; & illi qui rectè loquendi rationem tenent, totam rem nominant ex eo, quod latiùs funditur, & majores partes continet. Ponantur igitur in una libræ lance bona, & commoda, quæ ad nos perveniunt ex hominum jure ſociatorum convictu; in altera contrà, mala, & incommoda: procul dubio lanx bonorum terram, & maria deprimet omnia.

Sed numquam efficies, ut ad hanc collationem, concurſationemque deveniam. Nolo tantam injuriam facere, Deo quidem primùm, hujus univerſitatis quaſi parenti, cujus providentia civilis vitæ induxit exordium; tum naturæ, cujus inſtinctu, atque impulſu, cœpti ſunt primùm homines congregari. Quis quæſo ferat, niſi fortaſſe ad oſtentationem ingenii, conferri hanc magnificentiam tot rerum illuſtrium, vitæque ſplendorem, cum ſqualida illa, agreſti, atque immani vita, quæ eſſe poterat communis cum belluis, ſemiſomni, & plane mortua?

Nollem nimis creber inculcare, nullam eſſe poſſe hominis vitam ſine hominum adjumentis propter artes victui perneceſſarias, niſi unuſquiſque ſibi eſſe poſſet HELLÆUS HIPPIAS; ut omittam ſolitarios nullis humanis præſidiis ſeptos, multis injuriis expoſitos fore, cavendaque eis plurima, tum ab hominibus ipſis, tum à beſtiis. Porrò humana vita multarum

rerum indiget, quæ haberi nequeunt, niſi multorum hominum in communione viventium opes accedant. Quæ per Deum immortalem in vita illa rudi, & agreſti, exiſtere poterat valetudinis curatio, cùm nulla adhuc adinventa eſſet medicina? Quæ navigatio? Quæ mercatura? Quomodo fruges, fructuſque colligi, ac conſervari poterant, cùm nondum ulla inducta eſſet agri colendi ratio? Nihil inter ſe homines contraherent, nihil tranſigerent; nulla eſſet, quam alter alteri haberet, fides; nulla ſpes, quam ponerent in mutuis præſidiis, nulla charitas. Hoſpitalitati quoque locus ubi eſſe poterat, quæ tanto pere à THEOPHRASTO laudatur? Aberat beneficentia, aberat liberalitas, bonitas; maximæque hujuſmodi virtutes non agnoſcebantur. Nulla erat gratia, officiorumque remuneratio, ac viciſſitudo ſtudiorum, quæ ſunt vincula concordiæ. Nondum auditum erat inter mortales dulce nomen amicitiæ, quæ conflatur conſuetudine mutuâ, morumque, & ſtudiorum ſimilitudine inter homines; quorum conſpiratione, atque conſenſu efficitur, quod innuit PYTHAGORAS, ut è pluribus unum fiat, ex beneficiis ultro, citroque datis, atque acceptis. Nihil profectò ſuavius conjunctione bonorum. Et homo ſine amicis, etiam ſi omnibus rebus affluat, vitam ſibi ingratam putet. Quæ enim quæſo illa eſſet vita? Quàm parum abeſſet à pecudum natura? Nemo alteri conſuleret: indigenti, aut vim patienti nemo opitularetur. Nulla eſſet liberalis educatio. Abeſſet ſapientia omnis, quæ eſt in cultu hominis occupata, data ut eſſet naturæ comes, & adjutrix. Nulla vigerent ſtudia ingenuarum artium, nullæque planè eſſent artes. Nulla exiſteret ratio, & inſtitutio vitæ. Nulla rerum neque cœleſtium, neque humanarum ſcientia; neque Sophia Græcum nomen umquam in-

troductum fuiſſet. Carendum nimirum omnino nobis fuerat in ſempiternum, ornatrice univerſæ vitæ, omniumque rectè factorum, atque dictorum parente, philoſophiâ. Caruiſſemus penitus literis, quæ quàm ſint hominum vitæ neceſſariæ, nemo neſcit; inventæ, ut ſubſidio oblivioni eſſe poſſent, exiſterentque cujuſque hominis voluntatis notæ, & ſcita poſteritatis cauſâ ſcriberentur. Non aquâ, non igni, non aere, ut aiunt, pluribus locis utimur, quàm literis. Nullus eſſet ingenio, judicio, induſtriæ, virtuti locus.

Cogitate animis veſtris duos homines, alterum agreſtem, ferum, immanem, inculto, & vaſto, ac torrido corpore, hirto, aſpero, & incondito capillo, fluentibus buccis, vultu, ac facie planè ruſticâ, atque illiberali, habitu obſoleto, ſentum, ſqualidum, pannis obſitum, neglectum, multaque illuvie, & incuriâ ſcabrum, atque immundum: quales fuiſſe neceſſe eſt rudes illos ultimæ antiquitatis homines, qui neque jus, neque bonum, atque æquum ſciebant; melius, pejus, prodeſſet, obeſſet, nihil videbant. Contrà verò, animo volutate alterum, cultu digno homine libero, honore, dignitate, gratiâ ſpectabilem, in omnique judicio elegantem; qui vel ipſo oris habitu, ac ſpecie præ ſe ferat omnia ſigna liberalis animi, facilitatis, manſuetudinis, comitatis; dignus, ut aiunt, cui regina matrimonio ultro copulari velit: quales pleroſque nunc habent honeſtæ civitates. Utrius, quæſo, iſtorum unuſquiſque veſtrûm mallet eſſe ſimiles?

Neceſſe erat profectò errare in multis rudem illam antiquitatem. Ad id namque ſolum, quod aderat, quodque præſens antè oculos habebant, ſe quiſque accommodabant, parum admodum in poſterum conſulentes. Omnia fortuitu, & ut ſenſus ferebat,

agebant; nihil consultò, nihil maturè, nihil prudenter. Nondum artes ullæ erant, quæ naturam adjuvarent; quæ sine illis planè iners existeret, atque otiosa, ut quæ semper expectat humanæ industriæ adminicula. Porrò sæpius audivi, hominum ingenium esse, sicut ferrum, quod quidem alio ferro, usuque assiduo acuitur: ita consuetudo hominum inter ipsos excitat, acuitque intelligendi prudentiam; alterque alterius cogitata adjuvat colloquendo, conferendo, commentando, disputando; & alii alia usquequaque adinveniunt, semperque aliquid jam olim adinventis additur à posterioribus; si qua fortè ratione vitæ, bene, beateque degendæ, in hac mortalitate, omnium commoditatum, ac bonorum expletione, ac cumulo, addi possit fastigium.

Principio credendum est, ut probavimus, vivendi necessitatem acuisse mortales ad ea studia, quæ corporis, vitæque sustentandæ commoditates pariunt. Intelligimus sanè, ædificatis urbibus genus humanum mansuetudine animorum, ac verecundiâ, paulatim mitigatum fuisse: et homines quidem primùm cœpisse contemplari, tum facere, deinde agere; atque ita gradatim optimarum artium vias fuisse traditas. Hinc omnes opificum exercitationes, qui in humili arte versantur, profectæ sunt. Hinc quoque omnis vitæ liberaliter, & ad virtutem degendæ cultio. Hinc denique omnis veri investigandi consideratio, rerumque cognitio per suas cujusque causas.

Nempe naturâ solâ innixi prisci mortales sine artibus vix vitam tuebantur: quam quidem naturam potentiorem arte non diffitemur. Certiorem verò artem existere, nemo est, qui ignoret: cùm in planè cognitis, penitusque perspectis, & in unum exitum

ſpectantibus, ac numquam fallentibus rebus verſetur; detque rationes certas, & præcipuè faciendi quod velis, quæ habent ordinem, & in faciendo errare non patientes vias. Primùm igitur inferiores artes cœtui civitatis, hominumque communioni debemus, ſine quibus vita eſſet aut nulla, aut parum abjuncta à cæterorum animantium ſtatu. Etenim uniuſcujuſque ſtudia in congregatione excitantur, præſtantium virorum ſapientiâ, virtuteque, & excellenter factis, ad amplificationem, perfectionemque rerum humanarum, & ad eas commoditates augendas, quæ ad vitam bene degendam pertinent.

Hinc in primis valetudinis curatio: hinc tot rerum medicinæ, tot remedia, tot fomenta, totque ſaluberrimæ potiones. Hinc & navigatio, atque omnis mercatura; tot rerum, quibus hominum vita indiget, importatio; totidemque fere, quibus interdum contingit abundare, exportatio. Hinc agricultura, frugum, fructuumque perceptio. Hinc ferri uſus ad agros colendos, ad cæteraque vitæ munia perneceſſarii. Hinc æris lapidiſque cujuſlibet generis fodinæ, opificinæque, tot tabernæ, tot rerum apothecæ, tam egregiæ artes, multitudine infinitâ, varietate admirabili. Quid dicam tot multifariam opifices, tot fabriles induſtrias, tot formarum compoſitiones, compactiones, coagmentationes, commiſſuraſque, uſque adeò aptas, & congruentes, omniaque in unaquaque arte ita concinnè, peritè, atque affabrè laborata, ut ubique ars cum natura certare, eamque interdum anteire videatur? Quid, quæſo, fabrorum, qui domos ædificant, operâ magis in vita neceſſarium? Eorum niſi eſſet induſtria, quomodo habitaremus? Quemadmodum domos, ac cætera ædificia moliremur? Nobis hercle redeundum eſſet denuo ad un-

gues, quibus olim ſibi quiſque domos in terra effodiebant, ut frigorum vim frangerent, calorum ſedarent moleſtiam, imbres, cæteraſque cœli tempeſtates arcerent. Nunc ædificia eleganter, concinneque, ad aptum uſum, & condecentiam, architecti, fabrique, tum certâ ratione deſcribunt, tum manu, operaque conficiunt; plenas, inquam, dignitate domos, pro cujuſque facultate, induſtria, atque fortunis. Quis non magna cum admiratione contempletur pictorum opera, aut eorum, qui ſigna fabricant? quanta eorum ſolertia, quanta prudentia? Quis non admiretur artifices eos, qui argentariam faciunt? cœlatores, vaſcularios, & qui fuſoriam exercent; qui textrinam, ſutrinam, tonſtrinam inſtituunt? tum fabros diverſi generis, tantâ inſtrumentorum varietate, tam ferrarios, quàm lignarios, tignarios, cæmentarios, zonarios, Phrygiones, figulos? Nolo cum iis piſtores, fartores, coquos, dulciarios, piſcatores, venatores, aucupes, & quos ille in ſcena enumerat; ne fortè arripias ad reprendendum, atque in nos id ipſum reflectas, iſtiuſmodi artes ad delicias fuiſſe excogitatas, luxuriæ planè illecebras, gulæque irritamenta: quibus ſine tamen quàm facilè queat vita humana conſiſtere, in animis veſtris cogitandum relinquo. Quod ne idem de cæteris artibus mihi reſpondeas, omiſſis aliis, eſſet enim opus infinitæ dictionis, una pro omnibus tibi agri colendi induſtria ſatis eſto. Quæ quàm ſit vitæ hominum neceſſaria, nemo non nôrit. Hanc autem unam ex tot artibus conſultò excerpo, quòd vulgo patere, faciliſque, & expoſita omnibus, vel mediocribus ingeniis, & neque multæ eſſe intelligentiæ, neque negotii videatur.

Cedo igitur, putaſne ſolitarius homo procul ab hominum convictu, atque conſpectu, privato uſu,

atque experientiâ perveniſſet umquam ad tot rerum notitias, atque intelligentias, quas habere oportet eum, quem agri colendi ſtudium tenet? Ea ars profectò infinitam prope diligentiam, & ſolertiam requirit: ubi opus eſt tot, & tam variis arationibus, foſſionibus, ſtercorationibus, ſationibus, occationibus, runcationibus, ſarritionibus, ſegetumque purgationibus, antequam frumentum, cæteraque leguminum ſemina matureſcant. Quanta item cura, laborque requiratur in metendis, colligendiſque ſuo tempore ſpicis, purgandis, condendiſque fructibus, nemo eorum, qui interdum ruſticati fuerint, ignorat. Quid memorem tot aquarum ductus, amniumque derivationes, pratorum, ſegetumque irrigationes? Quid dicam de fœniſeciis inſtituendis, pratis item ſiciliendis, frondibus arborum ſtringendis, multiſque aliis ſuo quibuſque tempore maturandis? Neque enim umquam fere experienti, navo, ac diligenti agricolæ quies datur. Nunc opus foſſas tergere; nunc agrum vepribus ſepire; nunc ſeligere ſemina; eademque, ne paulatim fructus degenerent, medicare; vomeres, & ſarculos acuere; aratra, rutraque, & raſtella, ac ploſtra retractare; furcas, ligones, ſecures, falces, ſtimulos, fuſcinulas, cæteraque ruris inſtrumenta, quorum innumerabilis multitudo, recudere.

Sentio, me nimiùm à littore, & ab inſtituto itinere abſtractum provehi, non tam incredibili ſtudio rerum ruſticarum, (quod me ſemper vehementer ſine ſatietate delectavit) in quo metuo ne vobis nimius videar, quàm quod mihi concedendum duco in iis, quæ ad hanc induſtriam ſpectant, paulum inſiſtere, ne in ſingulis, quibuſque artibus commorari cogar.

Quis namque ſatis explicet, quæ rurſus attinent ad vinearum culturam? cui induſtriæ, ac labori, ut

inquit excellens poeta, nihil umquam *exhausti est satis*, in vitiario ipso priùs faciendo, deinde fodiendo, pastinando, repastinando, fermentandoque solo; & uti in vineis novis ponendis, ita etiam veteribus restituendis. Quis credat, eas tot fossionibus repeti, atque iterari? quàm certâ, & exquisitâ sint ratione jugandæ singulæ vites, religanda capita, quæ ordinem conjugatio, quibus opus sit statuminibus, tabulatis, jugis, & pedamentis? Et quoniam vites, suapte naturâ, multâ luxurie circumquaque in immensum serpunt, multiplici, atque erratico lapsu; ne silvescant, & nimiùm se effundant in omnes partes, experimur, quot, quibusve opus sit castigationibus, putationibus, pampinationibus, ablaqueationibus. Quid tot sarmentorum ut amputationes, ita etiam immissiones, & propagationes?

Quid dicam de arborum cæterarum, tam silvestrium, quàm pomiferarum, positionibus, & earum ordinibus in quicuncem dirigendis; deque earundem non modò consitione, sed etiam insitione, quâ nihil invenit agricola solertius; deque omni circum eas amputandas, purgandas, collucandas, industria? Quàm varia sit ratio, quantaque solertia, & cura in pomariis, hortis, olivetis, castanetis, salictis, ulmariis, arundinetis faciendis, arbustisve cæteris excolendis, ponenda sit? Quanta cœli, siderum, ac temporum sit necessaria observatio, tam in arationibus, & semente facienda, quàm in colligendis fructibus, & materie tempestivè cædenda? Quanta denique industria requiratur in quærendis, pascendis, procurandisque gregibus, atque armentis; in apibus item parandis, tenendis, administrandis; in cæterisque omnibus villaticis pastionibus: ut villa abundet illis rebus, quas dixit CATO, hœdo, agno, porco, gallinâ, lacte, caseo, melle? Num-

quam finiam, ſi voluero vel ipſa rerum capita percurrere in hoc uno duntaxat ſtudio.

Infinitum prorſus eſſet ſingulas quaſque artes tangere, quas, præſtantes, ingenioque excellentes viri, in congregatione viventes, aperuere, novaque indies ſemper adinvenere; ut unius ipſius civilis communionis ope humanum genus, non ſolùm à glandibus, à caſis, ſeu potiùs cavernis, receſſerit, verùm etiam jam magnificè, & ſplendidè, ſummaque cum dignitate, vitam degere poſſit.

Non immeritò rerum maximè neceſſariarum inventores, ut tradunt, ab antiquis relati fuerunt in cœleſtium numerum; teſtari volentibus, quantum illis hominum genus ſe debere profiteretur: ut Libero Patri vini inventori, frugum Cereri, artium Vulcano, medicinæ Æſculapio, aliiſque permultis aliarum artium repertoribus. Quos innumerabiles nihil attinet hìc recenſere, cùm jam à nonnullis luculenter ſcripti ſint libri de rerum inventoribus; pluresque PLATO ipſe colligit in libris, quos de legibus conſcripſit, qui multas res ad victum, vitamque neceſſarias oſtenderunt.

Quid verò vetuſta perſequar? Nonne paulò antè opinio inſederat omnibus, terram duntaxat à Phaſi ad columnas Herculis eſſe habitabilem; planeque Antipodes fabulæ aſcribebantur? At noſtrâ ætate, mare navigantium ſolertia uſque adeò proceſſit, ut ignotos populos, novaſque gentes ſub aliis ſideribus habitantes, urgenteſque adverſa nobis veſtigia, id eſt, ipſos Antipodes, novum potiùs, & quaſi alium mundum inveſtigavit, atque invenit: quodque ALEXANDER Macedo, hujuſce rei cupientiſſimus, numquam aſſequi potuit, Dei optimi maximi providentiâ, CAROLI QUINTI, Romanorum perpetui Imperatoris,

temporibus reſervatum fuit. Porrò hæc dicta ſint de infimis, & minùs liberalibus artibus, & pæne ſordidis opificum & tabernariorum opificiis, atque inſtrumentis, ad corporis tantùm commoditates, ad beneque vivendum pertinentibus, quæ nullæ eſſent, niſi fuiſſent civitates.

Age verò, non tantùm bene, ſed etiam beatè vivendi artem, divinam ſanè, atque incredibilem conferamus, quâ rudis illa ætas omnino caruit; à quave omnium vitiorum, & peccatorum correctionem petimus: ea enim tota eſt in cultu animi, quâ in primis vir bonus, & fortis efficitur. Siquidem oſtendit quid verè bonum, quid malum ſit; proprieque & rectè nominari poteſt, vivendi ars, univerſæ vitæ ornatrix, benefactorum omnium, rectèque dictorum parens; quæ præclarè tuetur, quod dedit nobis natura; quod deeſt largè ſupplet, & acquirit; ars artium omnium excellentiſſima, quam hominum conciliatio, communitaſque peperit, atque adinvenit. Eamque fatendum eſt idcirco omnium bonorum, quibus humana vita fit beata, cauſam fuiſſe.

A civili igitur conjunctione, quæ eſt res-publica, per philoſophiam didicere homines appetitum meliori parti animi ſubjicere, obedientemque præbere; atque immanes, feroces, indomitoſque animos, eorumque turbulentos motus regere; jactationeſque incitatas, & impetus inconſideratè elatos, ſedare, & ſub gyrum rationis revocare: nihil contra jus expetere, fugereque omnino alieni non modò detractionem, verùm etiam appetitionem; & animo ſtabili, ac firmo juſtitiam retinere. Ejuſdem rei-publicæ beneficio cognovimus, felicitatem, & beatam vitam eſſe, vivere ſecundùm virtutem, prudentiam, temperantiam, & ipſam, quæ latiùs diffunditur, juſtitiam;

omneſque alias, illuſtres præſertim, ac principes virtutes; ad quas homines ſtudium adhibere unà habitantes aſſuefacti ſunt, ſicut etiam ad eas actiones, quæ ſunt virtuti conſentaneæ.

Ab eadem tot ſunt circumſpectiones, tot diligentiæ, animadverſiones, & virtutum ipſarum exercitationes. Quid aptum ſit perſonis, temporibus, ætatibus, ut in laude vivatur, decorè, & honeſtè, ad dignitatem, ad amplitudinem, & claritatem. Quis ſit ordo, quid maximè deceat in factis, dictiſve, atque conſiliis. Qui modus, aut menſura, quæ moderatio omnibus rebus adhibenda, omniaque agenda ad mediocritatem. Servandam in primis illam perſonam aptè, decenter, & cum dignitate, quam cuique natura, aut ſors impoſuit quadam cum excellentia. In omnibus actionibus ſe graviter, conſtanter, atque honeſtè gerere; & nihil agere, niſi ſummâ ratione; ut nullum ſit cujuſque abſurdum, nec dictum, nec factum, mirâ univerſæ vitæ æquabilitate, atque omnium officiorum conformatione: & ita vivere, ne quid omnino in vita ab humanitate diſcrepet, conſenſu, & conſpiratione omnium virtutum. Ne quis quid ſecum animo verſet, agatve, quod non ſit magni animi, atque excelſi; dum cogitat ſe ad amplitudinem, & ad magnificentiam natum.

Didicimus indidem fidem ſervare dictorum, conventorumque, perpetuâ conſtantiâ; eamque etiam hoſti datam quibuſvis utilitatibus adducti non fallere, neque ſpectare fortunam, dum præſtetur fides: tum pro virtute ipſa ita nos gerere, ut nullum laborem homini intolerandum exiſtimemus.

Didicimus præterea, quæ cujuſque ætatis degendæ ratio. Quemadmodum item ſit vivendum cum parentibus, cum liberis, fratribus, & propinquis; cum

amicis, cum civibus, cum peregrinis, & externis. Quid cuique ſit præponendum, poſthabendumve. Diſtinguere negotiorum gerendorum momenta, & officiorum gradus perpendere. Æquum eſſe, adoleſcentes vereri majores natu, & ſemper meminiſſe verecundiæ; ſeniores autem nihil non graviter agere, aut dicere, & bonis exemplis ſemper florere.

Multa præterea à ſapientibus viris, qui præceptis ſalutaribus abundant, quotidie in cœtu civitatis, in circulis, & congreſſibus, accuratè, copioſeque diſputantur, gravia, & utilia, & ad beatè vivendum maximè neceſſaria; omnibuſque obſervanda proponuntur: quibus, tamquam totidem ſpeculis, admoniti, homines virtutis nitorem, divinamque quandam, atque cœleſtem præſtantiam intuentes, ornant ſe modeſtiâ, continentiâ, liberalitate, magnitudine animi, honeſtate, cunctiſque virtutibus, tum naturalibus, tum illis, quas voluntarias vocant; quibus freti aſſueverunt nihil extimeſcere, dolorem, laboremque deſpicere, atque omnes libidines domitas habere voluptatum conciliatrices.

Harum virtutum ſuffimentis in congregatione luſtrati, didicimus humanas res contemnere; anteponere ſemper honeſta jucundis; & omnia, quæ vulgus admirari ſolet, infra nos ducere; ac non tam noſtris utilitatibus, quàm ſolâ honeſtate adducti rectè agere. Omnes fortunæ motus, mutationes rerum, & temporum, magno, erectoque animo parvi pendere; leveſque illos, imbecilles, & nihil ad nos pertinentes, ducere. Pecuniam, ſi habemus, ad liberalitatem conferre; ſi non habemus, contemnere: divitias, honores, potentiam, opes, formam, valetudinem, vires, & id genus cætera, vulgò vehementer bona credita, non ſupra modum expetere; eaque pu-

tare haud esse bona, nisi virtus accedat. Ipsum summum, extremum, atque ultimum bonum, quò omnia nostra consilia sunt referenda, non nostris commodis, sed honestate maximè metiri.

Quâ unâ virtute adducti audemus aggredi res magnas, & apprimè arduas, laborum, & periculorum plenas, id est, opera erecti animi, prudentiâ consilioque nitentis, rerum humanarum despicientiâ insignes: semper mortem servituti, turpitudinique anteponere: laborare, & pugnare, magis pro multorum salute, quàm pro suis quisque commodis, atque utilitatibus. Edocti namque fuimus à teneris, excellentium virorum doctrinâ, non nobis solis nos natos esse, verùm ortûs nostri partem patriam, partem amicos, & propinquos, omnesque tandem bonos vendicare; & humanum genus hominum causâ natum esse; habendamque rationem cuique haud sui tantùm, sed etiam aliorum, & eorum commodis inserviendum; pulchrumque ideo, ac decorum esse, pro salute communi, proque rei-publicæ, & patriæ incolumitate, caput suum vovere, & interdum suæ ipsius salutis, non tantùm emolumenti, oblivisci; ac solo honoris, & dignitatis splendore duci. Hinc extitere præstantes viri, tam apud nostros, quàm apud exteras nationes, qui res magnas, ac vehementer arduas, pro patriæ charitate, gesserunt; ut ne vitæ quidem suæ, summo rei-publicæ tempore, pepercerint.

Congregationi præterea, ac civitati debemus jura, leges, & instituta; juris, inquam, civilis scientiam: quod ab hominibus adinventum, semper apud omnes nationes in pretio fuit, ob maximarum utilitatum fructum.

Eidem quoque acceptam referimus religionum constitutionem, dispositionemque cerimoniarum, tot

libamenta ſacrificiorum, tot placationes, tot expiationes, & parentandi ſanctitates; multarumque præterea rerum ſcientiam, quæ ſunt ſcitu tum jucunda, tum neceſſaria; poſt mortem non interire animas, neque in morte omnia ſolvi, ſed etiam poſt diſſolutionem naturæ, vitæ exactæ rationem haberi; & ſicut pro rectè factis præmia debentur, ita pro maleficiis pœnas conſtitutas eſſe. In congregatione hæc, multoque plura ad mores pertinentia, edocti fuerunt homines.

Denique admoniti ſunt, quod factu eſt difficillimum, ut ſe ipſe quiſque noſceret: cujus præcepti tanta eſt excellentia, ut antiqui, non cujuſquam hominis ingenio, ſed Delphici dei oraculo, aſcripſerint. Quarum notitiarum, priſci illi mortales, palantes, & in montibus diſſipati, erant penitus ignari; & uſque adeò rudes, ut ne, ſicut diximus, verecundiam quidem nôſſent, ſine qua in vita nihil rectum exiſtere queat. Quæ licèt egregia ſint, præclara, atque illuſtria ad omnem magnificentiam, ea tamen humana ſunt, atque ante oculos poſita, & in actione conſiſtunt.

Verùm in civili congregatione ulteriùs cogitatione progreſſi mortales, mentemque à conſuetudine oculorum abducentes, notitiam incredibiliter adepti fuere rerum æternarum, quas ſolâ intelligentiâ percipimus à ſenſibus abjunctas; eaſque à natura occultatas, abditas, atque recluſas, acie mentis, ingeniique altitudine admirabili, ſapientes inveſtigârunt, cunctaſque naturæ latebras, omnia abſcondita, atque obſcura luſtrârunt; & ipſam naturam quodam modo vicere, & quaſi deprenſam, atque conſtrictam tenuere: quod ſolitarius homo, procul ab hominum conventu, atque aſpectu, numquam ſolo uſu, tam brevique experientiâ, conſequi potuiſſet.

Inter ſe igitur homines in congregatione conſuetudine mutuâ exercitati, proprietatem, & naturam uniuſcujuſque rei indagare ingreſſi fuerunt; rerumque initia, & quædam quaſi ſemina, unde quæque exiſtant generata, concreta, atque exorta; quæ cujuſque generis, tam animati, quàm inanimi, muti, aut loquentis, ſit origo; quæ vita, quis interitus, quæve ex alio in aliud viciſſitudo, ac commutatio; quod eſt infinitatem rerum, atque naturæ obſcuritatem contemplari, unde terra, & quibus librata ponderibus, quibus alveis, aut cavernis maria ſuſtineantur.

Tum cœli ſpectatores incredibili obſervatione deprenderunt totius mundi motus varios, ac diſſentaneos, & item ejuſdem converſiones: intuenteſque ſidera innumerabilia cœlo inhærentia, alia quidem certis infixa ſedibus cognoverunt cum cœli ipſius motu congruere; alia, quorum vagi motus, qui rata tamen, & certa mundi ſpatia definiunt, ſuos quæque tenere curſus, multùm inter ſe, aut altitudine, aut humilitate diſtantia; eorumque nôrunt curſus, progreſſus, & vias; necnon cuncta cœli momenta numeris inveſtigârunt; mundum in primis ipſum cœlo ſolivago, atque volubili, & in orbem incitato, unâ, atque eadem converſione circum ipſum ſe contorqueri, ac verti adversùs aſtrorum curſus. Hinc aſtrologi cœli ipſius motus, ac ſiderum curſus ſpeculantes, ſolis defectiones, & lunæ, faſtoſque dies, in multos annos prædicunt; & omnes cœli affectiones perſpectas habent.

Hinc quoque mathematici, & geometræ omnes, tam qui circa cœli ſpatia, dimenſiones, intervalla, magnitudines, formas, & figuras, quàm qui circa numeros verſantur: hinc inſatiabilis quædam è cog-

noſcendis rebus cœleſtibus voluptas. Hinc magni, & præclari viri, qui, à publicis negotiis avocantes ſe, totos contemplationi dediderunt, ut in ſola veri inveſtigatione verſarentur; uſque adeò, ut non defuerint aliqui, qui animantium quoque ortus, victus, naturas, ac figuras, ſtirpiumque ipſarum, & omnium rerum, quas terra gignit, cauſas, & rationes explicârint.

Nec contenti hujuſmodi rerum omnium cognitione, verùm ſe ſupra ſe ingenii præſtantiâ altiùs extollentes, ex pulchritudine mundi, & ordine rerum cœleſtium admirabili, ſenſerunt eſſe præcellentem aliquam, atque æternam naturam, vimque occultam, & poteſtatem, quæ eſſet cauſarum omnium princeps cauſa; mentem ſcilicet ſummam, & ſempiternam, ſolutam, liberamque, & ab omni penitus concretione mortali ſegregatam, omnia ſentientem, omnia tuentem, nutuque regentem, ac permoventem, immotam ipſam, & in ſe eadem ſemper permanentem: quam deinde, propter immenſæ, inexplicabiliſque magnitudinis, ac majeſtatis cognitionem, plenam non modò admirationis, ſed etiam horroris, atque formidinis, Deum homines vocitârunt, cujus numini, ac poteſtati ubique parent univerſa.

Dies denique me deficiet, ſi voluero quoque percurrere, quot, quantaque humanæ vitæ civilis conjugationis operâ allata ſint adjumenta, ex recta diſſerendi ratione, atque ſcientia; quantaque per diſertos viros ornamenta, rebus, & actionibus noſtris importata fuerint. Ea enim per omnes artes manat, ac funditur, quas explicat, atque illuſtrat; earumque genera tum definit, tum inciſè membratimque dilpertit, nectitque ſequentia, atque concludit. Vera item, & falſa dijudicat, ne cui falſo, aut mentienti, quem ψευδόμενον vocant, aſſentiamur;

utque norimus ſoriti, quem quidam acervalem vocant, reſiſtere; neve fallamur umquam falſâ probabilitate: res priùs Græcorum literis traditas, mox à noſtris auctas atque exornatas.

Hinc ad nos manavit omnis doctrinæ liberalis cognitio, omnis hiſtoria, omnis ſermo elegans. Hinc ars, quæ tradit elementa loquendi; hinc rhetorica, & dialectica; hinc poetarum, oratorumque, & totius ingenii monumenta: quorum ornamentorum, aut potiùs decorum, ac luminum, ne auram quidem olfecerat illa rudis antiquitas, planè infans, & elinguis.

Quis non miretur, quàm nunc niteat oratio, puri, dilucidique ſermonis ornamentis, optimorumque & graviſſimorum verborum flumine; quæ, nullis adhuc exiſtentibus civitatibus, erat rudis, aſpera, ſqualida, atque abſurda? quàm varia item diſertorum hominum, tum loquentium, tum ſcribentium copia? quàm propriè, quàm ſcienter de unaquaque re dicunt? quanta ubertas, quanta facultas, quanta ſuavitas, quantus lepor, quantus ſplendor, quanta verborum magnificentia, & gloria? ut grandia ornatè? ut enucleatè humilia? quanta cum diligentia, & animadverſione omnia? ut res oratione, ut verba ſententiis illuſtrentur? quàm cuncta apta, quàm concluſa, quàm rotunda, & inter ſe convenientia: ſeu contentione ſermonis agatur, ut in diſceptationibus judiciorum, ſenatûs, aut curiæ; ſeu cùm ſedati, quietique loquuntur homines, in circulis, congreſſionibus, & etiam in conviviis? Quid memorem eloquentium hominum laudationes, conſolationes, cohortationes, monita, & conſilia, ad reges, ad imperatores, & ad ſummos viros?

Hinc magni, & clari in rerum-publicarum adminiſtratione principes, quorum nobilitata nomina ni-

hil hìc attinet enumerare. Hinc juris conſultiſſimi viri: hinc in bello præſtantiſſimi duces, atque imperatores. Quis non admiretur, cùm in oratoribus, tum in cæteris ſcriptoribus, quædam quaſi verborum, ac ſententiarum fulgura; quaſdam quaſi faces, ac fulmina? Quis non ordinem, ſcientiamque rerum ſuo loco collocandarum, maxima cum admiratione contempletur? quàm ſubtili, quàm reconditâ, quàm multiplici ratione tractent omnia, quantaque verborum, & ſententiarum varietate? Hinc magni atque præclari, cùm apud Græcos, tum apud noſtros, viri evaſere: quorum fama diffuſa eſt ubique, tranavit maria, monteſque altiſſimos tranſcendit; quique univerſum orbem terrarum implêrunt nominis ſui gloriâ.

Quæ ars, obſecro, eſt in vita, aut eſſe poteſt, quam hi non magnificè, ſplendideque tractârint, inſtituerint, explicuerint, docuerint? Numquam finiam, viri ampliſſimi, ſi omnia tangere voluero, quotquot civilis ſocietas humanæ vitæ attulit adjumenta, præſidiaque, & ornamenta. Admoneor enim vela trahere præcipiti jam in occaſum ſole; profligatâ præſertim, & ad extremum perductâ quæſtione. Quid porrò, divi immortales, hæc vita deſiderat; quo ſit beatior? Quod non hominum ingenia, ex quo in ſocietate civili vivitur, non inveſtigârint, aperuerint, adinvenerint, oſtenderint, patefecerint? ut perilluſtre ſit, civilem hominum communitatem, Dei præpotentis ipſius in humanum genus propenſo numine, naturaque ſuadente, conciliatam fuiſſe, introductam, aut veriùs coortam: quo divino, atque incredibili munere, nullum umquam conceſſum hominibus fuit uberius, majus, aut præſtantius, quodve hominum genus magis attingat.

Quid tu per Deum nobis non confers, ſancta ſo-

cietas? Tu nos abduxiſti à glandibus, à cavernis, à luſtris, à ſordibus, & volutabris; ab obſcuritate, à tenebris, & à nocte quaſi perpetua; in hanc præclaram, & plenam decorum omnium lucem; ad vitam, victumque, non hominibus modò, ſed divis etiam ipſis dignum, vocâſti. Tu nos traduxiſti à dura, rudi, atque aſpera vita, in hunc cultum humanitatis, in hos mores, in hanc pulchritudinem, venuſtatem, convenientiam rerum, & condecentiam; in hunc ſplendorem, in hæc dignitatis ornamenta, in tantum concurſum honeſtiſſimarum artium, ac ſtuſtiorum; in hunc tantarum virtutum ſplendidiſſimarum cœtum, ac comitatum; in has tot (dii veſtram fidem) opportunitates, habilitateſque, in hunc aſpectum, cogitationemque tot, tantarumque rerum illuſtrium, in hanc publicam magnificentiam, in hoc denique claritatis, veritatiſque lumen: quâ vitâ nihil illuſtrius, nihil ſplendidius ſpectari queat. Te remotâ, omnis virtus, omne decus, omnis vera laus erit deſerenda; omnis planè hominum actio erit denuo naturæ feritas quædam, atque immanitas. Tu nos plurimis, pulcherrimiſque artibus, & virtutibus inſtructos, atque ornatos, evehis ad honores, ad dignitates, ad triumphos, ad victorias, ad claritatem, ad amplitudinem, ad honeſtatem, & ad virtutis quandam quaſi divinam, & cœleſtem præſtantiam, atque excellentiam. Tu nos humiles naturâ, atque projectos à terra ſublevas, tolliſque ad Dei immortalis cognationem, & contubernium, quaſique ex hominibus in deos convertis. Tibi accepta habemus, planeque referimus cuncta bene vivendi, rectèque agendi, & faciendi conſilia. Tibi debent homines humanitatem, doctrinam, religionem, cerimonias, fruges, jura, leges. Quid, obſecro, pulchrius, jucun-

dius, atque optabilius pacatâ, ac liberâ civitate? ut omittam tot amplas provincias, & gentes uno atque eodem jure ſociatas, regnaque latiſſima, ac florentiſſima; ubi tot, tantaſque, & tam egregias res, homines moliuntur, profitentur, agunt. Ubi neque honores magni deſunt umquam fortiſſimis viris, neque viri fortiſſimi deſunt magnis honoribus. Ubi tot exempla, ac documenta illuſtrium virorum haberi poſſunt, quos magnitudo animi, virtuſque, & gloria rerum geſtarum in altum extulit. Ubi verſamur inter nos aptè, decorè, commodè; ubi, ſi ad rationem vivere velimus, nihil omnino nobis deſit, ac planè dii ſimus. Quæ ſine te poteſt eſſe aliunde tanta jucunditas, tanta ſuavitas, quanta provenit ex bonorum cum bonis conjunctione, conſuetudine, atque commercio, ad participandum alium alio; ex ſtudiorum optimorum denique ſimilitudine? de quibus omnibus tibi ab hominibus immortales agendæ ſunt gratiæ. Qui te ſuſtulerit, lumen ſimul virtutum omnium ſuſtulerit, ſolemque ipſum quodammodo è mundo detractum extinxerit; omne bonum è vita ablatum, vitamque ipſam funditus everterit: ſequeturque neceſſariò maxima perturbatio, atque optimarum omnium rerum everſio.

Quæ cùm tot, tantaque ſint, FLAMINI, ut præclarè coegimus, atque pervicimus, quæ mihi videntur ita concluſa, ita firma, atque robuſta, ut minimè labefactari poſſint; vides hìc nihil loci fuiſſe illis maledictis, quibus civilem ſocietatem fixiſti ejus immerito, tamquam exitiorum omnium cauſam, quòd omnia laus rei-publicæ antè, quàm tu natus eſſes, occupârit. Ego igitur, ne tua opinio tot, tantaque bona everterit, tuâ bonâ veniâ, iis præſtantiſſimis viris non abnuentibus, meæ ſententiæ approbatoribus, intrepidè cum ſapientibus

concludam; claraque voce apertè, palamque pronunciabo; nihil planè in vita melius esse atque optabilius, quàm æquo jure vivere cum multis in civitate, ex qua re humani generis charitas conservatur. Tantum abest, ut me pigeat, quod tu modò nobis vitio vertebas, inter nos commentari, differereve, aut etiam scribere, de rerum-publicarum rectione: quas, utinam nos sæpius recolentes, ut nunc cœpimus, jam collapsas, depravatas, ac deformatas, aliquando possimus erigere, atque corrigere ad antiquorum sanctitatem; ne hac ætate quidquam heroicis temporibus invideremus, cùm homines in cœtibus, & conciliis è virtute agerent; cùm pariter, & qui imperabant, & qui parebant, boni essent, & suâ sponte justitiam colerent.

Provectus sum oratione, quàm putâram, longiùs; non sum tamen secutus copiam, quam poteram: stilum potiùs repressi, & dictioni adhibui modum, cùm à me dici multo plura potuissent. Si vos tamen dicendo detinui plusculum quàm voluissetis, FLAMINII eloquentia fuit in causa. Ita orationis quadam copiâ, & facultate fretus me exercuit, dum è vita vitæ societatem, aut potiùs vitam ipsam tollere nititur; ut coactus fuerim coram vobis universam rei-publicæ, de qua quæritur, inter nos, capita rerum pervolans, speciem, & quasi formam adumbrare, delineare, & strictim veluti in tabella describere: quam spero vos copiosiùs dilatabitis, explicabitisque, & quasi inductis coloribus illuminabitis, si quando aliàs, hujusce rei ergò, huc, aut aliò contigerit nos convenire; quod sæpe contingat faxit Deus.

CUM dicendi finem feciſſem, ego quoque, depositâ penitus oris asperitate, quadamque quasi tristitiâ, &

austeritate, quam in contentione, tempori serviens, vultu contraxeram, FLAMINIUM intuens, ei primùm, deinde cæteris liberaliter, comiterque arrisi; ut omnes intelligerent, ambos in disjunctione sententiæ esse inter nos benevolentiâ conjunctissimos. Cumque CERVINUS, & POLUS, qui inter se conjunctiores sedebant, nescio quid inter se pressâ voce colloquerentur, de facultate, & dicendi copia, quod planè ego, à dictione admodum fatigatus, liquidò percipere nequivi; surgamus, inquit MONTIUS, & advesperascente jam die in urbem redeuntes, VIDAM, qui frequentiam hominum, & civitatis cœtum laudat, in summa solitudine, quam Tridentum adveniens tantopere adamavit, relinquamus. Quibus dictis, optimi viri abiere.

Ego autem, more meo, ne officio deessem, ad portam usque civitatis, ut par erat, sedulò eos comitatus, non ultrà, dimisi: &, ut postea de PRIULLO audivi, qui tres eos rei-publicæ principes cum ipso FLAMINIO insequebatur, in itinere totus eorum sermo fuit de me, & FLAMINIO; dum utriusque in utramque partem contraversam dictionem prope dimicationem conferrent, utrius oratio fuerit ad veritatis speciem propensior.

ERRATA.

P 1.	L. 2	*Lege* se ipsi	122.	22.	—— dirigantur,
30.	7.	—— usquequaque	126.	13	— justa, utilis, atq;
46.	31.	—— Lucretiæ	128.	25.	—— magis proprium,
47.	1.	— poterat: nullis	154.	5	—— res-publicæ,
74.	16.	—— poetas, cùm	157.	28.	—— in morem
78.	34.	—— verò noster,	159	33.	—— & quicunque
80.	1.	—— inculcat,	179.	16.	—— Conducatne, ab optima lege, an ab
	21.	—— antequam in			
84.	20.	— *Taygeta!* Rursus paulo pòst.	185.	14.	—— æquo jure
91.	18	—— quam	187.	29.	—— similis?
9[illegible].	19	—— mereretur,	204.	23.	—— sequaturque
108.	13.	—— indicare.			

INDEX.

ABusus nullum præbet argumentum contra usum. ii. 168, 169.
Actius. i. 39. ii. 183.
Agricultura. ii. 190, 191.
Alexander Macedo. 193.
Androdomus. i. 47.
Animantia, ratione carentia, solo naturæ instinctu, omnia per se agunt. ii. 104.
Annibal. i. 50.
Apes solitudinem defugiunt. 23.
Arborum cultura. ii. 192.
Arcesilas. i. 28.
Aristides. i. 49. ii. 182.
Aristippus. i. 50.
Aristo. 60.
Aristoteles. i. 4. ii. 97, 108, 114, 119, 143, 167.
—— Platonis rem-publicam explodit. i. 49.
Aristotelis Ethica. 22.
Ars una totum hominem occupat. 74.
Artium origo. ii. 188.
—— inventores in deos relati. 193.
—— multarum enumeratio. 189, 190.
Astronomia. ii. 199.
Athenis nulla lex contra parricidas. i. 46.
Avium solertia. ii. 104.
Aurei seculi felicitas. i. 65, 66, 67.

——— non ante civilem hominum consociationem. ii. 163.

B.

Basilius ad Christi disciplinam poemata Græcè confecit. i. 80.
Bombycum solertia. ii. 105.

C.

Camillus. i. 50.
Canum parientum solertia. ii. 105.
Carneades. i. 28, 44.
Carolus, V. Imperator. ii. 193.
Cervinus [Marcellus] Cardinalis. i. 15, 80. ii. 87.
Charondas. i. 47. ii. 113.
Christi & Platonis instituta contraria. ii. 178, 179.
Christus novam rem-publicam instituit. i. 6. ii. 178.
Chrysippus, homines societatis causâ procreatos, affirmabat. i. 21.
Cicero [M. T.] i. 19, 50, 56, 73. ii. 155.
Ciceronis libri de legibus. i. 5, 19.
——— de re-publica. ii. 90.
Civilis societas. *Vide* societas.
Civitas est naturalis societas. ii. 114.
—— priùs extitit quàm essent cives. i. 23.

—— quò major, eò deterior. i. 31.
Civitatum injuriæ frequentes. 53.
Conon. 48.
Conservatio sui ipsius homini naturalis. ii. 108.

D.

Demetrius Phalereus. i. 50.
Democritus. 76, 78.
Deus bonis societatis humanum genus collocupletavit. 26.
—— solus leges efficaciter ferre & administrare potest. 45, 46.
—— cunctis cœlestibus & terrestribus imperat. ii. 123, 125.
Dialectica. 201.
Dialecticorum mos differendi improbatus. 86.
Dicæarchi liber de interitu hominum. i. 36, 65. ii. 170.
Diocles. i. 47.
Draco. 47.

E.

Empedocles. ii. 143.
Ennius. 154.
Epicurus. 89.
Epimenides Cretensis. i. 47, 52. ii. 113.
Eteocles. 89.
Euripidis dictum. i. 39, 41. ii. 89.

F.

Fabius. i. 50.
Familia prima hominum societas. ii. 112, 113.
Flaccus [Q. Horatius]. 84.
Flaminius [M. Ant.] i. 11, 13, 27, 29, 75, 78.

G.

Gabrias. i. 48.
Geometria. ii. 199.
Gorgias sophistes omnia laudare vel vituperare potuit. 85.
Gregorius Nazianzenus ad Christi disciplinam poemata Græcè confecit. i. 80.

H.

Hala. i. 34.
Herodotus. ii. 92, 111.
Hippias. 185.
Hippodamas Milesius. i. 47.
Hippodamus. 47.
Homerus. i. 34. ii. 95, 129.
Homine nihil melius, nihil immanius. ii. 121.
Homines prisci sine legibus vixerunt. i. 40.
—— nunquam vixerunt bestiarum more. 33.
—— non sese oppidis sepserunt propter validiorum injurias avertendas. 35.
—— cum posteris comparantur. ii. 187, 188.
Homines socialia animalia. ii. 102.
—— primùm de corporis, postea de animi bonis, cogitant. ii. 115.
—— studiis & artibus meliores fiunt. 173.
Hominum priscorum felicitas. i. 37.
—— ignorantia & pravitas. ii. 172, 173.
—— posterorum luxus & pravitas. i. 38, 68, 69.
Hostis, idem ac hospes. ii. 157.
Humana omnia perpetuo sunt in motu. ii. 150, 182.
—— progredientibus ætatibus fiunt deteriora. 163, 164, 165, 167.

I.

Iphicrates. i. 48.

Joannes Evangeliſta. ii. 140, 141.
Iſæi dictum de legibus. ii. 138, 139.
Jus à natura. i. 44.
—— gentium. ii. 136.
—— civile. 136.
—— feciale. 157, 158.
Juſtitia rei-publicæ fundamentum. i. 24, 25.
—— ad rem-publicam neceſſaria. ii. 92.
—— non poteſt eſſe ſine hominum ſocietate. 110.
Juſtitiæ definitio. 110.
—— ſemina humanis animis innata. 111.

L.

Labeonis [Q. Fabii] judicium, publicæ utilitatis ſpeciem præ ſe ferens, à Romanis improbatum. ii. 159.
Leges à legendo. 139.
—— Græcè νόμοι dicuntur à νέμω. 140.
——niſi legi naturali conſentaneæ, non ſunt leges. 149.
—— neceſſariæ ad omnem civitatem continendam. 134, 135.
—— æquæ omnibus. 134.
—— ſæpius abrogatæ. i. 51.
—— Lycurgi. 32, 51, 52.
—— Draconis. ii. 150, 151.
—— Solonis. i. 32, 52.
—— XII tabularum. 32, 52. ii. 136, 147.
—— diſcebant pueri Romani. i. 43.
Legibus homines fiunt callidiores. 43.
Legis definitio. ii. 135, 140.
Legum vincula ſunt gravia. i. 41, 42.
—— ſcribendarum cauſæ. ii. 147.
—— commoda. 151.
—— multarum incommoda. i. 44.
Legum-latores involutam juris naturam mortalibus diſtinctè oſtenderunt. ii. 146.
Leo, X. i. 77, 78.
Lex eſt naturalis aut civilis. ii. 141.
—— naturalis cordibus noſtris infixa. 145.
—— eſt immutabilis. 143.
—— civilis eſt non ſcripta, aut ſcripta. 142.
—— non ſcripta, ſeu jus gentium, eſt quodammodo immutabilis. 143.
—— ſcripta eſt mutabilis. 143.
—— contra libellos famoſos. 135.
Liber eſt, qui nihil facit aut dicit invitus. ii. 133.
Libertatis amor omnibus innatus. i. 41.
Livius [T.] ii. 163.
Lucilius. i. 53.
Lycurgus. 47, 50.
—— à Spartanis lapidibus petitus, privatuſque oculo, in exilium projectus. 52.

M.

Madrucius [Chriſtophorus] Cardinalis. i. 13.
Magiſtratus debent ſubjici legibus. ii. 133, 134.
Mala ex ſocietate civili exorta. i. 30, 35, 39.
Maria Angliæ regina. i. 2.
Marius. 50.
Mathematica. ii. 199.
Militum injuriæ. i. 39, 40.
Miltiades. 50.
Minos. i. 47. ii. 146.
Montius [Jo. Marius], i. 15, 17, 20, 26, 73, 74. ii. 86.
Mundus novus inventus. ii. 193.

O.

Onomacritus. i. 47.
Orpheus. 34.

P.

Paganorum Deorum nomina in poematis Christianis non usurpanda. i. 79.
Pastores distant à civitatum rectoribus. ii. 131.
Periander. i. 62.
Petri custodiæ Christus ecclesiam concredidit. ii. 129.
Phidon Corinthius. i. 47.
Philippus Hispaniæ rex. 1.
Philolaus. 47.
Philosophi ambitiosi. 60, 61.
—— non ambitiosi. ii. 176.
—— pessimè res-publicas administrarunt. i. 61.
—— multi se removerunt à negotiis publicis. 48.
—— justas ob causas. ii. 174, 175.
Philosophia à civili conjunctione. 194.
Philosophiæ utilitas. 195, 196, 197.
Phocion. i. 50.
Pindarus probat principatum esse à natura. ii. 124.
—— dicit, legem naturæ esse reginam omnium mortalium atque immortalium. 143.
Plato. i. 4, 49, 63. ii. 89, 96, 130, 148, 167, 176.
—— affirmat, societatem esse humani generis animam. i. 25.
—— omnes civitates & res-publicas improbè gubernari. 48. ii. 166.
—— omnia inter cives oportere esse communia. i. 61.
—— à Dionysio, tyranno ludibrio habitus. 62.
—— ab administratione reipublicæ abjunctissimus, in literis ætatem egit. ii. 181.
Platonis scriptio magis poetica, quàm Comicorum locutio. i. 75.
—— liber de re-publica. ii. 93.
—— Epinomis. 182.
Poetæ pauci solutam orationem bene conficiunt. i. 74.
Poetarum proxima cum oratoribus cognatio. 75.
Poetica. ii. 20.
Polus [Reginaldus] Cardinalis. i. 1, 14, 16, 18, 79.
Polybius. ii. 163.
Pompeius. i. 50.
Privatorum hominum ambitio. 54.
Priullus [Aloisius]. i. 13, 14, 76. ii. 95.
Pythagoras. ii. 186.

Q.

Quæstiones variæ de rei-publicæ administratione. ii. 179.
Quintius [T.] Græciam, à servitute tyrannorum ereptam, libertate donavit. 163.

R.

Ratio & oratio vinculum humanæ societatis. i. 23, 24.
Rectio omnis est violenta, aut voluntaria. ii. 130.
Rector unus in omni belli expeditione necessarius. 130.
Rectores in omni consociatione necessarii. 122, 128, 130.
Reges primi virtutibus illustres. 127.
Regis & tyranni differentia. 130.
Rei-publicæ definitiones. i. 89.
Res-publica nulla rectè constituta. 47.
—— talis potest existere. ii. 153. 154.
—— rectè administratur, cùm

magiſtratuum & populi utilitas æquè quæritur. 131.
—— depravata melior nullâ. 170.
Res-publicæ omnes inſtabiles. i. 49, 50. ii. 164.
—— meliores ſub paucis legibus. i. 43.
—— omnes injuriosè adminiſtrantur. 60.
—— progredientibus ætatibus deteriores. ii. 161.
Rhadamanthus. 146.
Rhetorica. 201.
Romæ regum tempore nulla lex de ſtupris. i. 46.
Romana res-publica omnes alias abſorpſit. 56.
Romanæ rei-publicæ laus. ii. 154.
———— ſumma æquitas & obſervatio in bello movendo. 157.
———— in devictos hoſtes clementia. 159.

S.

Sabinarum virginum raptus jure naturæ defenditur. ii. 156.
Salluſtius. 163.
Samuelis propheta. i. 56.
Sapientes multi hominum conſuetudinem defugerunt. i. 48.
Scipiones. 50.
Sermo, ſocietatis vinculum, nulli viventium, præterquam homini, attributus. i. 24.
Sermonis finis. ii. 107.
Servitus quædam malorum omnium poſtremum. 125.
—— quam odit meritò & avertitur natura. 126.
—— quædam juſta atque neceſſaria. 125, 126.
Servus, unde ſic dictus. 126.
Seſoſtrius Rhœginus. i. 47.
Societas homini naturalis. ii. 108.
—— ad hominum vitam neceſſaria. 103, 186.
—— hominibus naturaliter petita. 113, 114, 119.
—— pleraque animalia delectat. i. 23.
—— civilis, communis hominum corruptela. 32.
———— ambitionis, bellorum, ac tyrannidis cauſa. 63.
———— laudatur. ii. 203, 204.
———— à Deo originem duxit. 202.
———— ſummum bonum, ſive felicitatem, tamquam finem propoſitum habet. i. 22. ii. 91, 100.
———— omnibus artibus & ſcientiis originem præbuit. ii. 185, --- 202.
———— omnium conſociationum ſumma & perfectiſſima. i. 21. ii. 113.
———— paulatim tendit ad perfectionem. 116, 117.
Socrates apud Platonem patriam facit Deam, ſupra mortales omnes colendam. i. 25.
—— ſe totius mundi civem profeſſus eſt. 45.
—— culpatur. 62.
—— cenſuit, omnia inter cives oportere eſſe communia. 61.
—— ante legum promulgationem, cœleſte auxilium imploravit. ii. 148.
Socratis dictum. i. 23.
—— reſponſum quærenti, quid à civitatis gubernatione abſtineret. ii. 175.
Solomon Iſacidarum rex. i. 49.
Solon. 47, 50, 52.
Subjicere ſe alterius imperio eſt naturæ conſentaneum. ii. 127.

T.

Thales. i. 47.
Thelecheus. 47.
Themiſtocles. 50.
Theophraſtus. 5. ii. 133, 134, 161, 167, 186.
Theſeus Atticos in unum conventum coégit. i. 30.
—— in exilium ejectus. 31.
—— à malis civibus. ii. 181, 182.
Timon. i. 48.
Timotheus. 48.
Tridentinum concilium. 12.
Tyrannis melior anarchiâ. ii. 171, 172.
Tyrannidis & rectionis civilis differentia. 130.
Tyrannorum injuriæ ſubjectis civibus illatæ. i. 57, 58, 59.

V.

Validior tenuioribus naturaliter imperat. ii. 124.
Veteratores, non philoſophi, qui rei-publicæ adminiſtrationem affectârunt. 177.
Vicus ſeu pagus ſecunda hominum communitas. 112, 113.
Vida. i. 16, 75. ii. 82, 90.
Vidæ Bucolica. i. 80.
—— Scacchia. 77.
—— liber de bombyce. 77.
—— Chriſtias. 77.
—— Hymni. 78.
Virgilius. [P.] i. 74. ii. 84, 159, 164.
Vitium cultura. ii. 191.

X.

Xenocrates. ii. 167.
Xenophon. i. 4. ii. 128, 133, 167, 175.
Xerxes. i. 63.

Z.

Zaleucus. i. 47.